

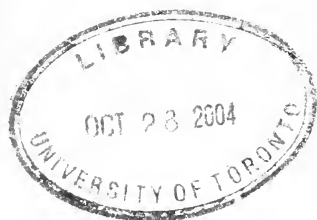

Presented to the
LIBRARIES *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO

by

DR. OSCAR SINGER
AND
DR. WILLIAM SINGER

LIBRARY

OCT 28 2004

UNIVERSITY OF TORONTO

MAGYAR ZSINAGÓGA

SZERKESZTI ÉS KIADJA

LEBOVITS JÓZSEF

VIII. KÖTET
5667.

BARANYA-MÁGOCS
1907.

TARTALOM,

I.

Ünnepi prédikációk :

	Füze ¹	Oldal
לראש השנה Klein Mór — — — — —	XI	—255
ליום א' דסכות Klein Mór — — — — —	I—II	—14
ליום הכפורים Rosenblüh Jenő — — — — —	XII	—296
לשמנו עצרת Weisz Ignác — — — — —	I—II	—1
" " Az egész világot átölelő szeretet. Lebovits József — — — — —	I—II	—6
" " Steinherz Jakab — — — — —	I—II	—19
ליום א' דפסח Homilia. Lebovits József — — — — —	VI	—165
" ב' " Ünnepi prédikáció. Rosenblüh Jenő — — — — —	VI	—131
שבוע של פסח A hit. Friedmann Dávid — — — — —	VI	—149
" " Szerelmi beteg vagyok. Büchler Zsigmond — — — — —	VI	—137
להג השבועות Izrael Istenhite. Rubinstein Mátyás — — — — —	VIII	—193
" " A kinyilatkozás ünnepe és a lelkipásztorok tekintélye. Feigl L. H. — — — — —	VIII	—200

II.

Szombati prédikációk :

פ' וישלח Izrael neve. Wellesz Gyula — — — — —	V	—103
להנוחה Izrael menórája. Fürt Ferenc — — — — —	IV	—75
פ' שמות Kiss Arnold — — — — —	IV	—87
פ' בחקתי Kiss Arnold — — — — —	VII	—177
פ' שלח לך Homilia. Büchler Zsigmond — — — — —	IX—X	—221
פ' קרח Kiss Arnold — — — — —	IX—X	—229
פ' ראה Az igazi megtérésnek akadályai. Fischer E. Fülöp — — — — —	XI	—261

III.

Alkalmi prédikációk :

Rákóczi Ferenc	Rákóczi Ferenc feleltti emlékbé- szédek	Lów Immánuel —	I—II—27
Szentelt hamvak		Klein Mór — —	III—43
Rákóczi hamvai		Venetianer Lajos	III—48
Rákóczi beszéd		Wellesz Gyula —	III—52
Rákóczi emlékbészéd		Heinrich Ármin —	III—60
Rákóczi emlékezet		Hirschler Ignác —	III—64

	Füzet	Oldal
Emlékbeszéd. Az 1705 évi országgyűlés 200-dik év- fordulóján. Vajda Béla — — — —	V	110
Márciusi beszéd. Lieberman Jakab — — — —	V	125
A király tórája. Ő felsége koronázásának 40 éves fordulóján. Lebovits József —	IX—X	238
Üdv a királynak. Ő felsége 40 éves koronázási jubileumán. Klein Mór — —	IX—X	245
Ünnepi beszéd. 1905 augusztus 18-án este Hirschler Ignác — — — —	IX—X	249
A kő forrása. A lőrinci templom alapkövetételénél Farkas Mózes — — — —	XI	277
בר מצוה beszéd. Mandel Sámuel — — — —	XII	308

IV.

Szertartási prédikációk :

a) Esketésiek :

Esketési beszéd. Lebovits József — — — —	V	115
” ” Rosenblüh Jenő — — — —	VII	190

b) Halottiak :

Gyászbeszéd, rabbi özvegye felett Friedmann V.	I—II	34
” ” szegény, becsületes és jámbor ipa- ros felett. Feigl L. H. — — —	IV.	100
” ” közigazg. tanácsos felett. Jordán S.	V	117
” ” köztisztviselőben álló fiatal asszony felett. Silberfeld Jakab — — —	V	120
” ” érdemes asszony felett. Lebovits J.	VIII	205
” ” egy hű téglamester felett Lebovits J.	XI	280
Emlékbeszéd, egy érdemes magister ravatala felett Borsodi József — — — —	XII	301
Sirkőavató, tudós özvegye felett. Weisz Miksa —	III	71
” ” korán elhunyt fiatal asszony felett Fischer E. Fülöp — — — —	VIII	210

V.

Bibliographia :

I—II—40, VIII—220, XI—282.

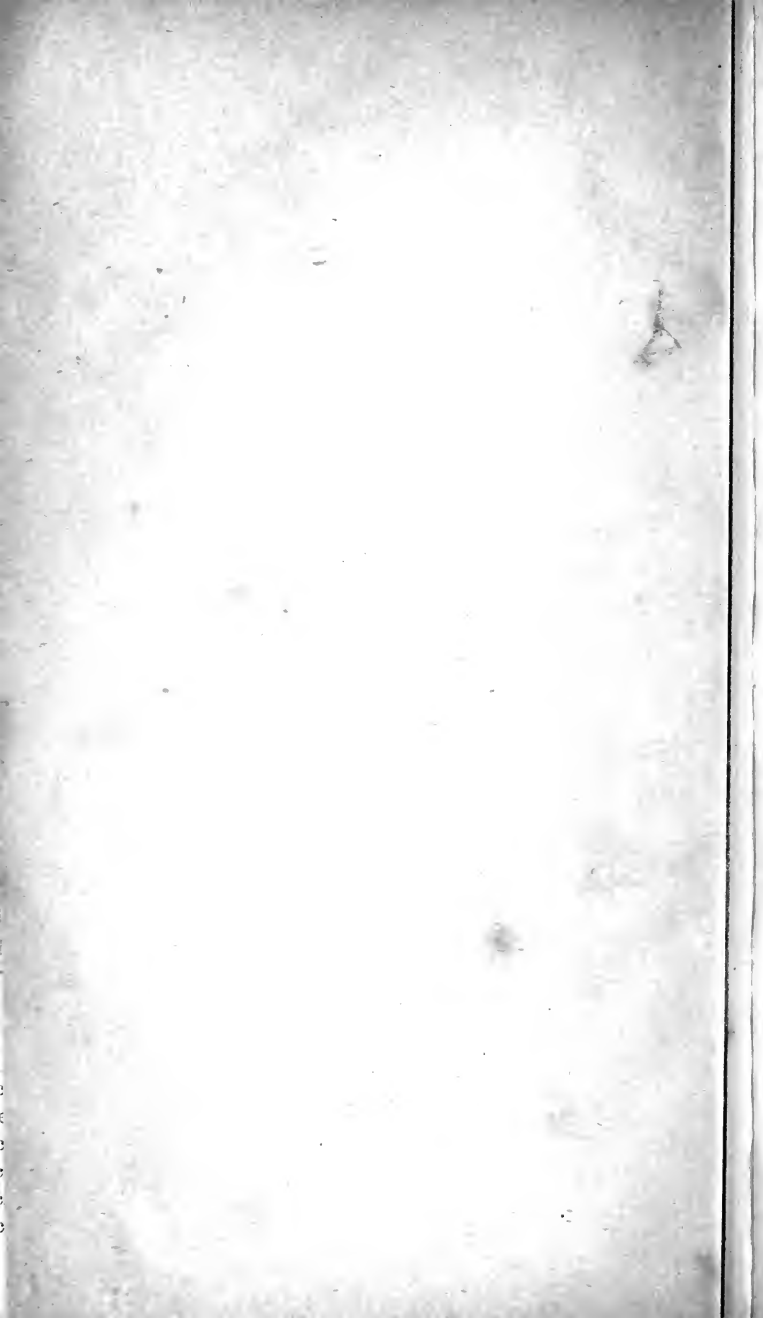
VI.

Szerkesztői üzenetek :

I—II—41, III—73, IV—102, V—130, VI a címlapon, VII a címlapon,
VIII—217, IX—X—252, X. a címlapon, XI. a címlapon. XII 311.

VII.

הלכות רבנות Rabbi és hitközsége. Ffesch Ármin : Mellékleten :
I—II, IV, V, VII, VIII, IX—X, XI.

A sors állhatatlansága.

לשמני עזרת הרסין

1 ' וְהָיָה הָאֲחִיפָה בַּצֵּאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּד אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה ' És a betakarítási ünnep a termő év befejeztével legyen, midőn már begyűjtve leszen mezei termésed. És ekkor harmadszor jelenjék meg azon évben minden férfiú az Ur az Örökkévaló színe előtt. Az emelkedett szent áhitat legfelségesebb tiszta-hevű buzgalma vonzotta Izrael férfi közösségét a még akkor pompázó díszében ékeskedő jeruzsálemi szentély mindenkit befogadó csarnokai tágas helyiségeiben a sátrak ünnepén. És a Talmud szava szerint senkisémet talált szüknek, szegényesnek, lelki sivárságot okozónak a próféták és a főpapok működésének, kegyeletünkkel diszesen felvirágzott, Isten kiválasztott helyét. Ha a zarándok lépésről-lépésre gyarapítja lakhelyétől való eltávolodásának hátrahagyott ösvényét, mértföldről-mértföldre kisebbítvén a még megteendő útvonalát az öröm és bánat kettős érzelme fogja bilincsébe gyarló lelkét, nyugtot nem hagyván neki. Mig egyrészt boldogságtól sugárzó arccal veszi észre céljához való közeledtét, előrehaladásának minden nyugtalan pillanatában, számlálja a mértföld-jelzők elhagyott számait, minden jelkő gyarapítja lelke

belső örömeit, míg lassan az óhajtott szent város messze-ellátszó tornyait a levegő sűrűségének egymásra-rakódó parányi rétegei ködfátyolként végre sejtetni engedik zarándok kívánsága helyét és vígságtól magasra felhangolt ujjongó szíve nagyot dobban növekvő örömeiben ujjongással. Másrészt célja felé igen közel jutván az utolsó akadálnál szeget ver fejében kedvrontó visszaemlékezése. Elhagytam nőm és gyermekem, vajjon mi történik távollétem alatt velök? A rossz emberek irigykedő osztálya nem bántja-e őket felhasználván erőskarú védőjük oltalmazó kezének eltávolodását? Nem sujtja-e Isten kísértő jobbja épen távolléte alatt és a gyenge aszszony támasz nélkül nem tud ugy mindennapi munkája élén állani, mint eddig? Arca verejtékével szerzett évtizedes alkotásában nem most csap-e ki épen a mindent hamvasztó baj tüze, és nincsen aki az első segély biztos támaszát nyújtsa? És ily kettős érzelem hatása alatt mondhatta Kohelet ¹ לִשְׂרוֹק אַחֲרָי מִהֵלֶל וּלְשִׁמְחָה מִהֵי עֵשֶׂה. A vidámságról mondám, hogy zavaros vagyon az, és a vígság vajjon mit ér? De ezen komor gondok átlépven a szent város kapuit, az élet vidámságtól magas hangra felpezsdülő széles utcákon és a zarándokok fogadására feldiszített tereken járván, lassan elültek a vándor ráncos homlokáról, mert a talmud szerint minden bucsujárónak a lelkében magasztos Istenbizalom sugárzott jeruzsálemi tartozkodása egész idején és biztos előérzetként szólalt fel szívében a talmud biztatása לֵלוּהִי מִצֵּדָה אִינִן כֹּתֵבֵנוּ כֹּתֵבֵנוּ kötelességünk elvégzésében ne tartsunk semmiféle bajtól. Ezen megszívlelendő régi mondása nagytapasztalatú bölcseinknek valamint az ókorban

¹ Koh. 2, 2. —

őseinket, úgy nyugtasson meg nekibennüet is ma élő utódaikat. Amen.

Kedv. hív. Céljainkhoz folytonosan küzdelemmel törekvő zárandokok vagyunk mi is földi életünk összes napjain. Az átélt idők elmúlt éveit számlálván nem látunk mást lelki szemeink előtt, mint a boldogulásunk reménytelen megérkezendő korát, az aranyugaru napot, amely derülten ébred részünkre kezdődő hajnali járásával, örömtelten mosolyogva felénk és tiszta, felhőtlen. égboltozati bolyongásával szeplőtlen, szüzi szerencsével önti melegítő tekintetét, zavartalanul haladva a halandó emberekre. És botlás nélkül járunk egyideig utjainkon, akadályt sehol sem találva és biztosra veszi gyarlóan számító csalóka reményünk, hogy a pálya nincs elzárva, feltartóztató gát nem emelkedik ösvényünkön, mélyre lehuzódó tatóngó ür sehohsem fogja elzárni utunkat. És ime hirtelen, váratlan gyakran az élet utolsó járatában az öröm tuláradó serlegének legmohóbban szürcsölt itókája közben ragadja ki a sors könnyortelensége kezünk görcsösen tartó ujjai közül legnagyobb büszkeséggel örökre magunkénak hitt kincsünket. A szombaton olvasott Kohelet szavai szerint: A vidámság? *אמרתי מהו לבל ולשמחה מה זה עושה* mondám, hogy zavaros vagy az, és a vígság vajjon mit ér? És vajjon nagy-e hívek csoportja itt Isten házában, kinek könnyet nem facsart az érzelem szeméből? Ki az, kinek közülünk a baj és a megkisértés nem lépett fel akadályként életútjának ösvényén? *אמרתי מהו לבל ולשמחה מה זה עושה* tatlant úrt melyitvén eddigi boldogságának egyenletesen felépített pályáján? Könnyes szemmel nem gondol tán senkisémet, elköltözött, kenyérkezerő, minden nemesre oktató drága jó atyjára? És tulcsapongó boldogsága serlegének öröme ürömmé nem

változik-e senkinek sem ha nevelő, szerető tulvilágban élő édesanyjára terelődik gondolata, hirtelen megtörött iránya? Korán elhantolt, hideg sír ölébe tett, reményteltjes virága, gyermeke, ezen fiatal ideje előtt erőszakkal letörölt szíve hajtása nem facsart lecsurgó könnyet elképedett, elsárgult arcán még legnagyobb sikerei közepette is לַשְׂחֹק אֲמַרְתִּי מְהוּלָּל וְלִשְׂמֵחָה מִהֵּנָּה עוֹשֶׂה A vidámságról mondám, hogy zavaros vagyon az, és a vígság vajjon mit ér? Bánat nélkül bizony senki sincsen. És ha a mai napon parancsként megkivánja is az Irás tőlünk וְהָיְתָה אִךְ שִׂמְחָה teljesen add át magadat שְׂמֵחַ עֲבֹדָה-kor, a sátoros ünnep nyolcadik záró napján az örömnnek ugy zavartalanul mégsem folyhat le bölcseink józanító meghagyása folytán. Felszólal a מוֹכֵר komor szava és vonaglásba hozza nyugodt szívünket, fájdalmas rezgéssel megzavarván eddigi harmonikus megelégedéssel, csendes egyöntetűséggel hangzó kedélyünket. Zavartalan földi boldogságunk gyönyöre nem lehet. A szilárd trónján országot uraló király dicsősége felszökélő emelkedését egész életén át nem láthatja, hányszor töri le fennhéjázó, nagyratartó gögjét az idők zivataros járása. És büszke boldogságunk állhatatlanságról a következő megszívlelendő elbeszélést találjuk a midrás tanchumában. A babiloni zsidóság egyik kiváló előkelősége fia esküvője napján nagy lakomát csapott a városi talmud-bölcsek tiszteletére. Az örömszülők vígságtól és boldogságtól sugárzó arccal ősi, öröklött vendégszeretettel kínálgatták a látogatók összesereglett csoportját étellel, itallal. Az atya és az ifju férj egyszerre csak észreveszik gyöngyöző boruk elfogytát és gyermeki kötelességét teljesítvén az ifju

¹ Móz. 16, 15.

az emeletre megyen szívüditő italt hozandó, de ime a bortömlők között gyilkos szemü kígyó vert tanyát és megölte esküvője napján. És elhalt a vendégcsoport ajkán a hangos nász örömmzenéje, szívszorongatóan a gyász mélabus, suttogó dala hallatszott. És rabbi Zakói siraló beszédében halott bucsuztatójában példaként Áron főpap mélyen sujtott feleségét állította: **אין אני מציין איש ואשה שראתה שמחת לרוב כאלישבע בת עמינדב אשתו של אהרן** A zsidó történet nem ismert még egy oly boldog nőt, mint Elisabát Aminádáb leányát, férje első főpapja volt Izraelnek és Isten fenkölt szellemü prófétája, sógora Mózes a zsidóság és a világ egyik legjobban megcsodált vezető tehetsége, Isten legmeghittebb szolgálója, fivére Nachson, Izrael legnagyobb törzsének, Judának a fejedelme a hadsereg előlinduló zászlójának megnyitó lobogtatója és két nagyrnményekre feljogosító fia, ifju koruk dacára főpaphelyettesek voltak **ולא המתנה בשמחתה** és nem volt állandó a boldogsága, mert a legelső áldozatok bemutatásánál, tűz indult ki az Ur színe elől és megemésztette mindkét ifjut. És Isten kedveltje, kiszemelt égő-áldozata az **עקידה** Izsák ősatyánk **ויהי אברהם אהבי** kit az Ur Ábrahám barátja kedvelt magzatának nevezett, sem volt boldog élete végnapjáig, mert **ויהי בי זקן יצחק ותבהנה עיניו** midőn megöregedett Izsák elhomályosodtak szemei, világtalanná vált, elvesztette látóképességét. Az emberi boldogság állandó nem lehet De viszont a baj és a sors megkisértése sem lehet örök szerencsétlenségünkben, reméljük a jobb napokat, mert nincs nagyobb áldása minden külső behatásra fogékony lelkünknek, mint azon felemelő remény biztos várakozása, hogy lesz még idő, mi-

dön sorsunk Isten kegyelmes irgalma folytán jóra fordul. Nincs oly sűrű felhő, mely idővel helyet nem engedne a nap egyenes, derüs járásának felettünk. A költő szerint: Kél és száll a szív viharja. mint a tenger vésze, fájdalom a boldogságnak egyik alkatrésze, az örömnök levegőjét megtisztítja a bánat, a kizajlott búfelhőkön szép szivárvány támad. Nincs portverő szélvész, amelyre csendes, nyugodt szellő nem járó nap nem következnek, és ha tegnap baj ért, holnap öröme ébredhetünk. Az életet a fellegekig feltörekvő sas röptéhez hasonlíthatjuk. Szédítő magasságig emelkedik a madarak királya, szélesre kiterjesztett szárnyai viszik-viszik fel-fel. Azt hinnők, nem fárad el felinduló pályáján sohasem. De ime hirtelen csak zuhan lefelé és egy-két perc múlva feltétlenül az alatta felmagasló sziklán zuzódnék szét élettelen teste. De egy pillanat és kedvező csalódás tartja feszítve feltekintő szemeinket, nem lefelé esik a kőszáli sas, emelkedik újból, még szédítőbben, mint eddig. Ugy van ez velünk is, szerencse kísért útjainkon felfelé sokáig. De hirtelen elgyengült erőnk sujtott a sors csapása és az Irás szerint **אמרת נואשתי**¹ azt hittük, végünk van. Azonban lefelé suhanó szerencsétlenségünkben felemelt az Isten boldogulásunk felé újból bennünket,² **תתחדש בנשר נעוריי**. Megújítja feltörekvő ifjúkori erőnk reményeit az Ur. Bármi baj és csapás sujtott is bennünket, ne veszítsük el bizalmunkat a jövő iránt. Fel továbbra is a magasságba, boldogság vár reánk Isten kegyelmében. Amen.

Sátoralja-Ujhely . . . .

Dr. Goldberger Izidor
rabbi.

¹ Jesj. 57, 10. — ² Thehillim 103, 5 —

לשמיני עצרת תרס"ח

(Homilia.)

שבעת ימים תהיו לה' אלודך במקום אשר יבחר בי יברכך ה'
שמה Hét napon át ünnepelj az Örökkévaló, a te Istenednek azon a helyen, amelyet kiválasztott az Örökkévaló, mert megáld téged az Örökkévaló a te Istened minden termésedben és kezeid minden alkotásában és légy teljes vigadással

Ezen biztató, bizalomgerjesztő szózáttal bucsuztat el bennünket k. h.! szent Tóránk ma, az őszi ünnepek befejezőjén, amidőn ismét a rendes köznapi élet terére készülünk lépni, hogy az élet harcát megvívjuk, feladatát megoldjuk. Az új esztendőnek csak határőrvidékét jártuk eddig; belsejébe csak most lépünk. És mert belsejének ismeretlensége, talajának bizonytalansága, esélyeinek kiszámíthatatlansága aggodalmas érzelmeket ébresztenek, bátorító szózatával ölel keblére szent Tóránk, mint a szerető anya távozó gyermekét : **בי יברכך ה' אלקך וגו'** Az Örökkévaló a te Istened kiterjeszti fölötted oltalmazó, áldó kezét, **שמה** légy azért teljes vigadással Istenben vetett reményedben és bizalmadban.

És amiként jó gyermekek szerető szüleikhez sietnek, mielőtt nagy útra indulnának, úgy mi sem indulhatunk az ismeretlen jövő nagy útjára, szerető szüleink áldása nélkül. Azért keressük fel ma a **הזכרת נשמות** imában drága elhunytjainkat, felejthetetlen jó szüleinket: a jámborlelkű édesatyát, ki nevelt bennünket és életének nemesítő példájával, tanításával arra törekedett, hogy szívünkbe istenszeretetet, istenfélelmet és bizalmat, emberszeretetet és egyenes-

jelleműséget plántáljon. — Könny pereg arcunkon, amidőn az édes jó anyát említjük, ki vérével táplált bennünket, ki érettünk élt-halt, ki gagyogó ajkainkra Isten nevét varázsolta, hogy felkeléskor első szavunkat és lefekvéskor utolsó szavunkat ima szentelje. Az ő jámbor szellemük lebeg most szemeink előtt, a **זכות אבות** érdemük kísérijen bennünket lépten-nyomon, hogy mi méltó gyermekeik legyünk és maradjunk mindenha.

És ahogy e jámbor szellem és a kegyeletes érzelmek azonossága egyesít bennünket és felébreszti bennünk az egyenlőség és testvériség érzelmeit, természetesnek, helyesnek és magától értetődőnek találjuk a Szentírás mai szózatát, amelylyel szívünkbe vési a figyelmeztetést: »Testvérek vagytok és kötelességetek, hogy az élet vándorlásai közben egymást segítsétek, egymást támogassátok!« **כי יחד בך אחיון מאחד** **אחיק באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נותן לך לא תאמין את** **אחד באחד ולא תקפין את ידך מאחיק מאחיק האמיון** ¹ **Ha** léssen közötted gyámoltalan szegény * testvéreid közül, kapuid egyikében, országodban, amelyet az Örökkévaló a te Istened ad neked, ne keményítsd meg szívedet és ne zárd be kezedet szükölködő testvéred elől. —

De mert ép oly természetes és magától értetődő e kötelességünk elszegényedett, ügyefogyott testvérünkkel szemben, feltűnik a szokatlan jelenség, hogy öt egymásután következő versben nemcsak hogy ismétli a Szentírás e parancsolatát, hanem intéssel is erősíti, okadatolással is ellátja! Az első versben megtiltja: **לא תאמין את לבבך ולא תקפין את ידך וגו'** hogy ne keményítsük meg szívünket és ne zárjuk le ke-

¹ Móz. V. 15, 7. — * Tószefta Péá. **ולאמיון תאמיל לתוד פין**.

zünket szegény testvérünk elől. Azután megparancsolja ¹ **כִּי פֶתַח תִּפְתָּח וְנָתַתְּ** hanem nyissad, nyissad meg kezedet stb. Nyomban rá azután következik az intés : ² **הִשְׁמַר לֶךָ וְנָתַתְּ** óvakodjál, nehogy haszontalan kifogások és álokoskodások zárják el szívedet és rossz szemmel nézzed testvéredet, a szükölködőt és nem adnál neki, mert **וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְךָ הַטָּא** ha Istenhez kiált miattad, rajtad tapad a bűn. Erre újból következik a parancsolat : ³ **נָתַתְּ תִתֵּן לוֹ וְנָתַתְּ** Adva adj neki és ne essék rosszul szívednek, amidőn adsz neki, mert ennek okáért meg fog áldani az Örökévaló a te Istened minden alkotásodban és kezeid minden munkájában. Végül eme ismételt parancsolatok, intések és ígéretek után meg okadatolás is következik : ⁴ **כִּי לֹא יִהְיֶה הָאֲבוֹנִין מִקֶּרֶב הָאָרֶץ וְנָתַתְּ** mert nem szűnik meg a szegény a földön, ennek okáért megparancsolom neked, — tehát újból parancsolat — : **כִּי פֶתַח תִּפְתָּח** nyissad, nyissad meg kezedet, testvérednek, szegényednek és szükölködődnek országodban. Ez valóban páratlanul áll az egész Szentírásban?! De e parancsolat okadatolásánál, ellenmondásra is bukkanunk. Hisz csak néhány verssel előbb megparancsolja a Szentírás : ⁵ **אֲפֹס כִּי לֹא יִהְיֶה בְךָ אֲבוֹנִין** csak-hogy ne legyen közötted ügyefogyott, — de hogy lehetséges ez, amikor hat verssel odább maga a Szentírás kijelentette : ⁶ **כִּי לֹא יִהְיֶה הָאֲבוֹנִין מִקֶּרֶב הָאָרֶץ** hogy nem szűnik meg az ügyefogyott a földről?

Ha azonban a mai ünnep isteni fényénél behatóbb vizsgálat tárgyává tesszük az idézett parancsolatot, akkor meg fogjuk látni, hogy ép ebben nyilatkozik meg az igaz zsidó felfogás a jótékonyság

¹Móz., V. 15. 7. — ²u. o. — ³á. o. — ⁴u. o. — ⁵ugyanott — ⁶u. o. —

lényegéről általában és kiválólag a szegényistápolásról. FigyeljeteK Istennek szentelt lélekkel és áhitatos szívvel.

*

Kedves atyámfiak! A Talmudban olvassuk : ¹ שאל טרנטורופוס את ר'ע אה אלקיבם אוהב עניים הוא :¹ Tyranus Rufus, egy római helytartó kérdező vala Rabbi Akibát : ha a ti Istentek szereti a szegényeket, miért nem gondoskodik szükségleteikről, miért szorulnak reátok, hogy ti gondoskodjatok ellátásokról ? א"ל כדו שנצול אנו בהם מדינה של גיהנם és Rabbi Akiba felett, ezt azért intézi így a mindenség Kormányzója, hogy általuk mi érdemet szerezhessünk, szívünket, lelkünket nemesithessük és kikerüljük a pokol büntetését. למה אדרבה ווי שמחייבתן לגיהנם. אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שבטעם על עבדו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא לה אכנלו וישלח להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקותו כשינמץ המלך לא בועט עלי' És T. R. szólt: ép megfordítva áll a dolog ; a szegények istápolása által vonjátok magatokra a pokol büntetését. Példával világítom ezt meg neked : képzeld csak, ha egy hus és vérből való király megharagszik szolgájára, bilincsbe veri, börtönbe veti és meghagyja, hogy sem ételt sem italt ne adjanak neki és egy ember merészkedik őt a király parancsolata ellené. e étellel és itallal ellátni, nem-e vonja ezzel magára a király jogosult haragját ? א"ל ר'ע וכו' És Rabbi Akiba felelt, ha már felállítottad ezt a példát, maradjunk e mellett, hanem a szolga helyébe lépjen a király fia, mert mi fiai vagyunk az Örökkévaló a mi istenünknek, mint írva vagyon : אלקיבם לה אתם בניו gyermekei

¹ Talm. Baba Baszra 10 a —

vagytok az Örökkévaló a ti Isteneteknek. Ha tehát a király saját fiát kénytelen fogházra itélni és haragjában megvonja tőle az ételt és az italt és egy hűséges alattvalója saját életének és szabadságának kockáztatásával megmenti őt az éhhaláltól, nem-e fogja ezt neki később a király meghalálni?

Ime kedves Testvéreim a pogány és a zsidó felfogás a jótékonyságról. Mert a felfogásban, a véleményben, amelyet magunknak a dolgokról és eseményekről alkotunk, tükröződik vissza leghűségesebben a mi saját énünk és lényünk. Mert minden ember az ő saját szemüvegén keresztül lát. Mi tudjuk, hogy a nap a meleg és a fény forrása és hogy a nap leáldozásával borongó sötétség terjed el körülöttünk. De kérdezzétek meg csak a baglyokat és az éjnek minden szárnyasát és csuszó-mászóját, és ők meggyőződésük egész erejével azt fogják állítani, hogy a nap a sötétséget terjeszti és leáldozásával fény és világosság támad.

Akinek szíve fásult és fagyos és emberséges érzés melege át nem járja, az miként טרנספורם kifoghatatlan lesz kérdésekben és álokoskodó példázatokban, hogy a segélykérő szegényt elutasítsa, támogatását megtagadja; aki pedig nemesen gondolkodik és melegen érez testvére embertársa iránt, akinek szívébe belenyilal az ügyefogyott szenvedése, a szegény nyomora, az örömet fog megragadni minden alkalmat, hogy testvérén segítsen, nyomort enyhítsen fájdalmat csillapítson, szegényt támogasson, elesettet feltámasszon.

És mert így saját érzelmeink vezérletére vagyunk utalva, int bennünket a Szentírás: השמר לך וגו' vigyázz magadra! óvakodjál, hogy álokoskodások rossz útra ne vezessenek! vizsgálj önmagadat: ha

szíved, kezed és zsebed nyílik meg, mikor a szegénység és nyomor kopogtat ajtódon segítségért, akkor nem fogsz sokat kérdezni és nem leszel kíváncsi a feleletekre; mert szíved érzelmében megtalálod a feleletet és a cselekedet nemességében a megnyugvást, a jócselekedet mennyei üdvösségét és boldogságát. Ha azonban a szegény és szükölködő segélykérésére szíved, pénzszekrényed és kezed zárva marad és csak szájadat nyitod ki, hogy kérdésekkel álokoskodásokkal és ellenvetésekkel vagy egészen vagy nevetségesen csekély alamizsnával rázzad le nyakadról, akkor tudd meg, **בִּי יְהוָה בְּךָ אֲבִינָן** hogy a szegénység tebenned vagy, hogy testvériség, emberbaráti érzelem, lelki nemesség és jóra valóság dolgában magad vagy szegény, igen szegény. — A közfelfogás szerint bár gazdag lehetsz; hisz van vagyoned, nagyértékű jószágod, fénylő ékkövek, csillogó arany és minden aminek megszerzéséért küzdenek az emberek! és azt fogod kérdezni, hogy lehet téged szegénynek nevezni, amikor az egész világ milliomosnak ismer? Igen ám, de csak az nevez téged gazdagnak, aki nem tudja, hogy ez a vagyon nem a tied, mert kapzsiságod elvette tőled a rendelkezés jogát és te gazdagságod dacára igen szegény sajnálatra méltó szegény és beteg vagy, amint azt az ókor bölcs királya mondja: ¹ **יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל הָאָדָם אִישׁ אִשֶׁר וְתָן לוֹ אֶלְקִים עֵינֵר וְגַ'.**

Van baj, melyet láttam a nap alatt és az emberek között igen gyakori. Mikor valakinek ad az Isten gazdagságot, jószágot, tisztességet és nem hiányzik semmi, amit kíván magának, de nincs hatalma hogy élvezhesse, míg majd idegen ember fogja élvezni; ez nagy hiábavalóság és gonosz betegség.

¹ Kóhélesz, 6, 1-2. —

Te nem fogod ezt ugyan oly könnyen elismerni magadról. Kéznél találod az ellenvetést, szólva: én nem mondom, hogy egyáltalán ne adjunk a szegénynek, csak azt, hogy mindenkinek ne adjunk, és különösen az idegeneknek ne adjunk, hisz van elég helybeli szegény, akiket kénytelenek vagyunk támogatni, minek adjunk a vándorszegénynek, hisz nem is ismerjük kicsoda, micsoda! Ha azután a helybeli szegény kopogtat, kit ismerünk, akkor meg az a baj, hogy igen is jól ismerjük és egyet ezért, a másikat azért a hibájáért utasítunk el, mert csak érdemesnek vagyunk hajlandók adni. És ki volna elég érdemes, ha arról van szó, hogy erszényünket nyissuk ki előtte?!... Azért mondja a Szentírás! **בני ידך בך אביון** benned lakozik, önmagad vagy szegény, te vagy az ügyefogyott, szívben, lélekben, a mikor azzal a kifogással utasítod el a segélykérőt **באחד אחיך** hogy testvéreid közül csak a kiválót, az érdemest vagy hajlandó támogatni és azt is csak ha **באחד שעריך** városaid egyikében lakozik és nem ismeretlen idegen. Mert a kegyes szívü és nemeslelkü ember érzi, hogy **כל המושט יד נתת לו** aki kezét nyújtja a segítségért annak adni, azon segíteni kell, mert a szegénységnek nincs külön országa vagy felekezete, a szegénység nemzetközi. A szegény nem a te nézeteid és elveid megismeréséért jön, hanem támogatásodért; te pedig nem vagy bírāja, hogy vizsgálat alá vegyed és ítélkezzél fölötte, hanem testvére, hogy érezd vele, hogy részvétellel hallgasd meg panaszát és tőled telhetőleg segélyezd őt. És ha te mégis inkább vagy hajlandó vizsgálgatni és ítélkezni mint támogatni és segélyezni, úgy te vagy a szegény, szegényebb annál, kit elutasítottál **אין דל אלא הול**

mert abba a bajba estél, amelyet Salamon király igen elterjedt és igen gonosz betegségnek ismert fel.

Ezt a betegséget csak radikálisan, csak műtét által lehet gyógyítani. Itt kárba vész minden receptura, hatását veszi minden gyógyszer, haszontalan minden okoskodás, az egyedüli eredményes gyógy mód az operáció : **לֹא יִפְתַּח אֶת יְדֵי לֹא** nyitva nyissad meg kezedet neki, erővel, akaratod ellenére is **לֹא יִפְתַּח אֶת יְדֵי לֹא** adjál és megint adjál neki, ha nehezedre esik is, ha fáj is ; minden operáció fájdalommal jár, de radikálisan gyógyít, ahol a gyógyulás még lehetséges. **נָתַן תְּתִן אֶפְסָה נָתַן תְּתִן** Ha adtál és megint adtál és százszor adtál, akkor szívedről leolvad a könyörtelenség tagyos kérge, lelked felszabadul az aranyérc nyomása alól olyannyira **לֹא יִפְתַּח אֶת יְדֵי לֹא** hogy nem is fog többé rosszul esni szívednek, midőn adsz a szegénynek, mert a jócselekedet üdvözítő érzelme eddig nem ismert boldogságot, elégedettséget fog varázsolni szívedbe és hova tovább be fogod látni, meg fogsz győződni róla **כִּי בְּגַלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה** **כִּי בְּגַלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה** hogy ennek okáért megáld téged az Örök-
kévaló minden alkotásodban és kezeid minden szerzeményében.

*

כִּי לֹא יִפְתַּח אֶת יְדֵי לֹא Kedves híveim ! Nem a jutalom ígéretével fejezi be az Irás e parancsolatot, hanem okadatolással. Mert csak, ha felgyógyultunk a kapzsiság betegségéből, ha a jótett nemesítő hatása alatt megerősödött szívünk hite, lelkünk istenbízalma és meggyőződésé vált bennünk **כִּי בְּגַלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה** **כִּי בְּגַלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה** hogy Isten

végtelen kegyelmében azért bízta reánk a szegénygyámolítást, hogy ezáltal kiérdemeljük az Örökkévaló áldását, belemélyedhetünk kutató elménk búvárkodásával is, és ha **טרונוסרוס** kérdésétt ovább fűzve, azon tündőnél : miért kell a szegénynek szükséget szenvedni, hogy én áldásban részesüljek ? ime felel Szentírásunk **כי לא יהיה האביון** hogy a szegény nem szűnik meg a gazdagnak ellentétje gyanánt soha, ezt megtanulhatod **מקרב הארץ** a föld közepéből : Mérheterlen tüztengerek hullámsanak benne, melyek elpusztítanak minden életet, felülete meg minden életnek szülőanya. Miért hát ez ellentét ? — Egyik helyen garmadával önti a föld áldását, a másik helyen szűken méri, alamizsnákat is alig oszt, megint más helyen bezárja kapuit, étlen szomjan meghalhat miatta minden élő lény. Miért ez ellentét ? — És ha ezekre a kérdésekre nem is találnád meg az óhajtott feleletet, megtalálod az Írásban a kijelentést **גם את זה לעומת זה ברא אלקים**¹ hogy Isten mindennek amit teremtett, megteremtette ellentétét is **כלמה שברא**² **הקביה ברא כנגדו ברא הרים ברא גבאות ברא ימים ברא נהרות** teremtett a föld színe fölött halmokat és hegyeket, kisebb és nagyobb emelkedéseket, megteremtette ezek ellenében a kisebb és nagyobb mélyedéseket : a folyókat és tengereket. Kérdezd itt is : miért legyen ez a halom és amaz a folyó, ez a hegy és amaz a tenger és miért nem megfordítva? ahogy a szegény és gazdag közötti ellentétnél felveted ezt a kérdést ! Nem-e kell belátnod, hogy az emberi ész az emberi elme sokkal gyarlóbb, semhogy a teremtés titkait, a természet rejtelmét felderíthesse ! —

¹ Kóhelesz 7 14. — ² Talm. Chagiga 15|a.

Arra azonban rá kell jönnöd szemlélésed, kutatásod eredményeként, hogy amiként a természetben levő ellentétek kiegészítik egymást, az egyik szemek láttára, a másik az emberi szem- és tudáskörétől elvontan, valamiként a folyók és tengerek küldik páráikat, hogy megnedvesítsék a halmok és hegyek kitikkadt szomjas talaját, úgy kötelességed neked, kit Isten vagyonnal megáldott, hogy vagyoned meleg párazatával enyhítsed szegény testvéred nyomorát. És valamiként bizonyos, hogy a hegyre pazarolt vizét a tenger el nem veszíti, vissza térül az, ha nem is azonnal és szemeid előtt, úgy biztosra veheted, hogy amit a jótékonyosság oltárán áldoztál bő isten-áldásban fog megtérülni. — És ha néha úgy találsz, azt tapasztalod, hogy nem térült meg, még akkor sem veszett kárba, mert így tanítanak bölcsseink ¹ בשם שמונתיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד ראש השנה כך חסרונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה ובה הלא אהו לחמץ ובה אהו לחמץ ובה אהו לחמץ. Ahogy meg lesz határozva az újév napján egész évi szerzeményünk úgy meg lesz határozva veszteségünk is. Ha érdemessé tesszük magunkat erre, úgy e veszteségünket a jótékonyosság oltárán áldozzuk, ha pedig nem, úgy szenvedés és fájdalom veszi el tőlünk. Ezt érezned kell ² אפס כי לא יהי בך אבון ha csak benned nem lakozik, hacsak önmagad nem vagy szegény érzelemben és megismerésben.

Hisz különben is hálával tartozol szegény testvérednek, mert azt a jóleső, boldogító tudatot, hogy gazdag vagy, neki köszönheted. Mert mi gyarló emberek képtelenek vagyunk a jót magában a jóban felismerni, ha nem látjuk ellentétét: a rosszat גם את זה לאומת זה

¹ Talim. Baba Baszra 10 a. —

azért is teremtette Isten tán az ellentéteket. Ha kór-
ágyában szenvedő beteget látunk, akkor örülünk
csak igazán egészségünknek, akkor ismerjük csak
fel értékét. Ha a nap heve elbágyasztott, akkor is-
merjük meg csak az enyhe árnyék áldását. Ha a tél
fagya megdermesztett, akkor ismerjük meg a meleg
becsét. És ha magunk előtt látjuk a szegénységet, a
nyomort, csak akkor ismerjük fel a vagyon és jólét
áldását. Már csak ezért is kötelességednek kell, hogy
ismerjed a szegényt támogatni, az ügyefogyottat se-
gélyezni és a nyomort enyhíteni. Ezt pedig hatvá-
nyozott mértékben kell gyakorolnod, midőn az isteni
tan ezen felül még megigéri **ה' אלקיך יתן לך**
בניגלה הדבר הזה יתן לך ה' אלקיך
על hogy ennek érdemében meg fog áldani az Örök-
kévaló, a te Istened minden alkotásodban és kezeid
minden munkájában.

Ha pedig egyáltalán nem hiszel Istenben és ál-
dásában, oh, akkor a legszegényebbnél is szegényebb,
a legnyomorultabbnál is nyomorultabb vagy! Mert
folytonos rettegésben kell élned, hogy egy perc,
egy óra, egy nap elveszi tőled mindazt, amiért éve-
ken át küzdöttél. És mily sötétben tátong előtted a
sír, amely minden pillanatban elnyelhet. Oh, akkor
nincs, nem lehet ünneped, nincs, nem lehet tiszta
örömed, nincs, nem lehet zavartalan boldogságod
egy percig sem!

Ellenben, ha erős istenbeni hited és bizodalmaid
הג הסבות rozoga sátorban, mostoha kö.ülmények
között is ülhetsz örömunnepeket, mert Isten leszen
a te oltalmad s öröm és megeledés költözik sátor-
radba. Átérezed, hogy az egész emberi tűnő földi
lét sem más, mint egy ingó rozoga sátor, amelyre kár
minden erőnket, akaratunkat törekvéseinket pazarolni.
והג האסיה Az igazi ünnep, az a betakarítási ünnep

השדה במעשרך את מעשרך מן השדה amidőn nem a mezei termést hanem saját cselekedeteink, munkálkodásunk érdemeit takarítjuk be a földi élet mezejéről, hogy vele az örökkévalóság mennyei üdvösségét megszerezzük.

Boldog, aki így él és munkálkodik. Mert azt az embert gond nem bántja, nemtelen vágyak, elérhetetlen célok nem izgatják, földi javak vesztesége el nem keseríti; boldogan és elégedetten éli világát bármely viszonyok és körülmények között שבעת ימים שבועת ימים hét napon át vagyis a földi élet 7 évtizedén át ünnepet fogsz ülni az Örökkévaló a te Istenednek במקום אשר יבחר ה' azon a helyen vagy helyzetben, amelyet az Örökkévaló kiválasztott és rendelt a te számodra. És ha szükes és sanyaru körülmények között volnál is, ünnepi örömod derűjét az el nem homályosítja, mert rendületlen a te bizalmod az Irás szavában: כי יברכך ה' אלקך בכל תבואתך ובכל מעשה ידך hogy megáld téged az Örökkévaló a te Istened minden termésedben és kezeid minden munkájában. והיה אך שמה Így és csakis így leszen örömed teljes és zavartalan és a הובת נשמת imánál sem fogsz gondolni döbbenetes szívvel a földi lét véges voltára, hanem a mennyei élet örökkévalóságára és gloriájára, amelylyel övezve jelennek meg előttünk drága elhunytjaink dicső lelkei.

Oh drága testvéreim! vigyük magunkkal ezt a szellemet és ápoljuk ezt szívvel lélekkel, a köznapi élet becsületes munkája és a szombatok és ünnepek szent nyugalma közben és én szent Tóránk nevében biztosítlak benneteket והיה אך שמה hogy örömod és boldogság leszen osztályrészetek ולגביבתיא Amen.

Mágocs . . . .

Lehovits József.

Exhortacio. שבת פורים

Mai hetiszakaszunk rendkívül gazdag eszmetartalomban, lélekemelő elbeszélésekben, melyek erkölcsnemesítő és buzdító gondolatokat ébresztenek bennünk. Minthogy a haftóra többnyire megfelel a bibliai olvasmány valamelyik pontjának, e mai szombaton hetiszakaszunk kincses tárnájából azt a mozzanatot ragadjuk ki, melylyel a prófétai fejezet tartalma párhuzamot mutat.

Mind a heti szidra, mind a haftóra a mai napon a gyerekekről beszél: de mily különös, mily rendkívüli, mily csodaszerű körülmények között!

Hetiszakaszunk rajzában magunk előtt látjuk a sivatagban bolyongó Hágárt gyermekével. Az anya nem találja meg az ösvényt, eltévedt gyermekével az úttalan pusztaságban. A tikkasztó melegtől bágyadtan vánszorog fiával a forróságtól káprázó vidéken; a gyermeket pedig kínos szomjuság gyöttri, epedő ajkai hasztalan esengenek hűsítő viz után a kopár kietlenben, a sivó aszályos homokos lapályon és a gyermek elalél anyja karjai között! Az anya pedig látván, hogy nem tud segíteni forrón szeretett gyermeke vergődésén, elhatározza, hogy megválik tőle, ott hagyja a sivatagban és még ebben a rémes, keserves elhatározásban is benne látjuk az anyai szeretetet; leteszi gyermekét **תחת אחד השיחים** az ott gyéren tengődő csenevész rekettyebokrok egyikének aljába, hogy annak szegényes árnyéka enyhítse a gyermek utolsó tusáját, nehéz haldoklását; majd leül a bokorral szemközt távolabb tőle mintegy nyillóvérsnyire, mert úgymond: „**אל אראה במות הילד** ne lássam midőn meghal a gyermekem!” Ekkor az Ur angyala szól hozzá: **קוּמִי שְׂאֵי הַנֶּגֶר וְהַחֲזִיקִי אֶת יַדְךָ בּוֹ** Kelj

föl megtört erejü roskatag anyja, vedd föl gyermekedet, ragadd meg kezekkel őt! A nő kábultságából fölriad és — óh kegyelem csodája! — megpillantja a csillogó forrást a sivatagban, megmeríti a vitzömlőt, megitatja és új életre kelti gyermekét.

*

Még csodaszörűbb eszmetájakra emeli lelkünket a haftóra olvasmánya, oda ahol sejtelmes erők működnek megfoghatatlan hatalmak suhannak; ámulatunk tárgyai ezek — észak misztikus költőjének szavával szólva: — tul az emberi erőn! — A szerető anyának meghalt későszülött egyetlen gyermeke és a szíve fájdalmában remegő anyja a prófétahoz küldött: jöjj és add vissza gyermekem életét! A próféta eljött: **וַיָּשֶׁם פֶּה עַל פֶּה וְעֵינַי עַל עֵינַי וּבִבְרִי עַל בִּבְרִי** „és irányozta szemeit a gyermek szeméire, illeszté ajkait a gyermek ajakára, helyezte kezeit a gyermek kezére **וַיַּחֲם בְּשֵׁר הַיָּלֵף** és megmelegedvén teste“ — fölocsudott alvó életereje és a gyermek élt!

Midőn olvassuk a Bibliában e sorokat, mίνő fájó áhítás fogja el lelkünket; mikor látunk az életben anyákat, akik karjaikban tartják elsárgult, megfonynyadt, kihült, megdermedt édes gyermeküket; gondolva ezekre a lesujtott és a kínok viharaitól föl-szántott lelkű anyákra, ezekre az anyákra, kiknek szívében a természet végtelen fájdalma reszket, kik karjaikban tartogatják boldogságuk romjait — mίνő fájó áhítás fogja el lelkünket; óh midőn az emberi tudás már nem elegendő, mért nem segíthet most is rajtunk a hit és irgalom hatalma, hogy visszaadja az anyának elvesztett gyermekét?! — A próféta pedig, midőn föltámasztotta halottaiból a gyermeket,

behívta az édes anyát és szólott hozzá: **שׂוּאֵי בְנֵיךְ** vedd föl a te fiadat! „Mi keresetlen egyszerűség így szólani a veszteség fájdalomának gyilkos töreitől átjárt szívü anyához, abban a ragyogó pillanatban, midőn halottaiból életre ébresztette és visszaadja neki fiát így szólani hozzá: Szei vnéch! — vedd föl a te fiadat! — De e rövidségükben fönséges erejü szavak is nézetem szerint fölöslegesek, mert kell-e mondani anyának abban az égrendítő pillanatban, midőn halott gyermekét élve látja újra, kell-e neki mondani: vedd föl gyermekedet!? — Hiszen a gyötrelém és kétségbeesés örvényeiből kiszabaduló és fölemelkedő lélek örömmámoros erejének lendületével fogja magát rávetni az anya a halál torkából kiragadott gyermekére és magához fogja ölelni, karjaiba fogja zárni a kétségbeeséstől keletkezett boldogság lángoló szerelmével! Hiszen mostohának nevezném azt az anyát, aki ilyen pillanatban nem csapna le gyermekéire, amint lecsap a fehérszárnyu sirály a tenger megcsillanó habjaira: mostohának nevezném azt az anyát, akinek még mondani kell: karold föl gyermekedet!

És mostohának nevezem a zsidó társadalmat, mostohának nevezem a zsidó családot, ha nem karolja föl a reábizott zsidó ifjúságot, ha nem érti meg ezt az ígét: **שׂוּאֵי בְנֵיךְ** emeld föl fiadat!

Rideg sivár idők pusztaságába jutottunk és a zsidó ifjúságból kihalt az élet, a zsidó lélek, haldoklott a gyermek, nem volt meg benne a zsidó vallás ereje: pedig ennek a vallásnak tanában van az élet, az embernek Istenhez való viszonya, az igazság, a mi belső világunk nagy ősoktól eredő létereje, ebben a vallásban benne van a sugár, mely az eszmék

Istenéhez vezet, ebben a vallásban benne van a nevelő hatalom, mely az erkölcs ösvényén kalauzol; de az ifjuság kihült, elhidegült, a zsidó ifjuság halódott. Am hitközségünk elöljárósága szent buzgalmában megalkotta a céltudatos, rendszeres hitoktatást; nem riadva vissza áldozatoktól, nem szünetelve a munkában, pazarúl áldozva időt, gondot, fáradságot, életbe léptette ezen nagy hitközségnek nagyarányú hitoktatási intézményeit. És a hitoktatói kar őszinte odaadással szentelte magát a nagy ügy szolgálatának; buzgalma, tudása, tanítása, ékesszólása varázsával hatott a gyermekre **וַיִּטֵּם פִּי עַל פִּי וְעֵינַי עַל עֵינֵי וְכַפְּי עַל כַּפֵּי** ajkai igéket helyeztek a gyermek ajakára, szemei csüggöttek a gyermek szemein, kezét helyezte a gyermek kezére és föltámasztotta halottaiból a zsidó ifjuságot. És most, hogy a gyermek újra él, hogy keblében újra szétárad az élet némi melegsége, vajjon kell-e mondanom az Anyának, a zsidó társadalomnak, a zsidó családnak: **שׂאֵי בְנֵיךָ** karold föl fiadat? — Avagy pusztában kiáltó szózat legyen-e ez az ige: **שׂאֵי בְנֵיךָ** karold föl fiadat!? Vajjon meg fog-e elégedni az anya, hogy a gyermekben mutatkozik az élet első rezzenése, nem fogja-e fölkarolni, gondozni, ápo'ni gyermekét, hogy életerős legyen?

שׂאֵי בְנֵיךָ „Karold föl fiadat: — így szólok a hitfelekezethez; ne engedd, hogy az izraelita ifjuság elveszítse vallásunk szent tanai iránt a fogékonyságot! **שׂאֵי בְנֵיךָ** Karold föl fiadat, így szólok az izraelita családhoz; ne engedd, hogy gyermekedben kialudjék minden érzés a zsidóság iránt; tanítsd meg arra a család körében, hogy tisztelje a zsidóság intézményeit; tanítsd meg arra, hogy tisztelje hitoktatóit, mint oly férfiakat, akik egy felsőbbrendű, de hoz-

zánk közel eső szent ügy szolgálatának áldozzák egész életüket; tanítsd meg arra, hogy becsülje a templomot, az ifjusági istentiszteletet, hogy a lelki megüdülésnek és áhíthatnak forrása legyen. שאי בנתך „Karold föl fiadat!“ így szólok az izraelita szülőhöz, hadd lásson az téged maga előtt, mint a vallásnak hívét és követőjét, hallja ajkadról a vallás szeretetének megnyilatkozását; az édes otthon légkörében ne csupán az anyagi érdek, a rideg önzés, a sivár haszonlesés hangját legyen alkalma hallani, de csendüljön meg ottan a nemes vallásos gondolkozás, a felekezeti hűség és önérzet szívbelpózó, családias beszéde is! שאי בנתך „Karold föl fiadat!“ szólok a zsidó anyának, használd föl a vallásos érzület korszakának maradék-olaját és szenteld meg vele gyermeked lelki életét; használd föl tennen vallásos neveltetésed hajdani eszközeit és mentsd meg fiadat, hogy ne legyen az erkölcsi nihilizmus martaléka! Nem látod, hogy lelkét szomjuság gyötri. hogy gyermeked elalél, eleped? — Oh ne hagyd haldokolni a sivatag tengődő bokrainak árnyékában, hanem hallgasd meg az Ur angyalának szavát: קומי שאי את הנער Kelj föl, emeld föl a gyermeked, ragadd meg kezdeddel őt, hogy kalauzolhasd tovább! És a Mindenható megmutatja néked a csillogó forrást a sivatagban, melynek habjaival megüditheted gyermeked szomjazó lelkét! A kegyelem csodája meg fog ismétlődni és a felekezet erős nemzedéket nevel, mely a meggyőződés erejében dúsan, — szilárdan és büszkén, — emelt fővel, férfias öntudattal hordozván vallásunk kibontott zászlaját, tovább viszi a szent kincset a jövő kapuboltozatain át! — Egykoron a tévedések homálya szétoszlik, a babona

és állhit megsemmisül, a hitetlenség nem ostromolja többé a szív templomát! eljövend az idő, amikor a hívő az Egyet és Végtelent imádja érzésben, szeretetben, erkölcsben és igazságban! — És akkor Zsidó Szülő! — behorpadt sirodban fehéredő csontjaid megremegnek az öntudat boldogságától, hogy az üdvnek, az igazságnak voltál szolgája magad és arra nevelted gyermekeid! — Nemcsak muló gondjainknak, anyagi létünknek élünk, de vannak meggyőződéseink! Neveljük gyermekeinket úgy, hogy ezen meggyőződéseinknek zászlóvivői legyenek a jövő mesgyéin át: akkor bennünk él őseinknek szelleme, bennünk él az eszme, és az eszmében — mint képviselői egy világtörténeti gondolatnak, — élünk mi, — élnek ők!

Amen.

Budapest . . . .

Dr. Hevesi Simon.

Emlébeszéd.*

K. híveim! Szomorú kötelesség hívott egybe minket e szokatlan órában Isten házába. Régi ősi szokás szerint Izrael elhunyt nagyját **למספרו ולבבתו** gyászolni és megsiratni. Szentéletű és boldogemlékű édes atyám ezúttal az, kinek emlékét üljük meg kegyeletesen a mai napon. Nehéz, szinte lehetetlen feladat

* Tartatott Büchler Dávid pásztói főrabbi fölött az irsai izr. templomban 1907 okt. 14-én, ה'ת

reám, a gyermekekre nézve, atyám és mesterem érde-
meit kellő világitásba helyezni és az elköltözése ál-
tal átértett súlyos veszteséget veletek: k. híveim!
megértetni. De bízva Benned kegyelmes Istenem re-
ménylem, hogy erőt fogsz adni kesergő szívemnek
és vonagló ajkimnak, hogy a helyes szót megtalál-
hassam. יהוה לרצון אמרו פי והגיון לבי לפניך ה' צדק וגואלי
„Legyenek tetszetősek előtted ajkaim szavai és szí-
vem elmékedései Örökkévaló Uram, Istenem, Te-
remtőm, Szirtem és Szabadítóm.“ Amen.

A Talmud beszéli : רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של : מעלה אולי אבני הרבא ובלחו רבנן לאיסקרי ביה ולא היו ידעו דובתיה
Rabba, Nachméni fia az axilarcha, kit a pogány hatalom
Tóra terjesztése miatt üldözött, bujdosás között meg-
halt. Elindultak tehát Abáji, Rába és valamennyi
tanító, hogy holtestét felkeressék és azt szentelt
földbe eltakaríthassák, de nem ismerték elhalálózá-
sának helyét. Mentek-mendegéltek tehát a szabad
mezőn, midőn egyszerre csak madarakat láttak,
melyek egy bizonyos pontot körülszárnnyaltak mint-
egy árnyékot tartva egy sötét tömeg fölött, ebből
sejtették, ebből következtették, hogy ez az a hely,
ahol a szeretett nagy tudós hült tetemei fekszenek.

Én édes híveim! Ha a vándorúton, mely egy
eszményi kultura magaslatához vezet, vagy a harc-
mezőn, mely egy gondolat diadalához kísér, gyak-
ran tapad a vándorhoz, vagy a harcshoz földi
szeny, úgy az út, melyen a hivatását átérző igaz
pásztor halad, hasonlít a nap ragyogó pályafutásához
mely báral á van vetve a törvényeknek, melyek
minden létezőt korlátokba vonnak, mégis tiszta, ma-
gas szférában vonul tova. Az igaz pásztor, ki az élet

vásári zajában áll és mégis érintetlen marad annak köznapias befolyásától hasonló a bibliai tövisbokorhoz: tűzben áll, mégsem emészti föl a tűz.

Igy állt az én szentéletű atyám הרב הגאון והקדוש שר התורה משה דוד ביבלער אב"ק פאסטא הע"מ a világot felrázó szenvedélyek és indulatok közepette erősen, szilárdan, nem érintve a kor romlasztó hatásától.

Mint az árboc, mely érezte a nap melegítő, életető erejét, de mely átszenvedte a tomboló vad viharok pusztító hatását is, úgy emelkedik ki az ő alakja tisztán, hófehéren, viharedzeten.

Korunk legtudósabb rabbijaink egyike volt ő, aki előtt Izrael tanítói készségesen hajtották meg zászlóikat, oly tekintélynek elismerve őt, akihez a közelből és a messze távolból fordultak súlyos egyházi ügyekben tanácsért, felvilágosításért, mert נחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה ונבונה רוח דעת ויראת ה' „a bölcsesség szelleme nyugodott rajta, az értelem, a lelkierő, a tudomány és istenfélelem szelleme.“

Korunkban alig hatolt valaki oly mélyen a héber tudomány tengerébe, mint ő, aki az egész talmudot betett könyvből ismerte. Hiszen ismeretes, hogy az utóbbi időben az előadásokat tanítványainak — habár előtte feküdtek a foliansok — kívülről tartotta. Talán senki sem karolta úgy föl az egész talmudi haláchát, mint ő, és kevesen vannak napjainkban, akik annyi szellemi kincset tudnának felhozni מים התלמוד a héber tudomány mély és feneketlen tengeréből, mint ő לא פסק פומ"י מאורייתא עד זבולי akinek ajkain nem szünetett a Tóra tanulás élte utolsó leheletéig. Elmondhatjuk róla, amit a szt. próféta Áhron a főpapról mondott: תורת אמת היתה בפיהו: ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמשור הלך אתו ורבים השיב מעון

Igaz tan lebegett ajkain és álnokság nem találtatott nála, békében haladt Isten előtt az egyenesség útján és sokakat visszaterelt a bűnös útról a helyes ösvényre.

És e mellett milyen szerény, milyen igénytelen volt. Kedveseim! Nem az elfogultság beszél ki belőlem, nem a fiúi szeretet vesztegeti meg szívemet, nem a vérszerinti kötelék és érzés adja e szókat ajkaimra, de bátran merem állítani — mert ország-világ tudja, hogy nagy mesterünk, Mózes óta talán még nem létezett szerényebb ember a földön, aki vezérlő férfja lehetett volna a magyarhoni orth. zsidóságnak, ha e tisztséget szerénységéből kifolyólag vissza nem utasította volna magától.

A Talmud beszéli: **אמר עלי על שמואל הקטן הן עניו הן** Elmondották Sámuel a szerényről, hol van olyan igénytelen, olyan vallásos ember, mint Sámuel a szerény? Ő ugyanis meghagyta társainak, hogy halála után ne tartsanak fölötte gyászbeszédet, ne dicsérjék, ne emeljék ki érdemeit. Már most társai dileuma előtt állottak. Egyrészt szemük előtt lebegett bölcseink mondása, **מצוה לקיים דברי המת** mely szerint kötelesség a halott végső akaratát respectálni, másrészt nem akartak minden bucsuszó nélkül megválni szeretett társuktól. E kényes zavarból úgy menekültek **אמר עלי** hogy csak azt említették emlékbeszédükben **העניוהו החד הן עניוהו החד** hol van még oly szerény, oly vallásos ember mint Sámuel, aki meghagyta, hogy ne dicsérjék, ne magasztalják őt bucsubeszédben.

Szentéletű atyám is, midőn legutóbb meglátogattam őt, így szólt hozzám: „Fiam, ha meghalok

senki se említse fel a gyászbeszédben, hogy **ידיך** vagy **הבדך** voltam. Egyet concedálok, azt, hogy serdülő koromtól kezdve a mai napig még senki sem előzhetett meg engem a templomban. Mindig én voltam az első ifjúkoromban épúgy, mint ma 93 éves koromban. Hát elképzelve-e szerényebb ember? Ő aki oly **תה** volt, hogy hozzá hasonló alig található korunkban, ő aki **בקי בגולה ובנסתר** az egész szent tanban otthonos volt, ő aki egyike volt **אחיי עליך** nak csak oly érdemet követel magának, amilyent bármely egyszerű jámbor ember vindicálhat magának.

És mégis, ha ő ezt oly fontosnak találta, bizonyára nem ok nélkül, nem alaptalanul kívánta ezt hogy felemlítsék és bizonyára **דבר גדול הנמצא דבר אלהך** mély értelme lehet a lényegtelennek látszó kívánságnak.

Mert imádkozás és imádkozás között nagy különbség vagy. Az imádkozás lelkünk fölemelése Istenhez, mely fölemelést kedélyünk megindulása és akaratunk alázatos hódolása kísérfje. Ha ezen vallási elmélkedés és hódolás oly élénk, hogy valóságos **עבודה** szolgálattá **במקום קרבן** áldozatot pótló és Istenhez intézett beszéddé alakul, akkor imádságnak nevezhető, ellen esetben csak üres, tartalom nélküli, haszontalan fecsegés, mert „ima áhitat nélkül, test lélek nélkül“.

Ti láttátok, hogy miként fohászokodott az én atyám, alkalmatok volt megfigyelni azt a **תהלהבות**-t, azt a szent buzgalmat, azt az isteni hevületet, melyet ő fohászokodásában kifejtett és így érteni fogjátok, hogy így amint ő imádkozott, nem minden halandó tudott. Valóban helyesen jegyzi meg a Tal-

mud : כל האומר Akíról el lehet mondani תהלה egy olyan dicséretet אשר amilyent Búchler Dávid pásztoí főrabbiról mondhatunk, ג פעמים בכל שנה hogy háromszor naponta oly ájtatosan imádkozott, מובטח שהוא בן עולם הבא biztos lehet, hogy részese lesz az öröklétnek a másvilágban.

És miként szerette ő embertársait! Soha az életben senkinek egy sértő, mit mondok egy szigorú, keményebb szót nem szólott, szeretett kicsinyt, nagyot, minden embert egyaránt. Szívéhez közel állott a legkisebb gyermektől a legvénebb aggastyánig mindenki; És most אהה נלקח ארץ אלקים elvétellett tölünk az isteni frigyláda, az a szinte tüneményes alak, aki imádkozott mindnyájunkért. Imakönyvében hosszú névjegyzéket találtam, csupa merő betegek nevei. Oh ki fog érettünk ezentul oly hathatósan imádkozni? מי יעמוד בעדנו Ki ostromolja majd meg az eget könyörgésével? Ki tudja majd ugy megkérlelni Istent, amint ő tudta azt? Oszlopa, erős oszlopa volt ő a zsidóságnak és ez az oszlop hirtelen ledőlt, eltemetve maga alá sok reménységet, sok bizodalmat, sok vigaszt és mi fájdalomtelten kiálthatunk fel a Talmuddal : „Jaj elveszett Izrael lelkivilágából egy nagy ember“. Egy ember, aki אב בתורה מראה ובהשגחה a tudomány, bölcseseg és istenfélelem atyamestere volt.

Amily szorgalmas, pontos és lelkiismeretes volt hivatásában, oly igénytelen, szelid szeretetreméltó és az önfeláldozásig önzetlen volt embertársai iránt. Anélkül, hogy emlékének hizelegnének elmondhatjuk róla, hogy lelkének tisztasága összhangben volt cselekedeteinek őszinteségével.

A Talmud menteni igyekszik Dávid király egyik botlását és azt mondja: **בל האומר דוד המלך אינו אלא טועה** aki azt állítja, hogy Dávid vétkezett, az egyszerűen téved, mert amit tett, azzal is útmutatást akart adni, hogy miként térhet meg a bűnös ember és hogyan teheti jóvá vétjét, botlását. Ugyanezt mondhatjuk áldott emlékü atyámról: **בל האומר דוד המלך אינו אלא טועה** aki azt hiszi, hogy Büchler Dávid pásztói főrabbinak csak egyetlenegy tudatos vétke volt, az egyszerűen téved, mert amennyire tökéletesség halandó embernél feltehető, az nála meg volt, tudva soha kelytelenségét, vétket nem követett el, lévén ő **צדיק בכל דרכיו חסיד בכל מעשיו** „Igazságos minden útján és jámbor minden tetteiben“.

Kedveseim! Egy ember halálánál három dolgot kell figyelembe venni: hol, mikor és miként halt meg. És ha szent halottunkról egyebet, szépet, magasztosat nem tudnánk, mint a halála alkalmával észlelt jelenségeket, akkor is felismerhetnők benne az **איש אלקים** az isteni férfit. Csak Mózes halt meg úgy mint ő. Hol halt meg? Istenházzá rögtönzött szobájában. Mikor? Jomkippur napján, kibékülve Isten és emberekkel, 93 éves korában, imádkozás közt; és miként halt meg? Áldva népét, kiterjesztve áldó kezét körülé sereglett hiveire. Lássátok kedveseim így hal meg egy igaz ember! Amilyen tüneményes volt egész élete, olyan csodálatos volt halála is. Áldással távozni a működés szinteréről — ez a legnagyobb jutalom, amely halandónak adatik. Áldást hozni, áldást osztani, áldást hinteni mennél nagyobb körre, mennél több emberre, nemcsak az életben, de még a bucsuvétel pillanatában is tulvilági gyönyör, a halhatatlanság előíze. Ebből az isteni jutalomból jutott

ki neked, szent atyám! élted alkonyatán és én szívem méiyéből kiáltok fel hozzád: אבי אבי רבב ישראל ופרשו
Atyám óh édes jó atyám, Izrael fénye és dicsősege!
תמות נפשי מות ישרים ותהו אהרתי כמותו
óh vajha az én vé-
gem is ilyen volna, vajha én is így halhatnék meg.

Kötelességtudás az önzetlenséggel, emberszeretet a népéhez való törhetlen ragaszkodással, alázat az Isten ismeréssel párosult benne és lett mintaképe annak, hogy hogyan él és hogyan hal meg egy igaz ember.

A Talmud mondja: למה נסמכה מיתה נדב ואביוהו אצל
פרשת ויהי לך מה יהיה מכפר אף מיתה צדיקים מכפרת
Miért lett a Szentírásban a Nádab és Abihu halálá-
ról szóló fejezet a Jomkippur tárgyáló szentírási fe-
jezet mellé sorozva? Azért, mert ez a körülmény
arra figyelmeztessen bennünket, hogy mikként a Jom-
kippur ünnep engesztelést hoz az emberekre, úgy
az igazak halála is engesztelő hatással bír a kor-
szakra, melyben élt. Ilyeténmódon szentéletű atyám
nemcsak életében volt מגן הדור Izrael paizsa, hanem
halálával is engesztelést hozott hittestvéreire, egész
Izraelre.

Testvéreim! Mikor az ősi szentély Jeruzsálemben
még egész fényében és teljes pompájában fennállott
ha Izrael valamely tagja vétkezett, áldozatot mutatott
be Istennek, vezekelt és vétke elengedettetett neki, de
ami óta nincs szentélyünk és nincs oltárunk, vala-
hányszor Izrael mint olyan, mint felekezet súlyosan
vétkezik, Isten egy-egy igaz embert vesz el közü-
lünk engesztelő áldozat gyanánt. Ez az amit a próféta
mond: נאסף הצדיק מפני הרעה a kor romlottsága miatt tű-
nik el az igaz ember az élet és működés szinteré-
ről.

És vajjon mikor volt a kor vétkesebb, bünösebb vallástalanabb, mint a jelen huszadik században, melyben az emberek a vallás legszentebb parancsait lábbal tiporják, melyben annyian restellik, szégyenlik hitüket, amelyben annyian koncert, egy falat kenyérért, cifra kitüntelésért vagy egy másfélekezetű nő fagyos mosolyáért odahagyják őséik hitét, cserben hagyják a régi zászlót és gyáván megfutamodnak, és még azok is, kik még nem szakadtak el végképen a törzstől, az ősi hit fájától, oly lazán csüggnék rajta, hogy az első kedvezőtlen alkalom, az első meg rázkódtatás, az első válságos pillanat elválasztja őket az életerőt nyújtó talajtól. Csoda-e ilyen körülmények között, ha Isten elveszi tőlünk **עֵינֵינוּ** azt, aki a legkedvesebb nekünk, az igaz embert, a hit oszlopát, erős támaszát ? !

Igy érthetjük meg alapigénket, mely azt közli velünk: **הֲבֵנָה בְּרַחֲמֵינוּ נִתְבַּקֵּשׁ בִּישׁוּבָהּ שֶׁל מַעֲלָה** hogy Rabba bar Nachménut az isteni Gondviselés kiszólitotta az élők soraiból: **אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכִלְהוּ רַחֲמֵינוּ לְאַחֲרָיו** mire Abaji Rába és valamennyi tanító méltóképen megakartá gyászolni őt **וְלֹא הָיוּ יָדָעוּ דִּבְרֵי רַחֲמֵינוּ** de nem találtak kellő alapot, amelybe gyászbeszédüket támasszák, vagyis nem képzelték, hogy milyen körülménynek tudhassák be elhalálózását és **בִּשְׁלֹם מִן הַחַיִּים הַרְעִיחַ הוֹאֵת** minek következtében halt meg oly hirtelen a nagy mester. **אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ** keresztül járták tehát figyelmes szemmel az egész hit mezőt, **הוּא צִפֵּי דַמְטַלְלֵי וְקִיּוּמָא** és láttak, észleltek, észrevettek embereket, kik a madarakhhoz hasonlóan fantasztikusan szálldogáltak ide s tova és hit dolgában szilárd alapot nélkülöztek, vajmi gyakran és könnyen elhagyva a szent alapot, az ősi talajt, **אֲבוֹתֵינוּ שֶׁ**

מִיָּדָה מִיָּדָה mire arra a következtetésre, arra a meggyőződésre jutottak, hogy ott a hiba, hogy ez az oka annak, hogy Isten a szeretett mestertől megfosztotta őket, hogy ilyen halálával engesztelést hozzon vallástalan, hitetlen korára.

Tiszteltem! Nem tévedünk talán, ha felejtetlen édes ayám halálát is a kor vétkes voltának tudjuk be. Legyen tehát az ő távozó szent lelke a mi bűneink megváltója וְכַפֵּר אֲדַמְתוּ עֵינֵי וְכַפֵּר אֲדַמְתוּ עֵינֵי és földi maradványainak eltünése, népének engesztelő anygala.

A Talmud szerint לְהַתְּאֵבֵל קְרוֹבוֹ הַכֹּל הַיְיָשִׁים לְהַתְּאֵבֵל Ha a hittudós elhal, mindenki rokonát vesztette benne, mindenki tartozik gyászolni elhunytát. Így tehát reánk is háramlik a kötelesség ezen רַבֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל Izrael nagy tanítója fölött gyászolni olyképen, hogy mindnyájan a földre ülünk és gyászunknak ily módon kifejezést adjunk, mert akit az Ég földig sujtott annak ott a helye a csupasz földön.

(Mig a közönség a földön ül a kántor מִלֵּא רַחֲמִים-t recitál.)

Minden emlékbeszédnek, melyet Izrael nagyjai fölött tartunk, célja és rendeltetése, hogy általa megtérésre, vezeklésre indítsa és készítse az embereket miként az Irás mondja: בִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בִּי ha elveszed Izrael fejét וַתִּתֵּן אִישׁ כּוֹפֵר נַפְשׁוֹ לָהּ adja kiki váltságdíját az Örökkévalónak, azaz térjen meg. Fogadjuk mi is meg ezen szomorú órában, hogy ezen túl a bünt kerülni és Istennek tetsző életmódot követni fogunk.

Te pedig halhatatlan lélek, atyám és tanítóm szent lelke, légy mindnyájunknak szószólója Isten trónusa előtt. Híveidért, hitfelekezetedért éltél és működtél, most hogy közelebb vagy Istenhez, mint

valaha, mert גדולים צדיקים במיתתן יותר מבהיותן מכהיהן magasabban állnak érdemben az igazak holtuk után, mint életükben, légy a mi védő angyalunk és eszközöld ki a mennyei Atyánál שלא נשמע עוד קול בביה ויצעקה ברחובותינו hogy többé bánat és keserőség ne érjen minket és ne hallassék többé jajveszéklés utcáinkban és Izrael táborában.

Amen.¹

Alberti-Irsa . . . .

Büchler Zsigmond

alberti-irsai főrab.

Kötelességeink a szegényekkel szemben.*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim !

Hangosan dobog a szívem, midőn megpillantom ezen szép épületet, eme a nepkonyha minden követelményének megfelelő csarnokot, telve a nőgyelet örömtől sugárzó tagjaival és az őszintén résztvevő vendégkoszorúval.

Mint örül a földmivelő, ha fáradságos munka után felhalmozva látja szérűjében lankadatlan szorgalmának és arca verejtékének gyümölcsét: a gazdag termést; mint örül az anya, ha egyetlen gyermekét, kit éveken át odaadó szeretetével ápolt és megóvott ezer fenyegető veszélytől, maga előtt látja férfierejének teljében és szépségében — ép ilyen nagy, végtelen az izr. nőgyelet öröme, mely sok evi

---

A nagykárolyi izr. népkonyha házának felavatásánál, —

kitartó munkálkodás után befejezve látja az emberszeretet dicsőségére és a szegények javára emelt eme népkonyháját.

Ime készen áll a hajlék, a szükséges kényelemnek megfelelően felszerelve, dicséretére és büszkeségére azoknak, akik létesítése körül fáradoztak, akik lankadatlan buzgalommal a magasztos célért küzdöttek, míg most kezük és szellemük istenes művelt szépségében és tökéletességében maguk előtt látják.

Most pedig egybegyűltünk a felebaráti szeretetnek szentelt eme helyen, hogy a hatóságok képviselőinek megtisztelő részvéte mellett, az izr. nőegylet vezetősége, támogatói és a vendégek díszes sora felénlétében, ezen épületet magasztos céljának átadjuk és Isten nevében felavassuk.

Tisztelt ünneplő közönség! Midőn ezt a szép intézményt átadtuk rendeltetésének és felavatjuk szent céljaira, illik, hogy az emberszeretet, a jótékonyosság gyakorlásáról általában, de különösen a népkonyha hivatásáról néhány megszívlelésre méltó eszmét mondjunk el. Ez lelkesíteni fog további jó cselekvésre és buzdítani fog ezen nemes intézménynek nemcsak fenntartására, hanem fejlesztésére is.

Az emberszeretet, a humanitás sokat dicsért és magasztalt műveinek a céljuk az, hogy enyhítsék a szenvedő fájdalmát, segítséget nyújtsanak az elszegényedett embernek. Feltámasztani akarják a sorscsapások sújtotta felebarátunkat, kit betegség fosztott meg egészségétől, avagy önhibáján kívül nyomorban sinylődik. Erre szolgálnak a kórházak, segélypénztárak és szenvedőket gyámolító egyletek. Tisztelettel és csodálattal szemléljük ama nagyszerű közintézményeket, melyekben a társadalom szerencsét-

leneiről és gyámoltalanairól történik gondoskndás Ezek az árva- és menházak, siketnéma- és vakok intézete. Ezeket a felebaráti műveket túlnyomó részben önkéntes adományokból tartják fenn az erre alakult egyletek. „Könyörületes adomány“-nak nevezik általában, de a szegények és nyomorgók jogáról, melynél fogva igényt tarthatnak jobbmodu embertársaik támogatására — az általános felfogás szerint — szó sem lehet.

De mily másként hangzik az Isten parancsa :

¹ וְכִי יִמְדַּךְ אֶחָד וּמִטָּה יָדוֹ עִמָּךְ וְהַחֲקִיתָ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְהִי עִמָּךְ „Ha testvéred elszegényedik, ha caak hanyatlani kezd, akkor támogasd őt erős kézzel, ne engedd, hogy elbukjék“. Ekkép cselekedj akár a benlakóval, akár az idegennel. Ez a Szentírás álláspontja. Arra a kötelességre oktat minket, hogy felebarátunkat már akkor kell támogatnunk, midőn inogni kezd és hogy minden ember, akár idegen, akár benlakó ugyanazon jogokkal bír, ki igényt tarthat arra, hogy melletted éljen. Oh, de milyen messzire esik a modern kultura véleménye eme isteni állásponttól. A köz napi felfogás szerint minden ember korlátlanul rendelkezik a keze munkájával és az arca verejtékével szerzette vagyona fölött, egészen reá van bízva szerzeménye mikénti felhasználása. Különösen ő maga határozza meg, mennyit áldozzon a jótékonyság oltárán. Kötelesség e tekintetben nem létezik, hogy létfentartásának eszközeit a szegény követelje, arra joga nincsen. Amit neki nyujtanak, az csak „önkéntes adomány“. Le kell hajolnia, hogy felszedje a gazdag asztala alól a morzsákat és ha ezenközben lábtapasás éri, tűrje megadással és ne kiabáljon.

¹ Móz. III. 25, 35. —

De a szegény mégis felsziszsen! Nem engedi magát taposni, annál kevésbé, mert a felszedett morzsák nem elegendők éhségének csillapítására. A szükölködők kiáltása mind viharzóbbakká, mozdulataik mind fenyegetőbbekké. Nem akarnak többé kérni és koldulni, nem akarnak a társadalom kitagadottjai lenni. Így támad a szociális nyomorból a szociális veszedelem, mely növekvő hatalmával veszedelmessé válik a fennálló társadalmi rendre. Évtizedek óta a legkülönfélébb gyógymódokkal kísérleteznek a baj ellen, de látható eredmény nélkül. Csupa apró, de hatályos eszközök, csupa flastrom, de nem igazi gyógyszer. Mint maga az Isten gondolata, úgy gyökerezik a szív mélyében, az ő hasonlatosságára teremtett embernek egyenjoguságáról táplált erős meggyőződése. Ebből önként következik a nyomorgók igénye az anyagi eszközök felett rendelkezők irányában, hogy nyomorukat megszüntető és éhségüket csillapító segílyt nyújtsanak nekik. Eme igényüknek lenhéjázó visszautasítása és dacos kitartásukkal kicsikart concessiók még inkább fokozták a „kitagadottak“ követeléseit a végletekig. Ama nagy kérdés bénító hatása alatt áll a mai kultúra; vajjon hova fog ez fejlődni? És aggodalommal és némi borzalommal kénytelenek vagyunk bevallani hogy még az állami hatalom sem képes többé — hosszabb időre megnyugtató feleletet adni.

Minekünk, az isteni szóban hívőknek, nincsen kételyünk az iránt, mi leend bölcs megoldása eme, a mai jogrendet alapjában megrendítő szociális kérdésnek: „Félj az Istentől, hogy a testvéred melletted éljen“. Ez az isteni szózat adja meg az irányt, mikép viselkedjünk embertársaink irányában, Eme életelv megvalósítása mellett el kell tennie minden

osztályharcnak a föld színéről. Ez ama aranyszabály amelyből az emberiség üdve az általános megelégedettsége ki fog sarjadzani. Éljen embertársad melletted — veled! Ez hirdetője ama komoly kötelességünknek, hogy szegény, nyomorgó felebarátainkról gondoskodjunk. Ez elismeri a szükölködő elidegeníthetetlen jogát a maga és öveinek életfentartását, — ha különben hivatáskörét betölti. — a társadalomtól követelni. Rettegj azon gondolattól, — szól a gazdaghoz, — hogy az Isten csak a te Istened. Ő egyaránt a szegények és gazdagok Istene, a szegény pedig a testvéred és arra kell törekedned hogy ő is melletted éljen. Valóban ezek a szavak a béke és az üdv világát varázsolják elénk, amelyben az ember nem ura, hanem csak öre, kezelője vagyonának, kinek kötelessége tehetsége szerint hozzájárulni felebarátja nyomorának enyhítéséhez, letörölni a szenvedő arcáról az inség könnyeit, hogy ő is, mint testvére, mellette éljen,

És a hajdani zsidóság meg is teremté az intézményeket ezen, ma fenséges elv megvalósítására. Minden községnek megvolt a maga segélypénztára, melyből a keresetképtelen követelhetette a járulékát, megvolt népkonyhája, melyből minden szegény megkapta napi eledelét. Egy tag sem tagadhatta meg hozzájárulását. Ekkép meg volt kimélve a sorssújtotta ember, hogy a gazdag ajtaján alamizsnáért esengjen, nem kellett előbb pirulnia, hogy éhségét csillapítsa. Nem kellett emberi méltóságából kivetköznie, midőn segélyre és támogatásra szorult.

Ettől az eszményi gondolattól vezéreltetve alapította meg az izr. nőegylet hat évvel ezelőtt általános népkonyháját.

Vajjon ki hivatottabb a szeretet és irgalmasság

eszméjének megvalósítására a nőnél, kinek szívét a Mindenható a kegyes és gyöngéd érzelmek oly csodálatos gazdaságával áldotta meg?

Belátták asszonyaink, hogy szent céljait és emberbaráti működését csak úgy szolgálja igazán, ha megkiméli a szegényt az alamizna elfogadásától, ha feltárja étkező helyiségeit, ahova szabadon térhet be az éhségtől elcsigázott szegény és a kellő táplálékot nélkülöző gyermek. Szem előtt tartva a vallás idézett parancsát, nem kérdezi foglalkozását, vallását illetőségi helyét, akár az idegent, akár a benszülöttet testvérének tekinti, gondoskodik róla, hogy a tél zord időszakában, midőn a kenyérkeresettől majdnem megvan fosztva, mellette éljen.

Azonban mindinkább súlyosabban érezte, hogy nem rendelkezik saját hajlékkal, hogy évről-évre — mint a hajdani frigysátornak — más helyre kell vándorolnia, miáltal nemcsak hogy nem nyújtotta gyámoltjainak azt a kényelmet, azt a jóleső gondosságot, mely az ételt ugyszólván fűszerezi, de ezáltal még fennállása is veszélyeztetve volt.

A nőegylet vezetősége, de különösen annak buzgó, ernyedetlen elnökasszonya K a u f m a n n Mártonné önnagysága tehát arra törekedett, hogy hajlékot építve a népkonyha számára, annak zavartalan fennállását hosszú időre biztosítsa. És amit nemes lelke szép álmait maga elé varázsoltak, azt buzgó fáradozása, minden szépért és jóért lelkesedő asszonyaink lelkes támogatása mellett létre is hozta. Amire néhány évvel ezelőtt alig mertünk reménykedni, azt megvalósulva látjuk magunk előtt. Gyönyörűen felépítve és szépen felszerelve áll a népkonyha, kész befogadni szegényeit és gyámoltjait. Évvel városunk gazdagabb lett egy középülettel, melyre nagyobb és

gazdagabb városok is büszkéek lehetnek, vele a humanizmus géniusza diadaloszlopot nyert, melyben örömét leli az izr. nőegylet, mely építtette, — a szegények, kik benne erőben megújhdnak !

Hálát mondunk az elnökő és alelnökőnek, kik felépítését szorgalmasan támogatták és rajta fáradoztak. Hálát és köszönetet városunk képviselő-testületének és derék polgárinesterének, kik ezen intézményt segíyezik. De hála mindazoknak, kik megjelenésükkel ünnepünk fényét emelték. Ily őszinte és megörvendezettő részvét mutatja, mennyire képes az isteni és ép azért emberi jószág fényes sugara mindnyájunkat — minden választó és széttagoló vonás ellenére — egybefűzni és egybeforrasztani. Ez megerősít bennünket az általános testvériség reményében, midőn szegény és gazdag, előkelő és alantálló kezet nyújtanak egymásnak, hogy a szeretet, az egyetertés és a béke világát felépítsék. Ámen.

Ima.

Most pedig hálánk és fohászunk Te hozzád száll tel, oh mennyei Atyánk ! „Ha Te nem épited fel a házat, az építők hiáha fáradoznak rajta“. Azért Hozzád esedezünk : Legyenek nyitvák a Te szemeid erre a házra éjjel és nappal. Őrizd meg a zord elemek vad pusztításaitól. Erős oltalmad alatt legyen óva minden veszedelem és kártól. Engedd, hogy a legkésőbb időkig álljon fenn nemzedékek javára, a felebaráti szsretet üdvére, nemes céljának szolgálva, hogy mindig a Te áldásod rajta nyugodjék. Áldd meg mindazokat, kik létesítése és felépítése körül fáradoztak és áldozatot hoztak ! Adj erőt és egész-

seget ezen intézmény vezetőinek és fentartóinak, hogy istenes munkájukat még soká folytassák, Amen.

Nagykároly . . . .

Fürt Ferenc

nagykárolyi főrabbi.

Sirkőavatás.*

A Zóhár szent könyvében olvassuk: **כל נשמתא דצדיקא בין דקיימא באתר שכינתא יקרא קבה קרי לאבהתא** „Valahányszor a jámborok egy-egy lelke ama dicső helyre jut, ahol idvezülnie kell, a Seregek Ura, áldassék az Ő neve! küldi annak szülőit: **זילו ובקרו זילו ובקרו** Menjetek el, fogadjátok a jámbor ivadékokat és köszöntétek az Én nevemben.“ Ám azok vonakodnak, így szól a hagyományunk, mondván: Oh minden világok Ura! Nem a szülők dolga, hogy a gyermeket keressék fel; de a fiuhoz illik, hogy eljőjjön az atyjához és üdvét tudakolja. — Ekkor az Úr Jákóbot szólítja: **Te, ki a gyermeknevelés sok fájdalmát szenvedted, menj el és köszöntsed ama jámbor utódod, ki ez örök szál-lásod felé közeledik. Te fogadjad őt, de Én is veled leszek.** —

Oh, Te isteni lelke e megdicsőültnek! **אבי אברהם** Atyám, atyám! Izrael hőse és felkent

---

* Tartottam boldogult apósom a nyiregyházi főrabbi **יצחק אייזיק ווייס**-inja fölött **1907 aug. 29-én.** — **זוהר פרשת וירא** ' — **יש אלול תרסז**

bajnoka! aki atyánk voltál nekünk: gyermekeidnek; de atyai bölcs vezetője e vallási gyülekezetnek is és megszenvedted a szerető szülőnek és az önzetlen vezetőnek minden szívfájdalmát, miglen ős nagyhírű családod a te atyai öröködésed mellett közbecsülésben még öregbedett és vallási nyájad a te pásztorkodásod alatt számban és tekintélyben megyarapodott és megerősödött; te, aki amaz ősatyánk néven szólítottattál: **אדוננו ורבנו הרב הגאון הצדיק רבי יעקב קאהל: זכותך יין עלינו** Te már életedben ama szent tanítás szerint cselekedtél. Szeretettel fogadtad a kisebbeket és kalauzoltad az istenismeret útján; odamentél a fiatalokhoz és jóra buzdítottad. Prófétai lélekkel megsejtve a fenyegető veszélyt, látnoki szemmel észrevéve a keletkező rést vallási életünk várfalán, — elmentél te a válaszüton ingadozókhöz és a hívő családokhoz egyaránt; elmentél hozzájuk és az Örökkévaló dicsősége veled járt, mert elhoztad azokat és megerősítetted lelküket az üdvben, az istenfélelemnek útján. Oh fogadjad ezennel éltető szereteteddel gyermekeid és híveid ünneplő seregét! és a kortársaknak immár meggyérült csoportját, akik eljöttünk e szent nyugovásod helyére a zsoltárköltő vágyakozásával. **מֵתָה מֵהַדָּרָה הַזֶּה** Mert e nemzedék, a te nemzedéked és a te gyermekeid keresnek fel. **טַבְּשֵׁי פִנְךָ יַעֲקֹב שְׁלֵה**¹ szined elé járulnak, hogy köszöntsenek téged, Jákob! szelah. — Jó atyánk, dicső szent rabbink! istenes vezértünk! Midőn kegyelt poraid fölött az emléket állítjuk, teszszük azt ama gyermeki érzelemmel, hogy e sirhalom lelkünk felmagasztalásának szent oltára maradjon örökre. A Mindenható pedig teljesítse még késői utódainkon is a Tóra szent jóslatát² **זִכְרְתִי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב**

¹ Zs. 24. — ² III. 26, 42. —

hogy meg fogok emlékezni isteni frigyemről a jó atyáról, Jákóbról s fentartom azt az ő gyermekei irányában.

Ám jól tudjuk, hogy nem csupán családi oltár marad e kő, de Izrael jámborságának, szent tudományának és tekintélyének a mértföldjelzője is leszen mindenha. Nagygyá és kegyeltté teszi e sír és ez emlék vallási gyülekezetünket itt a temetőben. De odabenn az élők között szintén e tüneményes férfiunak és az ő emlékének a fénye világít tovább — és igazaknak bizonyúlnak a régiek szavai dicső atyánkra vonatkozóan **וַיִּבְרַח כְּבוֹד אֱלֹהִים וְהָיָה יַעֲקֹב אֲבִינוּ**¹ ha a tisztelet és a dicsőség trónusát öröklik ők, ugy a mi atyánknak a diszes helye, Jákób trónszéke az **דַּעֲבֹדָן לִיה בְּרַסֵּי דוֹקְרָא** akinek a személye és működése egész külön dicsőségtől valának környezve, mert egész népünk kiváló nagyrabecsülésben részesíté! —

Hirdesse tehát az emlék az ő nagyságát, miként ama tizenkét kőoszlop, melyeket hajdan őseink a honfoglaláskor felállítottak, népünk dicsőségét hirdették, Mint a Jordánnak hullámos vizeiből kiemelkedő oszlop emlékeztessen az ő nagyságára az isteni tudomány terén az eszmék hullámozó folyama közepette: hogy biztossággal evezett és uralkodott a vallási ismeretek kristálytisza vizei fölött. — Mint az ígéret földjén, Gilgálban felállított emlékkő hirdesse a haza szent földjének a szeretetét, amelyet ő még a faji gyűlölködés szomorú idejében is állhatatosan hirdetett. Erre buzdított és ösztönzött mindenek felett. Felsőzados papi működésének minden ténye által ezt tanusította. — És mint a tórai áldást és intelmet tartalmazó kőtáblák amott az Évol hegyen: ³

¹ I. Sám. 2, 8. — ² וַיְהִי שֵׁם — ³ V. 27. 4. —

akként hirdesse ez emlék a te nagyságot a templomi szószéken, midőn tanítottál, intettél, a bűnt és gonoszságot ostromoztad és a szent gyülekezetnek áldást osztottál. —

Áldásért, atyai áldásodért jöttünk el hozzád, nyugalmad dicsőséges, szent helyére: **זכר צדיק לברכה** mert az igazaknak az emléke is áldás. Ámen,

Nyiregyháza. . . .

Rosenblüh Jenő
szászvárosi rabbi.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Olvasóinkhoz. Jelen füzet késését két körülmény okozta: az előfizetési díjak lassú és elégtelen beérkezése, amihez később a nyomda részéről technikai akadályok társultak. — Kérjük azért ezuttal is a legnyomatékosabban azon nb. előfizetőinket kik eddig az előfizetési díjat be nem küldték, ugyszintén azokat kik ezenkívül is még hátralékban vannak, hogy annak összegét hozzánk mielőbb beküldeni sziveskedjenek. A munkabérek rohamos emelkedése dacára kerülni óhajtjuk az előfizetési díj emelését; ez azonban csak az előfizetés díjak pontos beküldése mellett lesz keresztülvihető

Dr. F. P. Mondott 3 levele közül egyik sem érkezett ide várjuk azért i g é r t ajánlott levelét.

Szives üdvözet.

לישבת הנוכחתי"ם לפ"ק

Győzelemről szól az Irás a mai szombaton és egy győzelem emlékét idézik föl a Chanukka-napok is.

Tizcn voltak a testvérek, kik József ellen küzdöttek és ő mégis győztes maradt és Izrael ellen is egy nálánál sokkal nagyobb hatalom támadt és ő mégis diadalmaskodott. Józseffel és győzelmével új korszak veszi kezdetét törzsünk történetében és hasonlóan fordulatot jelentenek a harcok és diadalok melyekről a Chanukka szól hozzánk.

De mily parányinak tetszik az egyes ember sorsának változósága egy egész nép életének hatalmas hullám veréséhez képest. aminőt minden korszakban Izrael történetében látunk. Nem minden népnek van története, mely figyelmünket és csudálatunkat fölkeltheti.

Nem minden népnek volt sorsa a multban nagy harcokat vívni és még kevesebbeknek adatott meg maradandó emlékű győzelmeket aratni. Izrael azon kevés népek közé tartozik, akik igen korán megjelentek a történelem porondján és azóta mindig ott maradt, mintha tápot és megifjító erőt merített volna az örökös küzdelemből.

Tizenháromszáz esztendőös multa tekintett vissza már akkor, midőn fegyvert fogott a görög kényuralom ellen és azóta kétezer év telt el, mialatt csak rövid időközökben élvezhetett békét és nyugalmat. Hogy ily példátlanul hosszú, h a r c z a i n k b a n há-

nyan vérzettek el közülünk, ki tudná azt megmondani. Megszámlálhatatlanoknak kellett életüket földozni, hogy Izrael fönmaradhatott a mai napig.

De azért mi mégis, különös kegyelettel tekintünk vissza ama hőstettekre, amelyeket őseink a Makkabeusoktól vezéreltetve végeztek, mert erre különös okunk és alapunk van. Akkor esett meg ugyanis először, hogy Izrael, harcra kelt vallásáért, mert Antiochus Epifanesz volt az első, ki azt megtámadta és eltörléssel fenyegette. Izraelnek addig csak nemzeti hősei és vértanúi voltak, de a vallásért meghalni a Makkabeusok tanították meg testvéreiket és necsak kortársaikat, hanem az utánuk következő nemzedékeket is. A vallás volt kezdettől fogva Izrael lételének joga, alapja és célja, de míg korábban ezt csak egyes kiválasztottak mint a próféták értették meg, addig most ennek tudata, áthatotta az egész népet és soha többé belőle ki nem veszett.

A mi dicsőségünk évezredek óta, hogy a makkabeusi harcokat folytattuk mindenütt és mindenkor, ahol és a mikor vallásunktól megfosztani akartak és ennek a vallásnak jelképe gyanánt lobogtatjuk a Chanuka gyertyákat, mert írva van **כִּי נֵר מְצוּת וְתוֹרָה אֶחָד** „Szövétnek a parancsolat és a tan világosság.“ Ezen szavak magukban foglalják igazolását magunktartásának a multban és egyuttal megjelölik törekvésünk célját a jelenben és jövődöben és mindkettőről szóljon elmélkedésünk,

I.

כִּי נֵר מְצוּת וְתוֹרָה אֶחָד „Szövétnek a parancsolat és a tan világosság.“ Az igazságnak egyik fő ismertető jele, hogy nem rejtőzik el, hanem keresi a nyilvánosságot, ha mindjárt veszélyek is származnának

számára belőle. Izrael történetét is átkutathatjuk és nem fogunk akadni benne oly időre, amelyben valóságának tanait nem hirdette volna szabadon, hogy mindenki meggyőződhessek tartalmukról. Nem támadt soha oly bölcs és tudós köztünk, aki javasolta volna valaha, hogy másokat vallásunk tudományába ne avassunk, tartva a veszedelemtől, mely ebből ránk származhatnék.

Mi magunk voltunk, kik már ősrégi időben Szentírásunkat idegen népekkel az ő nyelvükön is mertettük. És valahányszor későbbben is hozzánk fordultak, készségesen föltártuk előttük irodalmunk egész kincstárát, hogy belőle tetszésök szerint mérítsenek és felette ítéljenek.

De bizonyára nem így cselekedtünk volna, ha éreztük volna magunkban, hogy van könyveinkben amit a gyűlölet és elfogultság más népek iránt sugalt. Izrael mindig meg volt győződve, hogy nincs mit titkolnia, nincs miért kerülnie a világosságot. Vádolhatják bölcseinket egyben és másban elfogultsággal, de becsületességet jólélekkel tőlük lehetetlen elvitatni.

Vezetőink és tanítóink, akiket mi örök kegyelettel veszünk körül, soha sem követtek földi célokat, hanem mindig csak az igazságot keresték és csak azon voltak minden intézkedésükkel, hogy a vallásosságot erősítsék a legválságosabb időkben.

Azért is mutatkozik történetünk oly egyöntetűnek minden változatos ága mellett is.

Minden korban elmondhatta Izrael tiszta lelkiismeretének tudatában: **בני אמת** „Becsületesek vagyunk“, nincsenek minékünk titkos céljaink, nem adunk okot a gyanúsításokra. Míg a legnagyobb szenvedések is csak könnyeket fakasztottak szem-

inkből és panaszokat lelkünkben, de nem voltak képesek vallásos gondolkodásunkat elhomályosítani és nincs oly törvényünk vagy szakaszunk, melyet a boszu s megtorlás vágya sugalt volna. Azért is nincs okunk pirulni, ha visszatekintünk a mögöttünk lévő évezredekre, a nelyek alatt kegyetlen harcot folytattak ellenünk, ha ugyan harcnak mondható a gyengének üldöztetése a tulnyomó erő által. Valamint József lelkületén nem ejtett sebet a szolgaság és rab-ság és börtönéből nyomban a trón közelébe emelkedhetett, így Izrael lelke és szíve is épek maradtak az évezrek nyomása alatt és bánulatos gyorsasággal fölegyenesedett a szabadság hívására, csak épen, hogy mint őse külsejét kellett megváltoztatnia.

II.

De ne gondoljunk, k. h., hogy a Tóra csak akkori világít, mikor körülöttünk sötét lesz s hogy a világosságra csak a multban szorultunk, de nem a boldogabb jelenünkben is.

A mi szép és magasztos feladatunk, hogy valásunkat újabb fényben ragyogtassuk, hogy szabadságunk általa megszentessüljön és egyuttal megtermékenyüljön.

Nagy dicsőségünkre szolgál ugyan, hogy kiáltuk hősiesen a mult megpróbáltatásait, de el kell oszlatnunk ama balhitet : **יא עניתא לישראל** hogy nekünk üdvösségünkre válik a szegénység, hogy a mi erőnk csak a vallásért való türebben nyilatkozik meg.

Valamikor Mózes mondá **וישמן ישראל ויבעת... ויחוש** „Jesurun, az igazság és becsületesség népe. megkövéredett és ekkor rugdalkozik

elhagyja Istent, ki őt alkotta és megveti segítségének Szikláját.“ Nem különös sajátsága ez Izraelnek, hanem általános emberi gyarlóság és Mózes intése hangzik felénk, hogy nekünk ezen hibába esni nem volna szabad. Hisz bennünket, Isten formált, különös gondviselésben részesített és mi vagyunk azok akiknek történetében kormányzata legvilágosabban nyilvánul!

Az Isten az ember és a világrend felett egy nép sem gondolkozott annyit, mint Izrael és korunkban is nem azt kívánja vallásunk tőlünk, hogy pusztán elhigyük **אשר צוה ונתתה אלהים** hogy szövétnek a parancsolat és világosság a tan, hanem hogy erről meggyőződni is szeressünk.

És korunk bővelkedik az eszközökben, amelyek segítségével e szent célt elérhetjük, Korunk szelleme járatlan utakra is merészkedik és új igazságokat fedez föl s hoz napfényre, mennyivel inkább kecsegteti siker és jutalom fáradozásunkat, ha meleg érdeklődéssel ama forrásokhoz fordulunk, melyekből vallásunk tanai buzognak,

Mennyivel szépülne lelkünk, ha benne összefolyyna tanunk fénye és ragyogása mindazzal a világossággal, mely korunk csudálatos szelleméből sugárzik és szétárad!

Kedves híveim! Tanuljuk meg a bölcstől: **אשר צוה ונתתה אלהים** hogy szövétnek a parancsolat gyakorlása, de csak akkor, ha kíséri a tanítás és tanulás világossága. A vallási cselekedetek szárazoknak kiaszottaknak tetszenek és terhünkre válnak, ha pusztán engedelemből és kegyeletből végezzük és életet csak az kölcsönözhet nekik; ha felettük gondolkozunk és értelmük, jelentőségük lelkünknek megnyilatkozik.

A vallásosságnak ilyen eszményképére emlékeztessenek bennünk a Chanukka gyertyái; csak akkor fog a vallás bennünk is erős és legyőzhetetlen támaszra találni és nem csak hálával fogunk visszatekinthetni a múltba, de biztos marad jövődönk is.

Amen.

Székesfehérvár. . . .

Dr. Steinherz Jakob

székesfehérvári főrabbi.

פרשת חיי שרה
* לבר מצוה.

Kedves Iván fiam! Engedd meg nekem az idősebb férfinak, akit szent hivatása a tanítás kötelezettségére avatott fel, hogy bár nem tartozol tanítványaim szűkebb környezetébe, hogy bár az életben eddig szemtől szemben kevésszer állottunk — engedd meg, kedves Iván fiam! hogy ezzel a bizalmas és atyai megszólítással vezetve be, intézzem hozzád mondanivalómat. A bizalmas szeretetre van még egy másik magyarázatom is. Hosszú és eseményekben változatos évek röptültek el azon idő óta a mi fejünk fölött, amikor a te édes atyád szívben és szeretettel a legközelebb állott azokhoz, akik én hozzám állanak a legközelebb. Abban az időben te még kedvesem! egy ismeretlen világban készültél a te barmicvah ünnepedre, és a jó angyalok simogatták

---

* Dr. Korischoner Lipó: pápai ügyvéll meghívására Pápán. —

szelidre a lelkedet, hogy majdan öröme és remény-
sége légy hozzátartozóidnak. És te, mint a lepke ki-
bontja harmatos tavaszi időben ragyogványos szár-
nyait és virágok illatában fürödve meg, minden
szárnylebbenéssel köszönteni látszik a felleget és a
napsugarat teremtő nagy Istent - tizenhárom éves
fiatal sziveddel oda állottál ma atyáid templomában,
az Ur színe elé, hogy tiszta érzelmekkel diesérjed az
Ő irgalmas jóvoltát hozzád, mivel örködött fölötted
felleges időben, és verőfényt is juttatott neked bő-
ven. Hitvallomást tettél Izrael Istenének, és mint az
ősidőkben, az avatásra álló fiatal lévíták kezében a
hárfa húrján a lágy zene, úgy kelt szívedben a fo-
gadalom; hogy hűséges leszel leheletfogvtáig őseid
szent hitéhez, hogy erődből, tehetségedből, anyagi
és szellemi javaidból, amelyekkel Istened egykor
majd megáldja éltedet, szent tizedet adsz majd vallá-
sod magasztos érdekeinek, hogy כִּכְּךָ עֵבֶר לַסֵּדֶר a hét-
köznapi áligazságok, amelyek napjainkban annyira
kelendők a szent meggyőzésekkel gyors cserét
üző, hitünk egében is föltalálható a föld porához ra-
gadt kalmároknak világában; hogy a csábításaik lel-
kedből soha ki nem fogják üzni az idealok becsü-
lését, hogy apáid törvényei, hagyományai, ereklyés
imádságai, lelkesítő emlékei és vigasztaló biztatásai
a szíved tábláira lesznek vésve, aranyban arannyal
amíg csak késő alkonyon össze nem törnek végder-
medésben azok a táblák. . . .

Örömnepség édes fiam! Kedveseid számára
ez a te fogadalmaidnak máj napja, és hálaima száll
fel az egek Urához éretted megindult keblekből.
Okosan csillanó szemeidből kiolvasom, hogy te át-
érted e jelentős napnak fontosságát, hogy belelátsz
édes apád szívének rejtekeibe ez órán, ahol ébredő

emlékek fonnak áldásvirágból koszorut megszeretett fejed köré. A tizenhárom éves életútnak forduló pontján állasz ma — ezen a fordulóponton már kezdenek szerteágazni az emberi élet szövevényes ösvényei, bizonyára szükséged van vezető vezérelvekre világító mécsre, ha valamerre egykor sűrűbbé válik a rengeteg, és kételyek és aggodalmak alkonyi sötétet borítnának jövődő pályafutásodra. És én mint lelkipásztor Izraelben, mi mást adhatnék neked ajándék gyanánt e szent napon, mint tanítást, tanítást annak a hitnek szellemében, amelynek ma fogadást tevé? Eigyelj reám! elmondom neked röviden a Szentírás ama hetiszakaszának tartalmát, amelynek csillagjegyében léptél az Ur színe elé gyülekezetben dicsérni az Ő szent nevét. Kedves családot életéből Iván fiam! sok ismerős vonást fogsz benne találni, és képeiből és hangjából és fordulataiból tanítást bőségesen. Utravalóul, jeligéül hadd adjam át neked a szentírás ama mondását, amellyel Ábrahám ősatyánk erényei vannak összefoglalva ekképpen: והאמן בה' והשביח לו צדקה És Ábrahám szilárdan hitt az Örökkévalóban, Ő pedig betudá azt neki érdemül.

Bübájos történetet mond el nekünk a mai szent írási lecke. Csöndes családi képek, telvék hangulattal, szinnel és illattal. Szomorú melódiák változnak benne vidám ujjongással. Egy férfiúról van benne szó, akinek minden erénye, a legfőbb gazdagsága abban állott, hogy szilárdan hitt az Örökkévalóban? Ez a férfiú: Ábrahám nem volt közönséges férfiú. A szíve fölött szárnyak voltak, és lelkesen rajongott minden szépért és nemesért. Élére állott minden nemes ügynek, korában ritka műveltsége által tünt ki, az igazért és jóért mindenkor

síkra szállott, a háza tárva nyitva állott szegény és nyomorult előtt mindenkoron, vendégszerető volt, istenbízó volt Ábrahám. A midrás szava szerint négy oldalról azért volt nyitva Ábrahám háza, hogy mindenki beláthasson családi hajlékába. Mert ez a családi hajlék a boldogság, a megelégedés, a tisztalelkűség háza volt. Kicsiny családjáért minden áldozattal készen állott Ábrahám. Szerette övéit, hitvesét és gyermekeit, mint az a saskeselyű, amely még a keble vérén is kész ápolni kicsinyeit. És ennek az Ábrahámnak 1-szer csak keserű kelyhet kell fenéig kiüríteni! ותמת ישרה בקרית ארבע..... ויבא אברהם וגו' Lehult fejének legékesebb koronája, hitvese Sára, a testben és bensőben tünemnyesen szép hitvestárs végső pihenőre hajtja nemes fejét, és Ábrahám idegen földön, idegen városba jön el siratni élettársát. גר ותישב אנוכי עמכם תנו לי אחות קבר עמכם ואקברה מתי מלפני Idegen vagyok én tinálatok — így szólott édes gyermekem! az az Ábrahám, akit te édes atyádnak nevezel, idegen hitsorsosaihoz, minálunk Veszprémben — de ezentul תישב אנוכי עמכם a szívem itt fog lakni nálatok, a szívemet hadd temessem el tinálatok. Mindenki ismerte idegen földön is édes atyád kiváló tulajdonait, s amint Ábrahám azt a feleletet nyerte, hogy נשיא אלקים אתה בתומכי במסכה קברינו וגו' általános tudattá vállott abban a szomorú időben, hogy emberek között kiváló férfiú gyászol hitvese miatt, és hogy במסכה az a hitves, aki a veszprémi sírkertben kereste föl örök nyugvóhelyét, a legjobb, a legnemesebb, a legigazabb asszonyok közé tartozott Izraelben. Istenben boldogult édes anyádról szólok hozzád kedves gyermekem! nem azért, hogy hegedt sebeket tépjek föl ez örömnapon, de mivel te

neked szent kötelességed könnyeid üde harmatjával öntözni ezen az örömnapon is édes anyád szent emlékét, és áhitatban, hálával említeni annak a drága lénynek nevét, aki a te hívásod nélkül is megdicsőült szellemével körüllebeg e percben minket, ott áll oldalodon, áld olyan áldással, amilyen áldások fölött mi emberek nem rendelkezünk, és láthatlan könny pereg alá láthatlan arculatján, és szelleme körülöleli édes atyádat forrón és rebegő suttogással: „Köszönöm neked, földön maradt üdvösségem! hogy vigyáztál gyermekemre idelelni és megőrizted őt, és fölnevelted őt, amíg én az égből kísértem szerető aggodalommal minden léptét és könyörögtem érte Istenem előtt. Igaz! keserűbb így! egymástól elválasztva, de én közelebb vagyok a jóságos Istenhez, és meglessem imáitokat, és fölfogom azokat, amikor a földről érkeznek, és egyenesen az Ur elé viszem őket.“ Ugy! úgy! Iván! fiam! csak hadd csillanjon könnyed, csak hadd peregjen arcodon — az lenne vétek, ha ma őt, a legjobbat, a legkedvesebbet, az imádattal szeretett lényt meg nem említenők. Neki is fogadalmat tesz: hogy emlékét soha soha el nem felejtéd, hogy neki soha bánatot nem szerzel, hogy lépten-nyomon magad fölött érzed csüggeni jóságos szemének sugarát. Megemlítvén őt szerető gyermeki szíved előtt: im virágot hoztam neked ezzel a veszprémi temetőkertből, édes anyád sírjából szedve.

Azután pedig — mondja a szentírás Ábrahám ősatyánkról *ויקם אברהם מעל בני מותו* bármennyire is égette a fájdalom ostorcsapása Ábrahámot, — fölemelkedett, erőt gyűjtött, szent kötelességet érzett a vállaira nehezadni, édes gyermeke nevelésének szentelte minden képességét, olyanná lett mint a midrás ama

galambmadara, amely amikor tollazata alá furódott az éles nyílveendő, és hulló vére tett tanuságot sebeinek mélységéről, csak annál magasabbra irányítá röptét, mivel balzsamot vélt a magasban található. Szilárdul: **וְהֵאֱמַן בַּה'** hitt az Örökkévaló Istenében, és ez a hit természeténél fogva olyan mint az az olajcsöpp, amely háborgó tengerhullámok fölébe öntve le nem sülyed a mélybe, hanem lecsöndesíti a habtorlódást **וְאֶבְרָהָם וְכֵן בָּא בַּיּוֹם הַזֶּה בְּרַךְ אֶת אֶבְרָהָם בְּבַל** Ábrahám napokban és szenvedő tapasztalatokban egyaránt idősebb lett, és az Örökkévaló megáldotta Ábrahámot mindennel. A Szentírás eme verséhez bölcseink a következő megjegyzést főzik: Mi volt az a **בְּבַל** az a minden? És vita támad a kérdés körül. Az egyik nézet szerint **בַּת ה' לְאֶבְרָהָם יִשְׁמָה בְּבַל** kedves jólnevelt leánya volt Ábrahámnak, ennek a neve volt **בְּבַל**: a másik nézet szerint **בֶּן ה' לְאֶבְרָהָם יִשְׁמָה בְּבַל** egy derék fiát hívták Bakol-nak. Akárhogy volt, mindegy az minékünk, mindenesetre irigylendő az oly apa, akinél nehéz eldönteni, hogy melyik a legnagyobb ékessége, a legfőbb büszkesége: leányai-e, akikben az édes anya erényei újra fölelevenednek, avagy fia-e aki az apa nyomdokaiba készül lépni — egyet látunk a mai szentírási hetiszakaszban, azt, hogy **וַיַּחֲשַׁבָהּ לּוֹ צְדָקָה** Isten erénynek tudta be az ösátyá érdemeit, mivel őbenne bízni meg nem szűnt sohasem — Ábrahám házában örömmünnepre készülődnek. Nászra, lakodalomra. Elküldi hű, megbizott emberét, Eliezert, hogy jegyest keressen Izsák fia számára. Eliezer, a damaskusi — jól ismered a bibliából ez elbeszélést kedves fiam! utra kel, és tétova kételylyel áll meg Nachor városának határán a kút mellett, vajjon Isten sikerrel jutalmazza-e meg majd út-

ját, vajjon az igazira akad-e, aki Ábrahám fia számára van kiszemelve. Jelt választ magának. Az a hajadon, aki majd kijön a kúthoz, és kértemre szívesen merít majd a kút vizéből nekem, és tevéimet is megitatja majd, az fogja Izsákot boldogítani, azt szemelte ki Isten Izsák számára. Estidő van. A kut körülött csakhamar élénk lesz az élet. Jönnek korszóval a vállukon a város leányai. És ime! akad közöttük egy: Rebekka, aki egy szóra korszóját megtölti üdítő itallal, inni ad Eliezernek, és szomjazó nyájának. És Eliezer magával viszi Rebekkát és jegyesnek viszi el Izsák számára. וַיָּבֵא יִצְחָק לְשֵׁנָה בַּשָּׂדֶה וַיִּצְחָק לְשֵׁנָה בַּשָּׂדֶה Izsáknak a szíve éppen telve lehetett imádsággal s bizonyára valamelyes ünnepi alkalom hangolta komollyá, amikor megpillantja élete örök társát, Rebekkát וַיִּבְרָא יִצְחָק הָאֵלֶּה שְׂרָה אִמּוֹ és bevitte őt anyjának, Sárának sátorába. Eddig a biblia elbeszélése. És ez a szentírási jelenet játszódott le, és játszódik le sok tekintetben különösen e mai alkalommal a te családi körödben is, kedves fiam. Ugyszólván a ti második kis bibliátok. A te édes atyád is minden buzgalmát, minden fáradalmát, arra összpontosítja és irányítja még most is hogy belőletek, belőled és hugaidból nemesengondolkózó, mélyenérző, Isten és emberek előtt tetszetős, műveltkedélyü gyermekeket neveljen. Vita támadhat az ő megmaradt Bakolja, az ő mindene fia-e, aki ma barmicva ünnepét ünnepli, avagy leányai-e, akiket mélyen, egy apai kedély minden melegével szeret? Eldönthetetlen vita ez: ma az ünnep egyedül tenéked szól Iván fiam! Nehez a feladata az édes apának, amikor gyermekének nevelése az ő kezébe van letéve. És különösen súlyos gond ez az Ábrahámok számára, akikre egyéniségük kitünőségénél fogva a társadalom jogos

igényei tartanak számot. Az Ábrahámoknak nem szabad remetékké válniok, mert az ő hivatásuk, az ő jelszavuk: לֵךְ לֵךְ kiállani a forumra, tehetségeiket érvényesíteni a közjó érdekében, ideálokért küzdeni és előretörni. És a te édes atyád nagy szívéről tesz az tanuságot, hogy közpályája dacára, a tehetségeit igenis odaadta a köznek, de a lelkét, az ő egész valóját annak minden értetek gondoskodó idegszálát, minden reményét és minden hitét megtartott a ti számotokra. A bölcsek mondája szerint Ábrahám a nyakában, emberi szem előtt elrejtve egy tükörsimáságú drágagyöngyöt hordott, amelyben gyermekének képe foglaltatott. Így hordott benneteket édes atyátok, férfias komolysággal kíváncsi szemek előtt elrejtve ezt a csak anyákat ékesítő gyöngyszemet, a hozzátok való igaz szerelmemnek tükörgyöngyébe foglalva neveiteket, arcotok mását, jövőtöket — így hordott benneteket a köznapi gondok által elfödve mélyen édes atyátok a szíve fölött. Ugy-e hogy lehetetlen a madárnak egy szárnyal repülni akkor — ha a másik szárnya eltörött? Apa és anya a két szárny a családi boldogságon. Látod Iván fiam! a te apád ezt a lehetetlent cselekedte meg, amidőn fölnevelt eddig is benneteket — hiszen az egyik szárny korán törött el. $\text{הַאֲמֵן בְּהַ וְהַטְּבַח לֹא צָרָקָה}$ hanem bízott az Örökkévalóban, és ez volt az ő nagy érdeme — Istene ime megjutalmazta a mai örömnappal. És a te mai barmicva ünneped igazán képletes eljegyzési ünnepélyhez hasonlít. Izrael hitével jegyzett el ma téged édes atyád, és az a nagy gyülekezet, amely dicsérő szavaidnak tanuja volt. Ma megjelent előtted Izrael hitének gényusza, és ölébe vonta ifju fejedet, és fogadalmadat meghallgatta. Ime a kutjele-

net Nachor városában! Édes atyád Ábrahámhoz hasonlóan éveknél során át előre küldte az ő vágyát, nyomában a reményeknek nagy seregével, hogy az ő egyetlen fia védő nemtőre találjon az élet utjaiban, hogy a boldogsággal köthessen egy hosszú életre szerencsés frigyét. Mi lehet eme vágy, eme óhaj beteljesülésének ismertető jele? Nemde. ugyanaz amit Eliezer hangoztatott? „Ha akad majd olyan tünevény, olyan jelenség, olyan gondolat, olyan eszme, amely bír azokkal a feltételekkel, hogy az én kívánságaim szomjuságát lecsillapítsa, és az én reményeimet is üdítő itallal álomból valósággá varázsolja — arról tudom meg én, hogy Isten imáim meghallgatta. Ki más Rebekka, a nemes és fenkölt nőalak, mint Izrael géniusza, akinek ma el lész jegyezve hűségben és szeretetben Iván fiam! ? Mi már a kút, a soha ki nem fogyó üde vizzel, a bűbajos varázs itallal, mint a באר מים חיים Izrael tanításainak örökké eleven csörgő patakja? Mi egyéb a korsó, az egyszerű igaz fiatal szív jelképénél, amely megtelik mindenkor szépnél és jónál tartalmával, valahányszor üdülésre vágyva leereszted majd ősi hited szent kútforrásainak, kincseknél értékesebb mélységeibe? Izrael géniusza Rebekka, ויצא יצחק לשה בשדה és te amint ma másodlagos hangulattal kilépsz a vallási kötelezettségek szempontjából tágasabb tere, szemben találod magadat a hitnek védőszellemével, Izrael géniuszával, aki az ifjunak megjelenik az álmok idejében regéinek, hagyományainak, tanításainak, lelketölő bűbájával — majd pedig átváltozik szerető édes anyává, mint Jákóbnak édes anyja lett Rebekka, és meg nem szűnt őrizni minden bajtól és minden véstől. Tündöklő szeméit áthatlan fátyol takarja le azelőtt, aki nem akarja megismerni, szavá-

nak édes csengését meg nem érti az, aki fásult, az aki hitetlen. Ám te ma megakarod ismerni Izrael szellemét, neked megadatott, hogy szeméibe lássál és hangját hallhasd. Színültig tölti korsóját előtted ma az ősi hit, és ime simulva lágyan fürteid, me-rengve szól is hozzád. Édes a szava, figyeij reá! „Veled akarok lenni mindég — így beszél gyerme-kem hited — és el nem hagylok sohasem. Csak te légy hozzám hűséges mindég. Üres csillogás tartal-matlan beszéd el ne csábítson mellőlem soha. Déli verőben, a szerencsének sugárzása közepette ne for-díts nékem kátát. Viharban, vészben nézz szembe én velem. **אשר הנה הנה** ahol én vagyok, ott van az esz-mék magasságos hegycsúcsa, ahonnan én hiányzom, az a mélység. Tündérmesékben tündérkirályfiról szól egy szép mese. Hallottad bizonyára. Bűvös vizek ku-tatására utnak indul a királyfiu. Hátra nézni nem szabad neki sohasem. Te csak menj előre — hangzik feléje anyja intő szava — mindég csak előre. Hátad mögött kísértő szavak hangzanak majd. Édesen suttogó hi-zelkedés, csábító hívogatás, hogy visszafordulj. Erős kiáltás, rémületes fenyegetés, hogy elijedj. Pengő hárfa zönögése, hogy más utra térj. Doboknak per-getése, fegyverek zörgése, hogy elijedj. Ne hallgass rájuk. Te csak menj előre, te csak bizzál szilárdan, és el ne szédülj. Ilyen varázsforráshoz, amely örök életet ad, vezetlek én is: a hit, téged fiam. Majd csá-bítanak. Hivogat az élet zajos öröme, hogy megfeled-kezz rólam. Sziszeg a gúny majd, ha hitedhez hű le-szel. Áltudás és álmüveltség dobjait pörgeti majd az-zal, hogy a művelt ember vallástalan. Te csak menj előre. Az életöröm hűtelen a bajban. A rosszaknak bántó gunyja úgy sem hallgat el. A tudás sem töröl le könnyet. Egyedül én vagyok az, aki fölemel, és szá-

ez ajkadat csókokkal ékesítem Virrasztok fölötted
ha lefekszel bágyadt gondban. Melletted leszek ut-
jaidon. Ha fölkelsz fekhelyedről, bánat után, gyön-
gén támogatom aléló termeted. Szeressed apáid hit-
vallását; büszke lehetsz rája. vértanuságot álltak érte
ezren és máglyák tüzében pernyévé el nem zsen-
gedett. Hallottad-e a dalaimat? ismered-e az írásai-
mat? telvék gyöngyökkel, kristálycsillogással, a költ-
észet melegével. Zsoltárimat világszerte éneklik,
eszméimen épült fel a világ — s te nem lennél rá-
juk büszke? Ne hidd, hogy a műveltség ellensége
a te vallásodnak. Szerezz, szerezz bőven a tudásból,
mert tudás nélkül üres a fő, és műveltség nélkül
csiszolatlan a hit gyémántja, de meríts a hit vizéből
is, mivel hit nélkül üres a szív, és hidd el! minél
töresebb a szív, annál nehezebb. Látod! a kutba is két
vödör száll le: amíg az egyik vödör tartalommal telve
magosba száll, addig a másik is a mélységet keresi és
mindkét vödörnek meg van a maga hivatása a maga
szereplése. Légy hűséges vallásodhoz, lángoljál érte,
de őrizkedjél, nehogy türelmetlenné válj mások meg-
győződésével szemben. Mivel a hit öncél, és nem tö-
rődik mások lelkével, nem csap föl térítőnek, nem
áll be bírálónak — egyedül magát bírálja, másokat
szeretettel lát meg, légy hűséges szertartásainkhoz,
szokásainkhoz. mivel pusztán szellemi zsidóság nin-
csen. A szellem és lényeg fluidum, és tartó nélkül
kiömlik a legillatosabb ital is, és illatát veszíti. De ne
merülj el a lényeget mellékesnek tartva, pusztán a
ceremóniák gyakorlatába, mert látod! akkor meg az
edény üres, és látod! azok akiknek üres edény van
a kezükben, könnyen dobálóznak ezzel, és könny-
nyen is verik be vele embertársaik fejét. Az igazi hit
szelid, az igazi hit békülékeny, s ahol a hit névében

civakodni látsz embereket, bátran alkalmazhatod Mózes szavát: **אֵין נִדְעָה דְבַר** Most már tudom, midőn két zsidót veszekedni lát, hogy miért nem becsülik felekezetemet idegenek. Mivel egyik a másikat a hit dorongjával veri. Nem elég lármázni, üvölteni, tombolni. A tizparancsolat adásánál meg nagyon írva: **לֹא יִלְבַּח הַעַמִּים אֶתְּהֵקִילָת** Hogy lehet hangot látni? Hogyan? úgy, hogy ne pusztán beszéljünk, hanem a szónak, hanem hitünk nemes igéinek, — azokat megvalósítva — tartalmat adjunk, hogy cselekedeteinkkel, tiszta törekvéseinkkel hazánk hű polgárainak bizonyulva Izrael hitének magasztossága mellett álljunk szent tanuságot. Oh mert nemcsak a hit ürügye alatt elhanyagolt belső — a lelki gépészek — a hit nevében — még inkább elalacsonyítanak bennünket. Mutassad meg, nem közönyös, de nem is harcias türelmetlenséggel, hogy ismered vallásod szabványait, mutassad meg életmóddal, hogy apáidnak vallása korona a fejen, kard a kézben, szárny a vállon, tűz, a szívben, láng az ajkon! Olyan a te hited, Izrael hite, mint a szivárvány. Minden erénynek változatos szinpompája egyesül benne. Emberszeretet, kedélynemesség, szülők iránti szeretet, a kegyeletnek ápolása, s ami nem utolsó, de igenis az első: megtisztult honszeretem. Vallás nélkül egyik erény sem ragyoghat a maga igazi fényében, hanem megtörve, bágyadt csillanással. Vallás nélkül maga az ember sem boldog. És igaza van a talmud szavának ezzel a következő megjegyzéssel: **אֵר אֵר הָיִיא בַר אַבָּא בֵּין שְׁנַיָּע קְצוּי שֶׁל אָדָם הַבֵּל מוֹשְׁלִים** **בּוּ שְׁנֵאמַר דְּהוּי כֵּל מוֹצֵאֵי יְהִרְגֵנּוּ רַב אַמְרַי מִן הַדִּין קָרָא לְמִשְׁפָּטָךְ עַמְדָּא** R, Chijja bar Ábba mondja, ha az ember leszáll a hit magasztaláról, ha szenvedélyeit és ösztö-

neit féken nem tartja az Istenbizalom **בין שהגיע קצו של ארבע** amikor a szó nemes értelmében megszűnt emberek leszünk **הכל מושלים בו** akkor elvesztette az emberi méltóságánál fogva őt megillető uralkodó jogot a természetben; akkor rajta uralkodik az ösztön, az indulat, a fékevesztett állat az emberben; minden bánat könnyen leteperi, diadalt ül rajta, nem ura benső világának, akkor távozik el tőle a **עלם אלהים** és olyanná válik, mint Káin, aki a lelkiismeret ébredésekor így kiált föl, ha továbbra is a szenvedély rabja leszek. **והרי כל מוצאי** akkor minden sorscsapás, amely esetleg érne engem **יהרגנו** a földre sujt, megaláz mélyen, és azért mondja a zsoltárköltő **הוֹבֵב עַמּוֹתָי** csak akkor állhat meg az ember Isten! a Te sorscsapásaid dacára **כִּי הִבֵּל עַבְדֶּךָ** ha pusztán a te szolgálatodban áll, nem pedig az indulatok és szenvedélyek rabja. — Az ilyen hit szerez áldást, az ilyen hit emel magosba, az ilyen hit visz közel az éghez, az ilyen hit ad szárnyakat; ezt a hited szeressed, ezt a hitet vidd be vigaszul, örök jegyesül azt b. édes anyád hajlékába Rebekka korszója színültig telve áll előtted Iván fiam! Feléd nyújtja ma, igyál belőle, életet, üdvöt, boldogságot, zavartalan szerencsét. Izrael géniusza áldásra tárja ki két kezét. Teljesedjék be rajtad az ősi áldás, amellyel végzem szavaim! **וְיִשְׁמְרֶךָ** „Őrizzen meg téged az Örökkévaló és védjen meg minden bajtól. **יְאֵר ה' פְּנֵי אֱלֹהֶיךָ וַיְהַנֵּךְ** fényben sugároztassa feléd arcukat és legyen kegyelmes hozzád! **יֵשׂא ה' פְּנֵי אֱלֹהֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם** fordítsa feléd irgalmas arcát, és tartson meg békés boldogságban téged és kedveseid! Ugy legyen! Amen.

Budapest. . . .

Dr. Kiss Arnold

budai főrabbi.

Mikor lesz a zsidóság egységes?

הַנּוֹכַח תִּרְסֵהָ

K. h. ! József és testvéreinek szomorú történetét tartalmazza a most felolvasott hetiszakasz. És testvéreinek — mondom, — mert amikor Jákób fiai Józsefet rabszolgául eladták, — dacára annak hogy nem voltak ők is rabszolgák, dacára annak hogy nem a börtön falai közt siratták el vele együtt ifjúságukat, sorsuk azon perctől kezdé szintén nem volt irigylésre méltó. Valahányszor jámbor gyermekét sirató ősz atyjukat meglátogatták, megdobbant szívök; ha a szabad természetben juhaikat legeltették, lelkiismeretök Ráchel fia jajgatását hallatta velök; otthonukban, látva serdülő gyermekeik ártatlanságot, testvérök ártatlansága jutott eszükbe és megzavarta családi örömeiket. — József azalatt még mint rabszolga is szabadabban lélegzett mint saját hazájukban az ő testvérei; a börtön egyhanguságában pedig az ő ártatlanságának tudata elviselhetővé tette az ő mostoha sorsát. Bizott atya Istenében, aki ezért még idegen földön sem hagyta el őt. Szép álmot küldött a pohárnoknak, amely nemcsak az álmodónak ígért szabadulást, de reménnyel kecsgettette az álomfejtőt is, A szőlőtő ugyanis, melyről Faraó egyik udvarnoka álmodott, a reménynek jelképe, a zsidóságnak jelképe Ászaf énekli: גֶּפֶן מִטְעָרִים תְּסִיעַ Szőlőtőt hoztál ki Micrájimból, kiültél népeket és azt ültetted be.¹ Azon álm — mint tudjuk — Józsefnek tényleg meghozta az ő ifjúkori álmai megvalósítását.

De miért a remény jelképe a szőlőtő, és miért hasonlíttatik össze a zsidóság a szőlőtővel? Azért, mert más fák most a téli időben, ha a zord szél meg

¹ Zsolt 80. 9.

is fosztotta koronájuktól, legalább láthatók; törzsük szilárdan áll és ég felé emelkednek ágaik, mintegy a Teremtőhöz folytonosan imádkozva, hogy új életre keltse őket. A szőlőtőnek vékonyka törzse azonban most a földből alig látszik. Aki nem látott még életében szőlőtermelést, az alig hiheti, hogy azon. mint-hogy tavasszal még meg is nyesik, mondom, az alig hiheti, hogy az fogja a jövő évben, ha Isten úgy akarja, az embereket édes gyümölcsével megörvendtetni. Ehhez hasonlít a remény, ehhez leginkább Izrael! Sokszor hirdették már a népek, hogy még híre sem marad, de lám, a büszkélkedő ókori nagyhatalmak letűntek már régen a világtörténet színpadjáról, Irael azonban, a szőlőtő még mindig kivirágzik és áldást terjeszt az összes népek között.

Azon idők is, amelyek emlékét most fogjuk nyolc napon át megünnepelni, oly szomorúak voltak hogy már számlálták a kiválasztott nép végnapjait. Nem az volt, k. h. a legszomorúbb, hogy Antiochusz Epiphanesz a holtenger országában barom módra levágatta Isten nyájának tíezzeit, mert ilyen szomorú jelenetek — sajna — még igen sokszor sötétítették el a gyilkosok vérszomjas szemeit. A legszomorúbb azon korban az volt, hogy a zsidóságban nem volt egység, József és testvéreinek viszálya újra kitört a szent földön. Az intító ok most egy más köntös volt, a görög művészet mely mindent szép formába öltöztetett. A pogány görög nemzet ugyanis elveszítette. volt önállóságát, de a győzők megbarátkoztak a görögök műveltségével, művészetével és isteneikkel. Ezen pogány műveltség ársjai a zsidóságot, de evvel együtt az egész emberiséget, az emberiség igazi művelődését végveszéllyel fenyegették.

A próféták népe féltette volt tanulságos törté-

neti könyveit, és Homerosz hőskölteményeiben gyönyörködött. Dávid király megragadó zsoltárai helyett Pindarosz lantjára hallgattak. Sophoklesz drámái jobban megragadták mint az Énekek énekének és Jób könyvének lélekemelő dialógusai. A művelteket Pláto bölcselete vagy Epikurusz erkölcsrontó tana jobban kielégítette mint Koheleth szóki-mondó, de istenfélelemhez vezető elmélkedése. Ifjait az olympusi játékokhoz is küldték ahelyett, hogy velök együtt zárandokoltak volna Dávid király városába. Görög neveket viseltek, előszeretettel választották a görög hősök neveit, és még a főpapok is: Jásom és Menelausz ezen műveltség szószólói, ezen erkölcsök terjesztői voltak. Ezen zsidó hősök hozták testvéreik nyakára Antiochusz Epiphaneszt!!!

A babyloniai exlium után — úgy látszott — Juda fiai örök időkre mondtak le a bálványimádás-ról. Hogy az őrjöngő szyr király, akit történetünk a görög erkölcsök terjesztése miatt מלכת יון görög királynak cimez, hogy ez megint oltárokat építhetett a bálványoknak Júda városában, hogy még a jeruzsá'emi szentélyben is felállithatta a görög főisten szobrát, csak azért történhetett, mert a görög költészettől megittasult zsidók, az úgynevezett hellenisták helybenhagyták ezt, sőt segédkezet nyújtottak a szyreknek, hogy a tiszta zsidó valláshoz még ragaszkodó kevés híveket szintén berántsák azon verembe, אֵין בּוֹ מִים ahol nem folydogál a hit tiszta forrásvize, hanem a hol a pogányság mérges kigyói leselkednek áldozataikra.

De amint Isten segítségével József megmenekült azok fogaitól, amint sok viszontagság után kikerült a börtönből is és az éhség éveiben még testvéreivel is kibékült: úgy kerültek ki sértetlenül a jármorok

a hellenismus mocsarából, váratlanul elhagyták ők is a barlangokat, ahol menedéket kerestek, és fényes győzelmeik után a hellenisták is, az akkori reformzsidók — kezet fogtak velök. És ezen jobb kor egy szebb jövőről álmodozó Matiszjahu papnak Pinchasz egy igazi utódának köszönhető! Fiai éjjel felkeresték híveiket és hivatkozva a Tóra parancsolataira, a próféták lelkesítő beszédeikre arra birták, hogy hozzájok csatlakozzanak. Így toborozott össze Júda Mak-kabi 6000 férfiút és megverte Nikánor 20.000 főből álló hadseregét; aztán 10.000 hitrokonával megverte Lysiaszt, aki 65,000 kipróbált katonával akarta már a zsidóság sirját megásni.

És most hangsulyozom, k. t., hogy nem azon bámulatos győzelmek emlékére tartják a Chanukkát nyolc napig, mert [akkor egy nap is elég volna, és akkor legalább is minden héten kellene az ősidők egy-egy győzelem emlékét megújítani. A Chanukka ünnepét azért rendelték el bölcseink, mert azóta, mint a gyertyák egyre nagyobbodó száma azt jelképezni, azóta mindig nagyobb és nagyobb világosság terjed el Izrael és a népek közt. A görög műveltség fényétől megvakított zsidók nagy része meggyógyult a csodálatos győzelmek és a jeruzsalemi hét karu menóra világra szóló csodájának láttára, az egymást ócsárló testvérek kibékültek; az egység és azon csodák hire tiszteletet parancsoltak a pogányoknak, akik végre maguk is kezdték belátni, hogy a zsidóság nem veti meg az igazi műveltséget. hanem csakis azon álműveltség ellen küzd. mely a szív legnagyobb kincseinek: az ártatlanságnak, az erkölcsnek és az istenfélelemnek pusztulásával jár. Júda győzelme Hella-sz fölött a bálványimádás uralmának pusztulását vontta maga után! מִסֵּרַת גְּבוּרַת בְּרַד הַלְשִׁים Amikor Izrael

Istene 2000 évvel ezelőtt átadta a magukat görög hő-
söknek képzelő hellénistákat a gyenge makkabeu-
sok kezébe; וּמַכַּאִים בְּיַד טְרוּרִים a görög műveltség ál-
tal megtisztátalanított zsidó lelkeket a tiszták hatal-
mába; a bálványimádásba süllyedteket az igazságos
férfiak szelid uralma alá; וְיָדִים בְּיַד עֵסֶק תִּחְרַק amikor
Isten átadta parancsolataihoz hűtelen gyermekeit —
az isteni tannal foglalkozóknak befolyása alá; akkor
magasztos és szent nevet szereztél Magadnak, oh
Isten a Te világodban וְלֵךְ עֲשִׂיתִישָׁם גְּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ
Igenis k. h. aki ismeri az emberiség művelődése tör-
ténétét, tudja, hogy Izrael a földközi tenger és a Jor-
dán közti hegyeken az egész emberiségért vérezett es
közelebb vitte azt az Egyisteniséghez. Ezen boldogító
tudat a chanukkai öröm forrása!!!

K. h.! Négy évvel ezelőtt egy magyar könyv jelent
meg egy derék zsidó hivatalnoktól, a Vártán a címe.
értekezésében kimutatja ott, hogy Magyarországon a
zsidóságnak állapota egészen hasonlít arra a szyr kor-
szakra. Most is két pártra szakadtunk, minden hit-
község kebelében is észlelhető e szakadás. Ezen zsidó
hitközség — mint hallomásból tudom — és mint az
máshol is tapasztalható, 30 évvel ezelőtt még kevés
kivétellel az ősi valláshoz ragaszkodott. Élnek még
most is legnagyobbbrészt azok akik akkor jámbor
szüleik nyomdokaiban haladtak. Ma már kétféle zsi-
dóság észlelhető itt is. Majdnem minden jámbor csa-
ládót, és azokhoz számítom azokat, akik minden
szombaton a zsinagógába sietnek, minden jámbor
családót rokoni vagy barátság köteléke fűz egy-egy
nem jámbor családhoz. De ahelyett, hogy ti gyako-
roltatok volna, kedveseim, jótékony befolyást azokra
ti rohantok utánuk az álműveltség vakító fényébe.
Gyujtsátok hát meg a chanukka gyertyákat, támad-

jon mindennap azok nagyobb számánál nagyobb világoŝság a ti elmétekben, nagyobb melegség a zsidóság iránt a ti szívetekben, hogy azok melege és fénye hassa át a ti rokonaitok és barátaitok szívét és elméjét, hogy teljesedésbe menjen a Szentírás szava ; ולכל בני היה וגו' Izrael fiai minden házában uralkodik az igazi műveltség fénye és a vallásosság melege és boldogítja lakóit. Ugy legyen ! Amen.

Devecser. . .

Dr. Linksz Izsák

rabbi.

Gyászbeszéd *

A Talmud egy nagyérdemű tudósának שמואל הקטן nak végtisztességéről jegyzi fel a Talmud ¹ ובשמת ומשמת שה Midón שמואל הקטן תלו מפתחו ופנקסו בארזי meghalt kulcsát és könyvét koporsójába akasztották. Halálával végkép lezáródott földi pályája. מפני שלא היה Mert nem maradt utána gyermek, ki apja nyomdokaiban haladva. erényeit követve, szellemében élve általa a fényes pálya folytatást nyert volna. Életének zúvárjában nyikorogva fordult meg a מפתח kulcs, könyve átvitel nélkül zárult, mély, gyászos sötétség következett a fényes napra ² והיו ריג הוקן ריא בעיניו és az ősz Rabbon Gamliel és Rabbi Eliezer ben Azarja így szólaltatták meg a gyászt ravalata fölött ומניחים עשרים מתים ומניחים עשרים מתים עושר לבניהם שמואל הקטן נמל כל החמודות שבעולם והלך לו

* Budapestén elhunyt és itt örök nyugalomra helyezett igen jóra-
való és jámbor ember fölött. — ¹ Talm 'מש' שמחות פרק ה' — ² Sim'oni
a בשלה a הוקן szót kihagyja. —

Ha királyok meghalnak, koronájuk gyermekeik fejét diszíti, ha gazdag emberek meghalnak, gyermekeikre száll vagyonuk, וְעַל azonban a világ i g a z kincseit gyűjtötte, azokat amelyeket nem kell szükségkép itt hagyni halálunk után. Az ő vagyonának intőzője volt az ő jó szíve, amely a cselekedetek biztos letétjébe helyezte el szerzeményét. Az ő könyve tiszta lelke volt, amelynek fehér lapjain a jóság, a jámborság, a könyörületesség : az isteni tan arany betűi tündöklöttek mennyei fénnel. Eszményesített földi szerzeményét így mind magával vihette az öröklét honába. Ennek jelképeül vele adták kulcsát és könyvét. עַל הַ נָּהָה לְבַבְּךָ בַּיּוֹם הַ זֶה נָּהָה לְהַתְּחַבֵּל Ezt a nagy vesztességet siratták, gyászolták mindannyian igaz, mély gyászolással.

És így záródott le végkép e koporsó lakójának is jámbor élete. Özvegy nem zokog, gyermekek nem keseregnek e koporsó körül. Itt van földi életének könyve és lezárásának kulcsa e koporsóban. Ő sem élt magának. A földi örömet nem ismerte. Szenvedések jelölik élete útjait. Az egészségnek boldogsága nélkül, a családnak gyönyörűsége nélkül, az életnek örömei nélkül járta végig földi pályáját. De mennél kevesebb jutott neki a földi örömekből, annál többet szerzett mennyei üdvösségének; mennél kevesebbet gyűjtött az anyagi vagyonból, annál többet szerzett a vallási javakból; mennél kevesebbet törődött magával, annál melegebben érzett az ő jó szíve másokkal, még akkor is, amikor életének mécsese már alig pislogott, tiszta lelkének fehér lapjain az istenfélelem, a mennyei üdvösség gondolata, jó szívében a szegények és szegény rokonai iránti érzelme lüktetett legélénkebben, nemes hevülettel. Így hát e koporsó lakója is felismerte az élet i g a z kin-

cseit נטל כל החמודות שבעולם והלך לו földi szerzeménye eszményesített, drágaságait ő is mind magával viszi. על זה נאה לבנות וכו' Ezért gyászolunk mi is téged drága őlszenderült testvérünk igaz, őszinte gyászolással. —

És még sem tűnik el a te életed nyom nélkül miközülünk. Ha özvegy nem is zokog, gyermekek nem is keseregnek koporsód körül, de itt van e koporsó körül testvéreid és rokonaid virrasztó szeretete, berátaid és tisztelőid emlékező tisztelete. A testvéri szeretet gyakorolta veled most is azt a legnagyobb חסד ואמת szeretetet és hűséget, amelyet Jákób ősapánk, — amiként ezt az isteni tanítás e heti szakaszában olvasók — egyedül az ő legkedvesebb fiától, Józseftől remélt és akit, ויקרבו ימי ישראל למות¹ amidőn halála napját közeledni érezé magához hivatá és kérve kérte: אם נא מצאתי חן בעיניך וגו' Ha kegyet találtam a te szemeidben, tedd kérlek kezedet csipőm alá, hogy cselekszel velem szeretetet és hűséget: ne temess el kérlek Egyiptomban, itt az idegenben. וישכבתי עם אבתי וגו' Hadd feküdjem atyáimmal, vigyél el engem Egyiptomból és temess el az ő temetőhelyükön. Ő, aki Istenbe vetett jámbor hittel, apáinak szellemében, őseinek erényeiben nemesen oldotta meg élete feladatát, aki áldott emlékü jámbor szüleivel szellemben egynek érezte magát élete folyamán, velük egyesülni vágyott síri álmában is.

És יעקב Jákób, e koporsó lakója, ki ugyancsak igazszívü, jámbor lelkületü vallásos Izrael volt. Szintén vallásos jámbor szüleinek szellemében élt. Egynek érezte magát velük szívben, lélekben, hitben és igaz zsidó erényekben. ויקרבו ימי ישראל למות És amidőn

¹ Móz. I., 47, 29-30. —

közeledni érezte ő is halála napját, magához hivatá immár csak egyetlen fivérét, kérve őt, hogy gyakoroljon vele **הכר ואמת** szeretetet és hűséget, ne temesse el idegenben, hanem **עם אבתי** hadd feküdjem szüleimmel, hadd egyesüljek velük a halálban is, kiktől életem folyamán szívben és lélekben, érzelemben és szellemben soha el nem szakadtam.

És a jó testvér teljesítette kívánságodat, áldozatokat nem kímélve gyakorolta **אמת ויחס**. Itt helyezünk örök nyugalomra szüleidnél és édes anyád halálának évfordulóján. Mintha mennyei szózat, az események e különös találkozásának nyomán mai bőjti háftóránk ¹ igéjével fogadná mennybe szárnyaló tiszta lelkedet ² **ואל יאמר הסרים הן אני עין יבש כי בה אמר ה' לבריסים** **אשר-ישמרו את שבתותי ובהרזו באשר הפצתי ומחוקקים בבריתי ונתתי להם בברית ומחוקמיהו ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר** És ne mondja a gyermektelen: Ime én megszáradott fa vagyok! Mert így szól az Örökkévaló a gyermektelen embereknek: Akik megőrzik az én szombatjaimat és azt választják amiben kedvet találok és ragaszkodnak szövetségemhez. Adok nekik az Én házamban az Én falaim ³ — az öröklét falai között helyet és nevet, jobbat fiuknál és leányoknál, örökkétartó nevet, mely soha ki nem irtatik.

Igy jelöli ki a jutalmazó isteni ige a te helyedet az öröklét honában. **לך בשלום** Menj hát békében és vedd át megérdemelt jutalmadat stb.

Amen!

Mágocs. . . ,

Lebovits József.

¹ עשרה בטבת — ² Esaj. 56, 3 5. — ³ Lך רך e. h. —

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

B. S. N. Többször megírtuk már e helyen, hogy אֵין מוֹקֵדִים וּמִלּוּחֵד בְּיַמֵּינוּ. A „Magyar Zsinagóga“ olvasó közönsége sokkal magasabb színvonalon áll, semhogy megjelenésének helyzete szerint itélné meg a szónoklatokat. Megbírálja tartalmát és maga helyezi egyiket a másik fölé vagy mögé. — Köszönjük, Ne gondoljon tulszerénynek. „Homília“ kü'önben nem szerény meghuzódás, sőt, azt jelenti, hogy az alapige nem egyszerűen odaillesztett cifraság, hanem át és át fonja az egész szónoklatot, miáltal maga is sokszor más és világításban jelenik meg. — Helyszüke okából bibliographia csak a jövő füzetben fog megjelenni.

Szíves üdvözlét.

Izrael menórája — להנצחה

Ájtatos Híveim! Teljes nyolc napon át lélekemelő dicsénekekkel és csillogó gyertyafény mellett üljük meg az isteni csodák és emberi hőstettek emlékét, amelyekkel Izrael 2060 évvel ezelőtt fölszabadult rettenetes nyomás és nagy sanyargatás alól. Ezen emlékezetes napok, melyek lelki szemeink elé varázsolják ama dicsőséges események nagyhorde-rejű és áldásos jelentőségét, ama pusztíthatatlan emlékoszlopot képezik, melyet Izrael felszabadítóinak, az öreg Matisjohunak az ifju hős Jehuda Makkabinak és mindazoknak emelt hálás szívvel, akik népünk jogainak és szabadságának védelmére keltek, akik Isten dicsőségére és szent tanaiért nagy harcot vívtak. A szent áhitat napjai ezek nekünk, a midőn tekintetünket az ég felé emelve, megháláljuk az Ur végtelen kegyelmét, aki kellő időben küldte apáinknak az áhítózott segedelmet; magasztaljuk az Örökkévaló nagy hatalmát, aki oroszlán bátorsággal és hősi erővel ruházta fel a védtelen Izraelt, hogy az ellenség félelmetes hadtömegei fölött győzelmet győzelemre arasson, diadalmaskodva Cion magaslatára hágjon és meggyújtsa újból az Ur szentélyében a megszenstségtelenített, eloltott örök lángot, hogy ismét fényt árasszon a szívek és elmék homályába. Valóban, fényes, dicsőséges korszak ez, a melybe lelkünk az emlékezet szárnyain visszaszál, hogy betöltse fényével és ragyogásával. Nagy, emlékezetes események va-

lának, aminőket Izrael évezredekre visszanyúló története csak keveset mutathat fel.

Vajjon ismeri-e a mai nemzedék, népünk ezen fényes történetét? Ismerik-e Izrael ifjai és leányai, kik annyira büszkék, ha folyékonyan elősorolhatják az ó- és ujkor hőseinek neveit, a történelmi jelentőségü harcokat és győzelmeket? Sejtik-e, hogy Izrael is dicsekedhetik hősekkel, hogy zsidók is küzdöttek halálmegvetéssel, oroszlánbátorsággal jogaikért és szabadságukért, hogy győzött és legyőzhetetlen vala az Istenért lelkesülők kis serege Antiochus Epiphanes megszámlálhatlan hadoszlopai ellen folytatott küzdelmében, azon zsarnok ellen, aki Izraelt Istenétől és vallásától el- és átakarta téríteni a pogány tévhitre, a bálványimádásra, aki az egyetlen Isten templomát barbár kezekkel megszentégtelenítette? Vajjon tudják-e, hogy Matisjáhu és hős fiai valának azok, akik megmentették az emberiség legdrágább meggyőződését: az Istenhitet, a végpusztulástól, akik akkor midőn a nép bátortalanul elcsüggedt, rettenthetlen bátorsággal küzdöttek és legyőzték a kevély ellenséget újból felavatták a megszentégtelenített szentélyt és újból meggyújtották az Istenhit örök lángját?

Ámde, ezen dicső, emlékezetes tettek becsét és jelentőségét nem tehetjük függővé egy, ezek magasztosságát fel nem fogó korszaknak elismerésétől és méltánylásától. Hadd idézzük tehát emlékezetünkbe ezen napok nagy eseményeit, hadd varácsoljuk lelki szemeink elé a makkabeusok hőstetteit és rendíthetetlen hitét, hogy lelkesedésük meggyújtsa bennünk is a hit szikráját, hogy a régi idők hatalmas visszhangja felkeltse és felébressze a jelenkor szunnya-dóit és lankadóit, hogy odaadó búzgóság és végte-

len szeretet járja át a csüggedt tagokat. Ámen.

A jövő szombaton felolvasandó Háftórában az isteni próféta gyönyörű hasonlattal festi izrael állapotát. Midőn az isteni angyal felébreszté a prófétát tompa, érzéketlen, álomszerű merengéséből és megkérdezé, hogy mit látott? És a próféta így felelt: **ראיתי זמה מנחת והם בלה גלה על ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ראיתי זמה מנחת והם בלה גלה על ראשה ושבעה מנצקות לנרות אשר על ראשה** Láttam egészen aranyból készült lámpát, melynek tetején olajkorsóska vala. Hét méceses volt rajta, mely hét cső által kapja a lángélesztő olajat a korszóból. **ושנים והם הגלה אחד על שאלה** És két olajfa állott mellette, az egyik a korszó jobbján, a másik pedig balján. **ויקן ואמר אלי לאמר זה דבר ה' אל הרבבל לאמר לא בחיל** És az angyal válaszóla és mondá: Ez az Isten szava Zerubabelhez: **»Nem hadtömeeggel és nem erővel, hanem szellemem által, szól Isten, a seregek Ura.«** Bölceseink magyarázata szerint a szinaranyból készült lámpa Izrael küldetésének jelképe, a tetején volt olajkorsó a Tórát jelenti, mely fényt és világosságot terjeszt mindenüvé, a hét méceses symbolu-na a tudomány hét főágazatának, a két olajfa a korszó jobbján és balján Izrael papjaira és bölcseire vonatkozik. És ha e képet behatóbban vizsgáljuk arra a meggyőződésre jutunk, hogy ennek mélységes értelme vagyon. A hét karu lámpa hasonlatában Izrael történeti hivatása van rajzolva. Az ő szent kötelessége, hogy gyűjtsa meg a hit, a jog és az igazság szent tüzeit, hogy minduntalan öntsön olajat a hitnek lángjába, hogy terjedjen a világosság. Izrael **»menórája«** vagyis tartója a tiszta hit és megismerés fényt árasztó olajának, a mi által az emberiség főpapjává lőn szentelve és avatva, akinek tisztjévé lőn békét, szeretetet, igazságot és Istenhitet tanítani hirdetni.

Midőn a próféta nem titkolható el csodálkozását, hogy egy maroknyi nép, mely földi hatalomban és befolyásban nem bővelkedik, képes lehetne ily világra szóló küldetést teljesíteni, az angyal felelete megnyugtatólag így hangzott: **לֹא בְחַיִל וְלֹא בִכְחַל כִּי אֵם בְּרִיחַ אִם בְּצָבָא**. Nem seregekkel, nem fegyveres erővel hanem szellemem által, szól az Ur. Izrael örök igazságok élő hirdetője. Örök igazságok pedig nem nyers erővel, nem éles fegyverrel, hanem a bennök rejlő isteni hatalomnál fogva aratnak győzelmet. Földi túlerő, nyers erőszak ideig-óráig megakaszthatják győzelmi menetét, de nem képes azokat végképen elnyomni.

Valóban oly sokat bízott az Isten Izraelre, hogy be kell számolnia működéséről. A veszélyek képezik a számonkérés korszakát, Aki sokat bír, annak sokat kell védelmeznie. És ez sok veszedelmet zúdított Izraelre. Az Isten kinyilatkoztatott tanával oly megbecsülhetetlen kincsnek birtokába jutott, a mely gyakran felkeltette a népek irigységét és gyűlöletét. És ha ma az Antiokus által támasztott veszedelmekről és a Jehuda Makkabi hősiességével kivívott győzelemről kegyeletes szívvel megemlékezünk és ha ezen korszakot a maival összehasonlítjuk, méltán felvethetjük a kérdést: Mi nagy szüksége van a zsidónak arra, hogy megfelelhessen magasztos küldetésének, hogy bátran szembe szállhasson minden veszéllyel, hogy érdemessé és méltóvá tegye magát az Isten segedelmére és végtelen kegyelmére? Erre a kérdésre akarjuk megadni a nyílt és őszinte feleletet.

A próféta látományában Izrael a menórához van hasonlítva és az izraelitának is azokkal a tulajdonságokkal kell bírnia, melyeket a Szentírás Chanuka

utolsó napjában felolvasandó szakaszban a szentélyben felállított menórától, az örök lámpától követel: **זוה מקשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרהה מקשה הוא כמראה : אשר הראה ה' את משה בן עשה את המנורה :** »Ez vala a lámpa alkotása : Egy darab aranyból verve, dereka, virága verve volt, azon minta szerint, melyet az Örökkévaló Mózesnek mutatott, úgy készítette a lámpát.«

I.

A szentélyben felállított menóra első tulajdonsága vala **מקשה זהב** egy darab aranyból verve. Bölcsseink magyarázata szerint a menórát nem volt szabad formába önteni, hanem kalapácsütésekkel szabad kézzel kellett azt készíteni; és Izrael is kell, hogy a veszedelmek és üldözések kalapácsütései alatt bátorságát edzve, állhatatságot tanúsítson. Első sorban tehát bátorságra van szüksége az izraelitának, mert küldetésében eljárva, egy egész világ ellen kell hogy tanuskodjék. Nem mi választottuk magunknak ezt a hivatást, hanem Isten adta nekünk, midőn kinyilatkoztatá nekünk szent Tanát és a világ, a mely vonakodott ezt elismerni. És nem kell-e hozzá bátorság, szembeszálni egy egész világgal, nagyobb bátorság mint kardot rántani a csatában, mint ágyút elsütni az ütközetben? Valóban isteni bátorság szükséges ehhez: **כי לא בחרב ובחנית** ¹ »Nem kard és lándzsa által küld az Isten győzelmet Izraelnek és általa az emberiségnek **ברוח ולא בחיל ולא בכחי אם** nem hadsereggel és nem erővel, hanem szellemem által, szól az Ur. És a következmények nem maradtak és nem maradnak el. Mert mi szembeszálltunk a világgal, a világ is szembeszállt velünk, mert mi tanuskodtunk ellene, ő is tanuskodott ellenünk. A világ a gyakorlati élet birtokában volt, mi

¹ יהושע ד' 1

azonban csak a vallásos élet szinterét uraltuk. Azért zárta ki Izraelt a gyakorlati élet cselekvési teréről, és habár Isten segedelmével ez immár megváltozott, de azért nem marad végkép el a gyanúsítás és szidalmazás. Izrael erényeit el nem ismerik, de hibái nagyítottak, tehetségét nem méltányolják, de gyöngeit általánosítják, ami emberi bennünk azt elleneink kikiáltják, de ami isteni azt elhallgatják. És ezt elviselni nem kell-e bátorság? Sok bátorság, hol a támadást minden órában megújítják és még győzelem után is új küzdelem kezdődik? Isteni bátorság, midőn az ember legsajátabb érdekeit megsértik: becsületét, életfentartását és emberi érzelmeit?

II.

És ily hősiés bátorságot tanúsítottak apáink minden időben, minden körülmények között. Ilyen bátorsággal lépett Dávid az óriás Góliáth elé בִּי הַרְּוֹתִי mert gyalázta az Isten hitének seregeit. Ilyen rettenhetetlen bátorsággal küzdöttek Matiszjohu és Makkabi Juda Antiochus ezrei ellenében. Ebben az időben legelőször volt Izrael próbára téve, hogy képes lesz-e erős hitét, Isten iránti hűségét, az isteni tan igazságáról és magasztosságáról táplált szent meggyőződését tettel is bebizonyítani, avagy vissza fog-e riadni, a néma kétségbeesés karjaiba magát dobni, gyáva félelmet és lusta tunyaságot tanúsítani ott, ahol arról van szó, hogy vallásáért, meggyőződéseért bátran helyt álljon és ha kell életét is feláldozza szent hitének oltárán. A kísértés, melynek Izrael akkor volt kitéve, sokkal nagyobb sokkal veszélyesebb vala, mint mindama megpróbáltatások, melyeken az évszázadok folyamán keresztül ment. Mindeddig sokszor fenyegette ugyan a

megsemmisülés, a teljes pusztulás, vagy a vak gyűlölet irányította reá mérges nyilait, vagy a kaján irigység emelte fel ellene veszedelmes fegyverét. Majd Pharaó uralomvágya, majd Hámán bosszúérzete volt az, a mely kegyetlenséggel oly nép kiirtását tervezte, mely határtalan hatalomvágyuknak áthághatlan akadályát képezte, most azonban a tervszerű számítás vetette ki hálóját Izrael gyermekeire. Nem a zsidó nép kiirtására törekedett Antiochus Epiphánes, nem akarta eltörölni a föld színéről, hanem inkább Izrael vallásának megsemmisítésére, a zsidóság tanainak és ragyogó eszméinek eltüntetésére törekedett, amelyeket gyilokkal és nyers erőszakkal vélt szétrombolhatni. Egységes vallást, egységes Istentiszteletet akart megteremteni birodalmában. Akik a király alattvalói valának, azok a király isteneinek hódoljanak; es ennek keresztülvitelében az Egyistent imádók akadályozták leginkább.

Nem a kényszer képezte akkor a kísértést, a veszedelmet Izrael számára, melynek mások oly készségesen engedelmeskedtek volna, hanem éppen az élet és a halál közti szabad választás, a hit megtagadása avagy a lét feláldozása. Nem az Istenhivők feltétlen halálát követelte Antiochus, hanem csak megfenyegette őket azon esetre, ha nem akarnának szellemi öngyilkosságot elkövetni. És itt valóban nehéz volt a választás, kemény próbát kellett most kiállaniok, el kellett magukat tökélni, ha vajjon Istenért életüket, avagy életükért Istenüket akarják-e feláldozni.

És Izrael azon nemes példát szolgáltatotta a világnak, hogy vallást és igazságot, Istenhűséget és szent gondolkozást fegyverrel nem lehet legyőzni, hogy nem lehet nyers erőszakkal elnyomni oly

meggyőződéseket, melyek az emberi szív és lélek mélyében gyökereznek. Izrael tanuságot tett, hogy az Isten szelleme, mely az Úr szavában neki megnyilatkozott, tovább él szívében, irányítja életét és működését, és ez kölcsönöz neki legyőzhetetlen erőt és törhetetlen bátorságot, Izrael hitének sziklaszilárd erejét, mely a hűség és önfeláldozás tetteiben nyilvánkozott meg. Nem engedett a kísértésnek, nem tért ki az elnyomatás elől. Az üldözés viharában, mely megdönteni akarta létének törzsfáját, szívébe plántálta annak hatalmas gyökereit: És az Istenhit és az igazság szelleme, mely szívében élt, a tett világító példáját kölcsönzé. Többre becsülte az Isten tiszteletét, mint a mulandó lét becsét és habár az okosság és az önszeretet inkább azt parancsolták volna, hogy hajtsanak térdet a bálvány előtt, mintsem, hogy kitegyék magukat a végpusztulásnak mégis inkább meghalának Istenükért, mintsem Isten nélkül éljenek. —

Ne csodáljuk-e ezt a hősiességet? Ne csodáljuk-e ezt a szellemi erőt ezt a hithűséget Izraelben, mely fényes győzelmet aratott a léha önszeretet fölött, mely visszautasítja az ellenség hatalmas, csábos ígéreteit és félelmetes fenyegetéseit? Valóban ez a hősi bátorság, melyet a makkabeusok tettekkel és önfeláldozással tanúsítottak ragyogó például szolgáljon nekünk, hogy a kísértés órájában se ingadozzunk igazainkért és szent meggyőződésünkért síkra szállani és Isten iránti odaadásunkat és áldozatkészségünket tettekkel is bebizonyítani. Ilyen bátorságot kell, hogy tanusítsunk a mindennapi életben **מִיָּדָא וּמִיָּסָד** »aki fél és csügged ad forduljon meg és térjen vissza.« Hadd meneküljenek a gyávák, ha csak velünk a bátrak maradnak. Ilyen bátorságot

szeretnék felkelteni benneték ifjuban mint öregben, férfi mint nőben: **וזה מעשה המנוחה מקשה** Ha meg akarunk felelni a menórához hasonlított hivatásunknak, akkor lankadatlan bátorsággal kell kitartanunk hitünk mellett.

III.

De nem csak akkor, ha támadják Izrael vallását, ha el akarják téríteni Istenétől kell, hogy bátorságot tanusítsunk, hanem oly időben is, midőn Izrael elismerésnek örvend, kell hogy kitartsunk hitünk mellett és ne engedjünk az élet csábjainak **עד ירכה עד פרח** ha virágzó vallásunk külállapota **מקשה היא** kell hogy szilárdak maradjunk hitünkben. Erre is emlékeztetnek bennünket a mostani ünnepnapok. Chanuka nemcsak emberi győzelmek és hatalmi sikerek emlékezete, hanem az Istenhit fel lendülésének örömnappjai, melyek buzgó cselekvésre ösztökélnek. Chanuka nemcsak a mult felszabadulási művének befejezését jelöli, hanem le akarja rakni jövőendő működésünknek alapköveit. Chanuka munkára szólít fel bennünket, nem pedig pihenésre, int minket az élet komoly kötelességeire és magasztos céljaira, nem pedig a mult sikereinek szemlélésére. Nem annyira fölszólítás akar ez lenni, a csöndes magunkbaszállásra az Isten előtt, mint inkább hangos figyelmeztetés buzgó munkálkodásra, vallásunk fenséges gondolatainak tettekben való kifejezésére. Ha tehát igazán fel akarjuk fogni ezen napok jelentőségét, úgy be kell látnunk, hogy épúgy mint vallásunk érdekében, úgy kell munkálkodnunk embertársaink és a haza javára. Ne csak magadra, csekély énedre gondolj, oh Izrael fia, hanem azon társadalom javára, mely hazát adott ne-

ked, hogy áldást terjessz magad körül és erélyesen belemarkolj az élet forgó kerekébe. Ez legyen célod, igyekezeted és törekvésed. Ne a lustaság kényelmes párnáján pihenj, ne csak saját személyed tengelye körül forogj, hanem légy hasznos tagja az emberi társadalomnak az alkotásban a nyilvános élet terén, a jótevésben. És ki nem vehetné ki ebből a maga részét? Senki sincs itt kizárva legyen ereje, tehetsége és vagyona nagy vagy kicsiny — mindenki fejthet ki hasznos tevékenységet a maga körében. »Ti rabszolgának adtatok el, így szól József heti szakaszunkban testvéreihez, de Isten úgy intézte **לְהַחֲמִית עִם רַב** hogy egy nép fenntartója legyek. Tehát **עַד יִרְכַּח עַד פְּרַחַח מִקְטָה** Az élet virágzó helyzetében is kitartással teljesítsük hivatásunkat. —

IV.

Ámde a tetteket melyeket véghez viszünk, a műveket, melyeket létesítünk, kell hogy az Isten szelleme lengje körül. **בְּמִרְאָה אֲשֶׁר הִרְאָה ה' אֶת מֹשֶׁה בֶּן עִישָׁה**. »Amint az Ur mutatá Mózesnek úgy készíté a menórát.« És Izrael is az Isten ujmutatásai szerint teljesítse nehéz kötelességeit. — A makkabeusok története később feledésbe ment, a nagy hősök emlékezete az idők folyamán eltűnt, annyira, hogy a Talmud kénytelen megmagyarázni, mi okból gyűjtsuk meg a Chanuka gyertyákat. Nem képez-e háladatlanságot, hogy ezen fényes eseményeket a feledésnek adták át? Megérdemelték-e a Makkabeusok, hogy a könyvek, melyekben küzdelmeik és győzelmeik fel valának jegyezve, veszendőbe menjenek? Ámde tudjuk, hogy a győzedelmeskedett Izrael hatalmának fényes korszakában sziklaszilárd Istenhűségét, melynek nagyságát köszönheté, gyak-

ran el hagyta tűnni, mintha csak a veszély és a szenvedés korszakában lenne támasza, de a szerencse és a jólét napjaiban nem találhatna talajt körében. A szentély felavatását csakhamar követte annak megszenteltségtelenítése és nem pedig az ellenség, hanem maga Izrael által. A jámborok és Istenben bízők nem ülhatték meg Chanukát örömtelt szívvel: látták, hogy Izrael szabadságához és hatalmához való ragaszkodásával tekintélyt tud ugyan magának szerezni, de nem az Isten szelleme volt, mely később őket áthatotta és bennök működött. Csak a menóra lángjában, mely nekik azon szellem symboluma vala, amely egykor a Makkabeusokat lelkesíté, és csakis a mindig növekvő gyertyalángban pillanthatták meg a jobban gondolkozók Izrael felszabadulásának jelét, jövődő üdvének zálogát.

Mi is akarjuk a vallás ezen világosságát, Izrael hivatásának ezen menóráját fenntartani és mindig újból meggyújtani. Halvány fényben hiszen még most is pislog a Chanuka mécsese Izraelben, de még sem úgy, hogy megvilágítaná egész életünket és cselekvésünket. Egy része nem engedi, hogy fényes ragyogásban kifelé is tündököljön, mások pedig nem szenvedhetik a füstöt, mely elhomályosítja a mécses és azt akarják, hogy csak szűk körben terjessze halvány fényét: de mindketten megakarják akadályozni, hogy ezen láng elaludjon egészen, de azt is, hogy sok olajat használjon el. Ne oltassék el teljesen, mert nem tudható, hogy nem sötétül-e el kívülről, ekkor ismét szükség volna fellobbantani a vallás lángját. De amíg ennek szüksége fenn nem forog, addig csak pislogva égjen, ne használjon fel több olajat, mint a mennyi okvetlenül kell, hogy el ne hamvadjon. Bőkezűek, sőt pazarlók vagyunk

minden irányban, de ha arról van szó, a vallást, az igazságot, a megismerést, a benső szellemi életet, a zsidóság tanát és tudását fenntartsuk és megoltalmazzuk a kor romboló hatásától, akkor üres kézzel áll és szegény a kétségbeesésig. Hasztalan keressük napjainkban az olajat szolgáltató csövecskéket, melyek a próféta szavai szerint beágoznak a vallás örök lámpájába.

Ennek nem szabad így maradnia. Meg kell gyűjtanunk újból a szellemi lángot Izraelben, hogy teljes fényében ragyogjon, meg kell nyitnunk a vallás és a megismerés szent forrásait, hogy üdítő üdvfolyói, csatornai elöntsék Izrael sivár mezőit, hogy a szellemi ihletség a tett erejével egyesüljön. Még mindig van annyi hely agyunkban, hogy a világi tudomány mellé egy kis zsidó tudományt is befo-gadhasson, van szívünkben egy húr, mely ha megrezzen, büszkeséget kelt, bátorságot önt belé. Ezt a zsidó öntudatot ápoljátok szívetekben, ezt a bátorságot szilárdítsátok meg lelketekben. És ekkor fel fog ragyogni újból Izrael dicsősége és Isten tisztelve és dicsőítve legyen mindenkor.

Amen.

Nagykároly . . . .

Fürt Ferenc.
nagykárolyi főrabbi.

Ájt. Hív. ! Egy embernek alakját tünteti föl előttünk a mai hetiszakas, akinek keble a makacs indulatok gyűlöhelye. Egy ember emelkedik ki a mai szent fejezet tarka képei közül, akit nem tesz nemessé sem a kezében forgatott hatalmi jelvény, a fejedelmi joga, amellyel népeknek sorsát intézi, sem pedig a fejről vakító gyémántok tűzében lesugárzó királyi korona. A korona alól hiányzik valami: az igazságos ítélet aranya, a hermelin alatt kiválott valami: a szív. És korona alatt a főben ezer vad gondolat fon suhogó korbácsot alattvalói számára; és a szívben ezer viharzó szenvedély áll ellene a neme- sebb érzelmek kívülről ostromló seregének. Kopog- nak Pháraó, az egyiptomi fejedelem keblének ajtaján: nézd, egy szabadsághoz szokott nemzetnek elvetted azt, ami legédesebb az ember előtt épúgy, mint a zöldfüves pagonytjáró őzike előtt: a szabadságot! Add vissza nekik! Nézd csak: koros férfiak, öné- rzetes aggastyánok, gyöngé nők válla fölött suhog lelketlen felügyelőidnek ostora, parancsold el a bo- tokat! Látod-e, kicsiny gyermekek, akiknek szabad kortársai a ligeteket bujják, a folyók vizeiben ha- lászgatnak, jétékos dalaik fölverik az erdők csöndjét — ők meg — megroskadó inakkal téglákat horda- nak apáiknak segítve! Szabadítsd fel a népet! Sza- badítsd fel az embereket! Isten nevében szólítunk fel erre! Az eleven Isten nevében, aki él minden fűszálban, minden tovasuhanó felhőben, minden rez- dülő napsugárban. És csodálkozva, merész göggel felel Pháraó Mózes és Áron szavaira: מִי ה' אֱשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל: לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח
Ki az az Isten, hogy én hallgatnék az ő szavára, és

elbocsássam Izraelt, nem ismerem azt az Istent és Izraelt sem bocsátom szabadon. Ime ájt. hiv. ! Előtünk áll a legelső vallástalan ember képe, aki nem akarja az Istent elismerni : Pháraó ezzel a két szóval : **הי אלהים ?** ki az Isten ? ! Megszerezte magának az Isten tagadás elsőbbségi jogát ; ezzel a két szóval ösatyjává leszen minden későbbi vallásnélküli embernek, akiknek a szíve szintén kőből látszik lenni, mint Pháraónak, akik járnak kelnek a nagy világban és belsejükben ki van hülve minden, akik erős, vállas férfiaknak látszanak lenni, akikhez nem férközik hozzá semmi érzelgősség, akik mint az egyiptomi király szólanak : **לִי אֵלֵי וְאֵלֵי עַשְׂיֵתָי** Ennyém életem folyása, sorsom irányítása, életmódom berendezése, mi közöm hozzád összesség, felekezet, köztudat ? akik, mint Pháraó azt hiszik, hogy az élet minden jelensége azért van és azért létezik, hogy az ő malmának kerekeit hajtsa, az ő boldogulását segítse elő, akik csak jogokat ismernek, de soha kötelességeket. Büszke férfiak, dacos emberek, olyanok, mint a kőszál, amelyen sohasem nyílik rózsaszál ; tudósok és előkelők, olyanok mint a sima hab, amelyről lefolyik a zöld levél ; szépen fésült, gondosan öltözött fiatal legények, akiknek mind egyforma az arcuk, idejében nevet és céltudatosan könnyez, sokat kacagó vidám asszonyok, verőfényben nem tudják, hogy hol lakik az Isten — Pháraó utódjai, nem haltak meg, élnek még mai nap is, különböző alakban. És különféle hanglejléssel ismétlik az egyiptomi király jelszavát. Az egyik vakmerő tagadással nagyot dobbantva a lábával, **הי אלהים ?** Ki az az Isten, hogy kedvéért erőszakot tennék a meggyőződésemen, a szokásaimon, a kedvteléseimen ? a másik hideg egykedvűséggel : **הי אלהים !** Ki az

az Isten, akit nem találok föl sem a hivatásom könyveiben, sem az árjegyzékemben, sem az értékpapírjaim között: az ifjak szólnak nyegle hetykeséggel: ה' אלהים Ki az az Isten, akiért leteszem kezemből a fölemelt kupát, akinek kedvéért fékezsem élvezeteimet Izrael Istene, vén zsidók Istene! vidám asszonykák szólnak selypitő fintorral: ה' אלהים! Ugyan! Ugyan! az az örökös Isten, aki beleavatkozik a háztartásunk gondjaiba, aki törvényeivel megkritizálja az ételeinket, a gyermekeink nevelését, nem lehet, hiába! a kor! a viszonyok! az illem! a társaság! Nos hát büszke férfiak, dacos emberek, olyanok, mint a kőszál, emelyen sohasem nyilik rózsaszál; tudósok és előkelők, olyanok mint a sima hab, amelyről lefolyik a zöld levél: szépenfésült, gondosan öltözött fiatat legények, akiknek egyforma az a cuk, idejében nevet, és céltudatosan könnyez, sokat kacagó vidám asszonyok, verőfényben nem tudják, hogy hol lakik az Isten. — Pháraó utódjai, ami korunk annyi jellemző alakja, Izrael sok-sok követője — az ösötöket, a legelső hittagadót jellemzi ma a Szentírás, vele együtt hadd jellemezzük az ő alakjaikat is, hadd mondjuk meg nekik: ה' אלהים hogy ki az az Isten, Izrael Istene!

Kedv. Hiv.! Örökzöld abban a kertben, amelyet emberi szívnek nevezünk — ez a vallásos érzelem. Száguldó idők vihara keresztülrohan a halandó lelkén és rombadönt ottan sok ifjukori reménységet, sok bizodalmat, nem egy örömet, amelyet elveszítve, azt hisszük, hogy a világ is gyászba borult körülöttünk. Boldog az az ember, aki a csillaghullásnksk idején, az összetört álmok alkonyán: megtalálja ott benn a kebelnek mélyén az elvirulhatatlan repkényt, amint a szívnek kopár falán átölelve a fájdalmat,

magasba tör. Aki azt hiszi, hogy képletnek szép e mondás, de igazság kevés van benne, meg fogja tudni egykoron, hogy több benne az igazság, mint a kép, s a puszta szó. Mert nincsen ember a föld színén, hogy egyszer, valamikor le ne hajoljon könynyező, kereső szemmel ez után a virág után, hogy megtalálja, hogy ajkaihoz szorítsa, hogy vezekeljen előtte. A Pháraók csak addig Pháraók, amíg a világ telve van előttük gyönyörűséggel, a gőgösek csak addig hordják magosan a fejüket, amíg valahonnan az ismeretlen légtájékból suhogva nem csap le rájuk egy kegyetlen bárd, és annak ütésétől félregerdül minden védő korona — legyen az a korona aranyból, ércből, legyen a korona az életörömök rózsáiból fonva, legyen a korona tudományból erőssé verve, legyen a korona, a tiszteletnek, az életerőnek, a földi hatalomnak, a diadalnak, a vagyonnak könnyenszakadó csillogó szálaiból szőve. Óh én Kedveseim! ami napjainkban nem egy ajakról hangzik e kérkedő kérdés; הן כי Ki hát az az Isten! a mi időnkben a vallásos érzelem — mi tagadás benne? nem egy szív előtt teljesen ismeretlen fogalom. Van olyan ember, aki a lélek eme örökzöldjét szeretné tövestül kitépni, hogy szélnek szórja, és soha ne beszéljen róla. Akarjátok megismerni? akkor beszéljünk róluk, jellemezzük őket. Talán valamikor a gyermekkor idejében vallásos szellemben neveltettek; talán valamikor a régmúltban az atyai házban hitüknek szokásait látták maguk előtt, talán egykoron édes anyjuk azt mondta nekik, hogy nincsen ékeőbb kincs e kerek földön ennél az igazgyöngynél — de az régen volt. Együgyű zsidó asszony ott lenn nyugszik a sír ölében, az arcvonásait széttépte a megsemmisülés, az enyészet, az ün-

nepi dalait szertevitte a feledés — a fia pedig egészen a kor gyermeke lett. A szíve nincs többé viaszból, mint a gyermekkor idején **וַיְהִי לִבּוֹ כִּכְוֵה** kővé lett egészen. Bizony! ájt. hallg.! sajátóságos hatással van sok emberre egy kis műveltség, egy néhány szépcensengő ércdarab — olyan hatással, hogy kérget növeszt a beléjeültetett nemesebb érzések fölé, kérget, amelyet nem tör át a hit ereje, nem olvaszt meg a hit melege. Körötte áll, virul még atyáinak ősi földje, Izrael termőtalaja, és a belőle fölfakadó hajtások arról tesznek tanuságot, hogy az az ősi föld minden magasztos gondolatnak, minden nemesebb hevülésnek melegágya. Látja, hogy testvérei nem feledték el még teljesen a régiek hitvallomását, hogy Izrael templomajtai föltáruznak, amikor diadalünnep, avagy emlékezőnap, amikor repdeső öröm, avagy lankadtszárnyú bánat gyülekezetek, be hívja Izrael népét, hallja még századok után is a fölcsendülő jeligét: **לֵאמֹר אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵשׁ יִצְחָק אֱלֹהֵינוּ** Áldozni akarunk az Ő. Istenüknek, abban a szellemben, amint azt nekünk hagyományképen átszarmasztatták — de idegenül, hidegen hagyja minden látomás, de ismeretlen csengésü előtte minden szó, amely atyái nyelvén van mondva. Elfogta a divatos áramlat láza, hálóba kerítette a tudással okvetlenül velejáró vallástalanság. Ugy kell lennie: mivelhogy ismeretlen számjegyeket tanult megtalálni egykoron az iskolákban — ismeretlennek tartja az egyetlen Istent, akit ő nem tud megtalálni; mivelhogy belátni véli a végtelennek tetsző földgolyót a tudás élesrevállott sasszemével: elenyészik előtte, semmisnek tetszik neki az a kis birodalom, amely a hit világa, mivelhogy emberi hullákat tanult meg fölboncolni, és hiába keresi benne az örök lelket — ugyanoly módon boncolgatja a

vallás igazságait és nem talál bennük a hitetlenség bonckése alatt lelket. A **הַרְטוּמֵי מִצְרַיִם** az ujkor tudományának, az új Micrájimnak bűvészmesterei sugarakkal világítanak, villammal rajzolnak, gőzzel utaznak, vizet vérré változtatnak, a tudás megannyi nem sejtett csudái — és Pháraó, a gögös ember büszke megvetéssel tekint le a szegény, hátramaradt népre, amely még mindig a vallás béklyóiban szenved, amely még mindig szorgalmasan nyitogatja a templomajtókat, amely még mindig egy ezredéves örökségen csügg, és ennek az örökségnek neve: Adonáj. **מִי הוּא?** ki az az Adonáj? kérdi előkelő mosollyal, akiben ti hisztek? **מִי הוּא?** Ki az az Isten, akitől én félek? Mit tehet az énnekem? Megkeresem a kenyeremet, élek és lakmározom — ha pedig eljő az ideje, itt hagyom ezt a földet, a sírba fekszem — eddig van, tovább nem látok, többet nem hiszek. És ájt. hallg.! az a nyilt, avagy eltítkolt életfelfogás, amely ami napjainkban még Izrael fiai közül is annyinak az ajakán lebeg. És dacára annak, hogy az igazi tudás csakis vallásosabbá teheti az embert — példa reá a tudomány annyi előkelő szelleme — mindazonáltal ez alakokat körünkben nem fűzi Izrael vallásához egyetlen gyöngye szál sem. A félműveltségnek, az üres, szívtelen gögnek, a feltünési vágynak száználmas alakjai ezek, akik bár nem hagyják el apáik vallását, mivel divatos jelszó még ami ideálok nélkül való világunkban is: hogy a hitethagyás jellemtelenség — mégis véghetetlen messzire állnak Izraeltől. **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח** Pháraó mondásával szólanak: »Nem ismerem bár én Ö., de azért mégsem hagyom el Izraelt,« mivel a jellem ez az egyetlen, szegényes morzsa, amin a fenhangon szóló hitetlen csügg még. Jellem? mi-

lyen tág fogalom lett ez is a hit hiányában ájt. hallg. ami napjainkban. Lehet valaki hittagadó, kőkeményszívű, rideglelkű, gonoszindulatu ember — hacsak a törvény betűivel nem jutott összeütközésbe, jaj annak, aki reá mondja, hogy jellemtelen. Az ujkori Pháraó akkor előhívja a **הַרְטוּמֵי מַצְרַיִם**-ot, két hozzá hasonló elegáns urat, a bűvészszeriek: két élesrefent vívó kard, és megjelenik az első csuda: **דָּם** Vér mossa le a jellemen ejtett foltot. Csúszhatsz, mászhatsz ott, ahol érdeked megkívánja, emberek előtt, anyagi haszonért, külső tiszteletért: és Istened előtt aztán ismét fölemelheted durva pörgőggel a fejedet: ime a második csudája korszellemünknek: **בְּעַדְיָהּ** békajellem, de azért jellem mégis. Olyan lehetsz, mint a hernyó, ma szürke gubóban még, az apáid által alkotott szerény otthonban — **אֵן** szűk koporsó az a zsidó ház — a hernyóból pillangó lesz, szárnyakat kap, zsidó papnak unokája, zsidó előljáró leánya új, cifra köntöst ölt magára, új hitet — de a pillangó mégis csak féreg az ősi fán, im a harmadik csuda: **בְּנֵיהֶם** Láttatok-e már hitelent, aki gyöngéd családapa? Láttatok-e már Istentagadót, aki megbecsüli a családi életet? Olyan az, az ő otthonában is, mint a könyörtelen vadállat **עֵרִיב**, aki előtt nincsen Isten, nincsen szentség, annak nincsen otthona sem, hitvese sem, akit megbecsülne, ma megszereti, holnap eltaszítja; nem-e olyan mint a ragadós betegség, mint a járvány, mint a bibliai ötödik csoda, mint a **דַּבָּר** korunkban a legerősebb kötelékek bűnös uton való felbontása, amikor művelt férfi, tanult ember méreggel emészti el a hitvesét, avagy tudományos pályán élő, de vallástalan zsidó tolvajok útját járja; beszéljetelek csak, rajongjatek csak korunk fejlett igazságérzetéről, elfogulatlan ítéletéről, amikor a leg-

szabadabb nemzet bírósága vesz a kezébe מלא הפניכם tele marokkal kormot a felekezeti gyűlölség izzó kemencéjéből וידי לאבק és porrá lesz az ártatlan becsülete, és lesz belőle שהן a kornak testén; és mint a ברד mint a jégeső az üde vetést, úgy veri tönkre egy új szellem a szabadság és egyenlőség merész hajtásait: sáskajáráshoz hasonlatosan merülnek föl folyton újabb hallatlan büntények ארבה és a kedélyeket ellepi az a sötétség, az a השך amelyet már már földerített, átsugárzott a jogegyenlőség éltető napsugara, csoda-e akkor, ha a vallások legidősebbikét a בכור-t: Izraelt, ebben az éjszakai, morotvás mocsárban el szeretnék emészteni túl a Lajtán és a Szajna mellett, s a Dimbooica folyamának költők koronájával ékesített királynőjének birodalmában. Ez az utolsó, de az erkölcsi sülyedéssel okvetlenül együttjáró csapás. מכת בכורות. Hát hol van az Isten מיה ki az az Isten, kérdi mindezek után napjaink hittagadója, a vallástalan szív. Hol van? merre lakik? egészen úgy cselekszenek, és úgy kérdeznek ezek a bölcsek, mint Pháraó, akiről a midrás ennek a versnek a kapcsán אלהי ישראל שלה ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלהי ישראל שלה a következő regét mondja el: אמר רבי חייא בר אבא אותו היום פרוזבוסי של פרעה היה ובאו כל המלכים בלן לבכרו והביאו דוראות של עטרת והיו מעטרין אותו שהוא יום קומוקרטור והביאו אלהיהן עמהן משעטרו אותו היה משה ואהרן עומדין על הפתח א"ל יעלו כיון שעלו היה מסתכל בהן שמא יעטרו אותו או שמא יתנו לו כתבים ואף לא יאלו בשלומו אמר להם מי אתם אמרו לו שלוחיו של הקב"ה אנו מה אתם מבטשים אמרו לו כה אמר ה' שלח את עמי וגו אותה שעה בעם ואמר מי ה' אשר אישמע כמולו לשלח את ישראל לא היה יודע לשלח לו עטרה אלא בדברים אתם באים אלי לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אישלח א"ל המתינו לי עד שאחפש בספר שלי מיד נכנס לבית ארמן שלו וכו' Azon a napon jelentek meg Mózes és Áhron Pháraó előtt — mondja

R. Chijja b. Abba, amelyen Pháraó egy diadalnapját ünnepelte. Elébe jövének mind a legyőzött fejedelmek, hogy hódolnának előtte, és koronáknak nagy számát tettek le trónusa lépcsőjére. A világ uralkodójává kiáltották kí Pháraót azon a napon. A koronázás actusa alatt Mózes és Áhron ott voltak a trónterem előszobájában, és miután a koronázó ünnepély megtörtént, a szolga bejelentette őket: két öreg ember kér bebocsáttatást! Lépjenek be — szólta a király. Amidőn beléptek, a király rájuk pillantott, hogy vajjon ők is koronákat, avagy hódoló feliratokat hoznak-e elébe? Csodálkozva látta, hogy a két új jövevény még csak nem is köszön neki. Kik vagytok? Iörmedt reájuk marcona tekintettel. Isten küldöttjei vagyunk! feleltek Mózes és Áhron. És mit akartok? Mózes és Áhron pedig felelének: Igy szól az Örökkévaló, bocsássad szabadon az én népemet! Végtelen düh fogta el ekkor a királyt, és így ordított: **מִי הוּא אֱלֹהֵי אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּעַ בְּקוּלוֹ** Hát ki az az Isten, akinek a szavára én hallgassak? Hát nem tudott eszébe jutni, hogy koronát küldjön nekem, pusztá szavakkal jötök élém? Nem ismerem az Örökkévalót, és nem bocsátom szabadon Izraelt. Azután megjuhászodott egy kissé Pháraó, és így szólta: No várjatok csak egy keveset, amíg könyveimben utána nézek az Örökkévalónak. Rögtön palotája belső termeibe ment és utána lapozott minden nép- és nemzetség istenségeinek. Megtalálta bennük: Moab isteneit, Ammon isteneit, Cidon isteneit. Visszajött azután Pháraó és szólott Mózes és Áhronhoz: Kérestem az Istenetek nevét a kincses kamrámban, de nem találtam.

אָמַר ה' לֹא מִשַׁל לְבַחֵן שֶׁהָיָה לוֹ עֶבֶד שׁוֹמֵה יֵצֵא הַבַּחֵן הַזֶּה לְמַדְיָנָה הַלֵּךְ הָעֶבֶד לְבַקֵּשׁ אֶת רַבּוֹ בְּבֵית הַמְּכַבְּרוֹת הַתְּחִיל לַצְּחוּחַ לְבַנֵּי אָדָם שְׁעוֹמְדִים שֶׁם לֹא רָאוּתָם בְּכַאֵן רַבּוֹ אָמְרוּ לוֹ רַבֵּךְ לֹא בָהוּ הוּא? אֵי לָהּ הוּ אָמְרוּ

לו שומה מן ראה כהן בבית הקברות בן אמרו משה ואהרן לפרעה שומה דרכן של מתים לבקשם בין החיים שמא החיים לאצל המתים Pháraó eljárása jegyzi meg, R. Lévi hasonlít egy kohanitához, akinek volt egy eszelős szolgája. A kohén egyszer külföldi útra kelt. A szolga elment urát keresni, és a temetőbe ment ki; rákiáltott ott minden emberre: nem láttátok az uramat? Az emberek pedig így feleltek neki: Nem kohén a te urad? De igen! válaszolt a szolga. Óh te bolond — kapta meg erre a feleletet — ki hallott valaha olyat kohént a temetőben keresni. Egészen ezt válaszolták Mózes és Áhron Pháraónak: Bolond király! hát vajjon a holtakat az élőknél keresik, s az élőket a holtaknál? Ami Istenünk eleven Isten, de akikről te szólsz, holtak azok. Fiatal-e az Istenetek, avagy öreg? — kérdezte tovább Pháraó. — Hány éves? hány várost hódított már meg? mennyi ideje uralkodik? A mi Istenünk — feleltek Mózes és Áhron, olyan erejű, hogy megremeg belé a föld, élt a világ teremtése előtt, és élni fog annak vége után is, tebeléd életet lehelt, és teremtett téged. És melyek a művei? kíváncsiskodott tovább az egyiptomi király. És ők felelének: Kifeszíti az eget, és megalapítja a földet, a hangja túzlángot sugároz, hegyeket tép ki gyökerestül és sziklákat zúz porrá, az ujja villanó tűz, a nyíla repülő láng, lándzsája fáklya, pajzsa a felleg, kardja a villám, alkotja a hegyeket s dombokat, a lágyványban tulipánt fakaszt, esőnek, harmatnak adója Ő. Még mindég nem tudom, hogy ki az az Ő. וַיֹּאמֶר szólt Pháraó. Gonoszlelkű — szólott hozzá Mózes — ezért annyi csapást mér reád az Isten, amennyi számértéket képvisel a י szócska; mivel י a héberben 40-et jelent, a י pedig 10-et, összesen ötven csapás sujtotta tehát az

egyiptombelieket a tengeren, mivel úgy olvassuk : וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל פֶּרְעֵה אֲנִיכֵי אֱלֹהִים הֵם. És szólottak a bűvészek Pháraóhoz : Istennek ujjá ez. És a tenger-nél mit olvasunk ? וַיֵּרֶא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה. És látta Izrael a nagy kezét. Az egyik helyen אֲנִיכֵי ujj áll, a másikon יָד = kéz. Hány csapást végzett Isten egy ujjával — kérdi a midrás = 10-et hangzik a felelet. Nos hát, olvassad meg a יָד הַגְּדוֹלָה n, a nagy kezen az öt ujjat, és számíts minden ujpra tíz csapást. kijön az 50 csapás, מַיִם folytatja tovább a midrás — fordítsad meg a מַיִם szócskát, és יָם lesz belőle, a יָם a tenger fogja megtanítani Pháraót arra, hogy ki az az Isten. A tenger tanítja meg a Pháraókat, ki az az Isten! ez az erősen aláhuzandó tanuság ájt. Hallg. a midrás szóhalmazából minden Pháraók, minden vállástalan ember számára. Igenis a יָם ! a tenger, az élet hullámzó, forrongó, sodró, sujtoló tengeren, amely összecsap az ember feje fölött, és habjaiba alátemet minden könnyelmű önbizakodást, minden vakmerő dacolást. Igenis! a יָם, a tenger, a kornak áramlata tanítja meg éppen a zsidót, hogy ne biza-kodjék túlságosan az idők jelében, a fölvilágosodás minden fajbeli külömséget megszüntető igazságában. Mert fordítsuk csak ájt. hallg. az idézett midrást egy kissé franciára, és meg fogjuk tudni azt, hogy társadalmi előítéletnélküliség, emberi méltóság, az igazság szeretete, mai nap is ábrándképek még. Abban az országban,* ahol legelőször iktatták törvénybe vallásunk egyenjoguságát, és a vallásszabadságot — ezekben a napokban rekedt üvöltés kiált halált Izrael követőinek fejére. Abban a birodalomban, amely az egyéni szabadságot törvényben mondotta ki, most egy ujkori Pháraó : a zsarnok előítélet ül trónusán, és egy világ háborgó tiltakozása ellenére ketté töri

* E beszéd a Dreyfus pör idejében tertatott.

az ítélet pálcáját az ártatlan feje fölött. És mi zsidók akik hálatelt szívvel imádkozhattunk eddig minden reggelen : ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הנותן לשבוי בינה
 להנהיג בן יום ובין לילה Dicsérve légy Te Örökkévaló ami Istenünk, aki megadtad a dicsőséges gall kakasnak, a francia nemzetnek azt a képességet, hogy külömb-
 séget tudjon tenni a nappal, a jogegyenlőség fénye, és az éjszaka : az elbutult fajgyűlölet között — mi aggódó szívvel látjuk ma, hogy a szabadság nem-
 zete üldözi a szabadság legősibb népfaját, és a nem-
 zet, amely megteremté az ujkor mámorral teli, hi-
 ressé vált forradalmi dalát, nem hallja meg annak a hitnek énekét, amely a Vöröstenger partján születve, és Pháraó romlásán örülve, minden szabadságéne-
 kek legelsője volt. Igen ! ott ül trónusán Pháraó ! di-
 adalt ül az ármány, amely egy »szerencsétlenségére«
 zsidónak született férfiut a pusztulásba kerget — és a nagy világ előtt mindeddig úgy élt a köztudat-
 ban, hogy ez a Pháraó a föld egyetemének, tudásra műveltségre, lángszellemü tevékenységre nézve a leghatalmasabb, a legelső népe. Koronákat tettek le előtte, bár ő nem ismeri el a koronát, elismerő, hó-
 doló iratokban zengtek dicsőséget. És Mózes és Áh-
 ron, a szerény zsidó törzs is bebocsáttatást nyert az állam sáncai közé. De ez a nemzet ájt. hallg. a sü-
 lyedés útjára lépett. És tudjátok miért? Mivel —
 mint Pháraó — kezdte nem ismerni az Istent. Utána nézett a könyveiben, az Isten nevének, és úgy ta-
 lálta, hogy ez meglehetősen fölösleges intézmény az államok háztartásában. Bálványai fölös számmal vol-
 tak : Moab, Ammon és Cidon istenségei. Féktelen élvezetvágy, meglazult erkölcsi érzék, örökös mámor és vigalom. És nem ismerik Izrael Istenét! Nem!
 nem ismerik, mert különben tudniok kellene, hogy

a zsidó nem lehet honáruló. Egy zsidó, valamelyik elvételtemült lehet az, de a zsidó — sohasem. Amikor bűnöket leplezgetnek, és félnek a napfénytől, rossz helyen járnak, amikor éppen a zsidót keresik föl bűnbaknak. Olyanok, mint R. Lévi eszelős szolgálja, aki kohanita urát a temetőben keresi. Hát nem tudod, hogy a te urad Kohanita, hite tiltja meg neki a temetőben járni? — hát nem tudjátok, hogy a zsidó, történetének tanúsága szerint a hazaszeretnek a kohénja, főpapja, aki még akkor is szerette hazáját, amikor izzóvá süttették számára benne a talajt, amikor martyrvért hullajtott érte? hát nem tudjátok, hogy Szentírásának törvénye szerint még a haza földjében növvő csenevész fát sem szabad bántania? hogy prófétái, talmudbölcsei rajongó bölcseséggel szólnak a hazaszeretet erényéről? Ő, ami Istenünk: Adonáj, sziklákat zúz össze, az elfogúltság sziklakemény köveit! az ujja villanó tűz, igazságot oszt a védtelennek **מִי ה'**! Megtudjátok ki az az Isten! hiszen a **מִי** máris **יָהּ** má változott, mivel a polgárosodott, művelt világ a méltatlankodás haragvó tengerével fordul a jogtalanság ellen. **וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת ה' הַדָּד** Istennek nagy kezét látja már Izrael. És e nagy kinyújtott kézen egy **אֶצְבָּע**, egy ujj emelkedik föl fenyegető erővel. Ez az **אֶצְבָּע** egy írónak tolla, akit Isten szelleme tölt el, akinek vádjában az **אֶצְבָּע** dal-lama dörög meg, és Mózes és Áhron felelete .

Nem lehet sokáig sötét! hanem nekünk is vannak feladataink. **לֵמָּה נִקְרָא עֲבָרִים שְׂעוּבָהֵם - וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַעֲבָרִים נִקְרָא עָלֵינוּ**

Isten azt mondta Mózesnek: nevedet akarod tudni? cselekedeteim után neveznek engem, néha Isten, a Mindenható a nevem, néha Zebaot, néha Elohim, és néha Jehova. Ha ítéletre szállok: Elohim,

ha a gonoszok ellen hadat viselek, Ceboth, ha az emberek bűnét torolom meg akkor Mindenható a nevem, ha pedig megkönyörülök az embereken, és új szellemet öntök beléjük, akkor vagyok: Jehova!

Budapesten . . . .

Amen!

Kiss Arnold

budai főrabbi.

Gyászbeszéd.*

תָּמַת נַפְשֵׁי מֹתֵי־יִשְׂרָאֵל וְתִהְיֶה אַחֲרֵיהֶם כְּמוֹתֵם» Vajha! az én lelkem is az igazak halálával halna meg, és végem hasonló lenne az ő végéhez.«

Igy kiáltott fel hajdanta m. t. gyászoló gyülekezet! Bileám, a pogány próféta, midőn csodálat és igaz tisztelettől eltelve, szemlélte a Moabiták magaslatairól, lenn a mély völgy katlanának sátraiban táborozó élő Izraelt.

És méltán mondhatjuk mi is gyászoló Gyülekezet, ezen prófétai szavakat midőn Istenben boldogult Alexander József, hitközségünk egyik legjámborabb és legbecsületesebb tagjának — kitől búcsút venni én is, minden felszólítás nélkül indítatva éreztem magam — a koporsóját álljuk körül.

Akik jelen voltak tegnap drága halottunk agóniájánál és látták, hogy mily nyugodtan és csendesen vett az ideges XX. századnak ezen puritán jellemű és jámbor, becsületes érzelmű gyermeke örök búcsút, az élettől és szeretettjeitől, lehetetlen, hogy

---

* Tartatott egy igen szegény, de ritka jó kedélyű, becsületes és jámbor iparos felett. Mózes IV. 23. 10.

ne táplálnák most kebelükben a forró vágyat, a próféta óhajt *תמות נפשי מות ישרים* »Vajha! A mi lelkeink is, az ily igazak halálával halna meg *ותהי אחריתי כמותה* és végünk az övéhez lenne hasonló«!

Ámde tudják m. t. gyászoló gyülekezet! hogy kiknek az osztályrésze lehet, az ily imponáló nyugodt és csendes halál?

Akik élni is úgy tudnak, mint megdicsőült Alexander József élt, kinek állandó szerény anyagi viszonyai dacára, nemcsak hogy nem tolult soha, de soha végzete ellen panasz az ajkaira, de sőt örökös vidám kedély környezte őt és mindazokat, kik érintkeztek vele.

ותשב באיתן קשה Akár a bibliai Józsefnek, az ő életijja is erős és szilárd maradt. Nem hajlíthatták azt meg a megpróbáltatások és viszontagságok megannyi nyílai; de miért? *וישן זרעי ידיו* Mert sovány csontos karjait és szurkos, érdes tenyereit, az állhatatos, kitartó és nemes munka aranyozta be, mely vidámságot és életkedvet kölcsönzött még mindig az őt követőknek.

Ő volt a gyöngyösi zsidó hitközség igazi Demokritosa, nevető életbölcse, ki megmutatta, hogy lehet a földi élet pályát, vagyon nélkül és vidáman és elégedetten befutni.

És mert kapzsiság, pénzsomj és az irigység rút szenvedélyei nem kinozták, azért boldogan és vidáman tudott élni; és mert csaltság és bamisság démonjai lelkiismeretét nem gyötörték, azért oly nyugodtan és csendesen halni, a gyarló élettől megválni, tudott Alexander József.

Tehát nemcsak halálának ritka szép lefolyása után vágyakozzunk m. t. gyászoló gyülekezet! ha-

¹ Mózes I. 49. 24. ² U. o.

nem egyszetsmind becsületes munkával és puritán jellemességgel betöltött élete is szolgáljon mintaképpül mindnyájunk számára. Mert csak az ilyen Józsefekre illenek a bibliai szavak ויקהו וישליכו אותו הברה¹ hogy ha őket, vagyis hullájukat a mély és nyirkos sírgödörbe bocsájtjuk le. והבור רק אין בו מים² úgy azt a részvét könnyecseppjeink vizével áztatnunk nem kell, mert hisz ő ott a mennyek birodalmában, — hol az égi jutalmak özöne vár reá — épúgy fog mosolyogni, mint e földi élet területén, azon boldog korszak hasadtáig, midőn teljesedésbe megyen Jezsajás prófétának költői ihlettel és lendülettel hangoztatott jóslata³ »בלע המות לנצה וי« hogy végre eljő a feltámadás ideje, amely megtöri majd a halál romboló erejét és letörüli minden szenvedőnek arcáról a könnyek záporát.«

Amen!

Ima

Feigl L. H.

gyöngyösi főrabbi,

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

V. K. Feltétlenül ת"ת-ra való eljárás és semmi következetlenség nincs benne, hogy K. vonakodott étkezni I.-nél és hogy vonata ott rekedt szombaton elfogadta asztalához való meghívását. Tessék דמאי traktatusának 4 fejj. első misnáját olvasni és látni fogja, hogy akinek hétköznapon nem adhatunk hitelt מעשר-ra nézve szombaton szükség esetén megbizhatunk benne הלקח סרות ממי שאינו נאמן על המשרות ושבה לעשרן ושואלו הלקח סרות ממי שאינו נאמן על המשרות בשבת יאכל על פיו וכו' Helyszüke miatt nem felelhetünk ezuttal bővebben.

Szíves üdvözet,

---

¹ Mózes I, 37. 24. ² U. o. ³ Jezsájás 25 8

Izraél neve.

— Szombati beszéd. —

Ájtatos hitfeleim! A tölgynek lehulló gyümölcse, egy makk százados erdőnek fogantató csiráját hordja magában — azonkép az ember is; egy emberben kifejezést nyer az egész világ, az örökkévalóság. Az egyén élete a nemzetnek, az összességnek sorsát példázza. Az alkotó Isten egy emberpár változatos sorsában az egész emberiségnek jövőjét, az Ő tana az ősatyák történetében az élet képét, a zsidóság reményeit és csalódásait, küzdelmeit és szenvedéseit mutatja be nekünk. Az ősatyák — e három tündöklő csillag népünk történetének gyászbaborúlt egén — az egyik az Isten megismerését, a másik az Isten akaratában való megnyugvást, a harmadik az Isten nevéért való küzdelmet jelképezi.

Nagyobb megrázkódtatások nélkül, kicsiny, szerény körben folyik le az első kettő élete s mindaz, amitől ezeket megkimélte egy jobb sors — mindaz kijutott a harmadiknak, Izraél nemzetségei törzsatyjának. Leghívebben, legközvetlenebbül tehát az ő sorsa képviseli a jövő századok eseményeit.

Az atya áldása folytán, a testvér gyűlölete miatt el kell hagynia szülői házát, el kell vándorolnia messze idegenbe. Láttuk az élet rögös országútján az addig sátraiban lakozó Jákóbot. Nyomorúságos veszködés, hosszú évek keserves munkája árán, megcsalva leghívebb érzéseiben szerzi meg a lét feltéte-

leinek legelsejét, a családi élet nyugodt boldogságát — a szeretett nőt s a nem szeretettet. Mindaz, ami az ember életében felemelő és vigasztaló, mindaz, amihez évtizedek multán is szeretettel száll vissza a lelkünk, a szülői ház melege, az atya ha nem is páttatlan szeretete, az anya kimondhatlan gyengédsége az mind megelevenedék Jákóbban s haza vágyódék. Mint hazátlan bujdosó — egy bottal ment át a Jordán vizén — és megszorodott családdal, szereteteinek népes táborával jött vissza. A bátyja haragját megengesztelendő egyengetni akarja az utat, mely haza vezet. Nagy anyagi áldozatokkal ismét megakarja nyerni azt a szívet, mely idegen lett számára. A testvér természetét azonban nem ismeri, kételyek szállják meg. Hallja, hogy nagyszámu csapattal közeledik feléje. Elkészül a úúzdelemre is, pedig jól tudja, h. nem dönthet a fegyver, ha nem győz a szeretet. És az utolsó pillanatban a kétség és aggodás feszítő érzései közt buzgó fohással kél az egek urához: az atyák Istenéhez, kinek kegyelme megoltalmazta bajban, megvédte annyi kísértésben. Az ima megnyugtatja hányatott lelkét, jöjjön aminek jönnie kell. יהוה יקר יקר Jákób imádkozik. Ésau durva keze el nem rettentheti. Pedig méltán aggodhatik, félhet a találkozástól, húsz évi távollét után is Ésau gyűlöletétől. Aggodó szeretettel családjára gondol, ezt átküldi a folyón, ő maga pedig visszamarad.

Alkonyul a nap, az éj csendjében elhuzódnak az árnyak, egy rejtélyes alak hirtelen ott terem a kételyeivel. az aggodalmaival egyedül álló törzsanya mellett. Nem jóbarát, hanem ellenség — a nevét nem tudja — az arcát nem látja — a kezét érzi, Ésau keze az — mondja a hagyomány. Ez volt a testvé-

rek találkozása Machanajimban. És tartott a küzdelem egy hosszú éjszakán át — hajnal hasadtáig. S hogy nem bírta vele az idegen, orvul megsérti csípőjén. A világosságtól fél azonban, s ott akarja hagyni a dicstelen küzdő teret Jákób pedig visszatartja. »Nem bocsátlak el hanemha megáldották«. Az áldás: **לֹא יִקָּבַח יִמְכַר עוֹד שִׁמְךָ בִּי אִם יִשְׂרָאֵל בִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנִשִּׁים וְתוֹבֵל** Ne Jákóbnak mondassék többé a te neved, hanem Izraélnek — mert küzdöttél az Istennel, az istenek ellen és az emberekkel s győztél.

A hitregés költészet birodalmát a valóság földjével, szent hajdannak bűbájos varázsát a jelenkor érdes világával összeköti a Szentírás. S mind a között, amit a nemzetek regés multjából a hagyomány megőrzött, amit évezredek után a dalnok ihletett koboz teremtett s a multnak visszaadott, mind a között kiválik e jelenet, mely nem egyéb, mint a történet költészete. Mint a fényforrásból szétáradó sugarak mindinkább nagyobb és nagyobb kört ölelnek át — azonkép amit ez íge is összpontosított e jelenetben — az mindinkább nagyobbodó mértékben megvalósult a zsidóság történetében. És beteljesedék a zsoltáros szava ¹ **תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יְהוָה בְּנִיךָ** Az ősök helyét elfoglalták a gyermekek, Jákób küzdelmeit átvették Izraél fiai és folytatták két évezreden át szakadatlanul, míg a hajnalpír feltűnt a szemhatáron és felszabadultak az erők, melyeket megbénított a gyűlölet, lekötött százados átok, míg az Isten harcosa megkapta az áldást, — igaz, hogy részletekben — melyért kitartott egy hosszú éjszakán át. És mert nem kaptuk meg egészen — nemde vissza kell mennünk a multba, ismét megfürödnünk az emlé-

¹ Zsolt. 45. 17

kezések árjában, — hogy higgyünk, hogy bízunk a jövőben, fennmaradásunkban.

Vezessen az Irás szövétneke, vezess engem Uram — nyissd meg az én szemeimet, hogy csodákat láthassak a Te tanodban.

וַיִּתֵּר יַעֲקֹב Egyedül maradt Jákób és tusakodék valaki vele hajnal hasadásáig. Mindaz, amit az Irás e szavakkal az ósatyáról mond, az mind megvalósult a gyermekek sorsában. Egyedül maradt Jákób, egyedül Izraél, egyedül vágyaival, reményeivel, törekvéseivel. E hű alakja az elmúlt időknek, e tiszteletreméltó tanúja egy alkonyuló kornak, ott járt a nemzetek között a maga megfoghatlan hitével, a maga megérthetlen világnézetével, hirdetve az alkotó Istent, — akinek legyen szavára megszilárdultak az egek, megalakult a föld s ami benne vagyon s elváltak a tengerek, s ami azokat betölti — a természet urát s a történet atyját, az ősök Istenét — aki megnyilatkozott a Szinaj hegyén, aki az Ő tanát adta, mely az élet utjára vezet, a béke ösvényeire. Azt a tant, mellyel eljegyezte magának hívséges szerelemmel, az Irást, mellyel ez igazolhatta magát mindenkor: Én vagyok az Isten népe — ott szentelt meg a Hóreb tövében.

Nem értették meg a népek, szánalommal tekintettek e büszke hitnek szerény koldusára — aki csak a multban élt, a jelennel nem törődött s a jövőben bízott rendületlenül. Alakját megviselte az idő, a szenvedés — de szívében olthatatlanul égett az ősi hit, lelkében a régi eszmény.

Meghalt az urad, ha élt valaha, elhagyott, elfelejtett — mondották a népek. Nem hagyhat el, nem felejtethet el וַאֲנִי יִדְעֶתָּ גְּאֻלִּי הוּא az én megváltóm,

¹ Jób 19. 25.

az én Uram él — ha özvegy is vagyok, én bizom benne, hogy ismét eljövend és visszaveszen engem
אתגדל ויתקדש שמה רבא Dicsőítsék, szenteltessék meg az Ő nagy neve.

»Egyedül maradt Jákób és valaki tusakodék vele hajnal hasadtaig.« Visszamaradt Izraél, vele senki sem gondolt, de ez nem a békés nyugalom volt, mely nélkül igaz fejlődés nem képzelhető, hanem az elhagyatottság volt, mely jogot adott mindenkinek, hogy legszentebb érzéseiben megtámadja, megsértse. Valaki tusakodék vele — Izraél ellenségeinek nem volt, nincsen neve, az nem egy ember volt, hanem egy emberöltő, egy kor, egy egész társadalom. A gyűlölet okát a gyermek nem kérdezte s az apa meg nem mondhatta — de azért szájról-szájra szállt, mint az ősök hagyománya, mint az utódok szent kötelessége. Nem hiányzottak az okok — úgy mondják — de nem ezek miatt folyt a küzdelem, mert ha hiányzott is azok, mindig megvolt — az előítélet. A hazátlan, kóbor nép kiméltre nem számíthatott, megtámadták érzéseiben, vagyonában, irodalmában, Istenében. Mindenkor ott volt az a valaki — hogy honnan jött — ki volt — hová lett — azt nem tudta senki, de mintha a jellemek világából szállt volna alá — mindenkor ott volt a titokzatos ellenség. Sokszor a magunk köréből a hitelhagyott, sokszor az ellentáborból a hitetlen — a senki valaki lett, ha gyűlölte Izraelt . . . וירא כי Ha látta, hogy nem bírt vele — oda nyúlt csípőjének forgócsontjához — s megakadályozta fejlődésében, haladásában. A titokzatos éjjeli harcból, abból a százados megpróbáltatásból Izraél nem került ki sértetlenül. Ézsau szemének érintését megérezte.

Ez megérezik mi rajtunk is, ha egy szabadabb,

kor szülöttei is vagyunk. Mutatják a nem vetünk született — hanem az üldözésekben megszerzett bűnök. Mint a rab madárnak szegett szárnya megkedvelteti vele a fogságot, kifelé nem vágyik — a szabadságot nem óhajtja — s ha ki is kerül, epedve visszavágyik a fogságba — úgy megszükül Izrael nagy részének szemhatára — nagy dolgokért nem hevül — az eszményekért nem lelkesül — odatapadt lelke a közelfekvőhöz, a kézzelfoghatóhoz. A múltból nem mentette meg azokat az ősi erényeket, a melyek megtartották — a meggyőződészsülte hűséget az ősi hithez, a reményt s a bizalmat. Az elnyomatás, a szenvedés bélyege rajta van — nincs benne önérzet s ami benne van, az minden — csak nem önismeret. A végletektől szabadulni nem tud — a rabszolga hizelgésével fogad el minden dicséretet, a legkisebb elismerést — legyen az igaz, őszinte, legyen az tettetett, számító. A megválasztott nép büszkesége, mely el kell hogy töltse Izrael minden fiát, a kötelesség tudatával, a hivatás szentségével, az hanyatlóban, megszünőben — azért mert már nem ismerjük az Ur szavát, nem értjük az Ő tanát,

Dereng már a hajnal s az ellenség már távozni akar **לֵבִי** bocsáss el! — Nem bocsátlak el, hanem ha megáldottál. Jákób a jutalmat kéri és ez — az ellenség áldása. Legyen a te neved Izrael mert te küzdöttél az Istennel s az emberekkel és győztél. A zsidóság hősi küzdelmeért, az Isten nevéért folytatott harcáért — az Istenség eszméjének terjesztéséért — megérdemli — megkövetelheti az ellenségnek nem elismerését — hanem áldását. Mi terjesztettük a világhosságot, mi hirdettük az igazságot — az Egyistent és az emberiséget. — Az áldás nem lehet más, mint a hűség elismerése, hogy önzetlenül szolgáltuk

az Urat, hogy megmentettük az Ő tanát világbirodalmak romjai alól — hogy fényben ragyogjon ismét az Isten harcosának, Izraélnek felszentelt neve. Ez a név a mi legnagyobb dicsőségünk, ez a mi nemesi oklevelünk — nem az egyesé hanem az összeségé — amelyhez joga van mindegyikünknek — ez a név a mi áldásunk — ez és az öntudat — a teljesített kötelességnek felemelő tudata. Ebben a névben van a mi kiválasztásunk, a mi hivatásunk. S hogy megszereztük meg is kell hogy érdemeljük az Isten harcosának, Izraél nevét. Mert nemcsak örökség ez, hanem a mi szerzeményünk — megszereztük a mi vérünkkel, szenvedéseinkkel, áldozatainkkal.

Izraél — annyit jelent, mint harcolni az Istenért — nemcsak a mi becsületünkért, nemcsak a mi igazságunkért — Izraél annyit jelent, mint harcolni az igazságért — a hazugság ellen, a világosságért a sötétség ellen — az osztatlan szeretetért — a gyűlölet — a békéért a visszavonás ellen, küzdeni az emberért — ha kell az emberek ellen. Mig a hatalmas Isten neve neveztetik rólunk, mig ez a név a mi ajkunkon, az Ő tisztelete szívünkben — mig napjában kétszer vallást teszünk arról: Halljad Izraél — az Örökkévaló — a mi Istenünk az Örökkévaló egyetlenegy — mi nem remegünk, mi nem félünk — Izraél Istene el nem hagy — megtogadta szent eskütevéssel az őskor napjaiban: A hegyek megindulnak, a halmok megrendülnek: de az én irgalmaságom téled el nem távozik — az én békességem frigye meg nem tántorodik — így szóltál — ki megkönyörültél mindannyiunkon, ki meg kell hogy könyörülj mindegyikünkön. — Mi Atyánk a me-

nyekben — öröktől fogva való világ Ura. Áldassék a Te neved most és mindenkoron.

Amen.

Nagy-Bicscse . . . . .

Dr. Wellesz Gyula.

Emlékbeszéd.*

¹ »Isten! Füleinkkel hallottuk, őseink beszéltek nekünk, mit vittél véghez, mit míveltél érettük az elmúlt napokban.« Elleneinket megaláztad, támadóinkat megszegyenyítetted és megfutamítottad. ² »A mi zászlóinkat pedig magasra emeled, dicsőséggel övezted, diadallal megkoszorúztad.«

Szécsény mezőin gyűltek egybe kétszáz év előtt a szabadságáért küzdő nemzet nagyjai, hogy vezérlő fejedelemmé választván a hősök hősét, tovább folytassák a harcot a haza függetlenségeért, a nemzet jóléteért a népek Urának, a szabadság Istenének oltalma alatt.

Nemzeti történetünk ezen kimagasló eseményének 200-dik évfordulójáról emlékszik meg ma az ország minden részéről idesereglett ünneplő közönség és itt ezen imaháznak falai között ezt ünnepeljük mi zsidók is, kik legifjabbak vagyunk a haza egyenjogosított fiai között, de legöregebbek vagyunk mint felekezet e hazában mindama felekezetek sorában, melyek ma rajta élnek.

---

* A nagy szécsényi isr. templomban az 1705 évi országgyűlés kétszázadik évfordulóján tartotta: dr. Vajla Béla, rabbi. ¹ 40. zsoltár. ² 60. zsoltár 10. v.

Mi itt voltunk már ezer év előtt, végig küzdöttük, végig szenvedtük a nemzettel az első ezredévet, dolgoztunk, munkálkodtunk mindig, a társadalom heréi és kitarottjai sorába soha nem tartoztunk. Ama hivatást, melyet kijelöltek számunkra, teljesítettük célszerűen, legjobb tudásunk szerint, mindig hűségesen és becsületesen dolgoztunk, munkálkodtunk az ipar és kereskedelem terén, folytattuk ama nemzetgazdasági munkát, melyről igaz, a történelem keveset beszél s melynek fontosságát sokan még ma sem szeretik elismerni, pedig ebben rejlettek minden időben ama mélyebben fekvő okok, melyek a szembetűnő eseményeknek és tündöklő hőstetteknek tulajdonképpeni mozgatói voltak.

Maga a nagy Rákóczi, a dicsőséges fejedelem megértette ezt, igyekezett is a hazai zsidóságot megtartalmazni, de az ő tábora még nem volt képes ezt belátni; nem törekedtek, nem is akarták a zsidóságot a szabadság ügyének megnyerni, nem igyekeztek e vallásfelekezeten fekvő erőt a nemzeti függetlenség kivívása javára fölhasználni s így az eltaszított zsidóság gyakran volt kénytelen a császári udvar csalfa védelme alá menekülni és szolgálni híven, becsületesen az álnok Bécsnek, mely minden időben hálátlansággal és hitszegéssel fizetett az ő híveinek.

Csak lassan-lassan jöttek a nemzet jobbjai annak tudatára, hogy értékes és megbízható elem az, mit a zsidóságban ellöktek maguktól; félszázad mulva már az ország rendjei oltalmukba is vették a zsidókat Bécsnek zaklatásaival szemben, majd az 1790-iki országgyűlés nyíltan a zsidóság mellett foglalt állást, az 1840-iki országgyűlés pedig már megteremtette amaz alapintézkedéseket, melyek a zsi-

dóság ügyét e hazában összefűztek, örök időre eljegyezték a magyarság szent ügyével.

És ezen eljegyzést követte nemsokára a nagy-szerű vérnász, a dicsőséges szabadságharc, melyből a zsidóság már teljes mértékben kivette részét, mert a haza ellenségeinek állítása szerint a szabadságharc az elért mértékhez sohasem jutott volna el a zsidók közreműködése nélkül; a haza jobbjai pedig nyíltan vallották, hogy a zsidóság vagyona fölládozásával és vérének ontásával szentelte meg a nemzettel kötött örök frigyét.

És azóta örök időre elválaszthatatlanul egybeolvadt a zsidóság élete e hazában a magyarság életével, nem ismerünk más barátot és ellenséget, mint kik a magyarság barátai és ellenségei. A visszavonulásnak hídját már régen elégettük a hátunk megett és ha talán, valaha — mitől Isten mentsen, — eljönne az idő, hogy megdőlné a magyarság szent ügye, azt mi sem akarnánk túlélni és a magyar állam romjai között keresne a magyar zsidóság is temetőt magának.

Azért, azért ünnepelünk ma e kimagasló nemzeti esemény évfordulóján. Mert a magyar szabadság történetének egyik legfontosabb mozzanata volt az. Éz a nap 200 év előtt úgy virradt föl a hazára, mint a hajnal fénye, mint a tavasz derűje s bár azután még sok borús és zivataros nap következett el, de a fény amely ezen napon kigyulladt, többé ki nem aludt, viharok és orkánok nem voltak képesek azt kioltani. Ez a fény, a szabadság fénye világított a nemzetnek a borús napokban és ez világít nekünk ma is hazánk önállósága és függetlenségeért folytatott küzdelmeinkben.

De e mai nap nem csupán a nemzeti szabad-

ságnak, hanem a vallás szabadságnak ünnepe is. Maga a nagy Rákóczi, ki a saját hitének a legbúzóbb híve volt, ki életének egyetlen napján sem mulasztotta el, hogy kövesse vallása parancsait és előírásait, ő szállott síkra azon polgártársai érdekében, kik az egyetlenegy Istent más formák között imádták, mint ő és ő maga igyekezett azoknak szabad vallásgyakorlatát biztosítani. S ezáltal tanúságot és bizonyosságot nyújtott arról, hogy a vallási türelmetlenség, a máshitűek megvetése és elnyomása csak az önérdek hajhászók, az álszenteskedők és tettetők jellemvonása; de ki igaz lélekkel csüng a saját hitén, az örömmel látja mindig, ha más is saját hitének oltárainál keres lelki épülést és gyógyulást. Aki igaz meggyőződéssel csüng a saját hitén, az másnak vallási meggyőződését is tisztelni és becsülni fogja.

Azért, azért áldjuk ma dicső emlékedet, oh nagy Rákóczi, magyaroknak hős fejedelme. Két évszázad homályán keresztül teljes fényében ragyog előttünk alakod a magyar nép és az emberiség ama legnagyobbjai sorában, »kik tündökölnek, mint az ég tündöklése, kiknek elete és példája világít nemzedékről nemzedékre, évszázadról évszázadra örökké, mint a menny csillagai.« Hódolattal hajlunk meg ma emléked s megdicsőült szellemed előtt és lelkünk imája e nemzeti ünnepen a népek Urához emelkedik.

Ima.

Urunk, Istenünk, Te, ki intézed végtelen hatalmadban a népek s nemzetek, a fejedelmek és királyok sorsát, — egy nemzet halaimája emelkedik ma trónod elé. Szabadító Isten, áldjuk és magasztaljuk Neved az oltalomért. melyben nemzetünket

részesítted. Ha szavunk oly hatalmas lenne, mint orkán zúgása, hangunk oly fáradhatatlan, mint tenger morajlása, — még akkor sem tudnánk Neked elegendő hálát mondani, azért a kegyelemért, melyben bennünket egy ezeréven át részesítettél. A szorongatás napjaiban a magyar nemzetnek is, mint egykoron Izraelnek elküldted a megszabadítókat, köztük a nagy II-ik Rákóczi Ferencet, a dicső fejedelmet, a Te igaz és hűséges szolgálodat, kiről előtted ma kegyelettel megemlékezünk.

Óh, lebegjen a Te kegyelmed a mi drága hazánk fölött, az elemek haborgásától, a polgártársak egyenetlenkedésétől, a dúló fegyverek pusztításaitól, oh Isten oltalmazd meg! Irányítsd egymásfelé a királynak és nemzetnek szívét, ébreszd föl a szunynyadó bizalmat, növeld újra nagygyá a szeretetet a király és alattvalói között, hogy hazánkra újra a béke napja terjessze áldásos sugarait. Oh, tedd nagygyá, tedd dicsővé a nemzetet és királyát. ¹

Eljen örökké a magyar nemzet neve s hira, dicsősége terjedjen el mindenfelé, merre a nap útja terjed.

Amen!

Losoncz . . . .

Dr. Vajda Béla.

---

¹ 72. zsoltár 17. v

Esketési beszéd.

של גלגלך מעל הגלגלך ביהמקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא
Vesd le saruidat lábaidról, mert a hely
amelyen állsz szent föld ez. Szent ez a hely
kedves vőlegény és menyasszony! ahova eljöttetek
az üde ifjuság virulásával, a kölcsönös szeretet lán-
golásával, hogy a chórévi tűz hevénél egygyé forrad-
jon szívetek, egygyé olvadjon lelketek örökre. Két-
szeresen szent ez a hely tinéktek. Mert Mózesnek a
csipkebokor folyton égő, el nem hamvadó és nem
hamvasztó lángjában jelent meg Isten. Néktek azon-
ban rózsabokorban jelent meg, amelyen a szeretet
és a hűség rózsái szüntelenül nyílnak, szinpompás
virágzással, bűbajos illatozással. Szívetekben gyúlt
ki az egymásért hevülő szeretet יה שלהבת isteni lángja
és annak lobogásából hangzik felétek az ige: ביהמקום
אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא hogy a frigykötés helye
a családi szentély építés talaja, amelyen most álltok
szent föld ez!

Isten megjelenése a csipkebokorban tükre volt
Mózes és Izrael jövőjének. Azt a tanítást foglalja
magában, hogy nem terem rózsza tövis nélkül; nem
terem eredmény küzdelem nélkül; nem terem öröm
fájdalom nélkül és nem terem boldogság aggodalom
nélkül. Hisz ime a világ legeszményibb, legszentebb
tűzlángja is csipkebokorban gyúlt ki.

És ez azóta sem változott meg. Még a családi
szentély bűbajos meleget, tündökletes világosságot
árasztó oltártüze is átváltozhatik égető, emésztő,
pusztító lánggá. מה הסנה עשין קוצין ועושה ורדן. Miként a
csipkebokor termi a töviseket és a rózsákat is úgy
látjuk a házasság virágkertjében is a gyönyörköd-

tető virágokat, elbájoló, ékes rózsákat, de találko-
zunk itt ott szűrő, sebző tövisekkel is . . . . . Azért
révedeznek a jövőbe a ti szemeitek szívetek örömé-
nek e mai szent napján, az egygyéválás e fenséges
percében is, — és ha Mózeszel szólnátok ti is
חַדְדוּ תְּרָעוֹתַי אֵלַי וְאַתָּה נָא וְאַתָּה אֵת הַמְרָאָה הַגְּדוֹל הַזֶּה Hadd térek arra és
lássam a nagy látványt, a rejtélyes jövő képét
מַדּוּעַ לֹא יִכְעַר הַסֵּנָה oh Örökkévaló! miért nem ég el
a csipkebokor, miért nem emésztetnek meg az élet
szűrő, sebző tövissei? Oh, azok az el nem égő tö-
vissek! nem találkozunk velük mi is az életben?
Nem-e tépázzák meg a mi ruházatunkat is? Nem-e
sebzik véresre a mi szívünket is? Miért nem ég el
a csipkebokor? Ugy felétek is elhangzik az isteni ige:
אַל תִּקְרַב אֵלַי אֶל תִּקְרַב הַלֵּם Ne közelíts ide! Ne fürkészd az Ég tit-
kait! שֵׁל נַעֲלִידָ בַעַל הַגְּלִיךְ Vesd le a köznapiasság sarúit
lábaidról, emelkedj fel a földiesség porából az isteni
eszmény magaslatára בֵּי הַמְּקוֹם וְגַי a frigykötés e fel-
ségesen szent helyén és bizzál Istenben, aki ha egy-
másnak teremtett benneteket, egyengetni is fogja
közös jövőtök útját. גַּל עַל הַן הַרְבֵּךְ וּבִטָּחָ עֲלֵינוּ הוּא יַעֲשֶׂה
Utald az Örökkévalóra a te utaidat és bizzál Ő benne
és Ő megcselekszi.

Emeljétek fel szeretetben összedobbanó szívetek-
ket és hűségben ölelkező lelketeket Istenhez hő
imában: לִישׁוּעָתְךָ קוֹרְאֵתִי Segítséget remélem Isten, ál-
dásodért esdünk menyei édes Atyánk. Hozzád fo-
hászokodom én is a frigykötés e magasztos percébeu :
terjeszd, oh terjeszd boldogító áldásodat egy egész
életre kiterjedő frigyre, amelyet szövetkező gyerme-
keid e pillanatban szent színed előtt megkönek!
Áldd meg szívük érzelmét az állandóság, életük kö-
zös pályáját a boldogság áldásával!

És egy mennyei szózat halk rebegése hangoz-

tatja felétek ismét az Irás szavát feleletül: **בְּהַמְקוֹמֹתָי**
Legyetek tudatában a hely, a családi tűzhely szent-
ségének, lássátok el a hitnek édes vizével és meg-
nyílik előttetek az áldás forrása. A csipkebokor láng-
jából áldás és világosság áradt az egész emberiségre,
mert Mózes Istent ismerte fel benne. Ismerjétek fel
ti is szívetek lángolásában, kölcsönös szerelme-
tekben Istent, a szeretet forrását és akkor **כִּי עוֹהָ כְּמוֹת אֱהָבָה**
רַשְׁפִּיָּה רַשְׁפִּיָּה רַשְׁפִּיָּה אֵשׁ שְׁלֵהֶבֶת יְהוָה
a szeretet . . . parazsa izzó parázs, isteni
láng, amely fényt és derűt fog terjeszteni körül-
tek mindenha.

Tegyetek hát szent fogadalmat:

(Fogadalom — áldás.)

Mágocs . . . .

Lebovits József.

Gyászbeszéd.*

Búcsúzni jöttünk és búcsúztatni! Fájdalmas rész-
vét minden szívben, csillogó könnycsepp minden
szemben, a döbbenet szava minden ajkon. Fekete
zászló leng a városháza ormán, sötét fátyol egy fia-
tal özvegy halántéka körül, apró árvák jajongása,
öntudatlan csecsemő síró gögyögése reszket a leve-
gőben, a veséki g hat, a szívekbe markol, könnye-
ket facsar a márványsziklából, mint hajdan Mózes

---

* Raab Sándor, Szatmár szab. kir. város közigazgatási ta-
nácsosa felett. Meghalt 1906 jan. 20.án 51 éves korában.

suhogó vesszeje a puszták vadonában ותעל שועתם אל האלקים. És az özvegyek, és az árvák panaszos sikolya fölszáll az égbe, döngetve annak kapuit, pörbe szállva a halál angyalával, de hatást tévesztve, a hang megtörik, aláhanyatlik, lecsap a földre, befurakodik az emberek kebelébe, és újból megreszketteti az atyák és anyák szíveit.

De szomorú gyászoló gyülekezet, Raáb Sándor nemcsak férj volt, akit hűségds életpárja sirat, és nemcsak atya, aki után saját elárvult gyermekei zokognak; ő magas állású köztisztviselő is volt, Szatmárnémeti sz. kir. város közigazgatási tanácsosa, amely hivatalát párját ritkító kötelességérzettel, pontossággal, ügybuzgalommal és lelkiismeretességgel töltötte be; mindenkor és mindenki iránt nyájas, konciliáns modorral, szolgálatkész előzékenységgel, de szigorú igazságszeretettel. Előzőleg, mint városi közgyám, hosszú tdeig, szinte 12 évig az egész város özvegyeinek és árváinak tisztakezű, hozzáférhetetlen jellemű gyámolítója, istápolója, gondviselő atyja volt; oly tulajdonság ez, amellyel maga az istenség dicsekszik a bibliában, legszebb és legszentebb tulajdonai közé sorolva ezt: אבי יתומים ודן אלמנות az árvák atyja, az özvegyek bírása az égi magaslatban. Nemes ember volt a szó legnemesebb értelmében. Kényes természetű állásában részrehajlással senkisémmé vádolhatta, felekezdti elfogultsággal még kevésbé. A felebaráti szeretet isteni ígését; ואהבת לרעך כמוך mely ige a Szinaj hegy tövében fakadt, melyre Mózes tanította először az emberiségnek egy kicsiny töredékét, és amely ige a zsidó bibliából került a későbbi világvallások evangéliumának nemes tételei közé; ezt az isteni ígét ő,

a mi drága halottunk, igen helyesen úgy értette, értelmezte, és gyakorolta, mint hajdan a zsidó talmudbölcssek, hogy t. i. a felebaráti szeretetet minden embertársunkra egyaránt, minden faji, vagy felekezeti megkülönböztetés nélkül ki kell terjesztenünk. — Raáb Sándornak e tisztult felfogásáról, becsületes, tiszta, puritán jelleméről, szigorú kötelességtudásáról tanuságot tehetnek e nemes szabad királyi városnak itt jelenlevő nemes tanácsosai, az elhunyt kartársai és barátai, fölöttesei és alantosai, tanuságot tehetnek az özvegyek és árvák százai, ezrei; tanuságot az egész város lakossága. Tanuságot tehettek ti is drága hittestvéreim, akiknek ő *עצם מעצמי ובשר מבשרי* csontunkból való csont és vérünkben való vér volt; a kiknek ő polgári erényeivel, önzetlen hazaszeretetével; tiszta, zamatos magyar nyelvezetével, egyetemes emberszeretetével nemcsak mintául szolgálhatott, de akinek hálaival is tartozunk mindannyian, mert felekezetünknek becsületet szerzett, régi előítéleteket eloszlatott, tekintélyünket öregbítette, más hiten levő polgártársainknál, testvéreinknél. — És ő mindezt tudatosan cselekedte, Elöttem, papja előtt tette egyszer ezt a vallomást: »Zsidó létemre hatványozott mértékben kell igyekezniem és igyekszem kifogástalan korrektségre minden vonalon, amivel felekezetemnek is vélek szolgálatot tenni.«

Raab Sándor, drága testvérünk, az elismerés és hála koszorúját teszem le. ravatalodra mindnyájunk nevében, *ונפקדת כי יפקד מושבך* Őrt hagysz magad után kétszeresen. Üres marad a te elárvult házad, és űr tátong helyeden a városi közigazgatásban. De azért csak *לך לשלום* menj békében, égre törő lelked ne búslakodjék. Mint az árvák volt földi atyja jogod van az igazságos mennyei Atyától kérni, követelni,

hogy a te özvegyedet, árváidat el ne hagyja. A hivatalban pedig, aki utódod leend, példát vehet a te példádból. Ez szolgáljon vigasztalásul neked is, hátra maradt családodnak is. Raáb Sándor, pihenj békében, Isten veled!

בלע המות לנפח וגוי אמן

Szatmár . . .

Dr. Jordán.

Halotti szónoklat.*

Igazságosabb vagy ó Uram, sem hogy pörbe szállhatnék veled itt e koporsónál én halandó, aki megindulva, megrendülve tekintem a szörnyű veszteséget, a borzasztó csapást, melylyel sujtoló karod meglátogatta e házat. Kiragadtad abból az életet, a boldogságot és helyébe a mardosó fájdalmat plántáltad el.

Itt állunk e koporsónál a részvét könnyező szemivel, bánatos érzelmek felszakadó sóhajával siratva az oly korán távozó drága asszonyt. Mert kit nem hat át a kínzó gyötrelem, ha örökre elmegy innen egy fiatal, jóságos lélek, hogy a gyászos sírveremnek rideg ölébe hulljon.

Ő nem is akarjuk hinni, hogy itt hagyta benünket, Lichtmann Dezsőné, szül. Kurländer Malvin. Mért távoztál tőlünk? Mért nem maradtál még itt, ahol annyira szerettek? Mért sietsz úgy el e

---

* Lichtmann Dezsőné, szül. Kurländer Malvin koporsójánál 1906 július 5-én.

földről, a hol kedveseid vannak? Mért nem járd tovább szeretteddel, a te édes véreiddel együtt az élet útjait?

A gyászos koporsóból mintha hallanók a szomorú feleletet a heti bibliai olvasmány szavaival: Az Örökkévaló nem engedte hogy veletek menjek. Visszaszólított magához és el kell hagynom titeket. Halld ezt, bánatos férj, halljátok ti, édes gyermekei a kedves halottnak, vegyétek figyelembe mindannyian, akiket mélységesen sújt ez isteni végzés. Ha vagyon még könnyetek, akkor ontsátok azt és nyílják meg a szemek harmatjának forrása, hogy a szívbe nyilalló fájdalom utat törhessen magának. Tudod-e görnyedező férj, hogy mit vesztettél azáltal, hogy az Örökkévaló elragadta tőled szemeid gyönyörtüségét, a ház büszkeségét, a te édes, jó, hűséges feleségedet, gyermekeidnek édes anyját? Emlékezel-e arra a boldog órára, a mikor oltárhoz veztetted azt, aki most itt fekszik élettelenül? A jövőnek örömteljes reménysége töltött el, hogy boldog leszesz avval, akit mostan búsan siratsz. Boldog voltál, amíg élt, de elköltözött vele együtt a boldogság érzete, mert jól mondják bölcseink, hogy akit felesége itthagyt, akinek szerető neje meghal, az előtt elsötétedik a világ és olyan, mintha a szentély rombadőlt volna vele. Ez a ház is, mely a szeretetnek, a családi békés meghittségnek szentélye volt, mostan összedőlt, üres és kietlen, szomorú és elhagyatott lészen az úrnő nélkül. Ó te gyászos férj, vajjon képes-e gileádi balzsamot csepegtetni szíved fájó sebére, hogy nemcsak te magad hanem mi valamennyien veled kesergünk. Az egész itteni izr. egyház, melynek világi feje vagy, veled együtt érez, együtt bánkódik és gyászol. Megdöbbe-

nés fagyasztja meg mindnyájunk szívének ereit és a szemekben gyászkönny ül. Mert ha az egész fej beteg, fáj minden szív, ha az egyház feje a község vezetője bánkódik és egész lelke beteg, akkor mindenkinek fáj a szíve es kesereg az egyház minden tagja. Ha majd kitárod karjaidat, hogy őt öleljed és keressed azt akit szíved szeretett, de nem találsz többé és talán vergődő lelked lázongana a balsors csapása ellen, ó halld e végső szót: Nem engedte az Ur, hogy veletek menjek.

Vajjon van-e szükség arra, gyászoló gyülekezet, hogy művészi mesterkeltséggel facsarjuk ki a részvét könnyeit, hiszen maga az eset jajveszékelve kiált: Tekintsetek ide és nézzétek, hogy van-e fájdalom olyan, mint a mi fájdalomunk? Ime itt zokognak a drága elköltözött gyermekei, a kiket legkeservesebben érint, legélesebben sújt az édes anya halála. A két nagyobb serdülő virágszál átérzi a veszteség borzalmát, mert tudják és látják, értik és felfogják mondhatatlan kínnal, vérző fájdalommal, hogy mit jelent életükben e mai szörnyű nap, a melyen borongó lelkükben, egy tátongó űr támad, hogy mostantól kezdve az édes anyának be nem tölthető hiánya fog előttük lépten-nyomon mutatkozni. A másik kettőnek, e szegény kisdedeknek látása annál fájóbb, annál megindítóbb, mivelhogy még nem érik fel észszel, hogy mi történt velük, nem képesek még mérlegelni azt, hogy aki egyedül képes igazán és önzetlenül szeretni, elmegy tőlük örökre. Most még csak ösztönszerűleg sejtí gyermekei szívük, hogy valami ismeretlen fájdalom szorítja össze, hogy most ők olyanok, mint a kis madárfiókák, akiknek édes anyjuk örökre egyedül ha-

gyott a fészekben. Mert csak most, hogy nincs többé, hogy be fog mögötte zárulni a sír, csak most fogjátok tudni, kedves gyermekek, hogy mit veszítetek az édes anyával. Ki fogja ezután annyira szeretni az immár árva gyermekeket, ki fog oly önfeláldozóan még betegen is felettük virrasztani, mint az édes anya? Bölcsseink szerint heti olvasmányunk e szavai: a halmokról tekintem őt, az édes anyára vonatkoznak, mert, — úgymond egy újabb magyarázó — csak hogy ha a sírhalom domborodik rá, csak a midőn már rázuhantak a drága hamvakra a tompán dübörgő hantok, a sírhalom mögül látom őt igazán, akkor tudjuk és érzi fájó szívünk, hogy micsoda egy édes anya az ő gyermekének. Mert minden pótolható e földön. Az elveszített hírnév újra megszerezhető, a leomlott fal fölépíthető, a tört remények romjain új reménység sarjadzik, csak édes anyát adott egyet, egyetlenegy az isteni gondviselés és ti azt is elvesztettétek. Ne a halottat sirassátok és ne miatta keseregjete, de sirassátok azt, aki megyen . . . . Ne érette keseregjete, hiszen nem szenved ő már többet, miért sírtok, hiszen a drága halott immár újabb örök életre támadt, sirassátok azokat, akik itt maradtak utána, hogy nélküle menjenek tovább az élet útjain. De a legnagyobb részvétet, az igazi szánalmat a gyermekei érdemlik a megdicsőültnek, akik hiába keresik az édes anyát és hasztalanul mondják: »ó édes, jó anyánk, mért hagytál el minket.« Búsan visszhangzik erre a bibliai ige: Nem engedte az Ur, hogy veletek menjek.

De nemcsak közvetlen rokonaid, hanem mindenki, aki ismert téged, kedves halott, tanuságot tehet melletted, hogy mindenek szemében kedves és

jóságos valál. Nemes és jótékony lélek, páratlan asszonyi hűség, szeretet és nyájasság erényeinek ragyogó diadémja ékesítette fejedet. A női tökéletességnek mintaképe voltál és ezért mindnyájan búsan, látjuk alig negyven éves korodban bekövetkezett gyászos haláloedat. Nagy veszteség az mindnyájunkra, ha az ilyen derék, igazlelkű asszonyok oly hamar eltávoznak tőlünk. De hasztalan tartóztatnánk. Mélabúsan görnyedezve halljuk az igét: Nem engedte az Ur, hogy veletek menjek. Menj hát oda, ahova az Ur szólít, ha a szívünk megszakad is a válás fájdalomtól. Menj, az égi kar szólít: Térj be hozzánk békében te férjednek büszke koronája. De fogadd még búcsúknak és áldásunknak szózatát. Fogadd fájdalmas búcsuszavát a te szerető férjednek, aki vergődő lélekkel és vonagló szívű érzelmekkel mond neked hálás köszönetet huszonnégy együtt eltöltött esztendő boldogságáért. Vedd végső búcsúját édes gyermekeidnek, akiket annyira szerettél és akik nélküled mint a törzséről leszakadt ág a vigasztalanság porában fetrengenek. Esedezél értük az Örökkévaló zsámolyánál. hogy ébressze bennük a hitet, hogy egykor egy jobb, egy szebb hazában, az örök élet országában ismét viszontlátjátok egymást. Búcsúznak tőled testvéreid, rokonaid és mindazok, akik téged szerettek s akiket te szerettél. Áldjon meg az Örökkévaló haló porodban és őrizzen meg. Világítsa feléd arcának fényességét és legyen irántad kegyelmes. Emelje feléd az Ur az Ő ábrázatát és adjon neked enyhe békét, csöndes, zavartalan síri nyugalmat. Lichtmann Dezsőné, szül. Kurländer Malvin, Isten veled. בלע המות לנפח וחי

Nyiregyháza . . . .

Dr. Silberfeld Jakob

hírszónok.

Márciusi beszéd.*

Ünneplő Gyülekezet!

Egy napnak a fordulóját ünnepeljük ma, amely nemzetünk változatos, fölemelő és lesújtó eseményekben oly gazdag története lapjain arany betűkkel ragyog. E napon törték szét őseink a szellem bilincseit, a szabad gondolat békóit. A nemzet felocsudott hosszú dermedtségéből, aléltságából; új életre, új tevékenységre ébredt.

A mai napon, március idusán, megszületett a magyar szabadság. Az igazságtalanságot koporsóba helyezték midőn a szabadság hajnala földeregett édes hazánk egén. Mennyi viszontagságon ment keresztül a magyar szabadság. Megölték, de újra feltámadt. Megcsönkítették, de annál teljesebbé lett. Vissza is éltek vele, mégis üde maradt az ereje és zománca. A szabadság, egyenlőség és testvériség magasztos eszméi megtartották régi fölemelő és lelkesítő erejüket és hatásukat. Mert az eszmét végképen elnyomni nem lehet, ha már egyszer kitört és győzedelmeskedett, feltartóztatlanul halad tova diadal útján. Megrendíti az osztályuralom és előjogok bástyáit, megszünteti az önzés és önkény által emelt gátakat és akadályokat. Megszabadítja a bátortalanokat a csüggedéstől, elúzi a kishitűek aggodalmát, erőt és bátorságot önt a lelkekbe és a gyöngye is azt kiáltja: hős vagyok!

I.

Tisztelt hallgatóim! A Színaj hegyén történt isteni kinyilatkoztatásra vonatkozólag a Szentírásban

* Tartotta a lévai izr. templomban 1905 március 15-én Liebermann Jakab főrabbi.

a következő szavakat olvassuk: וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹק מֵאֵד: »És a harsonaszó egyre jobban erősödött.« Mentül távolabbra hatolt, annál erősebben hangzott. וּבְלִיָּהֶם רְאִים אֶת־הַקּוֹלוֹת וְאֶת־הַלְּפִידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הַהָר עֵינֵי וִירָא »És az egész nép hallja a szózatokat, észreveszi a tüzlángokat, a harsonaszót, a hegyet amint füstölgött és látta a nép és megrendült és megállott a távolban.«² A szabadság hatalmas riadója amint egyszer felhangzott, úgy egyre tovább csendült, végigrezegve a nép millióinak szívéen וּבְלִיָּהֶם רְאִים אֶת־הַקּוֹלוֹת A nép hallotta a hatalmas szózatot, amint a szabadság, egyenlőség és testvériség magasztos eszméit folyton erősülő hanggal hirdeti אֶת־הַלְּפִידִם És észrevették az ezen eszmék hangoztatása folytán fölébresztett lelkesedésnek lobogó tüzét melynek sugarai lelkükbe hatoltak. וְאֶת־הָהָר עֵינֵי De egyuttal látták a hegymagasságú akadályokat és gyűlölség felszálló füstjét is, az előítéletek lebbenő ködét amint elhomályosítani törekszenek azon eszmék ragyogását, tündöklő fényét וִירָא הָעַם וַיִּנְעוּ És ezen észrevétel, ezen tapasztalat megrendítette ugyan a népet és megálltak, de csak ideig-óráig; elragadtatva a már őket átható eszmék erejétől nem voltak eltántoríthatók többé, hanem megálltak, kitartottak a kibontott zászló az életre keltett eszmék mellett, megálltak, kitartottak szilárdan, lelkesen, rendületlenül.

Tisztelt Gyülekezet! Ötvenhét éve, hogy a magyar nemzet félistenei kinyilatkoztatták a szabadság egyenlőség és testvériség hármias tanát. És szívük vérét áldozták fel a honszerelem arany oltárán, hogy testet öltsön a szabadság ígéje. Sok év pergett le

¹ M. II. 19. 19. ² M. II. 20, 15.

azóta az idők orsóján, sok küzdelem és sok nehéz harc zajlott le ezen idő alatt, amelyek ideig-óráig megrendítették a népet, a magyar nemzetet, sok esemény, sok átalakulás történt a közelmúlt időszakban, de a márciusi eszmék még sem halványultak el, nem szálltak le a feledés sírjába, belső értéküket, nemes tartalmukat nem veszítettek el, sőt minden akadály, minden erőszak, minden jogtiprás és ellentállás dacára, csak most tündökölnék igazán legpompásabb fényvel, és legszebb ragyogással **ובל העם רואים את הקולות ואת הלפידים**. Az egész nemzet látja az egetverő lelkesedés magasra csapó lángjait és hallja a diadal fölötti örömujjongást. A nemzeti szabadság szent tüze újra világít és melegít, újra sugárzik és fénylik.

II.

Tisztelt Hallgatóim! Amint a Szenírásból tudjuk a zsarnokság, az örökös rabság klasszikus hazája az ókorban — Egyiptom vala, ahol az önkény és zsarnokság, a nyomor és szolgaság bilincseire verték Izrael fiait és lelküket rabságba kékyszerítették. A kegyetlen és embertelen eljárásuk miatt az egyiptomiak magukra vonták az igazságot osztó Isten haragját, sújtó büntetését. Sok baj és csapás érte az országot és a legborzasztóbb csapások egyike a sötétség vala. Sötétség volt a bűnük, sötétség volt a büntetésük is. Sötétség terjengett az országban. És minő volt ez a sötétség? **בהשך של גיהנום**. A gyéhenna sötétségéből való — így mondják bölcseink. — A legsötétebb zsarnokság és szűkkeblűség pokoli kínjait és gyötrelmeit szenvedték az ország szabadságra sóvárgó lakói; a rémuralom rettenetes módon szedte az áldozatait és a pusztítás munkáját kiméletlenül

végezte. A Szentírás — további elbeszélése szerint — oly rettenetes sötétség volt Egyiptom földjén, ולא ראו איש את אחיו¹ hogy az egyik nem látta a másikat, a testvér nem látta testvérét, ember nem ismert rá Isten képmására teremtett embertársára. Faj és érdekharc dühöngött az országban. Nép küzdött nép ellen, faj faj ellen, vallás vallás ellen, kultura kultura ellen. ולא קמו איש מתחתיו.²

Oly sűrű volt a sötétség, »hogy senki a helyét el nem hagyhatta.« Minden haladás és fejlődés, minden lendület, minden emelkedés akadályokba ütközött, minden szabad mozgást, minden nemesebb felbuzdulást és gerjedelmet elnyomtak, az emberi jogok kivívására irányuló törekvést halállal sujtottak. Sötétség uralkodott az egész országban, ameddig csak Egyiptom határai értek. Csak Gósen földjére, Izrael lakóhelyére nem borultak a sötétség fellegei. Ott világosság volt, a felviágosodottság eszméi terjesztették fényüket éltető melegüket.

III.

Tisztelt Hallgatóim! Ily egyiptomi sötétség uralkodik a szomszéd országban a társállamban is. A tudományt, a szabad gondolkodást megvetés tárgyává teszik, a fanatizmus, a gyűlölség, a maradiság bontogatják szárnyaikat. Ádáz harc dúl a társadalmi, az egyházi, a politikai élet terén. Nemzeti viszálykodás folyik a testvérek, az együvé tartazó néptörzsek és néposztályok között. A harcot szítják, a békét bontják és egymást rontják.

A reakció, a sötétség Ausztria határáig terjeszti árnyait; de hazánk mesgyéjén szétfoszlanak, széj-

¹ M. II. 10. 23. * M. II. 10. 23

jeloszlanak, eltűnedeznek a sötét árnyak. Mert hazánk határainál világosság kezdődik; itt a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméjének szent lángja fényesen lobog; bizonyítékául annak, hogy hazánk, amely a fények özönében úszik, nem tartozik az öszsbirodalom tartományai közé, ahol sötétség van, Magyarország önálló, független ország, a magyar nemzet önálló, független, szabad nemzet.

Ebben rejlik március idusának nagy jelentősége. Nemzetünk hősei a szabadság harcosai, Isten bajnokai március 15-én gyulasztották lánggra e szent eszméket melyek fényt árasztanak életünk útjaira. A szabadság szózata, amely március 15-én hangzott fel וְקוֹל שׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְהוֹקֵמָה מֵעַתָּה. Még most is cseng a mi fülünkbe וְכֹל הַעַם הוֹאִים אֶת הַקְּבִלֹת וְאֵת הַלְּפִידִים. A szabadság lángjai még most is lobognak a honszerelem oltárán, a szabadság riadója még most is buzdít, lelkesít és éltet, a szabadság fáklyája még most is egyaránt világít egyre növekedő ténynyel, pompával — rendrang, faj és valláskülönbség nélkül — a haza minden gyermekének, akik egy család tagjai gyanánt gyűlünk a haza oltárához munkálkodni és imádkozni e hazáért, melynek üdve és boldogsága, mindnyájunk üdve és boldogsága.

* * *

Ima.

Léva . . . .

Liebermann Jakob

lévai főrabbi

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A jelen szám technikai akadályok folytán késéssel érkezik a t. előfizetők kezéhez. Szíves elnézést kérünk.

Kérem. *Kerjük azon t. előfizetőinket, kik az előfizetési díjjal hátralékban vannak, hogy azt mielőbb beküldeni sziveskedjenek*

R. I. Sz. - H. J. A jövő füzetben 1788

Ünnepi predikáció.

ליום בו פסח תרסה

Ájtatos Híveim!

A Peszách ünneplése őseink felszabadulásának a módja szerint történik. Ahhoz alkalmazkodik az ünnepi szertartás, akként van megállapítva az évszak és az időpont, úgy hogy ünnepünk mindenben amaz eseményekre emlékeztet. Amott hosszas lenyűgözés után szabadon és emelt fővel indulnak őseink. Itten tartós téli elzárkózás, az ünnepekben való hosszú szünet, mire a tavaszi nap, a zszibongó gyülekezés, örömteljes órái köszöntenek be ismét. Isteni cselekmény volt a rabszolgaság megszüntetése **אל מִצְרַיִם מִמִּצְרַיִם**. A Mindenható Úrunk vezette ki őket Egyiptomból. És a Mindenható adta nekünk szép tavaszi ünnepünket, Ő rendel mai vallási gyülekezésünket. Mert ez egykori nagy zarándokolás mellett a mi gyülekezésünkről is szól az isteni íge, mondván: ¹ **וְהֵבִיאֹתִים אֵל הַר קְדְשִׁי וְשִׂמְחֹתִים בְּכֵת תְּהֵלְתִּי**. Én elhozom őket a szent hegyemhez és megörvendeztetem őket imádságom házában.

Kedves Híveim! Ti tudjátok, hogy nálunk a téli hónapok beáltával nemcsak az ünnepi gyülekezés szakadt félbe és szünetelt, hanem vallási eszméink ismertetése és tanulmányozása dolgában is jófor-

¹ Jezs. 56/7.

mán szünet állott be. Azért, hogy megvalósuljon rajtunk az isteni ígélet ושמחתם בבית תפילתי megörvendtetem őket imádságom házában, hogy okunk legyen a legnemesebb öröme: a Peszách ünnep eszméivel együtt újítsuk fel elménkben a mindenható Istenünk egyetlen való lényének ismeretét: Hogy a kinyilatkoztatás eme főtétele hassa át egész bensőnket. — A Peszách ünnepről és az isteni eszme alapelvéről együtt szólhatunk ez órában, annál is inkább, mivel az azokról való tanítást a Tóránk is egymás mellett hirdeti, mondván: ¹ אלהי מסכה לא תעשה לך: את הַגַּמְצוֹת תִּשְׁמֹר Öntött isteneket ne csinálj magadnak. A kovásztalan kenyerek ünnepét őrizd meg.

Oh Mindenható Istenünk! engedd, hogy tanításunk a Te magasztos eszméidhez méltó legyen! hogy felfogjuk emez igéidnek értelmét, egymásközi vonatkozását és azok üdvös tanulságát, ezen ünnepi gyülekezetednek épülésére és okulására. Amen.

1.

Kedves Híveim! Ha valaki az örökké élő Egyetlenegynek eszméjéhez nem birna felemelkedni: szívlelje meg a Peszách ünnepünk tanítását és megérti amazt is. Ha tán úgy vélekednék, hogy Isten eszméjét el nem homályosítják és meg nem hamisítják a földi emberhez közelebb álló anyagi képzetek és azért Őt, a Láthatatlant, bizonyos képben avagy alakban vélné imádkozni, úgy tanulmányozza csak ünnepünk törvényeit és azok megtartásának a módzatait. Hát túlzott-e a kovászosnak a kikutatása, kifürkészése lakásunk minden zugában és annak eltávolítása úgy a látható helyekről, mint a legrejtettebb

hasadékokból: házunkból és annak tájából? Avagy nem erjed-e az a kovászos mindenhol akár szem előtt van, akár elrejtve? És nem tudjuk-e méltányolni a Tóra kettős tilalmát **בל יראה ובל ימצא** hogy ne lássék és ne találtassék nálad kovászos és erjedő étel ez ünnepen? Ám hasonlítsuk itt össze, amit egyik legrégibb vallásbölcészünk a Mindenható lényének a fogalmáról mond: **היהו במה שמותיכם והיעותיכם שלא תמטילו לבואר יתעלה תבנית ולא תדמיהו בדמות ולא דמיון שלא נפלו עיניכם על דמות ולא על צורה בעת שדבר עמכם** Óvakodjatok így szól a híres Rabénu Báchje. A lelki kötelmekről szóló vallás-bölcészeti művében: Órizkedjétek gondolataitokban és eszmélkedéstecken, nehogy a Teremtőnek alakot tulajdonítsatok, vagy valamely ábrakoz hasonlónak képzeljétek Őt, avagy mint a kép körvonalairól alkossatok az Ő lényéről fogalmat, mert nem láttatok képmást és nem ötlött szemetekbe semmiféle alak, amidőn Ő megnyilatkozott nektek. Minden testi vonatkozás, tehát akár szemlélhetően megjelenítjük, akár csak képzeletben hagyjuk fenn Istent illetőleg, egyaránt erjesztő és káros volna, mert az isteni eszmét elhomályosítaná, az isteni hitet meghamisítaná. Itt mindenkép tilos az anyag, az erjedő **המץ** mintha erre elsősorban vonatkozna a **בל יראה ובל ימצא** tilalma, hogy ily **המץ** erjesztő gondolat sem képben megvalósítva, sem szívedben lap-pangva ne lássék és ne találtassék.

II.

De ha a Peszách szertartásában hitünk alapeszméjére találunk utmutató példát; úgy viszont azon, körülmény, hogy Tóránk a Peszách törvényeit valásunk legfőbb eszméje mellé állítja, e körülmény ünnepünk fontosságát tünteti fel a leghatásosabban.

Mert kell, hogy jelentőségre hasonló legyen némileg azon két tétel, amelyet a Szentírás együtt tárgyal. Igy értelmezték bölcseink az összefüggést, amidőn levonták a tanulságot, mondván: כל המכזה את: המועדים כאלו עובד עבודה זרה שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך תשמור Azaz: aki 'megveti vallási ünnepeinket oly nagyot vétkezik, mint aki bálványt imád. Mert megvan írva: öntött isteneket ne csinálj magadnak és a kovásztalan kenyerek ünnepeét őrizd meg. Ne csupán egyetlenegy Istenünk hitvallomását mondjuk lényegnek, mert az ünnepek sem mellékesek, nem jelentőség nélkül valók. Lám jegyzik meg a törvény értelmezői, Jeróbeám király Bétélben csupán az ünnepek idejét kívánta megváltoztatni, amint olvassuk, ² hogy Jeróbeám ünnepet rendelt a nyolcadik hónap tizenötödik napján és bemutatta áldozatait az oltáron Bétélben ugyanezen nyolcadik hónap tizenötödik napján oly időben, amelyet saját szívéből koholt ki. Ime ez volt bűnének a kezdete. És végül oltárai a bálványimadás színhelyévé lettek és az ő emléke mint elkárhozott bűnös lett megörökítve.

Az ünnepek áhitata, még a nyilvánulás formáiban is, a vallásunk lényegét képezi. Csak így értjük a Tóra igéjét ³ המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים A ki kivezettelek benneteket Egyiptom országából: Istenetek vagyok; én az Örökkévaló. Az ünnepek szertartásai, mint amelyek az Egyiptomból való kivonulást tanúsítják, a legbiztosabban vezetnek azon tudatra, hogy az Örökkévaló, a jóság, az irgalom Ura, ami Istenünk.

III.

Öntött is-

¹ מצות כ"ג — ² II, kir. 12. — ³ Móz. III, 22 33. —

teneket ne csinálj magadnak. A kovászos kenyerek ünnepét őrizd meg. Ájtatos Híveim! Versünk első tétele mint tilalom azt fejezi ki, hogy milyenek nem szabad képzelnünk a Mindenünk.

Ám a kovásztalan kenyerek ünnepe mint őseink legkifejezőbb hagyománya, az viszont igenlőleg tanít rá, milyenek kell megismernünk és miként kell hogy imádjuk Urunkat. Ez az ünnep az, amelynek minden részlete, minden egyes szertartása egy egy érdekes szent elbeszélés a régmúlt időkből. És e csodálatos elbeszélések vallásunk igazait bizonyítják és bizonyítják elsősorban hitünk legfőbb igazságát: az örökkevaló, egyetlenegy Isten eszméjét. Ez irányban így szól vallásbölcészünk folytatólag: **וְלֹא שֵׁם יְהוָה הַבּוֹרֵא דֶרֶךְ לְדַעְתִּי וְוַלְתִּי אֱלֹהֵי שְׁנֵי דְרָבִים הָאֶחָד מֵהַ שְׁחֵשְׁבַל מִרְאָה מִדֶּרֶךְ אֹתוֹת פְּעֻלוֹתָיו הַנּוֹרְאוֹת וְהַשְׁנֵי מִצַּד הַקְּבֵלָה מִן הָאֲבוֹת:** És nem hagyott fenn a Teremtő számunkra más utat az Ő megismerésére mint a következő kettőt. Az egyik út: az ész ítélete, amelyet az magának Isten művei és félelmetes cselekményei alapján Ő róla, a Teremtőről alkothat. A másik út a hagyomány, amely őseinkről fönmaradt.

IV.

Kedves híveim! Ugyanezen összekötő kapcsot Izrael mai áhitata és az isteni eszme között még világosabban tünteti fel ama tündöklő képes előadás, amely Jákób ősatyánkról van megörökítve. Idézzük csak emlékezetünkbe az Irás emez örök szép elbeszélését. **וַיְהִי וְהָנָה מוֹלֵם מוֹצֵב אֶרֶצָה וּרְאִישׁוֹ מִנֵּי הַשְּׂמִימָה: נְהוּה ²** És azt álmodta Jákob, hogy ime létra van állítva a földre, teteje pedig az eget éri; és ime, Isten angyalai föl és alá járnak

¹ הוֹיָה שֵׁם — ² I. 28. 12 —

rajta. Ez alegoriának jelentése bölcseink szerint a következő ¹ : והנה סולם מוצב ארצה זה בית המקדש : a lajtorja, amely a földre van állítva: az Örökkévaló szentélye, amelyben lelkünk magas röptöt veszen és a Teremtőhöz fölemelkedik. והאיש מגיע השמימה : אלו הקרבנות. A létrának csúcsa, amely az eget éri, az áldozatokat jelenti, amelyek ott bemutattnak és illatuk felszáll az égbe. והנה מלאכי אלקים עולים. Isten angyalai, akik felszálltak, majd lejöttek ama létrán, azok a vallás papjai amint felszállnak, majd lejönnek az oltár fokán, mert ők Isten követéinek vagyis angyalainak nevezetnek, amint a próféta mondja : כי שפתו כהן ישמרו דעת ותורה. A papnak ajkai megismerést zárnak be és tanítást kívánunk az ő szájából, mert az Örökkévalónak, a seregek Urának angyala ő.

V,

Ámde mindnyájan papi-népe vagyunk a Tóra meghatározása szerint és ez ünnepi estéken kiválóan papi szolgálatot teljesítünk, midőn fehérbe öltözve végezzük vallási szertartásainkat. Asztalunk az oltár; a mai napon a legméltóbb, hogy annak nevezzük, róla ünnepi lakománk illata mellett hálaimánk száll az égbe. De tanítást is szolgáltatnak ajkaink gyermekeinknek és házuk népének vallásunk örök igazságairól. — És nem gépiesen, nem minden gondolat nélkül osztjuk ketté a széderestén a középső mácot; ép azt, amelyik éltünknek derék részét, a férfikort jelképezi, hanem át vagyunk hatva e cselekvésnél amaz eszmétől, hogy munkás éltünk min-

den sikerét két részben kell értékesíteni. — Csak az egyik felét élvezzük legottan; a másik felét el kell tennünk oly időre, amikor már a harmadik máció, az öregség kenyerének jelképe — is fogytán lesz. — Arra az időre kell fenntartani, amidőn véget ér a földi lakoma. — Ilyképen számot vetünk és eleget teszünk ma az örök lelki követelményeknek és gondoskodunk ama tartós, majdan bekövetkező napra: **יום שבו יקרך**; e földi léten túl. — Jövel tehát szabadságunk derűs napja! Izrael népének vígasza. Jövel és hozd a tanulás, az áhitat és az örömmek óráit! azokat, amelyek őseinket hajdan a rabság mesgyéjén egyszerre növesztették nagyra és a népek tanítójává avatták mind a mai napig.

Amen.

Ima.

Szászváros . . . .

Rosenblüh Jenő

szászvárosi rabbi.

Szerelmi beteg vagyok.

לאחרן של פסח תרס"ו

K. híveim! A vallás hirdeti az emberszeretetet, gondozza a lelkeket, ápolja a betegeket, vigasztalja a sujtottakat, segíti az inceseket, ébren tartja a kegyeletet szereteteink iránt, vigasztal, támogat, könynyeket apaszt, fájdalmakat csillapít és lelki örömeke^t szerez. És teszi ezt finom érzéssel, valóságos művészettel, a zsidó szív melegségével, a szellem nemes^t ségével szívvel és szeretettel egyaránt.

De jön az ember, e pártos alattvaló és lázít Isten és vallás ellen és nem tudja, hogy a vallás gyön-
gitésével, Isten elleni agyarkodásával magának az
emberiségnek árt legtöbbet és okoz végtelen szenvedést
önmagának és embertársainak.

Kutassuk oktalan szenvedéseink történetét, ismer-
tessük az ostoba gyűlölködés természetrajzát,
álljunk meg az emberi állat végzetszerű tragicomédiájánál;
vizsgáljuk meg, hogyan csalják, kinozzák
magukat az emberek a születés percétől kezdve egészen
a temetkezés takarodójáig, foglalkozunk a hamis
cultuszokkal, az ártalmas tudományokkal, az
erőtsökkentő élvezetekkel.

Bölcs Salamon az »Énekek énekében« Izraelnek
Istenhez való szerelmi viszonyát tárgyalja utánozhat-
lan költői lendülettel és csupa érzéssel kiált fel: אני
ממכרתי בשרי ודמתי בתפוחים כי חולת אהבה אני Adjatok, óh ad-
jatok szíverősítőt, üdítő nedvet, illatos almát, mert én szer-
elmi beteg vagyok.« Erre bölcseink azt jegyzik meg?
בנסת ישראל אמרה חולה שלי לא חולת הראש ולא חולת עינים ולא
חולת בני מעים ולא חולת הלב אלא חולה שלי חולת אהבה היא
»Izrael géniusa így panaszlik: az én betegségem
nem fej-, nem szem-, se nem bélbaj, még szívbaj
sem, hanem az én betegségem igenis szerelmi be-
tegség «

I.

Én édes híveim! Valamint a testnek úgy a lé-
leknek is vannak kórjelei, betegségei. Az Irás ma-
gyarázó állítása szerint עונות ופשעים הם חולת הנשמה a
bűnök és vétkek a lélek betegségei, még pedig ra-
gályos betegségek, melyek terjednek és egész társa-
dalmi rétegeket megmételyezhetnek, inficiálhatnak.

¹ Énekek éneke 2, 5. — ² Midrás Jalkut Sir-hassirim. —

Ilyenek a דעות אפיקורסות az istentelen eszmék is, melyek valamely hitetlen elméből kiindulva a könnyen-hívő embereket megtévesztik és egész rombolást vihetnek véghez a gondolkodni nem tudó tömegben.

Tagadhatlan, hogy sohasem voltak a hitnek nagyobb ellenségei, mint napjainkban. Az álbölcsesség, a tudományns demagógia, a modern de üres jelszavak kultusza, a korlátlan szabadosság, az állati vágyak kielégítése és az önzés uralma. Az elfáradt nemzetek utódait nem az életerők elégtelensége, hanem az életerők bizonyos disharmoniája jellemzi. Ezt a disharmoniát, a lelki erők efajta fegyelmezetlenségét régen látjuk már lépten nyomon, de nyilvánvalóvá most lett ebben a szomorú században.

Sokan így gondolkoznak: mire jó az erkölcsös élet? mi hasznot hajt az a híres erkölcs? Az erkölcs szuszog, verejtékezik, fut — fárad, nyargal, izzad — a kenyérért. Az erkölcs olcsó, silány, formátlan ruhában jár. Pedig alaposan tévednek, mert az erkölcs valójában olyan virág, mely a siron túl is díszlik.

Mindazok a bölcsek, filozófusok, tudományos kutatók, természetbúvárok, költők és írók, akik azt hirdetik, hogy a föld nincs egyedül a világűrben, csak egy kis porszem a világok között és hogy nemcsak égitestek, hanem millió naprendszerek is vannak, amikor az egyik az ősanyagot, a szubstanciát imádja Isten helyett, a másik magát az életet, a modern teozófia pedig azt tanítja, hogy az istenkérdés megoldhatatlan, ha nem mindenben keressük Istent olyformán, hogy Isten a kőben alszik, a növényben lélegzik, az illatban mozog, az emberben öntudatra ébred, Nietzsche, Stirner, Carlyle, Caming, akik az embert magát tartják Istennek — s mind a

többi akarva, nem akarva, tudatosan és öntudatlanul viszik vissza az emberiséget a hellenizmus felé, mely az erős, a szép, a büszke és egészséges embert hitte Istenhez leghasonlóbbnak.

Az ilyen elvek és eszmék révén oda juthatunk, ahová a görögök legnagyobb szelleme: Likurgus jutott, aki eszményi államában azt kívánta, hogy a tehetetlen öregeket és a gyöngé, csenevész gyermekeket kitegyék a tajgetus hegyére, hogy ott elpusztuljanak, éhhalállal muljanak ki. Bizony mondom nektek אשר תמיטי דרך ההולבים בתורתה »Boldog, aki az egyenes ösvényen jár és a Tóra útját választja magának.¹

Nem merő káprázat és hiú álom-e mindaz a vívmány és dicsőség, amit a mai korunk a hitetlenség eredményeként felmutat? Humanizmus? Micsoda vad agyrém ez! Democrácia? Micsoda bohó képzelődés! Szabadság? Milyen gyermeki állítás! Maga az annyira magasztalt művelődés csak színes, nagyon vékony máz, mely alatt sutorog és bármikor kitörhet az ősi barbárság minden állati szenvedélye. Mert igaz hit nélkül nincs vívmány, nincs dicsőség, nincs és nem létezik igazi boldogság, megalégedés.

Vannak bölcsészek, kik új vallást, az úgynevezett életvallását hirdetik. Azt akarják elhitetni velünk, hogy lehetséges a felvilágosodottság a mai értelemben felfogott erkölcsi romlás elkerülése hit nélkül. Ha nem is hiszünk — így mondják ők — ha nem is félünk egy felsőbb, erősebb égi hatalomtól, azért nem kell, hogy oda jussunk, hogy az emberiség vágyainak, aljas ösztöneinek és szenvedélyeinek rabjává legyen, hanem lehetséges az olyan ma-

¹ Zsolt. 119 1. —

gasfokú lelki fejlődés, amikor az ember saját lábára állva, saját maga lehet az, aki megítélni és fegyelmezni tudja magát. Csakhogy elfelejtik azt, hogy אין אדם רואה נעי עצמו hogy az önszeretet, mely bizonyos mértékben minden emberben meg van, sohasem talál kivetni valót, sérelmeset saját cselekedeteiben. Ez a tan biztosan odavezetné az emberiség zömét, hogy elkövetne mindent, ami erejében áll, nem respectálva semmi szentet, semmit, amit az erkölcs javal, mert nem igaz, hogy az emberek képesek a lelki korlátok alól felszabadulva, testileg korlátozottak maradni, lévén a földi lény יליל להטא inklinálva a bűnre.

Az ilyen teoriák eredményezték azt, hogy — miként Tarquin — a hitből kivetkőzött úgynevezett bölcsök pathossal felkiáltanak: »Bárcsak egyetlen feje volna az emberi nemnek, hogy egy kardcsapással levághatnám.«

És ilyen obscurus nézetek hívőkre akadnak, megrontják a lelkeket, elidegenítik az embereket a hittől, Istentől és megfertőzik az ártatlan kedélyeket. Vajjon milyen betegségnek nevezhetjük ezen istentelen eszméket? Nevezzük azt הולת הראש fejbetegségnek, minthogy fejjel, agygyal vétkeznek és ez nagy baj, komoly betegség. אלהי נא רפא נא לה Óh Istenem gyógyítsd ki a szenvedő emberiséget e nagy, nagy fejbetegségből.

II.

Kedveseim! Az önzés tagadhatlanul közös vonása az embereknek, de az olyan méret, az olyan fokozat, mely az átlagot messze túlhaladja, az többé nem közös gyarlóság, hanem különleges egyéni fogyatkozás. Mentségül azt hozzák fel, hogy minden

ember csak ember, igaz, de nem minden ember emberséges ember.

Vannak irigy, elégedetlen emberek, kik azt hiszik, hogy minden öröm, minden boldogság, mely más arcán ragyog, tőlük lett ellopva és ezért gyűlölnék minden boldog halandót és kancsal szemmel néznek az egész világra. Nincs furcsább örvény, mint az emberi szív. Belevethetnek minden gyönyört, ahelyett, hogy betelnék vele — megrázkodik és kiszélesül. Ezért mondja az Irás אֱוֹדֵב בְּכֶפֶךָ לֹא יִשְׁבַּע בְּכֶפֶךָ¹ Aki a pénzt szereti az nem telik be, nem lakik jól pénzzel.

A pénz hatalmának furiái felemésztk sok ember életét, elrabolják lelkéből a derút, arcáról a mosolyt, az örömet. Az irigység a szenvedélyek legáltaliasabb dühe, mely aljas rágalmakon, nyomorult blasphemiákon élösködik, míg egyszer a más jóhírnevére dobott üszkök közül valamelyik öt magát is fölégeti.

Vannak emberek, kik nem elégednek meg azal. ha Isten fölvitte az ő dolgaikat, ha meg van nekik mindennapi szükségletük, ha semmiben sem szenvednek htányt, ha Isten megáldotta öket földi javakkal. Nekik fáj, öket bántja az a tudat, hogy más ember is meg tud élni.

Ez egy nagy betegség. Az irigység, a kapzsiság, a birvágy, az elégedetlenség. Nincs az a kő, az az érc, az a kemény anyag, melyet meg nem olvaszthatna a hőség. Miért, hogy az emberi szív oly makacsúl tud ellentállni a szeretet boldogító melegének? Miért lehet a szívet oly nehezen meglágyítani és érzelemre ösztökélni? אֲרִי דוֹרֵם וְאוֹמֵל Az oroszlán

¹ Kóh 5. 11. —

zsákmányt ejt, hogy vele éhségét csillapítsa **ואב מורה ואוכל** a farkas széttépi az élő teremtményt, hogy jóllakhasék vele, de az ember üldözi embertársát, ha semmiben sem szenved hiányt, csak azért, mert látja, hogy felebarátja is akar élni.

Sanda szemmel tekint másnak vagyónára, irigy tekintetet vet másnak asztagjára és dühösen kiált fel: »Mindenki gyanus nekem aki él«, aki megélni képes. Mintha bizony csak az ő számára teremtette volna Isten ezt a világot. Neki minden legyen, másnak semmi. Ő jóllakhasék, de más éhezzen, nyomorogjon.

Ugyan milyen betegség ez? Milyen diagnózist állapítsunk itt meg? Ez — kérem — **הולה עינים** Szembaj, szembetegség. Ez az irigy basiliska, örökön a más vagyónára éhező szemnek betegsége. És ez megint nagy baj, súlyos betegség! Óh Örökkévaló **רפאנו ה' ונרפא** gyógyíts ki minket az irigység sárgaságából, ezen nagy szembajból.

III.

K. híveim! Falusi ember, ki a nagy urak szalonjainak sima partquetjén nem igen volt otthonos egy-izben ebédre volt hivatalos a király udvarában. Az uralkodó maga mellé ültette őt, de észrevette, hogy ez a bárdolatlan falusi ember igen ügyetlenül viseli magát az ebéd ideje alatt. Nehogy tehát magatartása megbotránkozást szüljön, valahányszor illetlenül nyujtotta ki kezét valamely étel után a király észrevétel nélkül és jóakaratulag helyes irányba tolta kezét.

Igy cselekszik a királyok királya is velünk gyarló emberekkel. Terített asztalt tesz elébünk és meginvital bennünket: **אכול בשר ושתה יין** egyél húst, igyál bort **ושבעתה ואכלת** egyél jóllakásig. De mert az

ember önmaga nem tudja, hogy mi válik javára, nehogy tehát hamis fogást tegyen, Isten az Ő szent Tórájában szelid útmutatást adott neki, jóakaratulag intvén őt: **את זה תאכלו** ¹ ezt eheted, ez meg van engedve **אתה זה לא תאכלו** ezt pedig ne egyed, mert ez tilos, ez ártalmadra léssen, beszennyezi lelkedot, vérengző természetet szül.

Ámde az emberek egyrésze nem törődik Isten eme útmutatásával és tilalmával **אכלי בשר החזיר והשקן** ² összevissza eszik minden tréflit, n'vélet, utálatot. Eljár a tiltott asztalokhoz, lakomákhoz, torokra és mulatságokra. **אכלה ומחיתה פיה ואמרה** ³ Eszik-iszik aztán megtörüli száját és elhiteti önmagával, hogy nem követett el vétséget. Az Irás pedig hangosan felkiált sokra nézve: **לבלב תשליכון** ⁴ Az ebnek dobjad, de te ne edd meg. Ők azonban konkurenciát csinálnak még az ebnek is és maguk eszik meg, megterhelik gyomrukat tiltott étkekkel. Teszik pedig ezt nem oportunitasi szempontból, nem szükségből, még azzal sem védekezhetnek, amivel a szombai és ünnepnapok megszentelését megokadatulják, hogy a kenyérkereset vasszükségessége, a nehéz megélhetési mód kényszeríti őket reá, hanem egyszerűen **אך להבאסך נתכווני** Isten elleni fellázadásból, pártoskodásból. Legföljebb ilyen gyatra védekezéssel élnek: »Erkölcünk sziklavára a szenvedély, a bűnös vágy ostromának ellent nem állhatott. Az elvsóvárgás betegségében szenvedve nem tudtunk lemondani az inycsiklandozó étkekről **עינא ולבא תרו סרסורי עבירה נתנו** ⁵ szem és szív csábítólag a tiltott gyümölcs élvezetére késztetett

¹ Mózes III. 11, 9. — ² Jezsajás 66. 17. — ³ Példab. 30, 20. —

⁴ Jerus-Ber. I. —

וראית וחשקת ולקחת láttam, vágytam, élveztem és beszennyeztem lelkemet».

Nos kedveseim, milyen betegség ez? Ez — kérem nem más, nem egyéb, mint הולת בני מעים bélbaj bélbetegség. És ez ismét nagy bűn, súlyos véték, komoly lelki baj. Óh Atyánk és Királyunk שלח רפואה שלמה לחולי עמך küldj tökéletes orvoslást néped ezen betegeire!

IV.

Tisztelteim! A legmagasztosabb elvek is elkopnak az idők viharában és a mindennapi élet sorvasztó harcai között, amikor a zászlóra irt jelszavak csak hazug beszéddé válnak a szereplők és szerepelni vágyók ajkain és csupán önző érdekek, egyéni ambíciók és hatalomra, tisztségekre való törekvések palástolásául szolgálnak.

Ilyen elkoptatott frázis az is napjainkban, hogy századunk az emberszeret jegyében született, mely állítás úton-útfélén, napról-napra megcáfolást nyer. Könyörület helyett irigység, kapzsiság jellemzi a legtöbb embert. Duló harc folyik az emberek között. Emberek szerepelnek az élet szinpadán, kiknek szíve pokol, nyelve éles tör, vére méreg, lelke ördög mindenütt túr, ás és vés. Mérgével felzavarja a boldogság forrásait, könyörtelenséggé változtatja a szíveket, maszlagokká a rózsákat.

Pedig az volna hivatásunk, hogy a szegényeket támogassuk, a nyomort enyhítsük, de a rosszakarat mindég őrt áll és gáncsot vet. Ha szegény ember felsegítéséről van szó hány hivatlan prókátor áll elő, hogy ez a szegény ember nem méltó a támogatásra, mert ilyen meg amolyan rossz ember, ezt meg azt tette. Bűn valóságos bűn őt segíyezni. De ezek az

urak elfelejtik bölcseink, mondását tanítását: ¹ בית אהל¹ אין פותחין בו חלונות לראות את נשי² a nyomor sötét kunyhójában nem világítanak az erkölcsi hiányokra és fogyatkozásokra hanem ahol a nyomor felütötte sátorát, ott igyekezzék minden ember tehetségéhez képest a szükségét, a nyomort enyhíteni, anélkül, hogy kínos vizsgálatot tartson, ha vajjon milyen mértékben érdemes az illető a támogatásra. És a segítségnek gyorsan kell jönnie. Hosszú várakozás csökkenti a jótét értéket, ellenben kétszer ad, aki gyorsan ad.

És hányan vannak, akik a kéregető szegényt csúfosan elűzik, elkergetik ajtójukból, kik azt a csekély alamizsnát is megtagadják a nyomorultaktól, Hány ember akinek konyhája, éléskamrája, asztala telve van, aki bőségben vájkál innen, e szentélyből kiindulva részvétlenül megy el az éhező vastag kegyetlen könyörtelenség. Ugyan, hogyan eshet jól neked az ebéd, ha tudod, hogy itt van közeledben egy ember, aki mennyei Atyád után tulajdon testvéred és talán egész héten által meleg falathoz nem jutott? Nem lelki betegség-e ez, még pedig a legrutabbak közül való?

Vajjon milyen betegség ez kedveseim! Ez הילת הלב³ szívszorultság szív baj. Könyör és irgalom hiányában lett beteg, érzéketlen szívünk. Ez veszélyes, iszonyú nagy betegség. Óh könyörület Atyja העלה⁴ hozz tökéletes orvoslást minden sebeinkre, minden bajainkra.

Lássátok, kedveseim, milyen beteg a mi lelkünk, milyen szörnyű betegségekben leledzünk. מקף הגל ועד⁵ Tetőtől talpig sebes, fekélyes a mi lelkünk. De ezen ארבע מראות נעלים⁶ négy rendbeli be-

¹ Nemoim 82 ² Jezs. 1. 7.

tegség kútforrása az Isten iránti szeretet és bizalom hiánya, Ezért *בנתה ישראל אמה* panaszkodik Izrael géniusa : *הולה שלי לא הולת הראש ולא הולת עינים ולא הולת בני מעים ולא הולת הלב אלא הולה שלי הולת אהבה היא* Az én betegségem nem éppen fejbaj: atheista nézet, nem csupán szembetegség: az irigység sárgasága, nem annyira bél- és gyomorhaj: a tiltott étkek élvezete, de még csak a szívszorultság és könnyörtelenség kór-sága sem a legnagyobb betegség, hanem igenis a legveszélyesebb, a legsúlyosabb, a legkomolyabb bajom *הולה אהבה* az Isten iránti szeretet hiánya.

Boldogtalan, aki hinni és szeretni nem tudja Istent, ég és föld nem enyhíthetik lelki bajait. Aki Istent szereti és benne bízik, annak nem árthat semmi áltudomány, semmi álbölcsesség, az nem irigykedik felebarátja osztályrészére, az tekintettel lesz a vallás tilalmaira és a könnyörtelenség ismeretlen érzés, ismeretlen fogalomná válik előtte.

Isteni szeretetre és bizalomra van szükségünk mindnyájunknak, hogy az élet sebeit és bánatát könnyebben elszenvedhessük. Isteni bizalom nélkül szívünk megtörne, midőn a halál arat végig családi körünkben és rétjein.

A kifürkészhetlen isteni akarat kitépett egy fát és földre terítette. És ime egy pillanat alatt sok évek keserves munkája rombadőlt. Ott állott hült teteme mellett gyászos özvegye. Átrajzottak agyán életének kedves órái, boldog napjai, derős évei, csodálatos, fokozatosan szépülő, harmonikus családi életének minden pillanata. És most elhagyja őt örökre a gondos férj, aki mindenkor ajkairól leste el a kívánságot. Mily szörnyű csapás! pótolhatlan veszteség! A szív összeszorul és majd megszakad a fájdalom ónsúlya alatt. De egy tekintet az égre, egy gon-

dolat Istenre, akinél férje ezentúl élni és időzni fog és e bizalom legott visszaadja lelkének egyensúlyát.

A sors dúló fergege legmérgeesebb dühében elragadta az édes anyát és mordul csapott a gyermek szívébe, mely felsikong: Óh, de nyomorúlttá tett engem édes anyám halála! Életemnek legnagyobb boldogsága örökké eltűnt. Minő árva, minő elhagyatott lettem egyszerre. Óh mily gyorsan tűntetek el boldogságom szép órái! Miért, óh miért édes anyám — így sóhajt fel magában az árva — miért szakadtál el tőlem, itthagya engem e mostoha világban, melynek zord lehelete alatt nem jön segítség sem a szívből, sem az észből. Óh én nagyon boldogtalan vagyok! De ha él az árvában a hit és a tudat, hogy az elköltözött anya ott fenn is örködik fölötte, mindjárt nem érzi magát oly elhagyatottnak, oly boldogtalannak. Hiszen anyja a térbeli távolság ellenére is vele van. Lelke virraszt fölötte, édes magzata fölött.

Sívít a szél, rázza a házak rozzant ajtait és ablakait. Jeges, fagyos, barátságtalan éj veri haza az embereket. De benn a lakásban meleg boldogság van. Csak egy házban nincs. Itt most a halál hideg fagyossága uralkodik. Jajgatás és gyász vett itt tanját. Könnyek, égő, izzó, keserves könnyek gördülnek egy kedves halott képére. Nincs hát többé az, aki a családnak lelke, üdve, feje és gondozója volt, Meghalt az édes apa és a gyermekek támasz nélkül maradtak e rideg, részvétlen világban. Ki gondoskodik ezentúl róluk, ki keres számukra, ki nevelje őket a jövő, az élet számára? Senki, senki! El kell pusztulniok, mert hiányzik oldaluk mellől a fenntartó erő, az érett tanácsadó, a biztos kalauz. Ki mondja ezt? Hát ott fenn nincsen senki?

Hát az a jó Isten nem-e gondozója, segítője, atyja az árváknak? Óh csak benne bízzál árva gyermek! **וְהוּא אֲבִינוּ הוּא מַלְכֵנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנו** Ő a mi Atyánk, Ő a mi Királyunk, Ő a mi Segítőnk örökkön-örökké.

Amen.

Alberti-Irsa . . . .

Büchler Zsigmond
alberti-irsai főrabbi.

A hit.*

יום שביעי של פסח תרנ"ו

¹ וירא ישראל את ה' והגדלה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם **וְהוּא אֲבִינוּ הוּא מַלְכֵנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנו** És Izrael látta a nagy hatalmat, melyet az Örökkévaló Egyiptomban művelt; a nép félt Istentől, hitt benne és Mózesben az Ő szolgájában.

A hit, melyről itten szó van, ugyanaz, melyet már a patriarkák elseje, Ábrahám ősatyánk, vallott. Midőn az Örökkévaló legelőször megjelenik Mózesnek az égő csipkebokorban, mint a patriarkák Istene gyanánt nyilatkozik meg neki. Egyiptomba is azzal a megbizással küldi, hogy így szóljon Izrael gyermekeinek: **ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב** Az Örökkévaló, a ti őseiteknek az Istene, Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, küldött engem hozzátok; ez az én ne-

* Tartatott Szegeden 1896. ápr. 4-én. —, Mózes II. 14, 34, — Móze: II. 3, 13. —

vem mindvégig és ez az én elnevezésem nemzedékről nemzedékre.

Ábrahám a mi vallásunk kútfeje, ő a mi hitünknek a tulajdonképeni megalapítója. A midrásnak ama elbeszélései, melyek szerint Ábrahám már ifju korában kereste, kutatta a természet különféle megnyilatkozásainak végső okát, arról tesznek tanúságot, hogy ő hitét sok fáradság után küzdötte ki magának. Majd, így olvassuk hagyományos iratainkban, a tündöklő csillagoktól környezett, szeliden fénylő holdot tekintette a természet urának, majd pedig a ragyogó napot, mely világával és melegével viruló, pezsgő, áldásos életet fakaszt a földnek völgyein és halmain, síkságain és bércein. Midőn azonban látta, hogy törvényes szabályossággal váltják fel egymást a világ szolgálatában, arra a tudatra ébredt, hogy kell, hogy legyen valaki, akinek mint alkotójuknak, még ezek a bámulatos égi testek is engedelmeskednek, kell hogy legyen valaki a természet fölött, akinek hódolattal, alázattal, imádattal tartozik minden halandó és akit nem szabad megtagadni még akkor sem, ha sok keserüséget, számos üldözést kellene érte szenvedni, a másként gondolkodó sokaságtól.

És ez az, amiért Ábrahám annyira kiválik népünk történetében. Az ő egész kora el volt merülve a legdurvább bálványimádás fertőjében, és ő maga mégis fölemelkedett az Egyisten tiszta ismeretének verőfényes magaslatára. Azért mondja a próféta is, hogy mindig tisztelettel tekintsünk fel ő hozzá ¹ **הַיְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵל עֶזְרָא** tekintsetek fel arra a sziklára, melyből kivágattatok **הַיְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵל עֶזְרָא** tekintse-

¹ Jozs. 5, 1.

tek fel Ábrahámhoz, a ti ősatyátokhoz אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי tekintsetek föl hozzá büszke önérzettel, mert az ősrégi korban ő volt egyedüli az, aki az Egyistennek szent nevét hirdette, ezáltal tiszta erkölcsöt terjesztve embertársai közt.

De sajnos, az emberiség művelődésének története nem halad folyvást egyenes vonalban. Az Egyistenben való hit, mely Jákób gyermekeiben még élt, midőn Egyiptomba költöztek, lassan-lassan kivészett a következő nemzedékek lelkéből. Nemcsak testük volt őseinknek az egyiptomi hosszas rabszolgaság által leigázva, hanem szellemük is, és az idők folyamán ők is olyan bálványimádókká lettek mint zsarnokaik.

Ha ebben az állapotban szabadútlak volna ki a rabság házából, akkor hiába vezette volna őket Mózes a Szinaj hegy`elé. Minden aratásnak első és elengedhetetlen feltétele a talaj jó előkészítése, okoszerű megművelése. Ha a gazda föl nem szántja a földjét, hiába veti el a magot. A szél elhordja, a madarak fölfalják, és ami kikél, az is csakhamar elpusztul. Ha őseink Egyiptom előítéletével, a bálványimádók hamis világfelfogásával, a pogányság ferde nézeteivel, babonáival elteltten hallották volna az Urnak ígéit kihirdetni a lángvető Sinaj alján, biztos, hogy azok meg sem fogamzanak lelkükben, nem is szólva arról, hogy nemes, üdvös, emberboldogító tettekben mutatkoztak volna.

ואמר így szólott az Ur az ő prófétáihoz: הֲלֹא שְׁלוֹ שְׁלוֹ פְּנֵי דֶרֶךְ הַרְיָמִי מִבְּשׂוּל מִדְּרֹךְ עַמִּי egyengessétek, egyengessétek, tisztítsátok meg az utat, — ha azt akarjátok, hogy Izrael az én népemmé, igazán Isten népévé váljék, el kell távolítanotok útjából minden botrányt, el kell törölnötök minden erkölcsrontó

szokást, a balvéleményeket, a ferde, hamis nézete-
ket, melyek az általán boldogító isteni eszményeknek
a meghonosítását, erős meggyökeredzését, diadalra
jutását gátolják.

Azért kellett, hogy őseink már Egyiptomban
megismerkedjenek annak a vallásnak főbb elveivel,
melyet az Öröklétű a pusztában ki akart számukra
nyilatkoztatni . . . .

I.

Vallásunknak legfenségesebb és mert minden
szépet, minden magasztost, minden üdvöt, minden
erényt magába foglaló, legáltalánosabb eszméje, hogy
az Öröklétűn kívül nem létezik semmi más isteni
lény a világon.

Egyiptomban azonban imádták a természetnek
majdnem mind: nagyobbszerű nyilvánulásait, csak
a legtisztább szellemű istenséget nem. Imádták az
állatokat, a tüzet, a napot, holdat, csillagokat, csak
Őt nem, aki mindezeket alkotta. Annyira benne
voltak a pogányságban, hogy Pháraó magáról is azt
képzelte, hogy ő isteni hatalommal van felruházva.
אני יצאתי מן עשיתי Az enyém a Nilus és én teremtet-
tem — én teremtettem őt, én teremtettem magam,
szokta ő mondani. És a nép, mely élettelen sárból
gyúrt, kőből, fából faragott tárgyakat is istenített,
ezt is elhitte. Pháraó volt a leghatalmasabb az or-
szágban, nem csoda, ha különösen az elnyomott
rabnép félt tőle mint valami isteni lénytől.

A csapásoknak tehát, melyeket az Úr e zsar-
nokra küldött, az a céljuk is volt, hogy a megátal-
kodott zsarnok megalázza magát előtte és ismerje
el, hogy Övé egyedül a dicsőség és senki másé

למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ, ¹ hogy tudd meg, hogy nincs hozzám hasonló az egész világon.

Vallásunk egy másik eszméje, hogy az Örök-létű hatalma végtelen. הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' ² Tudd meg ha még nem hallottad, hogy a világ Istene, az Örök-létű, aki a föld sarkait alkotta, nem fárad el soha, és nincs határa az Ő bölcseségének. És erről is meggyőződtek őseink Egyiptomban. Hisz még Pháraó is kénytelen volt ezt elismerni, midőn keservesen tapasztalá, hogy önistenítése nem bír rajta segíteni.

Az Ur teljesíteni fogja óhajod, úgymond néki Mózes, למען תדע כי אין בה' אלקינו, hogy belásd, nincs oly isten mint a mi Istenünk.

Vallásunknak egy igen fontos eszméje, hogy az Örökkévaló nemcsak teremtette, hanem fönn is tartja a világot, kormányozza, igazgatja és vezeti az emberiséget általa ismert fenseges, magasztos célok felé; örködik az emberek fölött, vigyáz tetteikre, hogy megjutalmazhassa a jókat, megbüntethesse a gonoszokat. És ezt is tudtára adá az Ur Pháraónak és általa mindazoknak, akik Egyiptom földjén laktak. Meghallgatom könyörgésed למען תדע hogy megszíveld בקרב הארץ כי אני ה' hogy én vagyok a világnak gondviselő Istene. Vallásunk legsajátosabb tana, hogy Izrael Istennek különös pártfogása alatt áll. És ezt szintén tapasztalták őseink Egyiptomban; de nemcsak ők, hanem zsarnokaik is למען תדען A 10 csapásnál különösen látni fogod, szólott Mózes Pháraónak אשר יבלה ה' בין מצרים ובין ישראל hogy az Örökkévaló különbséget tesz Micrájim és Izrael között.

Sokkal nagyobb csapással sújtotta azonban az

¹ Mózes II. 9 11. — ² Jezs. 40 28. —

Öröklétűnek igazságszolgáltatása Pháraót a tenger-nél, mint odahaza Egyiptomban. Így vallásunknak ama főbb eszméi is sokkal mélyebben vésődtek be Izráel szívébe itten, ahol Istennek a hatalma fokozódott mértékben nyilvánult meg szeme előtt.

Ezt a népet azután bátran vezetheté Mózes a pusztában a Sínaj hegy felé, mert így jól el volt készülve az Isten igéinek a meghallgatására, megértésére, megszívelésére.

Midőn Izráel, átkelvén a Vöröstengeren, maga is tanúja volt annak a nagy hatalomnak, melylyel az Öröklétű az ő félelmetes zsarnokait megsemmisítette, midőn minden kétséget kizárólag belátta, hogy úgy van miként vezére hirdette, hogy a patriarkák Istenének hatalma felülmúlja a zsarnokok és bálványaik összes hatalmát, és hogy őt az Isten szemlátomást pártfogolja, akkor nem félt többé senkitől, csak Istentől, akkor nem hitt többé a bálványok hiúságában, de hitt az Öröklétű fenséges lényében.

1 ¹ Mielőtt ¹ ויראו העם את ה' לשעבר לא היו יראים את ה' őseink tudatával voltak annak, hogy azé a hatalom egyedül, aki fölnt honol a magas egekben, mindaz képezte félelmük tárgyát, aminek a magukénál nagyobb hatalmat tulajdonítottak, csak Ő nem, akitől egyedül várhatták megszabadításukat, boldogságukat. De miután tapasztalták, hogy embertelen zsarnokaik oly hirtelen, oly váratlanul megsemmisültek, nem féltek többé sem a bálványoktól, sem készítőiktől, sem imádóiktól.

Azért mondja a próféta, aki Istenen kívül még valamitől fél, az még mindig nem rázta le magáról egészen a pogányság béklyóit ² ² כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאמות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים סחמה

¹ ילקוט — ² Jorm. 10. 2.

az Örökkévaló, a pogány népek szokásait el ne tanuljátok és az égnek jeleitől ne rettegjétek, mert csak pogány népeknél érthető, hogy rettegnek tőlük, mivel elfogúltságukban jelentőséget tulajdonítanak nekik ; de ti, kiket a Tóra szelleme felvilágosított, hogy azoknak semmi jelentőség nem tulajdonítható, miért félnétek ti tőlük.

Még nagyobb mérvben áll ez a hitről. Aki Istenben nem hisz, hisz egyébben, hisz mindenféle babonában, amint ezt a tapasztalat sokszor mutatja.

A hit már, mint hit egyike az emberi lélek leg-sajátságosabb jellemvonásainak. Olyan régi az, mint az emberiség maga, és addig mindig meg fog nyilatkozni szívében ameddig ő e földet lakni fogja. Minden időben voltak olyan dolgok, amiket az ember eszével nem bírt teljesen fölfogni, olyanok vannak napjainkban is és lesznek a jövőben is. És mint-hogy természetünkben van, hogy ott is kérdéseket vetünk fel, ahol szellemünk nem adhat kielégítő feleletet, kénytelenek vagyunk azzal beérni, melylyel sejtelmes lelkünk szolgál.

Igaz a tudomány a mai napig igen magasra fejlődött. Amiről a régiek még álmodni se mertek, azt mi megvalósítva látjuk. Aminek létesülésén a multnak emberei évek hosszú során át fáradoztak, azt mi a gőz és a villany segítségével összehasonlíthatatlanul sokkal rövidebb idő alatt szebben és jobban elvégezzük. Tér és idő nem képez többé korlátot ránk nézve. Egypár óra alatt kényelmesen tehetünk meg olyan utat, amihez régen hónapok fáradalma kellett, és távoli barátunkkal úgy beszélhetünk mint azzal, aki közvetlen közelünkben van. De mindazonáltal nem tagadhatja senki, hogy még

mindig igen sok dolog van minden téren, amit a jelenkor embere előrehaladottsága, fényes tudománya dacára, nem bír magának megfejteni, nem tud megmagyarázni.

Sőt ha őszinték akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy mindenütt, ahová az ember a tudomány fáklyájával bevilágított, mindenütt maradt még néhány pont, ahová annak fénye be nem hatolhatott. És így a végokokra nézve mindenütt ahhoz a felvilágosításhoz kell folyamodnunk, melyet Istent sejtő Isteni lelkünk ad róluk.

A hitnek általánosan használt kifejezése héberül אמונה. A Talmudban olvassuk, hogy Izráel őskorában többen iparkodtak néhány vallásos elvet fölállítani, mely vallásunk összes rendeleteit, parancsait épúgy mint tilalmait magába foglalná. Micha például háromba foglalta össze valamennyit הַגִּיד לְךָ אֲדָם מִה מִטֹּב וְמִה הָ הָדָרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשֵׂת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֵסֶד וְהִצַּנֵּעַ לִבְת עַם אֲלֶיךָ Kihirdették neked, oh ember, mi a jó és mi egyebet követel az Örökkévaló tőled: minthogy igazságos légy szeretetet gyakorolj és alázattal jársz Istened előtt. ¹ Még egyszerűbben járt el Chabakuk próféta, amennyiben ő a Tórának 248. parancsát és 365. tilalmát abba az nygetlen vallásos tanításba foglalt össze וְצִדִּיק בְּאַמּוֹנַת יְהוָה ² a jámbor boldogan él a maga hitében. A »hit« szó אמונה azonban sokkal mélyebb értelmű, mint hazánk nyelvén. Van benne valami a bizalomból, az odaadásból, a ragaszkodásból, a hűségből, sőt az igazságból is. A zsidó hit főként abban különbözik más vallásuak hitétől, hogy nekünk az észnek a szózatára is figyelniünk kell.

A mi hitünknek jelképi kifejezését megtalálhat-

¹ Micha 6, 8. — ² U. o. 2. 4.

jük azokban a szavakban, melyekkel a Tóra az Ur megnyilatkozását a Sináj hegyén leírja. ¹ וַיִּבֶן ה' אֶת הַהָרִי וַיְבַרְדֵהוּ בָּאֵשׁ אֶמְלֵת בְּרִאשׁוֹ וְהָרִי אֶת הַהָרִי וַיִּבֶן ה' אֶת הַהָרִי וַיְבַרְדֵהוּ בָּאֵשׁ אֶמְלֵת בְּרִאשׁוֹ. És az Öröklétűnek dicsősége emésztő tűzként jelent meg a hegytetőn Izráel gyermekeinek szeme láttára. A sűrű köd fölött tehát a tűz lobogó lángjának a világitása. E szerint hit a zsidó vallás, amennyiben az Örökkévaló lényének teljes felfogása halandónak nem adatott, és igazság a zsidó vallás, amennyiben fölötte ragyog az emberi szellemnek világitó lángja. Nekünk nemcsak hinnünk kell Isten létében, hanem arra is kell törekednünk, hogy Őt, amennyire lehet, megismerjük, amint ezt Dávid király szívébe kötötte az ő fiának: ² דַע אֶת אֱלֹהֵי אֲבוֹתָ וְעַבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חַפְצָה. Ismerd meg apád Istenét, hogy szolgálhassad teljes szívvel és odaadó lélekkel.

Semmi sem bizonyítja jobban hitünknek isteni eredetét, mint az az általán elismert tény, hogy minél tovább halad a tudomány, annál jobban belátják az emberek, hogy úgy van, miként már Ábrahám ősatyánk hirdette, hogy a világnak teremtését, fönállását, kormányzását csak egy Istennek köszönhetjük. És igaza van a bölcselő magyar költőnek, hogy minél mélyebben behatolunk a természet titkaiba, annál inkább feltárul előttünk Istennek ama végtelen bölcsesége, melylyel eget és földet alkotott. Azok a neves bűvárok pedig, akik Istennek letét tagadják, hasonlók ahhoz, aki addig nézett a tündöklő napaa, míg gyöngye szeme egészen elhomályosult. Ha az ilyen ember azután a napnak létezését tagadja, nem azért teszi, mert nem ragyog, hanem

¹ Mózes. II. 24. 15. — ² Chron. I. 28. 9. —

azért, mert ő nem látja többé. Így vakítja el némely természetbúvárnak lelki szemeit az a nagy isteni fény, mely a kutató előtt mindenütt feltűnik, és azután tagadja, mert ő nem láthatja többé. —

Hit és tudománynak támogatniok kell egymást. Üdvös a tudomány a hitre nézve, mert megőriz bennünket attól, hogy a legmagasztosabb lényről kalandos, hamis nézeteket tápláljunk és üdvös a hit a tudományra nézve, mert nem engedi annyira elhomályosítani lelki szemeinket, hogy azután a teremtmények mögött észre ne vegyük a Teremtőt. És ha mégis előfordulna קילורית לעינים balszam a hit s meggyógyítja lelkünket, amint írva van. ורחה לבשרי ורחה לעינים שמי שמש מדקה ומרפה במנהגה Világít nektek, én jámboraim, az üdvösség napja, melynek sugarain örök gyógyulást küldök számotokra. ¹

II.

וַיֵּאמְרוּ בְּהַרְבֵּהּ עַמְּךָ חִטִּים Hittek az Örökkévalóban és Mózesben az ő szolgájában.

A hit maga, zsidó felfogás szerint még nem idevezítő. Hiába mondaná a zsidóság körében valaki, hogy hisz Istenben, a pusztá hitnek nincs minálunk sem bűnbocsajtó, sem megváltó hatása. A Tóra mitőlünk legelső sorban tetteket követel, de nem hitet. Ez csak akkor érdem, ha nemes cselekvésekben mutatkozik, ha szép, könyörületes ember boldogító tettekben nyilatkozik, de nem úgy, miként e napokban valaki cselekedett, hogy nem eléggé kárhozatandó tettel ugyanazon a napon meghazudtolta, megcáfolta azt, amit az igazságszolgáltatás fényes termeiben hitként, szemforgató malaszittal hirdetett.

¹ Maleachi 3, 20

Midőn Isten megjelent Mózesnek a pusztában, hogy őt az elnyomott nép felszabadítójává avassa, és ez azt a kérdést vetette föl: **מה זכות יש לישראל שיצאו מצרים** milyen érdeme van Izraelnek, hogy Egyiptomból kiszabadúlhasson, nem az a felelet hangzott feléje az égő csipkebokorból, hogy csak higgyen és az Ur meg fogja váltani, hanem ahogy majd szolgálni fogja az Istent. Ha olyan felelet hangzott volna feléje, biztos, hogy akkor Mózes maga nem lett volna meggyőződve isteni küldetéséről, ami pedig a felszabadítás nagy munkájának leglényegesebb foltétele volt. Őneki, aki élteinek egész történetében távol tartotta magát minden rajongástól, aki mindennütt mint a tett, sőt bátran mondhatni, mint az erélyes tett embere mutatkozott, hogyan lehetett volna neki mondani, hogy a megváltáshoz elég a pusztá hit. Egy Mózeset csak úgy lehetett meggyőzni arról, hogy az Öröklétű az, aki megnyilatkozott néki, ha Izrael felszabadításáért tett ceket követel. És valóban így olvassuk az Írásban: **וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם מצרים תעבדון את אלקים על ההר הזה** Ez szolgáljon neked jelül, hogy Én küldtelek, ha kivezeted a népet Egyiptomból, itt fogjátok szolgálni az Istent, ezen a hegyen, szolgálni, amint szolgálni szokás tettel, de nem hittel.

Persze ez így nehezebb, mint megfordítva. Ám minden vallás olyan; hogy a fényes, nagy jutalomért, melyet hívei számára kitűz, megkívánja, hogy az ember azután küzdjön, dolgozzék, fáradozzék érte.

Milyen hitet kíván tőlünk a mi vallásunk? : **שמע ישראל ה' אלקינו ה' אהר** Halljad Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy. **ה' ה' אל רהום**

והתנו אך אפים ורב הסר ואמת וגו' Az Örökkévaló változhatatlan mindenható, könyörülő, irgalmas, sokátűrő, szeretettel és hűséggel teljes. Megőrzi szeretetét ezrediziglen, megbocsát hibát, vétket és bűnt nem hagy azonban büntelenül sem. ונשמרתם מאד לנפשותיכם. Óvakodjatok nagyon lelkeitek miatt, mert nem láttatok semmiféle képet azon napon, midőn az Ur hozzátok szólott a tűz közepéből. Oly igaz mint élek, azt mondja az Uristen, hogy nincs tetszésem a gonosz halálán, hanem a gonosznak megtérésén útjából, hogy életben maradjon. Térjete meg, térjete meg gonosz utaitokból! Miért akartok meghalni Izrael háza? משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם ממכון שכנתו השגורה. A mennyből tekint le az Örökkévaló, tekint le az ember minden fiára. Lakának magasságából gondját viseli a föld minden lakójának. Közel van az Ur mindenkihez, ki Őt hívja, mindenkihez ki Őt hívja igazságban. Azknak akaratát, kik félik, teljesíti és könyörgésüket meghallgatja.

Milyen tetteket kövelel tőlünk a mi Tóránk? Pészachkor kovásztalan kenyeret kell ennünk, szombaton nem szabad dolgoznunk. Vagyonunkat, keservesen megtakarított szerzeményeink jó részét lefoglalja a szegények, az árvák, az özvegyek számára. Buzdít olyasmire, amihez nem vonzódunk, és amit szeretnénk, attól eltilt bennünket. Korlátozva vagyunk munkákban, korlátozva élvezeteinkben.

Vallásunk hitbeli része tehát könnyű, minthogy nem ellenkezik szellemünkkel, cselekvési része nehéz, minthogy szenvedélyeink, vágyaink ellene vannak. És mivel ez így van, azért fekteti a Tóra a fő-

súlyt a cselekvésre. Másutt megfordítva áll a dolog. Ott a hit különösen a gondolkodókra nézve roppant nehéz, mert el kell némítani az észnek óvó szavát, de a tett nagyon könnyű, mivel majdnem minden meg van engedve. Azért fektetik ottan a fősúlyt a hitre, és csaknem egészen tőle teszik függővé a halandónak idvezülését.

Egyébiránt nagyon sok függ a neveléstől. Ennél fogva érthetjük azt a csodálatos hitet is ott, ahol az emberbe beoltották még zsenge korában. De hogyan értjük azt, hogy valaki, akinek kötelessége volt: **דע את אלהי אביך** hogy Isten lényéről észszerű meggyőződést sznrezzen magának, hogy az átpártol oda ahol másként gondolkodnak, hozzá még megátkozva őseinek vallását, azt a vallást, melyben ő maga is felnövekedett. Eleinte talán sikerül a kilátásba helyezett jutalomnak elnémítani az észnek tiltakozó szavát, de végképen nem hallgat az él egynél sem, Es ha, ami szintén elő szokott fordulni, ha az ily elpártoltak azután még tüntetnek is ellenünk új hitükkel bátran felelhetünk nekik a próféta szavával: ¹ **אם לא האמינו כי לא האמינו** Bizony ti nem hihettetek magatok sem, mert nem hittetek akkor, midőn a hit még könnyen elsajátítható volt. Ezt különben megmondták nekik a hitbuzgó középkorban is, nemcsak mi, hanem az egyháznak kimagasló férfiai is akárhányszor. Mert minden ember, aki komolyan gondolkodik és ismeri a léleknek szövevényes törvényeit, nagyon jól tudja, hogy az új hit-jelvényeknek tüntető hordozása és az előbbi hitsorsak átláz, gyűlöletes üldözése a legkevésbé bizonyít amellet, hogy őszinte meggyőződésből lettek volna követői

¹ Jezs 7, 9. —

új vallásuknak. Aki védekezik, mielőtt támadtatik, az mindenkiben fölkelte azt a gyanut, hogy az ő lelkiismerete nem lehet valami nagyon tiszta. Aki oly feltűnő módon bizonyítgatja, milyen rendkívüli buzgóság lakozik az ő szívében új hite iránt, az ép az ellenkezőjét bizonyítja be, különösen azok előtt akik olvasni tudnak az embernek bensejében, nem hagyván magukat félrevezetni a külső szín által.

ואמינו בה ובמשה עבדו Ezt a Targum így fordítja ;
 חמינו במשה דה ובנבואת משה עבדו Hittek az Örökkévaló szavában és Mózes, az ő szolgájának próféataságában. Hitték, hogy mindaz, amire őket Mózes tanította, Istentől ered, hitték, hogy Mózes próféta és csak azt hirdeti nekik, amit az Örökkévaló közölt véle

¹ אהמאן ברועה ישראל כאלו מאן במי שאמר דהי העולם A hit Istenben és a hit Mózes próféataságában bölcseink szerint együvé tartozik, ez kiegészítője és támogatója annak. Amíg híven megszíveljük azokat a tanításokat, melyeket Mózes öt könyve tartalmaz, addig biztosra vehetjük, hogy az Egyistenben való hit élni fog lelkünkben eredeti tisztaságában. Mert, szigoruan véve, az egész Tóra nem egyéb, mint egy hatalmas remek emlék, melyet a próféták legnagyobbika az Egyistenben való hitnek állított örök időkre. Ez emléknék sérülése sérti a hitet, a hitnek csorbítása csorbítja az emléket. Erre céloz a Meszórának rövid, de mély értelmű megjegyzése : ואמינו בה ובמשה עבדו ובהמשה ויהיה העם באלקים ובמשה Ahol a nép Istenben hitt, ott hitt Mózesben is és ahol Isten ellen zugolódott, ott zugolódott Mózes ellen is.

Ilyesmit különben ma is tapasztalhatunk. Akik közülünk a feltámadásról saiat szemükkel akarnak

¹ Jalkut.

ma meggyőződni, elárulják, hogy keveset tanultak vagy nagyon sokat felejtettek Mózes tanításaiból, mert különben tudnák, hogy a legmagasztosabb lénynek egyik főtulajdonsága az Örökkévalóság, a változhatatlanság, és így Istennél sem sírbaszállásról, sem feltámadásról szó sem lehet.

Hittek az Örökkévaló szavában. **והמינו במימרא דה'** Az Istenben való hit egyuttal elismerése annak a viszonynak, mely az ég és a föld között fönnáll, mely a halandót a legfenségesebb lényhez fűzi, elismerése annak, hogy, amint az Irás sokszor mondja, **ברית** egy frigy köti össze az embert Istenével.

Ezt megint azok nem gondolják meg, akik azt mondják, hogy ők hisznek ugyan Istenben, de nem tartoznak semmilyen valláshoz. Ha hisznek Istenben azoknak a kötelességeknek is meg kell felelniök, melyek e frigyből rájuk haramlanak. Mert akik frigyet kötnek, kötelezettséget vállalnak magukra és mindenkitől joggal várható, hogy teljesíteni fogja, amit ünnepélyesen ígért. A hitnél is kettős ígélet van. **את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר**

את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר ¹ Te hitet tettél a mai napon az Örökkévaló előtt, hogy Ő lesz a te Istened, hogy járnál fogsz az Ő utain, megőrizni szabványait, parancsait, törvényeit és hogy hallgatni fogsz szavára. **וה' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר** Örökkévaló hitet tett előtted a mai napon, hogy te léssz az ő külön népe, amint megígérte néked.

Az Ur beváltotta szavát. Népünk több ezer éves története tanuságot teszen róla, hogy nem alszik és nem szunnyadoz Izrael őrzője. Többször volt már Izrael oly szomorú helyzetben,

¹ Deut. 27. 17.

hogy ellenségei kárörvendőn végpusztulását jóslgatták ; de Isten mindig megkönyörült rajta, felemelte súlyedtt állapotából, bánatát örömmé, szomorúságát vígsággá változtatva. Ilyenkor azután mindig fölhangzott a hálás ajkakra a felszabadulásnak ama régi éneke עַי וּמַרְתָּ יְהוָה לִי לִישׁוּעָה dicsőségem és énekem az Örökkévaló, mert Ő volt az én megszabadítóm.

Szabadságünnepet ülünk mi is a mai napon én édes véreim, mert ma visszaszáll lelkünk ama időbe, melyben őseink teljesen felszabadultak Pháraónak zsarnoki hatalmától a Vöröstengernél. És mí, kik e honnak polgárai vagyunk kettős örömmel ülhetjük meg az idén ezt az ünnepet, mert vallásunk is ebben az évben szabadult fel azok alul a bilincsek alúl, melyet a középkornak elfogúltsága, vakbúzgóságára rakott. Micrájim sötét szelleme, mely eddig még mindig fenyegetőn lebegett fölöttünk. ezidén örökre eltűnt szeretett hazánkból. A vallások rangsorában nincsen többé fokozat. Mindenki szabadon követheti lelkének hű óhaját ; az eltévedt ismét visszatérhet és szolgálhatja azt az Istent, aki csodákat mívelt Izraelben, midőn Egyiptom rabságának nehéz láncait széttépte,

Ezért hadd szálljon fel a mi ajkunkról is e szt. órán a szabadságnak ama régi éneke עַי וּמַרְתָּ יְהוָה לִי לִישׁוּעָה dicsőségem és énekem az Örökkévaló, mert Ő volt az én megszabadítóm. Ő volt a multban, ha baj fenyegetett bennünket, Ő lesz a jövőben is, ha vészterhes felhők mutatkoznának a láthatáron, mert Ő a mi Istenünk, Ő a mi megszabadítónk. Ámen.

Zsolna . . . .

Dr. Friedmann Dávid

zsolnai főrabbi.

ליום א' של פסח

(Homilia.)

י ויקרא משה לבל זקנו ישראל ויאמר אלהם משבו וקחו לכם צאן
1 És előhívá Mózes Izraelnek mind a véneit és mondta nekik : Vonúljatok ki és vegyettek magatoknak juhokat családjaitok számára és vágjátok le a peszach áldozatot. — Ez volt — kedves testvéreim! — Izrael szabadságharcának első vérontása : a פסח bárány áldozatának vére. Hadd gúnyoljanak azok, kik őseik embervérmosta páncélos karjának kopjával hivalkodnak ! Hadd mosolyogjon ezen a mai felvilágosodott békekonferenciás kor némely kardcsörtető békeapostola ! a mi büszkeségünket örökkön örökké az fogja képezni, hogy legelső szabadságharcunkban mi embervért nem ontottunk. 2 אלה ברבב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכר »Ezek szekérhaddal, azok lovakkal — de mi az Örökkévaló, a mi Istenünk nevét emlegetjük !

Isten nevét emlegetve áldozták őseink a פסח áldozatot, amihez hősi elszántság kellett. Aki ismeri Egyiptom történetét, aki tudja, mennyire bálványozták, isten gyanánt imádták az egyiptomiak azon időben az állatokat és legkiválóbb embereiket, ki-tüntetésül állatfejvel ábrázolták, az állatokat oly szent

borzadálylallyal vették körül, hogy bántalmazója, megölkője, halálnak halálával lakolt; és a peszach-bárány áldozása oly nagy veszélyt rejtett magában, hogy בשעה שאמר הקב"ה למשה לשהוט הפסח א"ל משה midón Isten mondotta Mózesnek, hogy vágják le a peszach áldozatot, maga Mózes is megdöbbenve szolt: רבון העולם הדבר הזה האך אני יכול לעשות או אתה יודע שהצאן Világnak Ura! hogy fogom e parancsolatodat teljesíthetni, hisz Te tudod, hogy a juhokat az egyiptomiak Isten gyanánt imádják és ha mi szemeik láttára levágjuk istenüket megköveznek bennünket. De Isten felelt: hisz éppen arra szemeltelek ki benneteket, hogy általatok tudják, lássák, gyözödjenek meg, hogy imádásuk tárgya egyszerű, gyámolatlan, tehetetlen állat és lássák be végre a bálványimádás balgatagságát, döreségét.

Csak aki mindezt tudja, alkothat magának fogalmat: mennyi bátorság, milyen elszántság és milyen rendületlen Istenbizalom kellett e fenséges misió teljesítéséhez. Csak aki ismeri a bálványimádás, a tudatlanság ama rémségesen sötét éjjelét, az érti meg igazán, hogy ליל שמרים הוא לה להוציאם מארץ מצרים Megörzés éjjele az Örökkévalónak, hogy kivezesse őket Egyiptom országából, ez az éjjel az Örökkévalóé, megörzésül mind az Izrael fiainak nemzedékeiken át.

I.

ליל שמרים הוא לה וגו' ³ A megörzés éjjele ez az Örökkévalónak. A tévhit sötétségébe isteni fényt árasztani, a hitetlenség és önzés éjjelében tévelygök-

¹ Rabba III., 15, 3. — ² Móz. II., 12, 42. — ³ u. o. —

nek kusza tekintetét a csillagos ég tanítására irányítani : ez vált Izrael nagy és nehéz, de szent és fel-emelő feladatává. És hogy az éjjelek ezer veszedelmei között is teljesíthesse isteni hivatását, adott neki Isten **ליל שמרים** éjjeli őrizetet, a **פסח** éj isteni megváltását **שכל ישראל צרוכן להשתמר בו** ¹ melynek isteni oltalma kiterjed Izrael egész népére, minden nemzedékére, Ábrahámától kezdve az idők végeig. A **פסח** megváltó éjjele volt **אתו לילה שגילה הקב"ה לאברהם אבינו** ² az az éjjel is, amelyben az Örökkévaló megnyilatkozott Ábrahámnak **והוציא ה' את אברהם** és kivette őt a szabadba ; jelezve, hogy Izrael élet-eleme a szabadság léssen mindenha.

De nem az a szabadság, amely szükkeblü és önző érdeket szolgál, nem az a szabadság, amely a földön jár, alacsony vágyak, alantos gerjedelmek kielégítésében merül ki, és amely nem más, mint a legkegyetlenebb lelki rabság a szabadság álarcában, hanem **הבט נא השמימה** az amelyégre tekint fel, égfelé száll az eszmény szárnyain, magasztosabb törekvések vezérelik fenséges ideálok megvalósításához. Mert az alantos földi érdekek elválasztják az embereket és népeket egymástól és egymásiránti gyűlölettel fertőzi meg a lelkeket ; a rút irigység haszonleső szelleme arra ösztökéli az embereket, hogy előre törekvő embertársukat akasszák meg haladásukban. De **הבט נא השמימה וספור הכוכבים ו** ³ te nézz fel a csillagos égre : a csillagok myriádjai milyen háborítlanul haladnak egymás mellett pályájukon évezredek óta, anélkül, hogy egyike a másikának pályájára vágyna sanda tekintettel. Nézd a föld kerekességét és látni fogod a vér- és könnypatakokat, amelyek az embere-

¹ Mechilta e h — ² Pirke derabbi Eliezer 28 —

ket leigázó népek és nemzetek, kényurak és maitalócaik lábnyomaiban fakadtak és az egész földkerekséget a vér jegyében felosztották népek és nemzetek szerint, és felállították határőrnek a gyűlölet daemonját. Nézz az égre és számláld a csillagokat, megtudod-e számlálni azokat is? Nem-e tartotta meg az ég napjával, holdjaival és csillagaival együtt harmonikus egységét, noha minden égi test hűségesen megmarad az ő pályáján?!

וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ És mondta neki: ilyen lesz a te magzatod, a te utódaid. Az Égben bízók, annak erényeire törekvők, tanításait követők. Hazafiui szeretettel ragaszkodnak mindig hazájukhoz, de testvéri szeretettel eltelve minden embertársuk iránt. Rajongó harcosai az eszményi szabadságnak, buzgó terjesztői az istenhit fényének, rettenhetlen hősei az istenismeret és istenbizalom mennyei fényének, amelylyel mindenha harcba szállnak a rabság sötét éjjelével. לַיִל שְׂמֹרִים הוּא לֵה A megőrizések éjjele az Örökkévalónak az Ő harcosai számára, amely nyilvánvalóvá válik az egész világ előtt להוציאם מארץ מצרים az Egyiptomból való csodás megváltás által, amikor Izrael, mint a világ első szabadság népe, mennyei, glóriával övezve indult el a világtörténelem nagy és küzdelmes útjára.

II.

הוא הלילה הזה לה Ez az éjszaka — amelyben a szabadság megszületett — az Örökkévalóé. A szabadság és Isten fogalma azért összeforrott elválaszthatatlanul a פסח megváltó éjjelében. ¹הגיע ליל פסח וקרא יצחק לעשו וא"ל בני זה הלילה כל העולם כלו אומרים בו הלל ואוצרות טללים נפתחים עשה לי מטעמים A פסח éjszakája volt az is

¹ Pirke d'rabbi Eliezer 32 f. —

— így tanítják bölcseink — amikor Izsák szólította Ézsau **עשו** fiát mondván neki: Fiam! ezen az éjszakán dicshymnusok zengenek fel az egész világon; mert a mennyei áldás harmatja száll a mindenségre; menj, tedd magad érdemessé agg apád áldására. És ezt mondotta **רבקה** is az ő kedvenc fiának, Jákóbnak.

És tusára kél vala ez éjjel Ézsau és Jákób szeleme és viaskodnak azóta folyvást, szakadatlanul. Ézsau támad nyers erővel; Jákób védekezik isteni bizalommal. Ézsau megtámadja Jákóbot **ויאבק איש עמו** az éj sötétségében, orvúl a Peniél folyó partján és megsebzi csípőjén. De Jákób helytállott hajnal hasadtáig, amikor a sötétség lovagja kérére fogta: bocsájtaná el, mert feljött a hajnal és a világosságot ő nem bírja ki. Jákób csak áldás ellenében volt hajlandó őt elbocsájtani. És Ézsau nemtőjemeg is áldotta, mondván: **לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל** Ne Jákóbnak mondassék ezután a te neved, hanem Izraélnek, mert küzdöttél Istennel és emberekkel és győztél. És az orvúl támadó Ézsau nemtőjének áldásával vettük fel az »Izrael« nevet, és viseljük azóta mind e mai napig. Milyen homályos és érthetetlen előttünk ez a párviadal, párbeszédével és áldásával együtt! — —

De Ézsau újból támadásra készül. Négyszáz harccsal vonúl Jákób ellen. És Jákób félt nagyon és aggódott. Csatasorba állította ő is kis táborát és azután Istenhez fohászzkodott: **הצילנו נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים: ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתני את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב** Ments meg kérlek testvérem kezéből, Ézsau kezéből, mert

¹ Zohár e. h — ² Móz. II., 32, 29. — ³ Móz. I., 32, 12–13

félek tőle, hogy el ne jöjjön és elverhessen engemet, az anyát az ő fiaival együtt. Te pedig azt mondtad; jót teszek veled és olyanná teszem a te magzatodat, mint a tenger fővénye, mely meg nem számlálthatik sokasága miatt. — De ha Jákób bírta Isten eme ígéretét, miért az ő félelme, miért az ő aggodása?

De ne kalandozzunk tovább az éjjelek homályában, hanem a **☩** éj isteni fényével világítsuk meg a felvetett kérdéseket.

Mert kedves testvéreim! az emberiség boldogságának és boldogulásának alapját megteremteni, megelégedettségének útját felfedezni: ez a törekvés vonúl végig az emberiség fejlődésének történetén. Ez a nagy kérdés foglalkoztatta és foglalkoztatja mind a nagy és fényes vezető-elméket, mind a némes és érző szíveket. De erre törekszenek maguk a néptömegek is és a zsarnokság igája alól felszabadult társadalmi osztályok és alsóbb néprétegek is és kényszerítik a vezető elemeket, hogy e nagy problema megoldásával homloktéren foglalkozzanak, sokszor akaratuk és hajlamaik ellenére. —

Csak az imént letűnt század első felében kezdett derengeni a népszabadság hajnala földrészünk nagy szigetországában. Majd átkelt ez is a tengeren és hirtelen iramodással hódító és vélt diadalújtjára indult. »Szabadság, egyenlőség és testvériség«. Ezt irta zászlójára. És ezek kétségtelenül ragyogványos ideálok, amelyeknek fénye bevilágított az előítéletek sötét éjjelébe. Ezek az ideálok kétségtelenül alkalmasak arra, hogy az emberi boldogság épülete rajtuk felépüljön.

És mit látunk és tapasztalunk ma, egy új század elején? Azt látjuk, hogy az emberiség nem vallja, nem érzi magát boldognak. Azt látjuk, hogy az élé-

gedetlenség tajtékzó hullámai egyre erősebben, egyre szilajabban, egyre dühösebben ostromolják az állami rend pilléreit, a társadalmi rend épületét. Azt tapasztaljuk, hogy a hirdetett fenséges ideálok nem tudtak gyökeret verni, megerősödni és szilárdan megállni az életben azóta sem. Hol találjuk ma az egyenlőséget? Az államok között az egyenrangúság, a vagyon és a fegyveres erő nagysága szerint igazodik. Az emberek közötti egyenlőséget pedig születés, vagyon, rang és foglalkozás szerint határozzák meg. A testvériség köteléke így persze foszlányokra szakad, a szabadság yarán meg veszedelmes rések tátonganak. Hisz az utóbbi évtized ágyúdörgései nem a szabadság és testvériség szózatának diadalát hirdették szárazon és vizen!

És miért e siralmas elkorcsosodás, e lassú kimúlás? Azért **הוא הלילה הזה לה** mert az éjszaka, amelyben a szabadság megszületett az Örökkévalóé. A szabadságot Istentől elválasztani nem szabad, mert az istenhít a szabadság éltető lelke, az ad neki lenge szárnyakat, hogy szálljon a magasba, repüljön a messzeségbe és árássa bilincsoldó szellemét az egész földkerekségen. Lélek nélkül azonban testiessé, nehézkessé lesz, a földhöz ragad, elveszti mennyei ábrázatát, fényét és az önzés, az élvvág्य és érdekhajhászás posványába süllyed és egykori ragyogványos ténye szárnalmas liderefénynyé halványodik.

Akartok kedves testvéreim! még bizonyítékot? Hát vegyük csak kissé szemügyre az újabban fellépett és hatalmas méretekben előtérbe nyomuló új szellemet, amely magát socializmusnak nevezi és mérjük össze a **חופ** ősi szabadság szellemével. Nem az alsó néposztályok azon socializmusát értjük csupán, amely apróbb erőszakoskodásokban nyilatkozik

meg, hanem azt is, amely már a múlt század hetvenes éveiben lépett fel először az irodalomban is. Ez az irányzat is az emberiség boldogságát, elégedettségét akarja megállapítani a legteljesebb egyenlőség alapján. Minden ami van mindenké és senkié. Egyenlő rész a munkából mindenki részére és egyenlő rész mindenki részére az élvezetekben“.

Ezt megvalósítandó, — hogy a legrövidebben foglaljam össze, — megszüntetendőnek mondja az egyén vagyonszerzési és vagyonbirási jogát. Ne legyen vagyona senkinek csak az államnak.

Mindenki egyformán dolgozzon az államnak és mindenki kapjon egyformán az államtól élelmi- és élvezeti cikkeket.

Megszüntetendő továbbá a családó. Közös nagy konyhák és étkezőtermek az emberek közös élelmezésére. A gyermekeket az állam veszi át zsenge korban közös allami nevelésre. Korlátozandó a túlszaporodás az emberanyagban. Így jut majd minden ember legalább egyszer hetenkint egy pezsgős ebédhez. —

És ez volna az igazi szabadság képe kedves testvéreim? Nem-e inkább Egyiptom szelleme ez, *הן קנית אתכם ואת אדמתכם לפדעה*¹ hol megszűnik az egyén törekvő búzgalmával, előretörő lelkesedésével együtt, mert mindent magába szív fel a nagy Moloch: az állam? Nem Ézsau szelleme ez, amely eladja egy tál lencséért mennyei üdvösségét? Mely háttérbe szorítja a szívet, hogy annál jobban terpeszkedjék a gyomor?

És hogy ez rövidséget ne szenvedjen, szűnjék meg a család, akadályoztassék meg az emberanyag

¹ Móz. I,

bő szaporodása, csirájában fojtassék meg a jövő nemzedék, mert gyomra találna lenni annak is és kevesebb jutna azután a mienknek. Oh, mily rémlletesen szánalmas torzszabadság ez, amely Istentől elválasztva, mint a bűn képletezője: a kígyó, a földön csúszik, az anyagi vágyak kielégítésében merül ki minden törekvése; ezért áldozza fel az egyént, a családi szentélyt, a gyermekeket, a mennyei üdvösséget is. Mily ijesztően sivár ez azzal a fenséges szabadsággal szemben, amely a פסח éjjelének isteni fényében született, amely ég felé tör, és eszményi magasságban ragyog. קחו לכם צאן למשפחתכם A zsidó szabadság elsősorban a családot erősíti, mert csak a család, amelyben a zsidó apa istenbízalma, családját átölelő mélységes szeretete és a zsidó anya vallásos szíve, jámbor lelke rajongó melegével neveli a gyermekeket, csak az ilyen családok alkothatnak egy egészséges, szépért, fenségesért, magasztosért lelkesedő társadalmat, nemzetet.

Az igazi szabadság fája csak az önzetlenség talajában fogamzik meg, csak ott ver gyökeret és fejlődik terebélyes, édes gyümölcsöt termő, enyhe árnyékot adó fává. A szabadságot önmagáért kell szeretni és szolgálni. Aki a szabadságot igazán szereti, az nem kérdezi mit fizet és mivel jutalmaz, hanem még szívesen áldoz is érte. De a zsidó szabadság nem is gyermekirtó. A gyermek áldást, igazi isteni áldásként fogadja örömmel, mert az ő szabadságának sziklavára az ő istenbízalma, Isten pedig a pusztában is táplálta népét, és ha a talaj terméktelen volt, megnyitotta az égi áldás csatornáit és mannat hullatott népének.

Népalapító Jákób ősatyánkat Ézsau szelleme támadta meg a Peniél partján. Ézsau, kinek

szabadság, szeretete ¹ ויאבק... מן אבק a földi vágyak és szenvedélyek tüzeiben ég, csak a földi élvezetek minél teljesebb biztosítására törekszik és azért fél a gyermek áldástól »az emberanyag túlszaporodásá-jól«, a családjáért támadta az éj homályában Jákóbot : ² הררי יש לך בנים ולא עשרת אותם Sok gyermeked van, — így förmedt rá — miért nem tizedeled meg őket, mi lesz belőlünk, ha nem akadályozzuk meg az emberanyag bő szaporodását?

Nem ismeritek-e most már fel az új szellem eredetét kedves testvéreim! noha a korszerűség cifra köntösét öltötte magára? Nem látjátok-e most már, hogy a most újból fellépő családszünető, gyermekirtó, magát socialismusnak nevező szellem nem a felvilágosodottság, hanem a sötétség szelleme?! Ézsau szellem ez, amely azonban — sajnos! — új cifra álarcban megis belopja magát igen sok családba »és megtámadja az anyát gyermekeivel« és végzi titokzatos alattomosággal gyilkos rombolását. Bizony nem ok nélkül félt Jákób, nem önmagáért, hisz bírta Isten oltalmazó ígéretét. De félt késő utódaiért, ³ בן ירמא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים félt, hogy belopja majd magát Ézsau eme gyermekirtó szelleme és pusztít Izrael családjában ואתה אמרת הויטב אטיב עמך Holott Isten így áldotta meg Jákóbot: Jót teszek veled és olyanná teszem a te magzatodat, mint a tenger fővénye, amely meg nem számláltathatik sokasága miatt. Izrael áldásának letéteményese tehát a bő családi áldás és aki ezt támadja Izrael jövőjét és létalapját támadja.

Fel tehát kedves testvéreim! védekezzünk az

¹ Zóhár, e. h. — ² Limeoni e. h. —

újából feltámadt ézsau szellem sötétsége ellen **הוא הלילה הזה לה** a bájos széder esték isteni szelleme hasson át bennünket és forrassza össze bennünk a szabadságszeretetet istenszeretettel és rendületlen istenbizalommal.

III.

שמרים לכל בני ישראל לדרותם A szabadság isteni szelleme léssen isteni megőrzésül mind az Izrael fiainak, nemzedékeken át. Azért emelkedj Izrael az istenhit magaslatára, tanítsd fiadat lelkesedni és kitartani, mert ha hosszú is az éj, borzalmas és sötét, végre mégis dereng a hajnal, jön a megváltás és Ézsau szelleme, mely előbb üldözött, támadott, akkor majd meghódol előtted és **ישיאל**nek isteni harcosnak fog nevezni, mert felismeri majd **יבי ערית עם אלקים** hogy te Istennel küzdöttél **ועם אנשים ותובל** azért győzedelmeskedtél az emberekkel való küzdelmedben is.

Aki Isten nélkül, hit nélkül, eszmény nélkül indul a világ harcterére és földi boldogulását keresi csupán, az nem fogja elérni soha. Mert fiatal korában a szenvedély tüze emészti, amely tűz terméktelenhamúvá égeti az élet fáját, a legszebb virágokat **אבקדאשתאר** ² Munkája nem fakaszt virágot, nem terem boldogságot adó gyümölcsöt. Öreg korában pedig a halál hidege dermeszti, a sír sötétsége rémíti. **אי לי לבית שהלמותו פתוח לתוך השך** Jaj annak a háznak, melynek ablakai sötétségre nyílnak. **אין לך בן הדרין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה** ³ Igazi szabad, boldog ember csak az lehet, aki foglalkozik az isteni tannal, vagy annak szellemében él és cselekszik. Mert fiatalkori munkálkodásában az isteni akarat

¹ Móz. I, 32, 29.— ² Zóhár Móz. I, 32, 25 vershez.— ³ Abósz. 68 2 m

búzdítja, az emberszeretetet sarkalja, aggkorában pedig a mennyei üdvösség reménye táplálja, égi fény világít neki.

Jertek hát kedveseim! erősödjünk a **צִדָּקָה** szabadságünnepén hitben, istenbizalomban az eszményi szabadság hős bajnokaivá és gyakoroljuk a **צִדָּקָה** szertartását búzgón, hívségesen, mert ez valóságos érzésünk alapja, fejlesztője és fokmérője. ¹ **כֵּל בֶּן נֶכֶדִי שֶׁנִּתְּנָהוּ מֵעֵשָׂו לֹאֵבֵר שֶׁשָּׂמַיִם לֹא יֵאֱמָלוּ בוֹ** Két vállaltalan cselekedetei, életmódja elidegenített égi Atyjától, az nem vehet részt a **צִדָּקָה** áldozásban. Az nem lehet önzetlen harcosa az eszményi szabadságnak. Aki Isten parancsait megszegi földi gyarló érdekek és élvezetek kedvéért, az a szabadság szolgálatában is érdeke után indul. Tanítsátok meg gyermekeiteket, hogy **אֵין מִצִּדָּקָתְךָ אֶחָד הַצִּדָּקָה אֶפְקֹיָן** a **צִדָּקָה** elköltése után nem szabad befejezésül különféle csemecgét, édességeket tálalni, ami azt jelenti, hogy a szabadságért nem a kivívása után remélt jutalomért lelkesedjünk, hanem magában a lelkesedésben, a szabadság kivívásában találjuk meg már a legelső, legédesebb jutalmunkat. Ez a szellem vezessen bennünket, ez hassa át családjainkat, ez forrasszon össze bennünket, úgy ezen ünnepnek szelleme, a **סֵדֶר** esték malasztja, isteni oltalmaleszen **שְׁמֹרֵם לְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם** megőrizésül mind az Izrael fiainak nemzedékről nemzedékre.

Amen.

Mágocs . . .

Lebovits József.

¹ Talm., **צִדָּקָה** כֵּל —

Ájt. híveim! Az isteni törvények és az erkölcsi parancsolatok szent könyve lezárul a mai heisztakasszal, és halkán, csöndesen szállanak szerte az áldás szavai, amelylyel békét és boldogságot, jólétet és az élet támadásaival szemben diadalmas erőiséget ígér a Gondviselés azoknak, akik járnak a törvények útjain, megőrzik a parancsolatokat, és azokat az emberi sors minden hullámszámai között, benn a családi szobák meghitt mélyén, és künn a társadalom egymásratoró, daltfakasztó, könnyekettermelő, majd bátorságot kölcsönző, majd pedig csüggedéstidéző érdektusáinak közepette megtudják valósítani. Ugy illetnek bennünket a Szentírás áldó szavai, mint mikor szelid galambok hóféhér szárnya-
inak suhogó csattanása halkán zörejlik meg fönn a mozdulatlan alkonyi légben, amint sietve szállanak az esteli csillagok elől a békés galambducba, mielőtt még jó az éjféli. A világtörténelem látóhatárán kiterjesztett szárnyakkal, a tiszta lelkiismeret, és mo-
csoktalan életmód, a Szentírás áldás szárnyaival nem látjátok-e kedves hallgatóim! mint menekül Izrael a gyöngé galamb, a rágalom és gyűlölet mérgezett nyilai elől otthonának, családjának, törvénykönyveinek, hagyományainak, szokásainak elhagyott, elfelejtett fészkebe? Mintha csak róla kérdezte volna a próféta csodálkozó szava a kérdést **מי אלה בעם תעופתה** ובונים אל ארבתיהם¹ »Kik ezek, akik a népek lelkének becsületén mint a felleg, úgy szállanak, és mint a galambok fészkeikhez?« A népek történetében sajtáságos szerep jutott osztályrészül a zsidó népnek,

¹ Sar 60, 3. —

soha másutt, mint a saját körében — boldog nem tudott lenni. Idegen szokások, kölcsönzött fény utat találtak az ő gyermekeihez is, és voltak idők, amikor azok a »sokat emlegetett társadalmi válaszfalak« ledőlni látszottak, amikor büszke álmodozással egyenrangúnak tartotta magát embertársaival, amikor a szerető felebarátok boldogító rokonszenvének kedvéért nagylelkű módon kész volt engedményeket tenni ősi törvényeiből, amikor szívében álmok keltek, képek rajzódtak, tervek forrongtak sorsának nagy átalakulásairól, helyzetének üdvös fordulatairól, nem sejtett fényről, nem látott világosságról. Izrael törekvéseivel szemben pedig a Szentírás tört. folyamán — ezt akarjuk Istennek segítségével mai elméldésünkben bebizonyítani — megtartotta minden tekintetben a mai hetiszakaszd áldó és fenyegető szavait egyaránt: **אֲדַבְּרָהֶ֑נּוּ תִּלְכוּ וְאֲתַמְצוּתוּ תִשְׁמְרוּ וְעִשְׂתֶּם אֹתָם: וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַתִּי הָאֶרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פֵּרוֹ**

Ha jártok az én törvényeimben, és az én parancsolataimat megőrzitek, és azokat végrehajjtátok: akkor idejében adom a ti esőtöket, a föld pedig megadja termésének javát, és a mező fája gyümölcsöt érlel. Eső pereg a földre, nyomán fakad az áldás, halomba szöknek az aranyos búzakaralászok, dal terem a szüretelőknék ajakán, békesség vagyon a földön, jönnek a csöndes éjszakák, békén feküdtök, és a szendergést senki sem riasztja el pilláitokról. Akik üldöznek benneteket, szaladnak előttetek. Ujra köztetek vagyon az ima és mélyen érezitek, hogy Izrael Istene nem veti meg Izraelt: Meg akartok alázkodni, görbén jární, hizelkedni **קִימְמוֹת אֲתֶכֶם וְאוֹלֶךְ אֲתֶכֶם עַל־כֶּם וְנָתַתִּי מַטֵּה עַל־כֶּם וְנָתַתִּי מַטֵּה עַל־כֶּם**

lelketekbe szállott az isteni szellem, szertepattantotta nyakatok igáit, ugy hogy egyenesen jártok

וְאֵם לֹא תִמְעָשׂוּ לִי וְלֹא תִעָשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה Ha abból a balfelfogásból indolunk ki, hogy a mi életmódunk a mi szokásaink az akadályok, amelyek boldogulásunknak útját állják — amint ezt jóakaróink közül is minden időben sokan állítottak, sőt még vallásunk követői között is sokan állítják, akkor beteljesülnek az átok szavai, és olyanok, mint borús alkonyon a viharra készülő levegőben sólyommadarak csattogó szárnyai, amelyek nem békés pihenőre törnek, hanem villanó suhanással csapnak alá a kerti fákon álmódó gerlicére, a mi álmainkra, a mi törekvéseinkre, a mi nyugodalmunkra. Beteggé leszen a szív, és nem lát a szem; fáradunk és törekszünk, és fáradalmunk termését megemészti idegenek וְנִסְתָּה וְאֵין Igaz! haladunk! sőt repülünk, mintha menekülnénk — de nem igaz, a mi boldogságunk ezt nem követeli mitőlünk. Igaz! egekbe törtünk, ide-álokért hevültünk, de az esetleg elért álom nyomasztó leszen rajtunk, mint egy magunkra erőszakolt vaspáncél. וְנִתְתִּי אֶת שְׂמֵיכֶם בְּכִרְזֵל — Minden a mi áldás, nesztelen módon nyilatkozik meg, úgy a nagy természetben, mint az emberi életben. A tavaszi halmaz, éjszaka idején lepi el a földet, az őszi eső halkan pereg alá az égből, csöndesen pattan elő a virágok bimbójából a fejlődő gyümölcs, a vigasztaló könny is észrevétlenül szökik a szembe a haladás és az emberi üdvösség eszméi is csak akkor hoznak áldást és békét, ha nem erőszakkal, és a régi boldogságot biztosított eszközök zajos félrevetésével vonódnak körünkbe, hanem bár gyorsan is, de csöndesen, és az erkölcsi, vallási, faji és hagyományos törvények oldalán, azokkal lépest tartva. A vad ember megérezte, hogy a csöndben és nyugalomban inkább megnyilatkozik a nép boldogságát előidéző

fejedelmi méltóság, mint az üres zajban és lármában győzelmes fegyverek, diadalmas eszmék, erkölcsi törvények oldalán, mint azoknak hátrahagyásával.

Mai elmélkedésünk folyamán arra igyekszünk feleletet nyerni, hogy melyek ama áldások, amelyek Szentírásunk értelmében az erkölcsi világrendet biztosító törvények nyomán fakadnak? Elmélkedésünk alapjául pedig szentírási szakaszunk következő versét vesszük: ונתתי גשמים בעתם ונתתה הארץ יבולה ועץ השדה : ונתן פריה. És adom a ti esőtiket idejében, a föld pedig megadja termését, és a mező fáí gyümölcsöt termelnek. יהוה לרבון אמרו פי והתן לבי לפניך ה' צדקי וגו' אלי- Ajkának tzava, szívemnek gondolata legyen tetszetős Te előtted Örökkévaló, Istenem! Ámen!

I.

Kedv. testvéreim! Földi jólétet helyez kilátásba a tiszta, becsületes, vallásos életmód követőinek a Szentírás áldó szava. Mert hiszen mi lehet csábítóbb a napi küzdelmekből elernyedtt vergődő és verődő ember számára, mint a messze rónaságok áldást rejtő kalásztengere, mint a mámort ígérő szőlővenyigék hajlongó lombtáborá, mint a gyümölcsös-kertek fáinak mosolygós terményei? A Szentírás jól ismeri az emberi kedélyt, amelynek egyes megnyilvánulásaiban, mint egy hirtelen napfényre kerülő rejtett tükörben tükröződnek vissza az elfojtott vágyak, az el nem árult törekvések, a titkos célok, és gerjedelmek. Közös emberi vonás az, természeti ösztön, hogy jobban szeretjük a kényelmet és a derült életmódot, mint a nélkülözéssel járó küzdelmeket, sőt ebbeli vágyunkban néha átcsapva a határokon, sokszor a legfőbb célnak az anyagi áldást tekintjük. És éppen ezen közös emberi tulajdon az,

amelyet Izrael legnagyobb bünének, legcsunyább hibájának tekintették azok, akik a szellemi versenytérről kiszorítva a szellemi munka legidősebb harcosait, irigyszemekkel, gyűlölettől sápadt arccal nézték mint telnek meg mai korunkban jóléttel Izrael házai, mint teremgyümölcsöt számukra a takarékos és becsületes életmód, törekvés, mintszakad alá idejében az áldás esője veteményes halmaira. És mint a burjánzó dudva, úgy keltek ellene a vádak: hogy egyetlen álma földi jólét, embertársainak zsarolása, hogy törvénykönyvei, hagyományai, atyáinak intései, tantermének oktatásai egyre tanítanak csupán: önzésre, önboldogulásra, idegenek elnyomására, neveletlenségre és gyűlöletre; hogy Izrael népe szellemi fejlődésre képtelen, mert szellemi fejlődésében megakasztják törvényei. A gyűlölettől égő szemek nem tekintettek be sohasem a mi békés otthonainkba, és nem látták meg sohasem, hogy a szellem, amely ott honol, magasztos röplésre mindenkor készen áll, és ha egyszer kiterjeszti hatalmas szárnyait, pillanatok alatt olyan magasságokba ragadja azt az elnyomott, álmodószemű zsidó embert, ahová a rágalmak porbancsúszó lovagjai sohasem érnek utána. A képmutató fajgyűlölet alapjában sohasem ismerte törvénykönyveinket, azoknak szellemét, hogy megtudhatta volna azt is, miszerint a mi ideáljaink anyagi jóléten felül magasabb eszményeket is ismernek. Az álcába burkolt önzés nem látta azt a lázas munkát, amely egy holtnak tartott nyelven hirdetett olyan eszméket, amelyek isteniek, azért mert emberiek, fenkölteek azért, mert ember szeretet abból a szent könyvből tanított, amelynek követőit világról-világra üldösték, és lelkének legmélyebb mélyén sebeztek meg. Igen! וַתֵּחַד הַמֶּלֶךְ בַּעֲתָם
Izrael népe józan volt minden időben, és a perme-

tező áldás alatt nemcsak anyagi áldást értett, hanem szívének, szellemének is áldást könyörgött Istentől, jól tudva azt, hogy amint ideje van a tavaszi esőnek, és ideje érkezik az őszi permetezésnek, amely a termő magot mélyre ágyazza a föld méhében, úgy van ideje a szellemi fejlődésnek, az emberi szív nemesebb indulatai, magasztos gondolatai fölfakadásának. ובני ציון גילו ושמחו בה אליכם כי נתן לכם את

¹ Cionnak gyermekei ujjongva örvendtek az Örökkévaló Istenüknek, mert megadta nekik azt az esőt is, amely igazságot, szellemi gyarapodást érlel, és az első hónapnak, a szabadság havának, az emberi szabadság és egyenlőség magasztos áldását is alábocsájtotta az egekből. — Izrael egész élete védekezés az anyagiasság vádja ellen, Izrael egész története tiltakozás a hétköznapiság életmódja ellen, Izrael minden egyes törvénye egy-egy lángoló csatakard, amely előítéleteket semmisít meg, balítéleteket dönt alá, ellenségeket szalaszt meg. Mert a könnyező ember nem lehet durvaszívü ember — Izrael pedig mindig könnyezett, mert a szenvedő szív bizonyára nem a jólét miatt szenved — a zsidó szív pedig örökké olyan volt, mint egy gyászoló ember, mert örökké temetett, egy-egy álmot embertársainak iránta való szeretetéről, egy-egy ábrándot, amely magasba vitte, a kölcsönös megbecsülés fellegvéraiba, egy-egy epedő, kesergő, fölujjongó, majd pedig végképen elcsöndesült reményt. Olyankor aztán megragadta azt a lángoló fegyvert, törvényeinek védő fegyverét, amelyeknek valóságos fegyveresháza a Szenírás harmadik könyve, és beteljesült rajta az áldás szava:

¹ Joel II. 4, 23 --

וְהָיָה מִכֵּן הַמִּשְׁפָּחָה מִמֶּנּוּ וְהָיָה מִכֵּן הַכֹּהֵן וְהָיָה מִכֵּן הַלְוִי וְהָיָה מִכֵּן הַיִּשְׂרָאֵלִים לְפָנֶיכֶם
להרב Ezekkel a törvényekkel kevesen százakat üttek és alétan hullottak csapásaik alatt össze az örökös támadó vádoló szavak. Idegen vádjaival szemben jutalom volt a szellemi győzelem, amelyet Isten népének adott azért az erényért, hogy megőrizték a tiszta és becsületes életnek szent törvényeit וְהָיָה מִכֵּן הַמִּשְׁפָּחָה מִמֶּנּוּ Minden viszontagságok között, minden időben megadta Isten a szellemi fejlődés áldását népének, amikor bebizonyította, hogy nemcsak anyagiakért, hanem örökkétartóért is hevül. Csak egy ellenséggel szemben gyöngé ez a mi régi fegyverünk. Hogy is ne volna gyöngé és törékeny, amikor nem idegen támadással szemben kell harcra emelkednie, hanem sokszor azokkal szemben, akiknek kezében keilene villogniok. Azok ellen, akik időszerűtlennek és túlhaladottnak nevezik az erkölcsi és vallásos törvényeket. Azok ellen, akik megittasúlva a haladó kornak szabad levegőjétől elfelejtenek multat és jövődőt, és akik valóban nem is vágyódnak más áldás után, mint a szakadó esőre, amely buzakalászikat éri. Azok ellen, akik — ha lehet — letagadják a rokonságot azzal az összességgel, amelynek olyan elavúlt törvényei vannak. Azok ellen, akik olyan dolgok miatt szégyenkeznek, amire atyáik büszkék voltak, és büszkék azok miatt, ami miatt atyáik szégyenkeztek. Akik mérhetetlenül gőgösek és előkelők tudnak lenni akkor, amidőn Izrael tanházaiba, templomaiba lépnek, és testvéreikkel érintkeznek, de mérhetetlenül szerények és alázatosak akkor amidőn arról van szó, hogy vallásuk, felekezetük becsületét idegenek előtt hangoztassák. És körünkbe lopódzott észrevétlenül a hamis tan, fennen hangoztatva, hogy törvényeink ellentétben állanak a

kor vivmányaival, és megakasztják a szellemi fejlődést. Ugyanaz a vád, amit ellenségek hirdettek, csak-hogy testvérajakról: A zsidó törvények ellentétben állanak a haladó idők szellemével! Mire intenek hát ezek az emberi szabadságot lekötő, kényelmetlen törvények? Mint egy mesés birodalomnak tündérvarázsigtól életre hívva, úgy épül fel a kérdés nyomán lelki szemeink előtt vallásos életünk büszke vára. Nem homályos, titokzatos termeken keresztül vezet bennünket a képzelet, amelyekben illatos füst burkolja sötétbe a gondolatot, hancm napfényes, világos utakon át, ahol az útszegélyen, az emberi élet útjain, mint egy-egy tilalomfán, fel vannak írva az emberi törekvéseket szabályozó erkölcsi törvények: Kiki anyját és atyját tisztelje, ismerjen ünnepi órákat, amikor a hétköznapi gondoktól menekülve eszményekről álmodhat, szombatot ünnepel. Beteg ember iránt kimélettel, idegennel szeretettel viselkedjétek! Törvényben igazság, embertárrsal szemben jog legyen irányadó! Rágalom és gyűlölet tavol maradjon mitőlünk! A legaprólékosabb törvény is önszabályozást, önuralmat, a vágyaknak fékentartását tüzi ki erkölcsi hatásának céljául? Ha ellentétben állanak törvényeink a korszellemmel, úgy ez talán igaz — de szomoruan igaz. Mert a zsidó családi élet kötelei sok tekintetben meglazultak: a felvilágosodás korának gyermekei közül sokan megtanulták, hogy a családi élet érzelmei nem egyebek nevetséges érzélgősségnél, amelynek ellentmond a világos gondolkozásmód, arra oktattva, hogy szülők és gyermekek együtt maradnak addig, amíg a természet rendje önállóságra neveli az ifjakat — azontúl aztán megszűnnek a gyermekes álmok, az ifjui mesék, tavaszi ábrándok, szívbeli hevülések. A napi gondok em-

berei, a földi jólét boldogjai ismernek egy tant, amely ilyen szól: az élet hétköznapiokból áll, amelyek csak akkor válnak ünnepnappá, ha »idejében szakadt alá az eső« azaz, ha anyagi törekvéseik célhoz értek: minek is a szombati gyertyák ábrándos fénye, az ünnepnapok hófehér terítője a ragyogó termekbe, ahová elég fényt szór a kincsek káprázata, és az embertársak alázatos hízeltedése. Modern felfogás az, hogy szabad önzőnek lenni, újkori szellem, hogy lefelé gőgősek, fölfelé alázatosak vagyunk, mert hiszen van egy bálványunk, amelyet még tudunk imádni; önönmagunkat! Mindezeknek pedig harsány hangon kiáltja oda a maga felfogását Szentírásunk: **כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְרוּ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל מִצַּחַת פִּי הוּא יִחְיֶה** ¹ **הָאָדָם** Nem egyedül a kenyér miatt küzd és fárad az ember, hanem isteni eszmékért is kötelessége hevílni, előretörni, össze nem törni. A mi erkölcsi törvényeink nem zárják ki a haladást, a műveltséget. **אִם בַּחֲקֵרֵי תִלְכוּ וְנִתְּתִי גַשְׁמִיכֶם בַּעֲתָם** A két egymásba kapcsolt versnek ez az egyik párhuzamos fele. Járjatok haladjatok, művelődjétek törvényeink értelmében — az áldás, amely nyomába jár időszerű, nemcsak anyagi áldás, hanem egyuttal a szellemi fejlődés áldása is. ¹ **לֹא רָעַב לֶלֶחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לִשְׂמוֹעַ אֶת דְּבַר ה'** Legyen a vágy, amely eltölti Izraelt, nem a kenyér utáni vágy, legyen a szomj, amely égeti, nemcsak testi szomj, de szellemet hűv is, Istennek tana után **עֲגֵקְבוֹל הִלּוּל אֶלֶּה הַלְּבָבוֹת וְנִתְּתִי גַשְׁמִיכֶם בַּעֲתָם** Egekből hull alá az áldás, időszerű lesz a jutalom, mert a cél, amelyre törünk, közös lesz a társadalom céljaival, embertársaink ábrándjainval, és elfogják ismerni, hogy Izrael javai nemcsak e földről valók, amint a midrás hirdeti: **גַּי אַחַד שָׂאֵל**

¹ Ámos 9. 11. —

את ר"ג בן קרחא אמר לו אתם יש לכם מועדות ואנו יש לנו מועדות
בשעה שאתם שמיחים אין אנו שמיחים ובשעה שאנו שמיחים אין אתם
שמיחים ואימתי אנו ואתם שמיחים בידות גשמים Melyek azok az
ünnepi percek, azok az emberi örömök, amelyekért Izrael népe másokkal együtt örvend — így kérdi
egyik bölcsünket valaki, hiszen mások örömeitek, mások ünnepeitek, mások szokásaitok. mint a mie-
ink? Amikor eső szakad alá a földre. Harmat a kö-
zös kincsekre, földünkre, harmat az emberi érzések
közös talajára; szívünkbe: isteni áldás, szellemi fej-
lődés, amelytől mámoros pompára nyílnak a rejtett
kelyhü bimbók: istenfélelem, emberszeretet, neme-
sebb törekvések, álmodó vágyak — közepette a földi
zsivaja az érdekeknek! —

II.

Ájt. hiveim! A szigorú erkölcsi törvényeken kívül, a zsidó népszellem ismer még más kötelező szabályokat is a מצוה név alatt. Eredeti értelmében bár azonos értelmű az erkölcsi törvényekkel is, mindazonáltal magába foglalja mindazokat a kedves, meghitt, el nem felejtett törvényeket és szokásokat, amelyek a zsidó háznak bizonyos poetikus, bűvös jelleget kölcsönöznek. Az imák, amelyek könnyeket teremtenek, a sóhajok, amelyek összefűznek a gyásznapokon eleink történetével, szenvedéseivel, viszontagságaival, a halkancsöndülő dallamok ünnepi estéken, amelyek melódiája ringató egyhangúságával hősöket alkot álmodó képzeletünkben, és belerúgnak az emberi szívbe, úgy, hogy aki egyszer hallotta, többé el nem felejtheti őket — a regék, a mondák, a történetek, a hagyományok, a szokások, amelyet lelkébe vés az apa fiának, és végrendeletül hagy a vallásos anya leányának, — az emlékezések,

amelyek ifjukorunkból nesztelen röpüléssel szállanak át hozzánk férfikorunkba, azok a sejtelmes vágyak és érzések, amelyek örökségképen ugyanazzal a rezgéssel vibrálnak a gyermek idegszálain, amint a nyugovó szülők szívében rezegtek egykoron — még a végképen elfásult kebel is megemlékezik róluk néhány napján. Ezen a talajon fakadtak a zsidó néplélek legnemesebb érzelmei, hangzik az egybekapcsolt versnek második párhuzamos fele ואת מצותי תשמרו ותתנה ha ezeket a törvényeket Izrael gyermekei megőrzik, a családi élet földje, alapja a társadalmi együttélésnek megadja termésének javát. Akkor Izrael közepében lehetetlen lesz a sivárlelkűség, az üresszivűség, az életuntság, a hétköznapiság, mert az otthoni föld megtermi javát, és az élet útjain a zsidó ifju kulcsát ott fogja hordani szívének mélyén, mint egy soha ki nem apadó éléstárt a sors fordulataiban. Lankadhatnak időnként az érzés szárnyai — ha viharok jönnek, olyan lesz, mint hajósok előtt a viharhadár, amely bár fönn a megtörött árboc tetején fürgeteget jósol, de ő maga is vergődő szárnyakon part felé, rév felé irányítja röpülését. És a vádak is el fognak hallgatni, amelyek a zsidó családi élet felé röpítik korunkban nyílaikat. Országokon, birodalmokon keresztül süvít egy vád ellenünk, szólván Izrael vérbeli, családi, öröklött hibáiról. Az utánzási vágyról, amely idegen szokásokat majmol; az el nem titkolt gögről, amely nem elégszik meg a saját ünnepeivel, hanem olyankor szeret ünnepelni, amikor más felekezetek keresik fel templomaikat; a tolakodás szenvedelméről, amely egy-egy verőfényes tavaszi napkor ünnepi ruhába öltözteti Izrael követőit és csoportokbacsódíti őket a legforgalmasabb utakra a hétnek első napján, hogy kipihenjék a hetedik nap fára-

dalmait, és munkáját. Ezek a vádak némiképen jogosultak a mi időnkben, amikor ifjuságunk hazafias érzelmekkel egészen eltelve, nemes lelkesedéssel mutatja meg, hogy lelkében meg van Izrael lelkesedni tudása és nemes hevülése — de nem ér reá a mi ábrándjainkért és törvényeinkért lelkesedni. És beteljesedik a fenytés szava: **ולא תתן ארצכם יכולה** Családi otthonotok, a zsidótalaj nem termi meg termését; és beteljesedik a próféta szava: ¹ **ואשא עיני וארא והנה מגלה עפה** Fölemeltem szemeimet, és láttam, és ime egy repülő tekercs. Repülő tekercsét látok én hosszút, és alapjában is széleset **את האלה פרוצת על פני כל הארץ** És az átok, amely átvonul az egész földkerekségen. Mind egy országokon és földeken keresztül szálló, a gyűlöletnek betüiből álló, mindenüvé betérő könyvtekercs, úgy szállanak szerte a világon a vádak, amelyeket Izrael ellen korunkban írnak és terjesztenek, és amelynek eredménye az, hogy amikor a szabad föld mindeneknek javát készül nyújtani, Izraellel szemben követelések lépnek fel: mutassátok be törvényeiteket, nemes hagyományaitokat, gondolkozás módotok lényegét **ולא תתן ארצכם את יכולה** Nehezen határozza el magát hazai földje a zsidóságnak, a szellemi termés javából részt nyújtani nekik. De ha életünkkel, rendelkezésünkre álló törvényeink gyakorlásával bebizonyítjuk az ellenünk emelt vádak alaptalanságát, ha tisztességes törekvéssel, becsületes életmóddal megnyerjük embertársaink becsülését, ha lelkünkbe világítanak a Szentírás törvényeinek ragyogó betűi, és Izrael összessége eszményekért fog tudni hevülni, ha igazzá leszen a próféta szava; ² **ונבאו נביכם ובנותיכם וקניכם הלומות יהלמון בדורותם חזונות וראו**

¹ Zecharja 5. 1. — ² Joel. 3. 1. —

Izrael vénei álmokat álmodnak, zsidó eszmékért he-
vülnek, az ifjúság látomásokat lát, ideálokért lelke-
sedik, akkor ונתנה הארץ יבולה a családi otthon, Izrael
talaja nem tagadja meg nemes termését, a hazának
földje gyümölcsöt érlel a mi számunkra, meg fog-
nak bennünket becsülni, megtanulnak bennünket
szeretni, megismerik törekvéseinket, és látni fogják
Izrael összességét nemes harcra készen állani, ifjusá-
gat jövőre valóra, Izrael földje a régi terméshez
hasonló termést ígér az ifjúságban, mert a zsidó if-
júság mindég azt a szerepet vitte körünkben, amit
az őrség visz a váraknál. Künn a csatamezőn riad a
harci tárogató, bátor harcosok védik és őrzik a haza
javait, a zászlót magosbaröpítik a zászlóvivők — de
benn az őrség, mozdulatlanul, kitartóan ott áll kije-
lölt helyén — ha majdan riadnak a harci tárogatók,
az elődökhöz hasonlóan ők is megállják helyüket.
A zsidóság zászlaját magasra emelik a vezérek,
enyelgő szellő bontogatja drága szövetét — a harc
minden időben azért folyik, hogy megmutassuk min-
den rosszakorató támadással szemben hitünk, törvé-
nyeink igaz szellemét, fenkölt voltát, magasztos tör-
vényeit — az ifjúság, az őrség ott áll a vár fokán
kezében új zászlókkal, amelyeken a régi írás aranyos
betűi csillognak — vár a jövőre! ha majdan ők
lesznek a harcosok, és helyükön más őrség lesz, a
régii lelkesedéssel, atyáinak harci szavaival induljon
harcba, küzdelembe. ונתנה הארץ יבולה A föld pedig
meg fogja adni termését.

Budapest . . .

Dr. Kiss Arnold

budai főrabbi.

Esketési beszéd.

והתהלכתי בתוכם והייתו לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם¹
És járnai fogok köztetek és leszek a ti Istenetek, ti pedig lesztek az én népem. Így hangzik a Tóra igéje. Tisztelt ifju pár! A tórai áldás kiegészítéséül vallási törvényünk prófétai függeléknek is oly fejezetet csatol a hetészakaszhoz, amely szintén áldást és boldogító jóslatot tartalmaz. Itt olvassuk ama nevezetes szavakat, amelyeket őseink a mindennapi imába is felvették, mondván ² בדרך הגבר אשר יבטח ביה ויהיה ה' מבטחו. Áldott a férfiu, aki az Örökkévalóban bíz, mert az Örökkévaló lesz az ő oltalma. Ez eszme vezérelje Önöket is az életpályán, amint-hogy elhatározásuk által érdemesekké is tették magukat az isteni áldásra. Mert a házasság által mindenki a Teremtő iránti erős bizalmáról teszen tanúságot. Áldott pedig az ember, aki az Örökkévalóban bíz és e szent életcél megvalósítására törekszik. Ám az egyéni vonatkozáson felül egyetemes fontossággal is bír ez elhatározás. Mert ha a kinyilatkoztatás napján az mondatik Izraelről: היום יהיה נדחת לעם. Ezen a mai napon lettél te néppé, úgy a frigykötéstről bizonyos, hogy e napon lépnek be Önök mint teljes jogú tagok népünk szent gyülekezetébe. — A menyegző napja azért oly fontos, hogy a közfelfogás egyenesen a היום הכתוב az engesztelés napja mellé sorozza. Hanem ez eszme megvilágítására hadd szóljunk kissé bővebben a nap fontosságáról. — Egy ősrégi szövegjegyzet, vagyis Massóra az, amely a házasság nagy fontosságát kifejti. Az ugyanis egymás mellé sorolja ama szentirási verseket, ame-

¹ III 26, 12. — ² Jer 17, 7. —

lyek e jelentős szóval kezdődnek : והוא és Ő ? Nézzük csak a vonatkozó sorozatot! Ime az első bekezdés az ifjuság éveiről szól, a házasság előtti időről és úgy hangzik : ¹ והוא יהי פרא אדם Ha féktelen és vad az ember a fiatal években, de azután ² והוא אישה בבתולה יקה Ő feleséget vesz minden hajadoni erényekkel ékeset, — mert vallásos és gondos zsidó anyának példásan nevelt lányát veszi el: akkor az emberi élet legott tartalmassá lesz, az előbbi céltalanságot egy szent hivatás váltja fel és megvalósul a harmadik tétel : ³ והוא כחתן ויזא מחופתו hogy ő már mint vőlegény, a mennyezet alól, becsült férfiú gyanánt indul el népünk egyénei között. — Hisz a méltó lelkes élettárs lépteink legjobb irányítója, annak helyes megválasztása biztos záloga a mi jövőnké. Ámde vallásunk még többet kíván tőlünk, mint az élettárs helyes megválasztását. Azt kívánja nevezetesen, hogy a kötelességek mezején amaz ösatyánk példáját kövessük, akiről útmutatás gyanánt iktatja ide hagyományunk a további láncszemet, mondván : ⁴ והוא עבר לפניכם Ő, a mi ösatyánk nejét, gyermekeit sőt egész háznépét megelőzte a kötelességek mezején. Előttük indult, hogy minden komoly órában, minden fontos eseménynél családjáért helytálljon, azt megóvja és arról gondoskodik. — Ha a Mindenható megadja eme jámbor szülőknek azon örömet, hogy leányuk választott élettársának az oldalán és Ön, tisztelt vőlegény, a nemes hitves mellett mindama boldogságot megtalálják : úgy méltán sorozzuk e napot az élet legszebb ünnepei közé ; méltán hasonlítjuk az engesztelés napjához. Mert hisszük, hogy akkor megvalósul e ha-

¹ Móz. I 16, 12 — ² M. III. 21, 13. — ³ Zsolt. 19, 6. — ⁴ Móz. I 33, 3 —

gyomány jóslatszerű idézete: ¹ יהוה רחום יכפר עון, hogy Ő, az Irgalmas, a jövődönök emez istenes cselekményei fejében minden vétséget és hibát megbocsájt a menyegző napján épúgy, miként a Jom-kippur szent ünnepén. Mivel pedig az egyes család jámbor élete kihat az összességre és így az Önök vallásos, jó példája üdvös lesz gyülekezetünk más rétegeire is: hozzá fognak járulni azzal, hogy megvalósuljon feljegyzéseink befejező igéje: ² יהוה יסדה, hogy Ő, a Mindenható megsza- badítja Izraelt minden vétkeiktől: hogy együttesen imádjuk Őt, egy szívvel és egy lélekkel mindannyian.—

Itt vagyunk e napon a Mindenható színe előtt. És ha megfogytunk erőben, utódai vagyunk mégis a Tóra papi nemzedékének és változatlan hittel állunk e menyegző árnyékában, Isten szabad ege alatt.— És miként a főpap az engesztelés napján a kárpiton belül a kerúbim mögött népünk összességeért imádkozott: azonképen fohászunk ez órában, hogy a Mindenható áldja meg az Önök frigyét! hogy áldottak legyenek egyéni és családi életükben és be- foglaltassanak népünk együttes isteni áldásába: ³ ונתחלפת בתוככם ודיתו לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם És jární fogok köztetek és én leszek a ti Istenetek, ti pedig lesztek az én népem. Amen.

Áldás. ³

Szászváros . . . . .

Rosenblüh Jenő

rabbi.

¹ Zsolt. 78, 35. — ² Zsolt. 130, 8. — ³ IV. 6. 24, 26. —

Izrael istenhite.

להם השבועות

Mai ünnepünkhöz fűzi a vallási krónika azt a fontos eseményt, melyből, mint a napból a fény, a ragyogás, kiindult Izrael világraszóló, dicső küldetése.

A világ teremtéséről szóló vallási hagyomány szerint kezdetben homály borongott az ürben, miglen az Ur világosságot árasztott a homályba s a sötétség borította világ látható világ lőn. Egy másik világban is homály borongott ősidőben: az ember lelke világában, miglen az Ur a Szinajon világosságot árasztott abba, miglen Izrael szelleméből előderengett a megismerés világossága és az ember lelki-világa dicső, ragyogó megújhodásnak indult.

Milyen volt az ember lelkivilága, mielőtt Izrael szellemében földerengett a megismerés világossága? Bálványimádás s annak szüleménye: durva erkölcs tölté be azt.

Az értelemnek milyen korlátoltsága volt az: a világ urát, a mindenség alkotóját, minden hatalomnak forrását, az ember sorsának kormányzóját emberi kéz faragta, fából, kőből faragta képben látni? Igaz, a művelődés kezdetleges állapotában volt az s gyermekkorát élnie kellett az emberiségnek is, — de ugyanakkor, miképen a cikázó villám hirtelen meghasítja a sötét felhőkárpitot, vagy mint borus napon a sötét fellegzet mögül hirtelen előbukkan a

nap világos, sugárzó képe: a tudatlanság, a lelki korlátoltság sötét borúja mögül egyszerre előtűnt, sugárzón és ragyogva, Izrael az emberi szellem tengermélyéből merített tiszta, fenséges istenhite. Buta, bárgyu kezdetlegesség érintkezett itt csudálatos, elbűvölő, káprázatos szellemi fejlettséggel. Alant fekvő morotva szélén hóborította fejével égbenyúló hegy. Világos, tiszta istenismeretével égig emelkedik Izrael, a tudatlanság, a sötétség alacsony, fojtó páráju mocsarában: a bálványimádó népek.

Mély, napfényes, átható értelmével Izrael az istenséghez méltóan, annak a mindenséget betöltő, a mindenséget átkaroló mivoltához képest fogta fel az Istent. Ő szellem, nem érzékelhető és nem érzékíthető semmiféle alakban, hatalma, ereje átjárja a mindenséget.

A bálványimádás posványából ide, erre a tiszta, üde, verőfényes magaslatra segítette föl a népeket Izrael.

Nem csekély érdem ez!

Lehullott a hályog a lelki szemekről, fölébredt a gondolkozóképesség, a lelkek látni, eszmélni, gondolkodni, mérlegelni, bírálni, ítélni kezdtek. Egy hatalmas lépéssel előbbre jutott az emberiség a gondolkodás mezején.

De nem ebben áll igazi jelentősége a mai ünnepnek alapul szolgáló történeti eseménynek.

A gondolkodás terén előbbre vitte az emberiséget a mélyértelmű, a bölcselkedés atyamesteréül elismert görög nép is: noha bálványimádó volt.

Izrael igazi nagy érdeme, kizárólagos műve, el nem muló dicsősége az, hogy megnemesítette az emberiség lelkületét. Azt az eredetben zordon, rideg, vad lelkületet ő puhította meg, ő ne-

mesítette meg, egyesegyedül ő, kiirtva abból a gonosz, kegyetlen, embertelen indulatokat s szelid, jó-ságos indulatokat ültetve oda.

Izrael nemcsak a mindenhatóság glóriájában ismerte fel Istenét, de ékesítve, szentesítve az erkölcsnek leg-nemesebb, legfőnségesebb eszményével is. Ő a szeretet, az irgalom, a jószág, a szabadság, az igazság.

Ha a bálványimádás ártatlan jelenség, csupán a kezdetleges művelődés nyilvánulása lett volna, jámbor istenimádó formája a még szunnyadó lelkü embernek, aki félelmet, hódolatot, imádatot érez keblében valami, valaki iránt, aki a világot alkotta, aki kifeszítette azt a boltozatosan felette elterülő, szeliden derüs, szép kárpitot, aki az éj beálltával megszámlálhatatlan mennyiségű tüzet gyújt ki a kárpiton, itt-ott változó alakú tüzkoronggal szaporítva azokat, az éj elmúltával meg állandóan egy vakító fényű, káprázatos tüzgolyót gördít fel azon, hogy ívén fel, azután meg alá gördüljön; aki az égnek meredő óriás földtömegeket kiemelte a lapályból; aki a hullámos, csillanó, zajgó beláthatatlan víztömegeket egybegyűjtötte; aki növényeket, fűvet, fát sarjaszt ki a földből; aki a földön járó, a vízben élő, a levegőben repülő megszámlálhatatlan sokaságú, végtelen változatu állatokat teremtette; aki őt magát teremtette, kormányozza a sorsát, kezében tartja életét, üdvét, — s keresve keresvén félelme, imádata, hódolata ismeretlen, sejtelmes tárgyát, fejletlenségében, gyermetegségében föltalálja azt ezer változatu bálványában, — ha a bálványimádás csupán ennyiből áll vala s nem idéz elő káros hatást a lelkületben: ki nézhetné azt egyébnek, mint az emberi lélek fejlődése folyamata egy bizonyos, természetes állapotának, melynek szükségszerűleg be kellett

állani, mint ahogy a férfinak is gyermeknek kellett lenni valaha.

És e mellett az istenimádás mellett még fejlődhetett, haladhatott volna az emberiség művelődésben. Ott van a görög nép, mely bálványimádó volt s neve glóriától körülsugarzottan tündököl a művelődés történetének lapjain. Sőt van a művelődésnek területe, ahol épen a képzeletet mozgásba hozó, szárnyabontására ösztökélő görög istenimádás hozott létre örökbecsű, dicső alkotásokat, holott Izrael mély ugyan, de minden külsőséget kizáró, a képzeletet megkötöző istenimádása siváran hagyta azt: ez a művészet területe.

Ha úgy lett volna, ha a bálványimádás csupán a gyermekkorát élő emberi élet ártatlan, jámbor megnyilvánulása lett volna, káros hatást nem idézve elő: akkor Izrael megjelenése a történet színterén fölösleges lett volna s nincs oka s nincs joga Izraelnek világtörténeti küldetésével dicsekednie.

Am a bálványimádás korántsem volt olyan ártatlan dolog, felette káros hatása volt annak: megmérgezte a lelkiületet. Iszonyatosságokra ragadta az embereket, maga megcsonkítására, saját ártatlan, piciny gyermekeik feláldozására, undokságra, bűnre, elvetemültségre. Sőt, ha nem is ilyen, de hasonló elfajulásra vezetett a nagyszellemű görög népnek bálványimádása is. Azt vélte az a nép a képzelete teremtette isteneiről, hogy azok viszálykodnak egymással, irigykednek egymásra, fondorkodnak egymás ellen, rászedik egymást, féltékenykednek egymással szemben; azt vélte a képzelete teremtette istenekről és istennőkről, hogy azok bűnös viszonyban élnek egymással.

Ha ilyenek az istenek, milyenek legyenek az emberek?

S jött Izrael istenismerete s azt tanította, hogy Isten szellem, hogy Ő a jóság, a szeretet, aki nem kíván emberáldozatot, sőt nem tűri, hogy ember embert megalázzon, elnyomjon, keserítsen. ¹ אַנְכִי ה' Az Ő népét, az Ő hívőit, követőit kiszabadította Ő Egyiptomból, mivel nem tűrte, hogy egy ember zsarnok, lelketlen módon száz meg száz, ezer meg ezer embert szolgátságban tartson, gyötörjön, megalázzon, kihasználjon. Ő a fenség s azt követeli a hívőtől, hogy hozzá emelkedjék. אַתָּה ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אוֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ: Istent féljed, Őt imádjad, s Hozzá rageszkodjál. ² Ő kívánja, hogy az ember dolgozzon, munkálkodjon, azért mondotta magát is a világteremtés munkásának, holott szavával is megteremthette volna a világot. De nem akarja, hogy az ember a munkában testében elernyedjen, kimerüljön, lelkében eltompuljon, sülyedjen, azért mondotta: שֵׁשֶׁת יָמִים תַעֲבֹד וְעֵשֶׂית כָּל מְלַאכְתְּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַה' אֱלֹהֶיךָ Hat napon át dolgozzál — de a hetedik napon nyugodjál meg s szenteld az Istennek, ³ nemesen eltöltve e napot, részben Isten szolgálatával, elmenvén az Ő házába s áhitatos magabamélyedéssel fölemelkedve Hozzá, hogy legyen egy nap a héten, amikor a lélek lerázva magáról a hétköznapi lét silány porát, a fenségesnek tiszta, üde légkörébe emelkedik; részben felhasználva e napot önművelésre, olvasásra, tanulásra, a szív megnemesítésére. Isten a jog, az igazság, a méltányosság, az egyenlőség Istene, s követeli a hívőtől, hogy ezeknek áldását kiterjessze embertársára is, azért parancsolá, hogy szombatnapon ne csak az ur pihenjen, de a szolga is, sőt irgalmában gondoskodását kiter-

¹ Móz. II. 23, 2. — ² Móz. V. 10, 23. — ³ Móz. II. 20, 9. 10. —

jeszté az állatra is, mondván : hogy a szombatnapon az is pihenjen a munkától. Isten a szeretet Istene, s követeli a hívőtől, hogy kövesse ez erényt, hogy az emberek ne gyűlöljék egymást, ne legyenek boszszuállók, haragtartók, ne rágalmazzák egymást, ne alázzák meg egymást, ne törjenek egymás rontására, ne ámítsák egymást. Isten a szentség s követeli a hívőtől, hogy kövesse a szent, tiszta erkölcsöt, hogy a hitvestársak minden érzelmüket, szívük minden vonzalmát s dobbanását egymásnak szenteljék, mert így fonódik az a mennyei füzér, mely édes bensőséggel egymáshoz fűzi a hitvestársakat, a hitvestársakat gyermekeikhez, — azért parancsolá : לא תחמור : légy ura vágyaidnak ! ¹

Ime Izrael istenismerete !

Vele új fény gyúlt ki az emberiség egén, új, ragyogó, fenséges, értékes kincs került az emberiség szellemi kincsházába.

Izrael valóban méltán dicsekedhetik világtörténeti küldetésével, méltán mutathat rá történeti küldetésének világraszóló jelentőségére.

S a fény, mely Izrael szelleméből kisugárzott, nem fog elhomályosulni, s a szellemi kincs, amivel Izrael gazdagította az emberiséget, nem fog elenyészni soha!

Következhetik, testvéreim, egy társadalmi alakulás, mely trónjától meg fogja fosztani Istent, s vaskezétráteszi a templomokra is — Izrael vázoltam erkölcsi eszménye fenn fog maradni akkor is előbb-utóbb győzedelmeskedik és az Örökkévalófénye betölti a mindenséget. Valameddig az ember ember lesz, nem pusztán a fenmaradásért vérrel, verejtékkel küzdő lény : de keblében eszményeket is őrző, ápoló lény mindaddig Izrael isteni eszménye fenn fog állani.

¹ U. o. 16

Ünnepeljünk, testvéreim, ünnepünket az áhitat bensőségével s melegségével, szülónapja az Izrael erkölcsi eszményének, mely élni fog mindéig, élni névtelenül is. Ünnepeljünk a kegyeletnek miatta is, mert ünnepelték a mi apáink is s apáink apái is, — hisz éppen a mai nap tanít minket arra: כבוד את אביך ואת אמך Tiszteld atyádat s anyádat, tiszteld az életben akarátának teljesítésével, tiszteld haló porában emlékezetének őrizetével s ápolásával. Oh, a szülők — ők szerettek minket legjobban, legigazabban e földön, mi földöntúli üdvük voltunk, örömük, gyönyörük, gondjuk, szívük minden lüktetése, boldogító reménységük, édes boldogságuk. Ők küzdöttek, áldoztak, fáradoztak, aggódtak érettünk. Oh, hadd szálljon hát keblünk mélyéből ima ő értük s minden, tőlünk oly korán elszállott, drága lelkeinkért az ég Urához, hogy örök üdv s béke legyen az ő osztályrészük, hogy örök derü sugározza őket körül.

Amen.

Szekszárd . . .

Dr. Rubinstein Mátyás

szekszárdi főrabbi.

A kinyilatkoztatás ünnepe és a lelkipásztorok tekintélye.

— Sebuoth beszéd. —

זכרו תורת משה עבדו אשר צויתו אותו בהרוב על כל ישראל
הקים ומשפטם «Gondoljatok és elmélkedjetek szüntelenül Mózes, az én szolgám tanáról, ama törvénytörvény-
szabványok halmazáról, amelyet Chóreb hegyén parancsként osztottam ki neki, Izrael népének számára!»¹

Malaki, az utolsó zsidó próféta, e rövid szavakkal emlékezik meg könyve végén, arról a világtörténeti eseményről, amelynek isteni kinyilatkoztatás a neve és melynek évforduló napját ünnepli sziván kó 6-ik napján egész Izrael. És ha a lánglelkű próféta gazdag képzelő erejének az ily rövid és fukar szavu ecsetlés kielégítőnek bizonyúlhat, mi szűkebb látkörű és szegényebb fantáziájú emberi lények, a bibliai tények bővebb ismertetésére szorúlunk és ha azt akarjuk, hogy זמן מתן תורתנו a „Tóradás napján“ az a szellem hathasson át bennünket is, amely őseinknek a szenvedések idejében kipusztíthatlan lelki erőt és önuralmat, fajunknak pedig évezredekön keresztül életkedvet és fennmaradást kölcsönzött, szükségesnek bizonyúl belemélyednünk kissé az események tömkelegeibe, hogy azoknak legalább főbb mozzanatait tehessük jelenvalóvá magunknak.

Az én figyelmemet k. híveim! e szent napon, a lezajlott eseményeknek különösen a következő két momentuma ragadja meg.

Lelki szemeim előtt látom az ókorbeli Izrael

¹ Malaki III. 27.

nagyait és kicsinyeit, amint azok, megtisztúlva testben és lélekben, ott állnak hódolatteljesen az arabiai sivatag legalacsonyabb hegye körül, melynek »Sinaj« a neve, és remegve, megszeppenve várják a kinyilatkoztatás pillanatát, melynek első, nagy korszakot alkotó szava volt. »Tudd meg Izrael, אלהים אלהינו» hogy Én vagyok az Örökkévaló a te egyetlenegy Istened«!

Látom továbbá azt az imponáló fegyelmezettséget, amely akkoriban Izrael körében uralkodott, hogy mily tiszteletteljes távolságban tudott maradni e szent aktusnál a laikus nép lelki vezékével szemben; vagyis Korách, Dászán és Ávirám, Mózes ezen személyes ellenségei, kik különben, ha csak szerét tehették és alkalom nyílt számunkra, oly előszere-ttel gáncsoskodtak Mózes egyéniségében, — akinek kemény következetességét, áruba nem bocsájtó meggyőződéseinek szilárdságát, ezen felületes és érdekhajhászó emberek megemészteni nem tudták, — ott, hol lelkipásztoruk állásának integritásáról, hivatásának tekintélyéről és méltóságáról volt szó, még e hepciáskodó egyének is háttérbe tudtak szorúlni és egy bizonyos kimért disztenciából hallgatták a Sznaj hegy tövében álló mesterüket, amint az tolmácsolta az isteni szavakat. »אתה אלוקך תראה¹« Féljed az Örökkévalót» לרבות תהא» mely alatt a szolgálatában álló és a Tóra tudományának terjesztésére hivatott őreit és istápolóit is értjük«:

Ámde sajna! mennyire megváltozott pár száz évvel Mózes halála után — שופטים² a bírákidejében, e vallásunk és felekezetünkre nézve annyira fontos fegyelmezettség!

¹ Mózes V, 10, 20. — ² Peszachim 22. b. —

Ruth könyve, — amely aktualitását a Tóraadás napján talán ép innen is nyeri, — elégikus hangon beszél el nekünk, hogy mily szomorú és kárhozatos idők köszöntöttek be Izraelre Elimelech és Noami korában, amidőn a zsidók gyülekezetét merő anarchia és sivár demagóg szellem uralta. Oly időket élt akkor Izrael, hogy nem a bírák oktatták kortársaikat a lelkiszükségletek erényeire, hanem megfordítva egyes ¹ lármás, nagyképüsködő egyének, — kik tudja Isten honnan veszik az ily hajmeresztő bátorsághoz a jogcímet, — leckéztették meg lelki vezéreiket zsidó kötelességekről és ha véletlenül azok között önérzetes, kemény legényekre találtak, kik érzelmeik és meggyőződéseikre hivatlan befolyást gyakorolni nem engednek, úgy a piszkos, gyalázatos rágalom fegyvereihez nyúltak, sőt még voltak olyanok is, kik a tettlegességtől sem riadtak vissza ² ואם ה"י אחד מיישראל עובד עבודת אלילים והדין מבקש לעבור עליו ה"י הוא בא ומלקה את הדין ³ és ha az ő bálványa előtt a lelkipásztor meghajolni nem akart, úgy furkós bottal ment elébe és nyers erőszakkal próbálta őt eltántorítani elveken alapuló szent meggyőződésétől.

És mint ama felolvasásra került Ruth könyvéből megtudjuk, az ily perverz gondolkozásu nemzedék keserű és fanyar gyümölcsöket termelt kora számára. Ugyanis „Elimelech“beli alakokat nevelt a társadalomnak, kik minden egyéb kvalifikációk és jogcímek hián, csak azért, mert ügyességük és összeköttetések folytán néptribunokká tudták fel-
 * * * * *
 * * * * *

¹ Ruth 1, 1. — ² Midras 7. Ruth. I. — ³ Jalkut Simeoni Ruth 1 —

úgy ott termettek mindenütt, nem hiányzottak sehol. Ellenben ha embertársaiknak ő reájuk volt szükségük, akkor tündököltek távollétükkel, megfutamodtak, elillantak, mint a kámfor és otthagyták, akár a jó Eli melech, az éhező, megszorúlt várost bánatjeljes keservében!

Azért óvta is a mi vallásunk mindenkor lelki vezetőinek személyes es anyagi függetlenségét egyaránt, nehogy azoknak elnyomatása által erkölcsi fogyatkozások támadhassanak működésük terén, a vallás és a felekezeti érdek rovására.

Igenis mindjárt az első zsidó lelkipásztornak, vagyis Mózesnek szolgált a Mindenható, ama bölcs utmutatással, hogy ott, hol állásának méltóságáról, hivatásának tekintélyéről van szó, ott a szerénységnek nincs helye, hanem ¹הנה מקום אתי Minden alkalommal, — szól Isten — ha az én álláspontomról, — amelynek hirdetője és letéteményesként rendeltelek téged — leszen szó, el akkor azzal az egyéni szerénységgel, amellyel ilyenkor csak hátrányos engedékenység és vétkes megalkuvás szokott járni, hanem ²ונעבת על הצור állj ily esetekben, mint a büszke saskeselyű a magas, meg nem közelíthető szikla ormán és ne engedj elveidbő; ha még úgy támadnának is érte, mert ezáltal, csak azon a tekintélyen ejtenél csorbát, amelylyel neked tetszésed szerint rendelkezni nincs jogod! Viszont ³והי בעבר כבודי ha az én tisztelem, nem forog többé kockán és nem elvi, hanem személyes kérdésekről van szó, akkor teljes szabadságot nyújtok a számodra és nemcsak hogy nem gátollak ilyenkor szerénységed nyilvánításában, de sőt mi több ⁴ושמתך בנקרת הצור

¹ Mó Is II, 33, 21. — ² U. o. — ³ U. o. — ⁴ U. o. —

én magam is segédkezem majd neked és elhelyezlek abba a sziklahasadékba, amelyben alkalmakadtán az előbbi magaslatról elrejtőzni kívánkozol!»!

Mózes és Ruth könyvének e szoros kapcsolata, e szembeötlő összefüggésére terelődik a Tóradás e szent napján az én figyelmem is k. híveim! És mintegy önkénytelenül vélem kiolvashatni Malaki prófétának mai beszédemhez alapigéül választott szavaiból az égi intést ¹ וּבְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי hogy emlékeztek meg szüntelenül arról a szent tanról, melyet én Mózes által a Chóreb hegyén adattam a számatokra. És jegyezzétek egyszer és mindenkorra meg magatoknak, hogy, valamint Mózes — עַבְדִּי a z Én és nem Izrael szolgálatában állott, úgy utódai, Izrael többi lelkipásztorainak is tudatában kell lenni annak, hogy az ő hivatásuk is az legyen, híveiket oktatni és vezetni nem pedig megfordítva híveik által magukat vezetetni és megleckéztettetni! וְכֵן לְצִיּוֹן גִּזְלֵי אֲמֵן *

Gyöngyös . . . . .

Feigl L. H.

gyöngyösi főrabbi.

---

¹ Malaki III. 27. — * Esetleges félreértések kikerülése céljából kijelentjük, hogy e szónoklat egy évnél is több idő óta fekszik szerkesztőségünk fiókjában.

Gyászbeszéd.*

Gyászoló Gyülekezet! Borongós, bánatos gyásznapokat élünk. Az ómer-számlálás napjait, amelyek sok gyászos emléket idéznek fel. A Szentírás soros szakaszában olvassuk az ómer-számlálás parancsolatát eképen: ¹ וכפרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה. És számláljatok magatoknak az ünnep másnapjától, azon naptól, hogy bemutatjátok a lengetés ómerjét: hét teljes hét legyen. — És amidőn így számláljuk a napokat és heteket és látjuk, mily sietve sorakoznak a napok hetekké, mily gyorsan maradoznak el a hetek határjelzői is és hirtelenül bukkan elő a hetedik hét mesgyeköre, önként egy másik hetes számra terelődik a mi figyelmünk: a hét évtizedre, amely az emberi élet rendes határa. Visszatekintünk és elfogódottan észleljük, mily gyorsan peregetek le életünk napjai és évei az idő orsóján; mily sietve érkeznek és tűnnek az évtizedek is, rohamléptekkel haladunk előre — a sír fele és a zsoltáros szavával száll Hozzád — élet és halál korlátlan Ura; — aggódó lelkünk bánatos fohásza: ² הודיעני ה' קצו ומדת ימי מה הוא אדעה מה הדל אני. Tudasd velem, Örökkévaló, végemet és napjaimnak mértékét, mennyi az! Hadd tudjam, hogy csak ideig való vagyok!

És ha legalább a hetven év határköve szilárd és megingathatlan volna, de hát ez a gyászkoporsó némasága hangos szavaknál is érthetőbben hirdeti ellenkezőjét, mert e koporsó lakója életének mértéke tiz évvel előbb betelt. És mióta voltak megszámlálva az ő napjai?! — —

* Grósz szül, Nagy Sára érdemes asszony fölött a szászvári kő szénbánya telepen, — ¹ Móz III. 23, 15 — ² Zsolt, 39, 5. —

Oh, te egyetlen fia a megboldogultnak, miy keserves volt a te ómer-számlálásod: számláltad a fájdalmas napokat és a gyötrelmes éjjeleket édes anyád kórágyanál. **איה שוקל ואיה סופר** Ki mérhetné meg, ki irhatná le fájdalmát az olyan gyermeki szívnek, mely egészen betelt az anya iránti önfeláldozó szeretettel, megható gyöngédséggel olyannyira, hogy ifjúságának logszebb éveit a gyermeki szeretet oltárán áldozta és ime tehetetlenül látnia kellett, mint terjeszti a halál könyörtelen angyala az imádott anya fölött dermesztő szárnyait. A tudomány is lemondott arról, hogy a drága élet süllyedő hajóját megmenthesse; de a szerető szívek görcsösen fogták a remény mentő horgonyát és várták a vészes hullámok csillapodását, csendesedését. — Leesenedetek! De oh elcsendesedett a szív verése is. elállt az ajk szeretetteljes mosolya is. Csak a tengermély fájdalom háborgása, kitörése hallszik: anyám, oh édesanyám!

Oh kedves gyászolók! látjuk, érezzük, hogy reménytek vetésén csak még nagyobb fájdalom érett. De vallásunk szent nevében kérlek **והקרבתם מנחה חדשה לה**¹ mutassátok be zsidó hitü, Istenben bízó emberekhez méltóan, zugolódás nélkül, ezen fájdalmatok áldozatát az Örökkévalónak; mondjátok szent megadással: **ה' נתן וז' לקח וז'** Isten adta őt nekünk és Isten vette ismét el tőlünk, legyen áldott az Ő neve örökkön örökké. **אל תבשו למת ואל תמנו לו**² Ne sirassátok a halottat és ne szánjatok senkit érte: így szól Jirmejohu próféta; az ókor legbölcsebb királya pedig azt hirdeté; „Jobb a halál napja a születés napjánál.“³ Mivel azonban a haláltól irtózó emberi elme ezt nehe-

¹ Móz III, 23, 16. — ² Jer. 22, 10, ³ — Kohéle. —

zen bírja megérteni, bölcseink hasonlattal vífágítják meg מִשָּׁל לִשְׁנֵי סַפְּיֹת פִּרְשׁוֹת לִיב הַגְּדוֹל אַחַת וּצְאוֹת מִן הַלְּמַן וְאַחַת נִכְסֹת מִן הַלְּמַן וְכוּ ¹ Két hajóról szól bölcseink példázó tanítása. Az egyik ép elhagyja a kikötőt és kifut a sík tengerre, de ugyanakkor egy nagy tengeri útról visszatérő másik hajó dagadt vitorlával közeledik a kikötőhöz. A kikötőn összesereglett embertömeg a távozó hajót üdvözli nagy lelkesen, kalap emeléssel, kendőlobogtatással, míg az érkező hajót figyelmen kívül hagyja. הִיא שֵׁם פִּקָּה אֶחָד לְהֵם הִילִיף הַדְּבָרִים וְכוּ Egy bölcs szemlélő odaszól a tömeghez: Mily fonákság, mily ferdeség! Az üdvözlés jutalma nagyobb mértékben illeti az érkező hajót, mert ez már eredményekre hivatkozhatik: szembeszállt és sikeresen megküzdött zúgó fergeteggel, dúló vésszel és viharral, megviaskodott égbetornyosuló hullámok tajtékzó dühével, a kormányrud biztos kezekben volt, nem tévesztett irányt, kikerülte a veszedelmes sziklapadokat, a fenyegető szirteket. Az elinduló hajónak azonban, ki tudja, merész vállalkozása kiviteléhez meg van-e a rátermettsége: a tudás, az erő, a kitartás. Hullám nem-e ragadja magával, örvénylő mélység nem-e sodorja sírjába, szírt nem-e zúzza darabokra.

Igy cselekszik az emberiség is. נוֹלֵד אָדָם הַכֵּל שִׂמְחָן ² Ha ember születik öröm veszi körül. Korai az öröm — mondja a bölcsesség szava. Hisz csak most indul a hajócska az élet hullámos tengerére. Oh nincs oly veszedelmes tenger, mint az élet tengere! Iszonyatos az ő háborgása. Szédítően magasra csapnak hullámai.

Rémletesek ösvényei. Rettenetesek sziklapadjai, melyeket a víz leple eltakar, és megsemmisítéssel

¹ Kohelesz. — ² Kohelesz Rabbaszi e. h. —

fenyvegetik a gyanutalanul tovasikló hajót. — Ne örvendjeteK hát előre, mert borzasztó lehet csalódások.

מת האדם הכל צרויכן לשמחה ולשמה ינפסמה בשם טוב וכו'.

Öröm és elismerés illeti inkább azt a hajót, mely sikeresen megjárta az élet tengerét, hősiesség kítartással megküzdött vészeivel, a becsület ékességével és a jónév illatos koszorujával tér vissza az öröklét révpartjába.

E koporsóban nyugvó nővérünk is a jóság és nemeslelkűség tündökletes erénykoszorujával tér vissza a mennyei üdvösség birodalmába. Mi ugyan nem láttuk életének sem kelő napját, sem delelőjét. Alkonyatkor került láthatárunkba. De mindennapi jelenség, hogy a leáldozó nap, mielőtt láthatárunk pereméről leszáll az alvilágba, szemet, lelket gyönyörködtető bíborba öltözteti sugarait és a hozzáértő ebből megtudja, milyen volt egész napi pályafutása.

Mi is láttuk lenyugvó napod fenséges bíborát, a te aranyos szíved alkonyati fényét, a szeretetnek ragyogványos fénysugarait, amelyekkel nemcsak egyetlen fiadat árasztották el, hanem két árva leányt is, kiket gyernekeid gyanánt fogadtál, neveltél és férjhez adtál. Oh, mi tanúi voltunk anuak a felemelő ünnepnek, mikor bemutattad עמר התנופה az öröm lengő szárnyain szíved istenes boldogságának hálaáldozatát az Örökkévalónak, hogy őket הוסיפה alá kísérhetted és ez a szemet lelket gyönyörködtető bíborfény bevilágította életed egész pályáját; láttuk, mily melegen érző volt a te szíved, mily nemes a te lelked, mily meleg szeretettel fogadtál te mindenkit vendégszerető hajlékodbán. — és ezek után ítélve sejtettük mi már azt is, mily magasztos erények ékesítették életed egész pályáját.

De zsidó lelked alkonyati biborának egész meny-
nyei szinpompája én előttem rövid néhány héttel
ezelőtt nyilatkozott meg, mikor utoljára valóságosan
elhalmoztál vendégszereteteddel. Kötelességszerűen
idézem a boldogult saját szavait, mert אין אומרים בפי
מת ¹ a halott előtt hangoztassuk első
sorban saját szavait, mert azok tükrözik vissza leg-
jobban és leghívségesebben belső érzelmvilágát.

Egyedül voltunk, kedvenc kis unokádat is ki-
külted a szobából és azután mély lélekzetet vettél
és a szavakat erősen hangsúlyozva szóltál: Beteg,
nagybeteg vagyok. Nagy útra készülök. De boldog,
nagyon boldog anya vagyok. Ilyen boldogságot ezer
anya között tán csak egy érez, mert sok ezer gyer-
mek között alig akad egy olyan igen nagyon jó
gyermek, mint az én fiam. Az ő nagy szeretete von-
zott engem ide. De nagy áldozatot hoztam én is érte,
mert vallásunk házitörvényeit, amelyeket azelőtt min-
dig szigorúan megtartottam, itt nem bírtam teljesí-
teni. Megszenvedek érte nagyon; de nyugodtan és
megadással viselem. De ugy-e a jó Isten megbocsájtja
ezt nekem! — Azután kitörölte szemeiből könnyeit és
megkért hogy ha Isten magához szólítja, imádkozzak
lelke üdvességeért.

Én ekkor láttam be igazán hívő lelked, jámbor
jó szíved mélyébe, milyen ragyogványos isteni fény
világított ott, mily erős hit és Istenben való bizoda-
lom lakozott azokban! —

Sziklaszilárd volt a te hited a túlvilági életben
azért te nem is haltál meg, hanem mint lelkes bá-
nyászasszony leszálsz a tárnába, ahova mi is mind-
annyian leszállunk, ha majdan szólittatunk. A tárna
sötét, de megvilágítja a te legmegbízhatóbb, feltétlen

¹ Talm., Ber chóc 2 b —

biztonságu bányáslámpásod: a te istnnhited, életed fénylő erényei.

»Szerencse fel!« a bányász-köszöntés. Mi is hasonlóan köszöntjük szárnyaló lelkedet: Lelked fel! És amint emelkedik az ő nemes, a szenvedések kohójában minden földi salaktól megtisztult lelke, hálas szeretettel bucsuzik tőletek , ... (bucsuzás)
לך ותנח נח

Amen.

Mágocs . . . . .

Lebovits József.

Sirkőavató.*

»הציבו לך ציונם שימי לך תמרורים «Állíts magadnak emlékjeleket, csinálj magadnak kesergésre való helyeket.«

A szent város fölött kesergő próféta mondja e szavakat.

S ezek a szavak hoztak bennünket is ide, e szomorú helyre, mely fölött enyészet borong.

Ahová e néma birodalmában a halálnak, e néma és oh! — mégis oly beszédes tartományban, ahová szemeink könnyfátyolozott tekintete téved, mindenütt az elköltözöttek e csöndes országában הציבו לך ציונם komor, sötét gondolatokat, sötét, bánatos érzelmeket támasztó bús emlékeztetés integet felénk hideg, dermedt csontujjakkal. Itt nyugszanak e néma rögök

---

* Tartatott Körös-Ladányban, 5666 Ab 11-én.

alatt, e hideg kövek tövében, e domboruló sírok zordon ölében, az enyészet ölelő karjai között, **שם יתנו יגיע בה** itt nyugszanak azok, kiknek életerejé megtört a létért folytatott ádáz harcban, megerőltetés az élet sulyos küzdelmeiben, mivelhogy emberi erő nem márványkő, hogy évszázadokkal dacolgasson, s emberi test nem vaspáncél, hogy az életharc sebző lövegei kárt ne tehetnének benne **האם בה אבנים בהו ואם** — Itt pihenik ki az élet fáradalmaiból az élet harcterén elesett küzdők.

A legközelebbi szombatra rendelt haftórában halljuk a lángajakú **ישעיה** próféta szavait: **ואמר מה אקרא** Mit hirdessek? — **כל הבשר הציד** Azt, hogy minden test olyan, mint a fű, **ובל הסמו בנין הסדה** s annak erénye, szépsége, mint a mező virága. **ובש הציד וגו'** Megszárad a fű, elhervad a virág, mikor az Urnak szele fuvall arra. Bizony, olyan a nép, mint a fű.

Ezen szavak jutnak most is eszembe. **מה אקרא** Mit hirdessek? — Nemde, azt: **כל הבשר הציד** Hervadó virág az emberi élet! **חמשת שרה בקרית ארבע** Hisz egy új **קרית ארבע**, szó szerint: »négyes várost« avatunk mi jelenleg föl. Négy új sírkő! Mily gazdag aratást tartott egy rövid esztendő lepergése alatt a halál angyala itt e kisdud hitközségben, **יעדה המצובה** Tanuság e négy új sírkő, melyet egyszerre adunk át szent rendeltetésüknek . . . .

Gerő Lajosné nyitotta meg e szomorú sort. Élte tavaszán költözött el jobb és szebb virányokra. Éltet adva gyermekének, ő maga a halállal lőn eljegyezve egy évi boldog házaseslet után! Mély gyászba döntötte korai elhunyt fiatal férjét. Örvénylő mélységeit a gyásznak tépte föl a szülők és rokonok szívében. Ószinte gyásszal kísértük ide, s csak hitvesi

szeretetének zálogát hagyta meg férjének, kis leánykáját, de akit nemsokára szintén magához szólított Isten kifürkészhetetlen bölcsesége.

: הנאדמים והנעימים כחינם וכמתם לא נפרדו — imádkoztunk a **מ ברה** val véget ért három gyászshétben: »Akik életükben szeretik egymást, azok haláluk után sem távoznak el egymástól.« S a fiatal nőt: Gerő Lajosnét, nemsokára követte szerető anyósa: Goldmann Dánielné. A halálban sem akarta elhagyni menyét. Hosszú évtizedekben, öröm és bánatban, jó és rossz napokban kipróbált, szerető, hűséges hitvest vesztett benne a mélyen sújtott férj. Élte támaszát, fáradozásának felesét, gondjainak részesét, a legjobb nőt kísérte benne sírhoz a kipótolhatatlan veszteséget szenvedett férj. S a szerető, jó önfeláldozó édesanyát, kinek szíve vágya, lelkének legforróbb óhaja, küzdelmének célpontja, reményeinek tárgya, szeretett gyermekeinek boldogsága, boldogítása volt, — egy szóval az édesanya névre valóban méltó édesanyát vesztettek benne gyermekei, kiknek szívoltárán soha el nem enyésző lánggal fog égni az édes anyjuk iránti kegyelet és emlékezetnek szent tüze . . .

Ezután Elúl havának beköszöntésével fölhangzott a Sófár rivallása. Roshasonóval beköszöntött a zsidó újesztendő, s az újesztendő küszöbén egy új sír nyitotta fel éhes torkát: **הב הב יאמר תמיד** Adjátok ide nekem Kentner Ábrahámot! A szent sófároknek Isten dicsőségéthirdető rivallása közepette, az **נתנה תוקף** szent imáitól körülröpdösve szállt föl lelke e tiszteltreméltó éltés férfiúnak lelke az égi Biró színe elé! Derék, szorgalmas, köztiszteletnek örvendő ember volt a megholt. Még a régi idők leventéje, mikor még több volt a hit és kevesebb a hiúság. Több az istenfélelem és ezért több a boldogság. S ezen

idők lénynyomait tüntette fel az ő élete is. Kínos kórággytól szabadította meg a halál, de oh, a hitvesi szeretetet ez sem nyugtatja meg. Az özvegy gyászát ez nem szüntethette meg, szíve még most is sajog, ha megemlékezik hosszú évtizedek együttélésével hozzáfűzött elhunyt férjéről. S gyermeki hűséggel és szeretettel osztozkodtak és osztoznak bánatában a jóságos apa és apóstól megfosztott gyermekek . . . . kiknek szívtábláira érc betűkkel van írva a szeretett halottnak emlékezete. A קָרַת אַרְבֵּעַ-t, a négyes számot teljessé tette Steiner Károlyné elhunytja.

Élte legszebb esztendeiben kellett isteni kifürkészhetetlen végzés folytán itthagyni a földi élet országát. Elhagynia férjét, kihez az igazi hitvesi élet varázsa, boldogsága, bűbája, szentsége fűzte föloldhatlan rózsalánccal, Elhagynia gyermekeit, kiknek kiképeztetéseért a legnagyobb áldozatokat is kész volt meghozni férjével egyetemben. Elhagynia az őt szeretettel övező anyát, testvéreket, rokoni kört. Ugy járt ő is, mint Mózes Kanaán határain, Bepillantott ugyan az ígélet földjére, de lábával nem érintette a szent talajt. Ezen élte delelőpontján elköltözött nővérünk is csak messziről láthatta az ígélet földjét, a gyermekei, a fiai által nyújtandó örömöket de el nem érhetette azokat. Közbeszólt az isteni végzet. Általános részvét mellett kísértük ide az öröklét kapújához. S a gyermekek fogadalmat tettek édes anyjuk sírjánál, hogy úgy fognak élni és viselkedni mindenkoron, hogy boldogult anyjuk szelleme megelégedetten pillanthasson le rájuk a magas égből . . .

* *
*

Most pedig idegyűltünk, családtagjai, rokonai és

tisztelői a drága elhunytaknak, hogy emlékjeleket helyezzünk el sírjaik fölött, hogy emlékkővel jelöljük meg a helyeket, ahol a nekünk oly drága hamvak nyugszanak, hogy külső kifejezését, látható jelét is adjuk a kegyelet és szeretet szerény érzelmeinek melyekkel mi boldogultjaink irányában viseltetünk. Hadd jelezze emlékkő a szent helyet, ahol a férjétől nejétől megfosztott hitves könnyeivel öntözi az immár enyészettel frigyét kötött hitvesnek hamvait rejtő sírdombot, a helyet, ahol a gyermekek könnye égi harmatként öntözi az eltemetett apa, az elhantolt anya szent sírját, s apa, anya nem válaszolhat a bánat és gyászteli panaszra. **והאבן הזאת אשר שמתי עליה** De ez a kő, melyet emeltünk **והאבן גדולה על פי הבאר** e sírhely, mely nekünk oly drága kincset rejt méhében, szent forrás is legyen, ha itt sírunk, jelenjenek meg könnyellepett szemek előtt szeretteink alakja, s hámozzuk ki életükből azt, ami szép, nemes és jó volt benne, őrizzük meg azt, avassuk zászlónkká, vezérfényünké, melyet egész éltünk mentén követni akarunk. Így fognak a sírokból nemcsak a fájdalmas visszaemlékezések tápot, a fájós érzések és gondolatok tövise és csallánja életnedvet kapni. hanem az okulás és nemesbülés mirtusa is ki fog e sírokból kelni. **מצדו אחד עלו קמטונום והחולים ומצדו אשר הרהים ושמים**

S oh, bánkodó feleim! vigyünk innen a halál tartományából még egy tanulságot magunkkal az élet számára.

Ezt a tanulságot leghelyesebben bölcseink egy elbeszélésének keretében fejthetjük ki.

Midón — beszél a Talmud — Dávid a koronás dalnok a sz. király, elhalálozott fia bölcS Salamon a sz. tanítókba üzent: **אבא מת ומטל בחמה** Oh, drága apám meghalt. De tudom, hogy csak teste lön

zsákmánya rideg halálnak, de lelke — halhatatlan, az öröklét és üdv fényes napját élvezni. ומוטל בהמה

Nos, mondjátok meg ti bölcsek, ti mesterek, mit tegyek én, hogy תמות נפש מות ישרים az én halálom is olyan legyen, mint apámé, végem, mint az ő vége?! — Feleltek erre a bölcsek: «הנה עלי בבר» Tégy egy kenyeret apád holttetemére. — Oh, legyen a halál gondolata kenyere, tápszere a te lelkednek. Gondolj a halálra. Gondolj arra, hogy mi is a mi életünk itt a földön — elenyésző álm, elillanó fuvallat, madár-szárnynak rebbenése. Gondolj a halálra és arra, hogy számadást kell adnod az örök Bíró ítélőszéke előtt minden tetteidről, érzelmeid és gondolataidról. Ne csak az élet és élvezet járjon eszedben, hanem gondoldj a halálra is és arra az életre, ahová csak a halál küszöbén át juthatsz, s melyet csupán csak Istennek kedves és tetsző életmóddal biztosíthatsz magadnak. Gondolj a halálra s ne becsüld túlon túl a földi élet nyújtotta örömei és gyönyöröket. Gondolj a halál utáni életre s gyűjtögess számára kincseket מצותומים jámhör, vallásos cselekményekkel, erény, erkölcsösség, igazi zsidó életmód gyöngyeit. Akkor biztos lehetsz abban, hogy amidőn egykor te is idekerülsz ezen néma elhagyatott tájakra, hogy akkor lelked az öröküdv mennyei jutalmak napsugarait fogja élvezni. ומוטל בהמה

Oh, testvéreim — vigyünk mi is magunkkal innen e szomorú helyről ezen fölemelő tanulságot. Legyen ez vezércsillagunk életpályánkon, hogy egykor nyugodtan zárhassuk le szempilláinkat a végső álmra, melyre örökös ébrenlét fog következni, örök tavasz, örök üdv. Igen k. f. tisztuljunk meg a bánat könnyeiben, melyeket azoknak emlékezete sajtolt ki szemeinkből, kiknek emlékkövet állítani jelentünk

meg a halálnak ezen csöndes lakában, e sirok és sírkövek között, melyek mindannyian az emberi végről, a mi végünkről is beszélnek nekünk bánatosan.

Tisztuljunk meg s keressük meg a helyes utat, amelyen haladva **וְהָיָה עִמָּךְ לְפֶתַח תְּקוּהָ** A gyásznak siralomvölgye a reménység országának kapújává válik.

Istenhez pedig, ki Ur élet és halál fölött, imádkozni akarunk e bánatos órában, szívünk teljéből, könnyel szemeinkben.

Oh, te Atyánk a mennyekben terjeszd óvó szárnyadat a néma sírhantok alatt nyugvó szeretteink fölé. Hisz Te vagy a szeretet és bocsánat. Részesítsd őket az öröküdv jutalmában.

Ezen emlékkövek pedig tanusítsák, hogy kik szerettek életükben, haláluk után sem felejtetnek el. A szívek vérző sebére Te Isten add a balzsamot. Mint i. v. **מִחֲצֵתִי וְאַנִי אֲרַפָּא** Én megsebesíték, de meg is gyógyítottok.

Amen.

Dévaványa . . . . .

Fischer Fülöp
dévaványai rabbi.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Kérelem. Mindazok kiknek előfizetése április hó elején lejárt, ugyszintén azok, kik az előfizetési díjjal még hátralékban vannak sziveskedjenek az előf. díjat mielőbb beküldeni, hogy a külön kiírás munkája és költsége alól felmentsenek. Olyan esekély az előf. díj, hogy külön költségeket igazán sehogyszem bírja.

Sz. F. O. B. Példátlanul álló eset, hogy rabbi ellen olyan lelketlen hajsziút inditsanak csupán azért, mert egy nagy község rabbijává választja meg Határozottan merjük állítani, hogy a Székesfejérvárról széjjelküldött röpiratok nem Dr. Steinherz főrabbi tollából származnak. Elég legény ő a tudomány és a tudomány és a férfini bátorság csárdájában, hogy nyílt sisakkal lépjen porondra, ha támadásra okot és jogot érez magában. Steinherzek nem bujnak egy álnév mögé, hogy orvul támadjanak. Ezt megmutatta különben is a pesti hitközség előljáróságához intézett levelével amely — különösen ha tényleg ugy foglalkozott rabbitársaival, ahogy az „Egyenlőség“ 16, száma azt feltünteti, — biz. ny jóval túllépte a megengedett határokat; de nem bujva tette. Tudja ő azt nagyon jól, hogy orvtámadókkal komoly ember nem foglalkozik, hanem annál inkább áll a megtámadott mellé.

De érthetetlen, hogy a felekezeti sajtónak az a része is, amely a neologia és a „szeminar“ ellen küzd, miért üt a pesti hitközségre ugy, hogy az óbudai főrabbin csattanjon az ostor vége. Még „Egy jesidából kikerült rabbi“ is így eselekszik!

Szigoruan tartózkodunk Dr. Adler megdicsérésétől, nehogy csak a részrehajlás árnyéka is érjen. De elvégre is Dr. Adler a pesti hitközség szeme előtt el is működik több év óta. Tudja ez a hitk. nagyon jó kít választ. Elég intelligenciája van annak megítéléséhez: beleillik-e egyenrangu tagnak a pesti rabbikarba. És ha az a rabbikar és hitközség úgy találja, hogy igen, kinek van oka és joga őket kioktatni akarni az ellenkezőre?!

Hát az ország valamennyi rabbija érdemes állására — mert hisz eddig békében hagyták őket — csak Dr. Adler nem, ki egy nagymultú, tekintélyes hitközségben közmegelégedésre működik több év óta és a közben — hogy a régi kifejezéssel éljünk — szorgalmasan tanulgat?

Őn arra szólít fel bennünket, hogy „szokásunkhoz híven idézzünk valami cadenciát a Talmudból“, De ez az eset a cadenciát meg nem érdemli, mert nem látunk itt קנאת סופריםot, hanem קנאת סוחרים t, kofár szellemet, mely irigyii embertársától a jó falatot. Mert ha az orviamadók tényleg úgy hiszik, ahogy írják, hogy abba az állásba csak elfeladás és önnállóságról való lemondás árán lehet jutni, akkor nem volna a világon olyan érdemtelen rabbi, ki oda tulajó ne volna, és ők még egy Dr. Adlert sem tartanak erre elég érdeemesnek.

Bizony a „mamon“ fénye vakítja itt csak a kofar szellemiek szemét. Az ilyen csunya befektítési hadjárat ellen az egész rabbikarnak kellene valamely alkalmas formában megbélyegző szavát felemelni, nehogy lábrakapjon וברי בין וקנה

L. J. Nem áll, hogy tilalom volna héber betűk bearanyozása ellen általában. Nem ért az a dologhoz semmit, ha adja is a talmudtudóst, aki a közölt frigyszekrényi felirat bearanyozása miatt nem akar a templomba bemenni. Hogy eanek az עיגל aranyborjuhoz valami köze volna, nem egyéb egy saját találmányunál עיגל סברה nál. מורה ומונה és מספר תורה. מורה irása csak fekete lehet és csak az előirt anyagból készített téntát szabad ha zuálni hozzá. Ezt nem szabad bearanyozni, de befesteni sem semmiféle színre. L. ויני הלכות סת והל' מונה.

Vannak azután ישמות קדשים שאינן נמחקים Isten nevének betűi, amelyeket — ha egyszer fekete téntával irattak bárhová — eltörölni többé nem szabad. Még úgy sem, hogy arannyal vagy ezüsttel bevonjuk. Mert így is eltörültük az eredetü fekete írást. Itt tehát szintén nem az aranyra vonatkozik a tilalom, hanem a törlésre. Ha egy templomi vagy frigyszekrényi feliratban ilyen szavak is fordulnak elő és mégis be akarjuk aranyozni, akkor nem szabad először feketére befesteni hanem más színre, azt a más szint azután bevonhatjuk arannyal L. נודע ביהודה חורד קפ"א.

Mi tiszteljük és becsüljük az olyan embert, ki pedáns és körültekintő vallási dolgokban. Ha arra ügyelünk, hogy a ruha, amelyet viselünk jószabásu, színe izléses legyen; ha ingyenkedni étel és ital dolgában, fordítsunk megkülönböztetett gondot arra is, hogy vallási intézményeink, szertartásaink szigoruan alkalmazkodjanak a vallási törvényekhez, szent hagyományaikhoz, a Tóra szelleméhez. De ne helyezkedjen szembe rabbijával. Vagy legalább kérdezzen országos הירי רבני rabbi-tudóst. Pröponálja

ezt rabbijának és az bizonyára nem fogna elzárkózni ez elől. Régi dicséretes szokás volt ez Izraelben. Hisz így keletkeztek irodalmunk megbecsülhetetlen értékű responsumai. A kérdezők nem a tudatlanok, hanem többnyire a tudósok sorából kerültek ki. A kérdésben már benne volt a felelet is. A tudós kérdése is értékes tudományos munka, mesterének hű tükre. De megkérdezte azért mégis tudóstársát; a kisebb tudóst a nagy elismert **גאון** t: nem-e tévedett. Milyen új szempontból fogja ő tárgyalni e kérdést és milyen fenyt fog reá deríteni. De az semmikép sem egyeztethető össze sem vallásunk szellemével sem törvényeivel, hogy valaki, egyet simítva, szakálán megtegye magát községre rabbija fölé főtalmutudósnak, és holmi saját találmányu **עגל סברה** alapján frontot esináljon ellene.

B. J. Sz. A Szentírás maga adja meg, a Talmud értelmezése nyomán az útbaigazítást annak megítélésére, hogy gyermeke hitehagyásáért vagy vallásilag meg nem engedett házasságralépéséért mikor felelősek a szülők és mikor nem a következőképen:

A második parancsolat szerint az Örökkévaló **פוקד עין אבות** megtorolja az atyák vétkeit a fiakon stb. a Tóra ötödik könyvében — 24. 16. — dedig az van megírva **לא יומתו אבות על בנים** Ne öltsenek meg az apák a gyermekek miatt és a gyermekek ne öltsenek meg az apák miatt, ki ki saját vétkeért öltsék meg. Itt az ellenmondás szembeötlő.

De a Talmud: **כ"ז סנהדרין כ"ז** ezt a legészszerűbben fejti meg: A gyermeken megtoroltatik az apja vétké, de nem ártatlanul, hanem akkor **בשאוהוין מעשה אבותיהן בידיהן** ha a gyermekek tovább fűzik szüleik bűneinek fonalát. Saját bűneikért szenvednek tehát, de erkölcsi terhelttségük folytán bizonyos részben mégis apáik vétké toroltatik meg rajtuk. Azonban **לא יומתו** ne öltsenek meg az apák a gyermekek miatt **בשאוהוין איהוין** ha egyike sem esik másikának bűnébe és abban sem közvetlen sem közvetve semmi része nincsen. —

Ine ez a legigazságosabb és a leghelyesebb álláspont. Attól függ minden, hogy az apa életének példaadása, házának nevelő szelleme részes-e gyermeke bűnös eselekedetében vagy nem! Magaviseletével bűnbeesett gyermekével szemben sanctionálja-e

utólag gyermeke botlását vagy nem? Előbbeni esetben következményeinek egész sulya reája nehezedik, míg utóbbi esetben nemcsak, hogy gáncs nem érheti a szülőket, hanem teljes mértékben megérdemlik szeretetteljes részvétünket. Ez tiszta sor.

Más megítélés alá esik azonban, hogy egy felekezeti organum helyesen cselekszik-e, ha egy esetből kifolyólag évszázadokig visszanyul a zsidók történetébe és a feledés ködéből felélevenít oly eseteket, amikor nagyjambor szülők gyermekei eltévelyedtek. Szerintünk ez biz nemcsak helytelen, de nagy hiba. Mert ösztönzi, kitanítja azokat, kik szüleikre való tekintettel tartózkodnak egytől mástól, hogy erre ép nem kell tekintettel lenni okvetlen. Ez nincs megmondva ugyan. De akiknek ez jól esik más szemüveggel olvassák. Itt tehát határozottan káros. Akiknek az érdekében pedig felelevenítik az ilyen analogiát, azoknak nem használ. Mert vagy kiállja a szülők jámborsága és az esettel szemben követett magatartása is az összehasonlítást — akkor fölösleges. Vagy pedig nem állja ki, de akkor meg mire való?!

Szíves üdvözet.

Bibliographia.

II. Egyéb beküldött könyvek.

Dr. Friedmann Dávid: Szertartások szokások a zsidóságban. Középkiskolák, tenitőképzők, polg. fiu és leányiskolák izr. vallásu tanulói számára. I. rész. Irta . . . zsolnai főrabbi 80, 131 l. Ára kötve: 1 korona 86 fillér.

Nyom. Máramaros Sziget Kaufman Ábtahám és Fiai könyvnyomdája 1906.

Szendről László. Emlék-Füzet a csongrádi Szent-Egylet (התורה קדישא) századik évfordulója alkalmából tartott jubileumi ünnepegekről kiadja . . . . csongrádi Chevra Kadisa elnöke. 80, 36 l. Csongrád 1907. Nyomatott Vác Kohn Mor könyvnyomdájában.

Dr. Silberfeld Jakob. A nyiregyházi Chevra-Kadisa története. (1856--1906) Az egylet megbizásából írta . . . . rabbi, nyiregoházi hitszónok 40 46 l. Nyiregyháza, nyomatott Piringer I. utóda könyvnyomdájában 1907.

לסדר שְׁלַח לך תִּרְסִי

(Homilia.)

K. híveim !

Minden ige egy-egy új tavaszt hord méhében : eszmék kikeletjét, melynek szintén megvan a maga rügyfakadása és bimbóhasadása. Mint a holt rögből új életet fakaszt elő a tavaszi napsugár, azonkép az ígéből kisugárzó verőfény is termékenyítő bizsergést varázsol az elernyedtt, eltikkadt lelkekbe. Az Írás minden szava oly mélyértelmű, hogy eszmék sarjadnak dúsan belőle, melyek hamarosan kalászba is zsendülnek és gazdag vetésben diadalmasan ring a sokszoros erkölcsstan.

Ilyen eszmékben gazdag a Szentírás soron levő hetiszakasza is, melyből ezúttal csupán egy fontos rendeletet ragadunk ki, hogy azt elmélkedésünk tárgyává tegyük. E szentírásí rendelet így szól : »És szólt az Örökkévaló Mózeshez mondván : Szólj Izrael fiához és mondd nekik : ועשו להם ציצית על כנפיהם וגדודם להודתם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת וזהו לכם לציצית והאיתם אתם וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחריו וקראתם אתם וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחריו Készítsenek maguknak szemlélőszálakat ruháik szögleteire nemzedékeken át és tegyenek a szeglet szemlélőszállaira kékbíbor zsinórt. És legyen nektek szemlélőszálak gyanánt, hogy lássátok azt és megemlékezzetek az Örökkévaló minden parancsáról és megtegyétek

azokat, hogy el ne térjetekek szemeitek és szívetek után, melyek után paráználkodva járnátok. Bölcsseink e szót : לדרתם így bontják fel, így értelmezik, így elemezik לדרתם a kor végeig והמתה vagyis a halál napjáig.

Kedveseim ! Van a zsidóságnak bizonyos valásnemzeti fegyverzete, mely megőrzi, megmenti őt sok csalódástól, sok fájó és bántó gondolattól és ez a nemzeti fegyver : Talisz, tefilin, és mezuzá. E fegyverekről így nyilatkozik a Talmud : כל מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין ברוגצו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחזקת שלא יתא שנאמר וחוט המשולש לא במהרה ינתק »Akinek fejét, karját tefilin övezi, szemlélőszálak vannak ruhája szögletein és mezuzá ajtófélfáján, az nem egyhamar fog vétkezni, nem oly könnyen a bűn áldozata lenni miként mondva van : a háromszorosra vett fonal nem egyhamar téphető, nem oly könnyen szakítható szét.«

E három fegyvernemben mély értelem rejlik, magasztos eszme nyer kifejezést. De hányan vannak, kik e fegyvereket a lombtárba dobták, ahol rozsda marja azokat. Az egyik ahelyett, hogy a tefilint fejre, karra rakná, úgy el- és félrerakja, hogy mikor egyszer mégis kényszerűségből használni akarná — Jáhrzeitnapján vagy a szülei utáni gyászévben hébe-korba — meg sem találja azokat. A másik egyáltalában elfelejtette a tefilin rakás módját és ha valamely alkalom Isten házába szólítja őt annyi szégyenérzettel sem bír, hogy tefilin nélkül áll itt. Ilyenekhez fordul a lángnyelvű próféta dörgő és dorgáló szava : כי תביאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמות הצרי ha csupán néma szemlélőnek jöttök ide és csak bámulatok, de nem imádkoztok, ki kívánja azt tőletek, hogy pitvaraimban alkalmatlankodjatok ?

De többnyire azok is, akik még naponta tefilin-
nel imádkoznak rendszerint nem szabályszerűen,
nem előírás szerint veszik fejükre a tefilint. Az egyik-
nek oly lazán fekszik a fején, hogy orrára csúszik,
a másik homlokán viseli, holott a tefilinnek a koponyacsonton van a helye, ott hol a kisgyermeknekél
az agy lüktetése észlelhető. Ugy vagyunk a talisz-
szal is. Az egyik, mint hurkot, úgy veti nyakára,
de a világért sem eresztené le hosszában, a másik-
nál a cicisz még az özönviz előtte korszakból való,
úgy hogy valóságos sorvadásban szenved és már
évek óta פסיל. Hát a mezusa? Oh ezt már sokaknál
felváltotta a barométer, mások úgy restelik, hogy az
ajtó mögé gondosan elrejtik, hogy הלילה ments Isten
embéri szem még a legszorgosabb kutatás után se
fedezhesse fel. Az ilyen eljárással szemben mondta a
Talmud: כל מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין בידיו וציצית בגדרו
ומזוזה בפתחו הכל בחזקתו. Akinek tefilin van a fején
de nem az orrán vagy a homlokán, cicisz a ru-
háján, de nem holmi foszlányos, agyoncsonkitott
szálak és mezusa az ajtófélfán, de nem az ajtó
mögé gondosan elrejtve, הכל בחזקתו mindezt helyesen
megerősítve, hogy le ne csúszszék שלא יהטא az nem
egyhamar fog vétkezni, mert ez a hármas fontos
vallási szabály megrözi őt a bűn csábításaitól.

Vannak aztán olyan hívek is, akiknek tefilinjei
már háromszor is jubilálhattak volna, mert még déd-
atyjuktól örökölték, a formájuk is elmosódott és az
idő vasfoga leörölte hegyeiket, úgy hogy már nem
szögletesek, hanem kerekdedek,

Bölcseink tanítása szerint: כל המניח תפילין בארץ מים :
Aki naponta tefilinnel imádkozik az hosszú életű
lesz és mégis azt beszéli a Talmud: מעשה בתלמוד אחד

ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ה הרבה ומתבחימיו ודחתה אשתו נוטלת תפיליו ומחורתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואמר להם כתוב בתורה כי היא חייד ואורך ימך בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ה הרבה מ"מ מת בחצי ימיו »Történt, hogy egy fiatal buzgó hittudós, ki sokat búvárkodott a Szenttanban élte legszebb éveiben elhalt. Ekkor felesége vette férje tefilinjeit és elvitte a templomokba és tanodákba elpanaszolván : Az áll a Szentírásban, hogy a Tóra az élet meghosszabítója. Nos az én férjem sokat tanult, sokat szorgoskodott és sokat búvárkodott a Szent-tanban, mégis miért halt el oly ifjan, élte delén ? A bölcsek erre kikérdezték őt férje magánélete felől, így tudódott ki, hogy milyen bűn és hibás életmód következtében halt el férje.

Nekünk azonban csak az feltűnő e rövid elbeszélésben, hogy ez az asszony mi célból vitte el férje tefilinjét a templomokba és tanodákba, mit akart ezzel demonstrálni ? Azt-e, hogy férje naponta tefilin-nel imádkozott ? Ezt szóval is elmondhatta volna. Ugyde — szerintünk — megakarta mutatni, hogy a férje által használt tefilin szabályszerű volt, nem elkopott, nem kerek, hanem szögletes, nem fakó, hanem fekete, nem cérnavékonyoságú recüesszel ellátva, hanem szélessel, nem babszem nagyságú בתים -mal, hanem előírás szerinti nagyságúakkal.

K. híveim ! Az ember belső életében különböző vágyak ébrednek és uralkodnak. A bir-élv és hiúság vágya. E vágyak képezik az emberi tevékenység, működés és fáradalmaknak kiindulási pöntjét és lüktető erejét. E vágyak foglalják magukban az ember boldogsága és boldogtalanságának indokát. Boldog az, aki tudja mennyire szabad e vágyak sugallatai után indulni és hol kezdődik a határ, a válaszfal, amelyen túl a vágyak kielégítése beléletünk

nyugalmát feldúlja, földi rendeltetésünktől elvon és emberi méltóságunkat lealázza. Nagyravágyás emberi nemünknek káros tulajdonsága, pedig a nagyravágyás határa — a sir. Mihelyt e vágy parancsol nekünk és uralkodik fölöttünk megszűntünk szabadok lenni és szolgaságig süllyedtünk.

Vannak emberek, kiknek kielégíthetlen vágya a vagyonszerzés és ezt a zsugoriságig, a végső határig, a végletig hajtják. Rongyos, foszlányos ruhában járnak **נקודים בחרדים ומלואים** foltozott cipőben, foltozott ruhában és minden ténykedésükben **הלבנות קמיצה** a zsugoriság rút tulajdonsága **בפרק קומין רבה** és a fősvénység legvégső fokozata nyilvánul. Náluk **קמין קמין** egy fillér is számításba jön, ha arról van szó, hogy a jótékonyság oltárán áldozzanak, mert ezzel is megcsappan vagyonuk. De saját testüktől és lelküktől is elvonják a legszükségesebbet. Dohos, egészségtelen lakásban élnek, még enni sem mernek, nyugodni sem tudnak, mivel a kapzsiság, a kielégíthetetlen bírvágy egyre serkenti, ösztönzi, ösztökéli sarkalja és hajszolja őket **הב הב** a vagyon után. A **מיצות קמיצה** a vagyongyűjtés előttük a legfontosabb, a legszentebb dolog. Lelkük ápolását is elhanyagolják **קומין את המנחה מערים ושחרות** az imádkozásra nem vesztegetik idejüket, kora hajnalban sietnek az élet piacára és fáradoznak késő estig **ויצבור המרים המרים** hogy összeharácsoljanak kincseket halomszámra, ezért dolgoznak, fáradoznak, mint az igavonó állat **בני ישראל מן העבודה** és nyögnek a fárasztó munka után, hogy majd leroskadnak alatta. Mondanunk sem kell, **וקומין זה פגעל הוא לא ירצה** hogy az ilyen életmód nem kedves Isten előtt, hanem

megvetett, mert lealacsonyít és az emberi méltóságot lealázza.

Vannak ismét emberek, kik az előbbieknél teljes ellentéte, ami a pazarlast és fényüzetést illeti. Leghőbb vágyuk palotákban, gyönyörű házakban, fényes berendezés és minden kényelem és komforttal lakni. Más ember ismét abban leli gyönyörét, ha minél drágább, divatosabb, sikkesebb ruhában járhat. Nem bánja, ha ebédje szűkes is, — hiszen senkisémet lát gyomrába — de ruházata kifogástalan elegáns, előkelő, finom, drága, hercegi legyen és abbéli vágyát, fényüzetését a nevetségességig viszi.

Mindezen vágyak fékezésére adatott a tefillin, tallisz és mezuzá. Ezért legyen a tefillin emlékezetül a fejen, a vágyakozó szemek fölött שדי névvel, vagyis emlékezetül Istenre, שאמר לעולם די aki határt szab a földi vágyakozásnak, a féktelen és végtelen vagyongyűjtésnek és emlékezetül a karon, כי לה העוז עם הגבורה, hogy Övé a hatalom és az erő, de nem a halandó emberé. És ha nagy házat, fényes palotát építettet is az ember, ne higgye és ne vallja כי ויעזב ידי עשה לי את החיל הזה hogy önjereje és öntehetsége szerezte neki a vagyont, a palotát, a fényes butorzatot, ezért legyen a ház kapufélfáján a mezuzá emlékezetül Istenre, כי הוא הנותן כח לעשות חיל hogy csak az Ő akaratóból kifolyólag szerzed lakhelyedet, házat, palotádat. Ruháid szögletein pedig emlékeztessen a cicisz arra, hogy fékezd hiúságot, ne legyenek túlhajtott igényeid, ne költöj túl sokat külső pompára, ruhára.

Tefilin, Tallisz, Mezuzá, de mély tanulság rejlik bennetek ! Arra tanítanak, hogy a szerencse forgandó szeszélyes, állhatatlan, egy pillanatra uszályával érint aztán tovasuhan az elérhetlen távolságba. Gazdagság

fényes palota, selyemruha hűtlen portéka; וּשְׂמֹנֶיךָ הַבֵּל; egy szóval így lehet kifejezni: הַבֵּל »haszontalanság« vagyis betüsz szerint felbontva הַבֵּלִי annyit jelent, mint : הַבֵּל אֵין בָּהֶם מִמַּשׁ לְבוּשׁ הֵן בֵּית, vagyon, ház, ruha. Mindez מִמַּשׁ לְבוּשׁ haszontalan, mert nincs bennök állhatatosság. Hizzen maga a cicisz arra vall : הָאָדָם כְּצִיץ הַשָּׂדֶה בֵּן יְצִיץ hogy az ember, mint a fű elhervad, mezuzá pedig arra tanít : שׁוֹן מִזֶּה לָּהּ hogy a vagyon forog, egyiktől elvétetik és a másiknak adatik. Igenis az a מוֹזָה az ajtón agy valóságos mementomori : בּוֹנֵה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמַי בּוֹנֵה : Építettél házat, de nem tudod, ki fog benne lakni; ma te, holnap ellenséged, mivel מוֹזָה azt jelenti, שׁוֹן מְקוֹמָן hogy minden szerencse forgandó, hiú és állhatatlan. Ezért mondta bölcs Salamon : מְנַבֵּה פִתְחוֹ מִבְּקֶשׁ שֹׁבֵר »Aki magasra emeli házat, romlást keres.«

Kérdés : Miért parancsolja a Szentírás, hogy a ciciszt a ruha szegleteire és nem a közepére tegyük ? Ugyde bölcseink azt mondták : הַמִּתְפַּלֵּל בְּרֶיךְ שִׁיתָן עֵינָיו לְמַטָּה ולבו למעלה Aki imádkozik az irányítsa szemét a földre, de szíve emelkedjék fel a magasba. Ezzel azt akarták kifejezésre juttatni, hogy az ember tekintse magát alantós lénynek, porból származottnak, aki majdan ismét porrá lészen és a földhöz visszatér, ezért nézzen le a földre; ellenben szíve ellegyen telve a gondolattól, hogy Isten a megközelíthetetlen legmagasztosabb lény, ki fenn a magasban székel és örködik az összes földi lények és teremtmények fölött, ezért emelkedjék szíve az áhíthatnak szárnyain a magasba. Erre tanít a cicisz is és ezért mondta Isten Mózesnek : שׁוֹלֵחַם צִיצִית עַל כַּנְּפֵי בְּגָדֵיהֶם hogy készítsenek maguknak szemlélő szálakat ruháik szögletére, végére, emlékezetül לְהַזָּכֵר

לדוררתם a kor végére, זה המיתה, az ember mulandóságára, hogy majdan porrá leszen, וזאת תסאותרו, és ha ezt a körülményt veszitek szeméitek elé, akkor megemlékeztek val-láserkölcsi kötelességeitekről és híven követitek Isten összes parancsait ולא תתורו אחריו לבבכם ואחריו עיניכם és nem fogtok törekedni vágyaitok kielégítésére, amire szívetek és szeméitek elcsábítanak titeket, mivel szeméitek mindig a földre, a végcélra, az emberi élet végére lesznek irányítva על כל כנפי a végső órára, a szélső momentumra, midőn kihül a szív forró szenvedélye és az érzések m'r nem ragadják el az embert sötét örvények felé, midőn szenvedélyek nem hevítik őt és így csalódások sem érik.

Oh de szép is lenne az élet, ha érzelmeink nyugodt összhangban maradnának, ha elernyed, eltikkadt szervezetünk nem áhítaná a kábító gyönyört, ha vétkes szenvedély nem hevítené kebelünket, ha minden szívben égne tiszta szeretet és Isten iránti hűség ומלאה הארץ דעהגהתמל és belátással és lángolna az isteni szeretet végtelen időkig.

Amen.

Alberti-Irsa . . . . .

Büchler Zsigmond

alberti-irsai főrabbi.

Korach.

— Szombati beszéd. —

Ajt. hallg. A mai hetiszakasz olvasóira egy fáj-
dalmas, és keserü tapasztalatokban bővelkedő kiáb-
rándulás várakozik, ha netalán azt hitték volna, hogy
a legnagyobbak, a szentek, az önzetlen férfiak éle-
tét megkiméli a nemtelen bántalom, a bárdolatlan
irigység, a törpe felfuvalkodás önteltsége. Mózes, a
hős, Mózes, az isteni szellem prófétája, Mózes, aki
nemcsak korának, hanem bizonyára minden eljövendő
világok legnagyobb embere, Mózes, aki népéért a
lelke vérért nem egyszer ontotta, Mózes, aki Izrael
fejére koronát helyezett, és szabadságot, törvényt,
államot, önállóságot adott nemzetének, Mózes áll az
előtérben. Ünneplést várunk ugyebár: hiszen ott tar-
tunk a Szentírásban, hogy Izrael az ígért földjének
küszöbén áll; száz megpróbáltatáson vezette a vezér
seregét keresztül, ezer tanujelét adta hivatottságának,
nemes lelkületének, ellenség ellen harcolt, a sziklá-
ból vizet fakasztott, az éhség idején eleséget szerzett,
betegségben gyógyított, bánatban vigasztalt, csügge-
désben erősített — óh van-e a hálás népnek annyi
aranya, amennyiből méltó módon szobrot emelhet
mesterének, van-e a mezőknek annyi ékes virága,
amennyiből elég koszorút fonhat a feje köré? Ne
csigázzuk fel ajt. hallg. a várakozást, mondjuk el
röviden Izrael háláját, amint azt a Szentírás a mai
napon elibénk adja וקה קרה בן יצהר... וקמו לפני משה ואנשי ישראל
És föllázadt Korach, és föllépének Mózes
ellen, és kétszázötven férfiú Izrael fiaí közül, a köz-
ség előkelői, a gyülekezet hivatottjai, hirneves fér-
fiak. És összegyülekezének Mózes és Áhron ellen,

és mondák nekik : sokat vesztek ti ki magatoknak, mert az egész község mindnyájan szentek, és köztük van az Ö. miért, mi jögon emelkedtek hát ti az Ö. gyülekezete fölé. — A biblia minden olvasója tudja mi történt ezután. Az Ö. ítéletet tett, a föld elnyelte Korachot Nem köznapi történet ez ájt. híveim! amely fölött közönyösen napircndre térhetünk, nem közönséges gonosztevők rosszlelküése, amely miután méltó büntetését elvevé, többé nem érdekel bennünket — a Szentírás egy mélyértelmü, fenségesen jellemző fejezetével állunk szemben, amely a népkedély legrejtettebb zugába bevilágít, amely az emberiség örök küzdelmét állítja elénk, amely ha nem a nagyapákról szólana, azt hinnők, hogy a késő unokák gondolatvilágát ecseteli, annyira megragadó, annyira új, annyira jelenvaló, annyira ismeretes. A nemes és a nemtelen, az érzőbb és a keményebb kedélyűek harca tűnik föl előttünk, amint az szünetlenül folyik minden időben. Mintha csak egy meg-rázó jelenetekben gazdag színjátékkal állanánk szemben, amelynek hőse ellen hálóval, törrel, gúnnyal és bántalommal kel föl az ármány — olyan hatással van reánk Kórachnak szereplése Mózesel szemben. Kórach egy soha ki nem haló typus, nem egy ember, hanem az ember a maga vad ösztöneivel, a maga indulatos nyugtalanságával. A Kórachokra szüksége van az emberiségnek, ahogyan a tisztító viharra is szüksége van a természetnek. Kórach nélkül alig képzelhető el az élet, Kórachok nélkül a Mózesek nem is tűnhetnének ki kellőképen a szívük nemességével, a törekvéseik tisztaságával, az eszméik diadalmával. És a mi elmélkedésünk kedveseim! általánosan emberi hibákról szólana pusztán, amiknek bolygatása a mi templomainkban, ahol annyi kü-

lönleges, egyéb hibákat lehetne tühegyre szűrni, tán fölösleges is lenne — ha Kórach nem rendelkeznék olyan jellemvonások fölött, amik személyének megadják a zsidó néptulajdon hamisítatlan zamatját, úgy hogy el kell ismernünk akarva-akaratlanul hozzánk tartozását, és helyet kell adnunk sorainkban gondolatvilágának. Kedves hallg. ! a szentírási Kórach nem is olyan őskori fanatikus zsidó, akivel nekünk szégyenkezni kellene. Ez a Kórach egészen modern szellemet szívott be a tüdejébe, még a kifejezéseit, a nézeteit, a kifogásait, a meggyőződéseit is mintha csak bizonyos újkori zsidó körökben tanulta volna el ; egészen úgy szónokol, mint egy a mai viszonyokkal elégedetlen hitközségi tag, egészen úgy viselkedik, mint ahogy ma napság szokás. Nagyon érdekes úri ember : érdemes vele foglalkozni : érdemes vele vitába bocsátkozni. Elsősorban okos és művelt fő : nem is kell sokat cáfolgatnunk szavai-
ban, mivel mint minden indúlatos és heves ember, nagy ravaszsága dacára, ő saját maga cáfolja meg önmagát. Aztán meg kötelességünk is őt kissé meghallgatnunk — mivel Kórach nem áll elhagyottan — egész pártja van tekintélyes férfiakból, és ezeknek jogosultnak vélt panaszai vannak. Azért hát álljunk illendő távolban Kórachtól és követőitől — tudjuk, hogy minden pillanatban megnyilhatik elnyelésükre a föld — és elmélkedjünk Kórachról és társairól. Kórach és társai tisztelettel panaszos beadványt nyújtnak be az őszsidóság gyülekezete elé, szólván a jelen zsidóság türhetlen állapotáról :

Amidőn kedveseim ! Kórach lelkiületét akarjuk megvilágítani, hogy az emberi kedély egy-egy általánosabb vonását rögzítsük meg tanulság gyanánt

magunk előtt — talán egyik-másiktoknak az az el-
 lenvetés támad a gondolatában, hogy a Kórachok-
 kal egyáltalában törődni, lelküket figyelembe venni
 teljesen fölösleges. Mert hiszen a Kórachok rende-
 sen a társadalom salakjából kerülnek ki: irigy em-
 berek, akiknek fáj a mások szerencséje, vagyona,
 tehetsége, műveletlen fők, akik egy fegyelmezetlen
 indulat által föltüzelve, izgatnak a főnálló társadalmi
 rend ellen. Csalatkoznak azonban ájt. hallg. azok,
 akik a Szentírás Kórach alakját ilyen színben lát-
 ják, Kórach előkelő családból származik, **בן יִהְרָה בֶּן לֵוִי**
 a Szentírás ismeretes, jóhangzású neveket
 sorol föl hősnünk ősei gyanánt, Kórach, a nagy mes-
 ternek, Mózesnek, egyenesen unokatestvére. Sőt mi
 több! ő maga is a szentély szolgálatában van alkal-
 mazva. Mit akar Kórach? mi bántja ezt a lázadót?
 miért izgatja föl a lelkeket Izrael táborában gyűlö-
 letre Mózes ellen? Kórach, az előkelő származású
 férfiú, teljes egyenlőséget kíván első sorban minden
 zsidó számára. A leghangzatosabb jelszót választja ki,
 amely a tömegre hathat. **כִּי בַל הִעֲרָה בְלִם קִדְשֵׁים** Elég
 uralmat bitoroltok jogtalanul — szól Mózeshez és
 Áronhoz — milyen címen hoztok ti törvényeket?
 Ki bízott meg benneteket azzal, hogy papi szolgálá-
 tot végezzetek? miért illesen meg benneteket más
 tisztelet és rang, mint bárkit Izrael táborában? hi-
 szen egész Izrael papoknak gyülekezete, szent népe
 az Örökkévalónak, miért rendelkeztek ti, miért áll-
 tok ti a népnek élén, miért neveztek ti ki új méltó-
 ságokra jelölteket? Ki az a Mózes — fordul Kó-
 rach az izgalmakra és lázongásra örökké éhes nép-
 hez — hogy olyan vakon követitek tuskén, bok-
 ron által? A származása által válik talán ki? nos

lássuk hát azt a híres családot. וילך איש מבית לוי ויקח את וילך איש מבית לוי ויקח את egy egész ismeretlen férfiú a Lévi törzsből elvett egy hasonlóképen ismeretlen Levita családból való leányt. Ebből a házasságból származott Mózes; ez az egész dicsőség. A tudományáról, a szelleméről, a gondolatának magas röptéről beszéltek nekem? jőjjetek csak velem, hadd tegyük próbára azt a híres tudományt. És Kórach, aki Mózesnek legkisebb tanítványa lehetne, kételkedni merészel a legnagyobb mester tudásában. Mózes a tallisz törvényét hirdette ki a népnek akkor — ebben akarta Kórach a mestert megfogni; 250 követőjét egy nagy lakomára hívta meg, s miután étellel, itallal megvesztegette az elvnelküli tömeget, bíborpiros talliszokba búrkolta őket, saját magára is bíbor talliszt öltött, s úgy léptek egy úgynevezett ritualis kérdéssel Mózes elé : משה שלית שבולה תבלת מהו שתהא משה שלית שבולה תבלת מהו שתהא פטורה מן הציצית אל משה חייבת בציצית אל קרה שלית שבולה תבלת פטורה מן הציצית אל משה חייבת בציצית אל קרה שלית שבולה תבלת אותה Felelj csak mester — im ezek a bíbor talliszok vajjon föl vannak-e mentve az emlékeztető fonalak alkalmazása alól, miután azt csak ott kell alkalmazni, ahol másszinü az alapszin? Mózes azt válaszolja, hogy igenis kell emlékeztető fonalat alkalmazni. Gúnyos kacajban tör ki akkor Kórach; hogyan mikor az egész tallisz tiszta bíbor, az ne legyen fölmentve a négy szál bíbor fonál alu! ? És Kórach jól számított ájt. hallg. amikor a nép szenvedélyeire ily módon igyekezett hatni. A zsidó néplélek még napjainkban is a legszélsőbb demokrácia felé hajlik: nálunk nincs születési előkelőség, társadalmi kiválóság, rang és érdem, tudás és műveltségben való tökéletesség azok előtt, akik a társadalmi rangfokozat legalsóbb fokán

állanak. Szóljatok csak a jámbor jámborságáról, a tudós tudományáról, az előkelő modorú műveltségéről, az utcák tömegje a legnagyobb megvetéssel szól nem ritkán a legtisztább törekvésről is, ha az a törekvés nem az ő erénye. A tiszteletnek legkisebb jelét is megtagadja tőle, egyszerűen azért, mert ismerte az apját, s az éppen olyan házaló zsidó volt, mint ő maga. Hogy szorgalom, telenség, átvirrasztott éjjelek sok évnek szenvedésteljes küzdelmei olyan állást szereztek neki, amely mindenütt megbecsültetik, az népünk szélső egyenlőségi elvei mellett számba sem jön. Mi mindnyájan a legelső helyet szeretnők elfoglalni, mi mindnyájan azt az elvet valljuk magunkénak: **כי כל העדה בולם קדשים** hogy az egész község egyenlően szent, még akkor is, ha az minden inkább, csak nem szent. A tudomány tiszteletéről van szó? vezetőink állásának megbecsüléséről? Kórach azt mondja, hogy ő is tud annyit, mint bármelyik Mózes, és arra hivatkozik, hogy ő is az énekes leviták törzséből származik, s ha Mózes tud ideálokért hevülni, eszmékért égni, a népboldogításról álmodozni, Isten közelében tartózkodni, tünni és szenvedni, harcolni és meg nem törni, — akkor ő még más egyébhez ért, azaz hogy mindenhez ért, s előtte ezer Mózes is csak füst és oszló pára, Mí mindnyájan született főpapok vagyunk: már a bölcsőben vezető szellemmé avatott bennünket a legelső világgal elégedetlen kifakadásunk, amely rakoncátlan rugdalódságunkban nyilatkozott meg. És azután diadalmasan álljuk meg helyünket minden művészetben és mesterségben. Értünk a nemzetgazdászathoz, és hosszú nyári délutánokon, amikor pang az üzlet, kisebb-nagyobb viruló koszorucskákat alkotunk a templomok udvarain, a városnak terein, és egy-egy

hangosabbtorkú Kórach köré csoportosúlva a hitközségi egyenlőtlen adófizetés magasztos igéit fejtegetjük. Majd megállunk a zsidó középületek előtt, bölcs tekintettel vizsgáljuk meg építési módját, fekvését, és úgy találjuk, hogy a község vezetői keveset értenek az építészet mesterségéhez, mi azonban kanállal ettük a kőport, és az építő anyagot. Aztán bemegyünk az Isten házába: természetesen olyankor, amikor a szónoklat közepében tartanak: milyen hallatlan követelés az, hogy azt kívánják tőlünk, ne zavarjuk az istentisztelet csöndjét és áhitatát: korlátokat állítanak fel, nehogy a mi jogos, megfizetett — és az a fő — helyünkhöz tudjunk jutni: ki parancsol mi nekünk? és bebizonyítjuk, hogy senkisé, sem tisztesség, sem áhitat, sem istenfélelem, sem kímélet, sem szeretet. Mózesről azt írja a Szentírás, hogy arra kérte Datant és Abiramot, hogy jöjjenek fel hozzá. Datán és Abírám azt válaszolták לא נעלה a mi időnkben fordítva történik: a templomi rend azt kívánja, hogy ne jöjjenek fel, és Datán és Abírám azt mondják, azért is fölme gyünk. — És amilyen mértékben az egyenlőségi elv hirdetője, a szegénység idején Kórach, annyira gőgössé válik, ha Isten fölviszi a dolgát, és fordul a kocka. Ilyenkor nem ritka a mi köreinkben a határt nem ismerő önteltség: ilyenkor aranyok mennyisége az érdemek mértéke: ilyenkor Kórach mosolyog a tudomány és az istenfélelem emberein, és türelmetlenül kérdezi: mire való a hit a vallásosság? amely nekem csak utamba áll lépten-nyomon. A világosságot, a gondolatok magasztosságát hirdeti a hit Kórachja ilyenkor, és elfelejti azt, hogy az ő cselekedetei telvék előítéletekkel és balvéleményekkel. Mit felel ájt. halg. Mózes Kórach

lázadására? בְּקֶר וַיִּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לֹא הָיָה לוֹ מִי כֹרַח־וֹנֵם Kórachon kívül még három alakot nevez meg kedveseim a Szentírás Dátánt, Ábiramot és On ben Peleszt. Vajjon ismeretlen alakok-e eme kiváló férfiak a mi időnkben? Datán és Ábiram szintén ismeretes neves férfiak. Sok községben hangos szerepet visznek különösen az utcák sarkain. Amíg Kórach, az előkelő népvezér céljaival teljesen tisztában van, és az egyenlőség tetszetős szavaival akar hatni a népre, holott ő maga vágyik az uralomra — addig Datán és Ábiram megdöbbenés nélkül cselekszenek, eszközök Kórach kezében, ügynökei annak a világhírű cégnek, amelynek cégjelzése a Kórach és társai cím alatt ismeretes, és amely az embertársak becsületével kereskedik. Kórach keztyűkben jár, és restel a templom udvarokban kiabálni; Kórach jó-nodorú, világlátott férfiú, akinek örökké kedves mosoly játszik az ajakán, a keze szorítása meleg és sokatigerő, és csak a legvégső pillanatokban feledkezik meg önmagáról, hogy nekirontson minden főnálló rendnek. Az ő szerepléseinek szinterei inkább a közkedvelt gyülekező helyek, ahol szívetemelő búzgalommal forgatják derűs szombati délutánokon Izrael fiai a perek lapjait, amikor kiragadva magukat a hétköznapi fáradalmakból, magasztos eszmék szárnyain emelkednek az ég felé, mintegy túlvilágban érezve magukat a tanulmányok nemes ihletében. Oh בְּלִישְׁרָאֵל יֵשׁ לְהֵם הַלֵּק בְּלִישְׁרָאֵל ebből a túlvilágból kiveszi részét majd minden Izrael követője. Ebben a körben otthonos Kórach; itt ejti el halk, vagy hangosabb szóval szelid megjegyzéseit mások törekvései fölött, itt hangoztatja a jeligét. בְּלִישְׁרָאֵל כָּל הָעֵדָה בְּלִישְׁרָאֵל hiszen mindannyian egyenlően szentek vagyunk, nekünk zsidóknak nincsen

se elüljárónk, se szellemi vezetőnk, mi mind választott nép vagyunk, Dátán és Ábirám sokkalta őszintébb jellemek; Dátán és Ábirám a **בַּהּ לֵקֵךְ** az istentelen vita és civódás előidézői, akik mindennel szemben ellenkező álláspontra helyezkednek. Az ő bírálatuk alól halandó nincsen fölmentve; haladó szellemü hitközségekben a túlzott vallásosság képviselői, a régi irányu gyülekezetekben pedig reformátorok. Nekik minden szabad, előttük semmi sem szent, de embertársaikat agyon bírálgatják. A község fejeitől kezdve egész a gyertyagyújtatóig mindenkivel elégedetlenek. Jaj annak az előimádkozónak, akiről meghallották, hogy egy hanglejtést a szidrában hamisan alkalmazott; az iskola rossz, s a tanulók köszönni sem tudnak; az adó elviselhetetlen — de ebben Dátán és Ábirám ellenmondásra senkínél sem akad — a zsidó szellem hanyatlóban van, az elüljáróság alszik és nem cselekszik semmit, a világ romlik és **שֵׁנו רבותינו ארבעה נקראו רשעים הפושט ידו על הברו** és **להברו אע"פ שלא הברו נקרא רשע** **ההלה ואינו משלם ומו שיש לו עוה פנים ואינו מתבייש מגדול הומו ומו שהוא בעל מחלוקת וכו'** Kórach és társai a békételenségnek, a méltánytalanságnak képviselői. Szellemüktől mentse meg Izraelt az Ég kegyelme. A mi jelszavunk az legyen, **בְּכָל הַקְּדוֹשִׁים** az egész község, minden gyülekezet Izraelben legyen szent az Ő békeszeretete által a zsidóság szentséges ügyeinek ápolásában. Irigykedve ne tekintsünk egymásra, s nem rombolni, de építeni igyekezzünk templomban és iskolákban egyaránt. A Kórachok, a Dátán és Ábirámok szünjenek meg köreinkben — de Mózesnek és Áronnak engesztelő szelleme lebegjen fölöttünk mindenkoron. **וְמוֹ יִתֵּן כָּל עַם הוֹ נִבְיָאִים בְּיַתְּנֵהוּ אֶת הַקּוֹר עֲלֵיהֶם** Amen.

Budapest, . . .

Dr. Kiss Arnold

A király tórája.

— Jubileumi szónoklat.* —

עלה נעלה Felfelé haladva feljutunk. Így szólt Josua és Káléb, az igaz férfiak, a nép egyenes lelkü, hajthatatlan jellemű, önfeláldozó vezérei az elcsüggedt, ellankadt, hitét, reményét és bizalmát veszített Izraelnek, kiket többi vezéreinek כלם אנשים gonosz ármánykodása fölötté elcsüggesztett. Hisz borzasztó híreket is hoztak ők az országról, amelynek kikémlelésével bizattak meg: 'ארץ אוכלת יושביה הוא' az, amely lakóit felemészti וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות és mind a nép, amelyet benne láttunk tagbaszakadt, természetes férfiak.

És hogy állnokságokat, hűtlenségüket palástolják באנו אל הארץ אשר פתחו בשבחה dicséréssel kezdték. באתנו וגם זבת חלב ודבש הוא Bementünk az országba, amelybe küldtél és csakugyan tejjel és mézzel folyó az, ime ez a gyümölcse. Egy szőlőfürtöt póznára téve, ketten is alig birtuk elhozni. De amilyen bámulatos nagyságu és rendkívüli erejű a gyümölcse, olyan a népe is. Óriások lakják. Legyőzhetetlen vad erő és fékezhetetlen szenvedély pezseg ereikben. Mi, kik hozzájuk képest gyöngék és tehetetlenek vagyunk mint a sáskák, legyőzésükre még csak nem is gondolhatunk. Éghajlata, levegője is csak óriásoknak való és még őket is megemészti. Csoda-e, hogy a nép, mely ez országba vetette minden reményét, e hírek hallatára sírva fakadt. Hasztalan szólt Jósua és Káléb a meggyőződés hangján עלה נעלה felfelé törekedve fel fogunk jutni. Hisz láttátok, hogy Isten

* עלה נעלה felséges királyunk koronázásának 40 éves fordulója alkalmával tartott ünnepi isten'iszteleten, Móz. IV. 13. 32.

kisegített bennünket a vaskohóból, Egyiptomból, hol mi, rabláncra vert rabszolgák, minden fegyver hiján, egyedül Isten szavával győzedelmet arattunk Egyiptom világmegremegtető hatalma, óriási hada és hadiszekerei fölött, még a tenger bős hullámai is elfutottak előlünk; az évszázados nehéz rabmunkában és a pusztai vándorlás alatt eléggé edződött szervezetünk, hogy levegő meg ne ártson. Apáink Istene, ki eddig vezetett bennünket a szabadság győzelmes útján, oda is be fog vezetni **אל תמרה רק בה אל** csak Isten ellen ne lázadjatok, Tőle ne távozzatok. Az alig kiszabadult, zsenge korát élő Izrael, mint minden ki nem forrott jellem, kellőleg nem fegyelmezett agy, könnyen hajlik a rágalom ármányos szava felé és nem hitt igazszívü, egyeneslelkü vezérei szavának, ami végtelen sok bajt és mérhetetlen szenvedést zúdított Izraelre. — —

עלה נעלה Igenis felmegyünk az alkotmányosság, a törvény és jog magaslatára! így szólt felséges királyunk I. Ferenc József is ezelőtt negyven esztendővel. Konok, fekete lelkü tanácsosai súlyos, szenvedésteljes husz esztendőn keresztül távol tartották a fiatal császárt a magyar korona fényétől, a magyar nép szívetől, az alkotmányosság áldásaitól. De végre felismerte környezetének álnokságát, elfordult tőlük és szótt **עלה נעלה** felfelé haladva feljutunk a magyarok évezredes alkotmány, a jog és az igazság fényövezte magaslatára!

És e varázsszó nyomában a boldogság fénysugaras derűje áradt, terjedt szerteséjjel a három bérc és négy folyam között. A kibékülés felcsendülő öröme a koronázás nagyszerűségében lelé fénypontját. És ezzel új, boldogabb, fényesebb korszak virradt szeretett hazánkra. Azért szenteljük e mai el-

mélkedésünket az ünnepélyes megemlékezésnek és hódoljunk koronás királyunknak, ki **פלא זיין** volt, mert csodálatosat határozott **שר שלום** a béke fejedelme,

Ünnepi gyülekezet! A történelem legelső történelmileg fejlett, alkotmányos népe a világnak, kétségtelen és tagadhatatlanul a zsidó nép volt. Az Ő alkotmánya isteni Tórájában gyökerezik, mely szabályozza társadalmi és álladalmi életének minden megnyilatkozását és a királynak előírja: **והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנת התורה הזאת על ספר כלפי הכהנים** és lésson, ha királyi trónjára ül, írja le magának a Tóra eme rövid ismétlését abból a könyvből, amely a kohaniták leviták előtt volt. **והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמר את כל** **והיה כשבתו** És legyen nála és olvasson benne élete minden napjában, hogy megtanúlja félni az Örökkévalót az ő Istenét, hogy megőrizze mind e tan szavait és a törvényeket teljesítse **לבלי רוח לבבו מאהו ולבלי סור בהמצוה ימין ושמאל וגו'** Hogy felül ne emelkedjen az ő szíve testvéreire és el ne térjen a parancsolattól sem jobbra, sem balra, hogy hosszú életű legyen uralmán, ő és fiai Izrael közepében.

Ime a királyra vonatkozó tórai törvények főbb pontjai. Királyi trónját a Tóra törvényeivel szoros kapocs fűzi egybe. Mikor amazt elfoglalja, emezt megfogadja; hogy **לבלי רוח לבבו מאהו** felül ne emelkedjék szíve testvéreire. A zsidó királynak nem voltak alattvalói, hanem testvérei, kik szeretve tisztelték királyukat, engedelmeskedtek, hódoltak neki, de ő neki is tudnia kellett, hogy testvérei azok, kik fölött uralkodik, **ולבלי סור מן המצוה וגו'**

¹ Mózs. V., 17, 18. —

tehát neki sem szabad eltérni a parancsolattól sem jobbra sem balra.

És nekünk magyaroknak is van szent tóránk: történelmileg fejlett alkotmányunk, amelyet vérükkel megpecsételve hozták magukkal honfoglaló őseink.

Mint zsidóhitű magyarok és bátran mondhatjuk honfoglaló őseink, mert a magyar gyűnév alatt összefoglalt és Árpád vezérlete alatt bejött 108 törzs egyike — a történelem tanúsága szerint — a zsidó hitet vallotta; és a vezető szerepet vivő kozárok előkelői és zöme szintén a szinaji tan vallását követte.

És amiként Jósua az ígélet földjének elfoglalása után országgyűlésre hívta egybe Izraelt Sechembe, hogy megerősítse szívében a Tórának törvényeit és megújítsa az isteni szövetséget, úgy gyűltenek vala össze őseink a honfoglalás után Pusztaszeren, hogy megújítsák az Etelközi szerződést és erősítsék oly szilárd alkotmánnyá, hogy évezredek haladásának, fejlődésének és virágzásának alapjává lehessen.

És ahogy a zsidó király trónja elfoglalásakor köteles volt magának leírni a Tóra törvényeit, megfogadván ezzel a törvények szigorú megtartását, úgy tartozik a magyar király is trónja elfoglalásakor írásba foglalni, hitlevelet írni, hogy a mi magyar tóránk, alkotmányunk összes törvényeit meg fogja tartani és tartatni. A magyar királyi koronának fénye csak azután övezheti felkent fejét.

Ámde a Tóra is elrendeli, hogy a király másolja le magának a törvényeket abból a könyvből, amely a kohaniták, a leviták, az ő tanácsosai előtt volt. Ha tehát ezek a kohaniták és leviták meghamisított Tórát tartottak volna a király elé és megtévesztették volna vele a királyt, akkor ebből a király

minden jóakarata, népei boldogítására irányított buzgó törekvése dacára baj és szerencsétlenség származott volna.

És bizony konok, megátalkodott tanácsosok voltak azok, kik nemeslelkű királyunkat körülvették, mikor őt a 48-as események magasratörő hullámai hirtelen és váratlanul a legmagasabb polcra emelték. Felhasználták a fiatalság tapasztalatlanságát, hogy megtévezzék, hogy befeketítsék etötte édes magyar hazánkat, és koronás királyához mindig hűséges, érte életét és véréát mindig áldozni kész népét. Miként a gonoszlelkű kémek, öök is szóltak: Ez az ország szép és jó, tejjel és mézzel folyó Kanaán, de ארץ אוכלת יתסביה הוא egy ország ez, mely felemészti lakóit, vadindulatú, barbár nép lakja, kiket törvénnyel kormányozni nem lehet. Meg kell fékezni, elkobozni szabadságát, eltööltni alkotmányát, gúzsba kell kötni, hogy megszeliöljön és azután be lehet és kell olvasztani Nagyausztria birodalmába.

És ha egész Izraelt ifjusága hevületében megtéveszthették a מרגלים ármánykodásai, hogyne tévesztették volna meg az ifju csaszárt a kamarilla simanyelvű, rókaravaszágú diplomatái, kik a hazudozás undok, mérges nyilait, oly tetszetős, szemkápráztató, édes cukorlepelletel tudták bevonni. Hisz tanulószobájában lepte meg királyunkat az események vihara és országok és népek életének irányítása akkor került a kezébe, mikor még ö maga sem ismerte az életet.

De hova tovább megnyiltak szemei. Elhangzott a haza bölcsének, áldott emlékű Dák Ferencnek a királyhoz intézett szözata és a király kiváló szelleme felismerte benne az igazság erejét, felismerte, hogy מלך במשפט יעמיד ארץ a király csak a törvény és jog ál-

tal teheti erőssé, szilárddá és virágzóvá országát. És mihelyt erről meggyőződött, hasztalan volt a kamarilla erőlködése, hasztalan dolgoztak emberfölötti erővel hazudozások kilyukadt hálójának kifoltozásán. A király meglátta, megtalálta az igazság útját, széjjel tépte a kamarilla ármányos szövetségét és minden ellenkezés dacára rálepett az ezeréves magyar alkotmány útjára.

És ezért illeti meg őt méltán a bibliai név: **פלא יקין** csodálatos határozásában. Ő, kit arra szemeltek ki, hogy meg nem esküdve a magyar alkotmányra, meg nem koronázva a magyar koronával, ő kobozza el végleg alkotmányunkat, ő törölje el végleg szabadságunkat, éppen ő határozta el magát az ellenkezőre, a legteljesebb alkotmányosságra. Eltaszította magától Schmerlinget, el Schwarzenberget és Bachot, el a dynastia legtöbb és legbefolyásosabb tagjainak ellenkező tanácsát, kiszabadította magát nyomásuk alól és helyreállította Magyarország függesztett alkotmányát, megadta a kívánt alkotmány biztosítékokat, aláírta a királyi hitlevelet, a király és a nemzet szíve találkozott, összedobbant, egybeolvadt a szeretet és a lelkesedés melegénél és a királyi koronázás az egész nemzet ujongó öröme között ment végbe, mert jogaiba lépett újból az évezredes magyar szabadság. **וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לְיוֹם הַחַיִּים בְּחַיֵּי רְאוּ אֶת גְּדוֹל** ¹ és a népre, amely az önkényuralom sötétségében járt a szabadság ragyogó fénysugara derült. — Ennek a nagy eseménynek negyvenedik évfordulóját méltán ünnepeljük, mert az azóta lefolyt negyven év a haladás, a fejlődés és a virágzás korszaka volt Magyarországon. És ha ép jelenben mostoha viszonyok szelének

¹ Jes. 9, 1. —

lengedezését érezzük is, ez csak múló jelenség, amelyen a legboldogabb házasesetben is előfordulni szokott. De melegség, fény és ragyogás váltja ezt fel, mihelyt édes hazánk jelenlegi helyzetét és állapotát összehasonlítjuk a negyven év előttivel és akkor szívből hódolunk királyunknak, kinek negyvenéves uralkodása alatt a béke áldásait élvezzük és kiben nemcsak mi, hanem egész Európa a **שר שלום** a béke fejedelmét ismeri el, ki a békét biztosító hatalmak szövetkezésének lelke és feje, legbuzgóbb és legönzetlenebb munkása. Azért az egész civilizált világ hódol ma felséges királyunknak és a tisztelet és nagyrabecsülés érzelmével övezi koronás ősz fejét.

De nekünk zsidó hitű magyaroknak, mint hitfelekezetnek is szent ez a mai ünnep. Mert dicsőségesen uralkodó I. Ferenc József királyunk uralkodása alatt iktattatott törvénybe a zsidók emancipációja és vallása recepciója.

Nem könyöradomány ez, amint nem volt könyöradomány az alkotmány. Mert ahogy csak a régi ezredéves alkotmányt léptette jogaiba, úgy az emancipáció és recepcióban csak a pusztaszeri országgyűlés azon pontja lépett újból jogaiba, amely kimondja hogy: amit közös erővel szereznek, abból mindnyájan igazságosan osztozkodnak, A zsidó hiten levő törzs akkor is mindenben egyenlően osztozkodott. Ámde a változó idők egy-egy iszapos hulláma ezeket a régi jogainkat erőszakosan elszakította és hogy felséges királyunk dicsőséges uralkodása alatt újból törvénybe iktatták, kétszeres hálával és hódolattal üljük meg e mai napot.

De a szabadság Geniusza is ünnepel ma; mert — mint egy jeles történészünk helyesen megjegyzi

— a történelem ismer jeles egyeduralkodókat és alkotmányos uralkodókat. Olyanokat is, kik alkotmánnyal ejándékozták meg népeiket. De olyan uralkodót, ki az egyeduralkodás hatalmát gyakorolta és azután azt önként elvetette, hogy népének meglevő régi alkotmánya alapjára helyezkedve, a legalkotmányosabban kormányozzon : ilyen uralkodót csak egyet ismert a történelem és ez: Ferenc József dicsőségesen uralkodó koronás magyar királyunk ! Álljatok fel azért kedves híveim, és emeljük szivünket, lelkünket égi Atyánkhoz hő fohászbán felséges királyunk hosszú életeért. . .

Ima.

Mágozs . . . .

Lebovits József.

Üdv a királynak.

— Templomi beszéd* —

Mennyei Atyánk ! Irgalmas Isten ! A szombatnap, teremtői műved befejeztére emlékeztető pihenési ünnepnapunk sejtelmes előestéjén kerestünk föl Téged, kinek szavára bíborral fösti a napkirályné a szemhatárt, és suhanó árnyak hirdetik az éj beálltát, kinek intő szózatára a hasadó hajnal pirja munkára szólítja a föld fiát, és az esti alkonyat édes nyugalmán kecsegteti a munkában kimerült emberi testerőt. mi is befejeztük heti munkánkat, a dologtevés

---

* A király 40 éves koronázási jubileumán tartotta Dr. Klein Mór. —

hat napjára eső egyes részeit, és most a Te szellemedben élvezendő nyugalom idejét arra használjuk, hogy népek sorsára kiható egy fejedelmi működés korszakalkotó határmesgyéjén öröm ünnepet üljünk I Ferenc József királyunk negyvenéves uralkodási jubileumát. Tekints le Urunk! Istenünk a csillagok birodalmából mi reánk, és nyújtsd felénk atyai jobbot, és mutass nekünk irányt az ez időszerinti sikamlós utunkon, hogy lábunk botránykövekbe ne botoljunk, hogy szerencsésen kikerüljünk mindazon akadályokat, melyek jóhiszemű törekvésünk céljától kennünket távol tarthatnának. Hiszen mi magunkat ünnepeljük, amikor a magunk kezével koronázott királyunkat ünnepeljük, hiszen önmagunkat méltányoljuk, a mikoron egy király tetteit, melyekre egy negyven esztendő reterjedő időszak szolgáltatott alkalmat és anyagot szenvedély és elfogultság nélkül szelid elnézéssel és szeretetteljes jó akarattal méltányoljuk. Hallgasd meg Urunk! királyok Királya a mi ünnepi könyörgésünket. Amen!

Ájtatos ünnepi gyülekezet! A negyvenes számnak a régi vallásos okiratokban szembeötlő szerep, jutott. Negyven napig és negyven éjjelen át tartó vizözön hullámsirba temetett egy életre képtelen, mert az erkölcsi világrend iránti érzék hiányában sinylődő nemzedéket; negyven napot és negyven éjjelt szentelt Mózes a sinai törvények áttanulmányozására s azoknak a nép köztulajdonává tételére, és negyven évig uralkodott a zsoltár király, Dávid, Hebrónban trónolt hét esztendeig, Jeruzsálemben pedig 37 évig. Ha vajjon (Dávid) a jámbor király azért tartozkodott, huzamosabb időn át Iudea fővárosában, mint Hebrónban, mert a jeruzsálemi bölcsék és törvénytudók köréhez inkább vonzódott, mint Hebrónban, a hol

pártviszály és kielégíthetlen várakozások nagyban nehezíthették uralkodói kötelmeit, arról a régi emlékek említést nem tesznek. De fenmaradt ránk egy valószínű gyöngye a bibliai költészetnek, mely fényt derít a mi dicsőségesen uralkodó koronás királyunkra, negyvenéves kormányzói időszakára. A beszédes aranyajku parabola a következőket állítja Dávid királyról: Egy hárfa függött Dávid fekhelye fölött és midőn éjfél telt az óra az éjszakai szél rezgésbe hozta a hárfa hurjait, melyek kísérteties hangokban fülbemászó dallamokat hallattak és a dallamok hallatára a jámbor király felemelkedett ágyából, s a hajnal hasadtáig a hit örökérvényű törvényei kutatásába tanulmányozásába belemélyedett, és minek utána a hajnal pirja ekközt még csendes, zajtalan királyi lakába belelőveli aransugarait, kezdetét vette az állami a közügyekkel való foglalkozás, a mikor ugyanis Izrael vénei és bölcei országos ügyekre irányíták a jámbor király figyelmét, szólván: Urunk, királyunk! Izrael, a te néped sokféle igényeket, nemzeti követelményeket támaszt, miknek kielégítését királyi hatalmadból várja. A nép javát és boldogságát akaró király erre a nép vezető férfait a király és nemzet közötti együttes működésre inti és válvetett törekvéseitől teszi függővé a nép kívánságainak és jogosult szükségleteinek teljesülését. Erre a gondolkodóba ejtő példázattal felelnek a gazdag tapasztalokban megőszült vénnek; Urunk! királyunk! A nép egymagában tehetetlen, ha a királyi hatalom és fenség fényt és dicsőséget terjesztő támogatásában nem részesül, mert hiszen egy maroknyi takarmánnyal nem lakik jól az oroszlán, valamint a vermet sem lehet a saját helyéből ásott földrészekkel teljesen betölteni, ott mindig megmarad valamelyes hiány és

hézag. Látjátok tehát ti érdemes vezérfiai népeknek, mekkora szükségünk van, békében és háboruban a kölcsönös támogatásra, a király és népe közötti egyetértésre és együttérzésre; így lássunk mi napi munkához, melyre a leghatalmasabb Kormányzó az egek magasságából ráadja atyai áldását. Szorul e bővebb értelmezésre a mi viszonyainkat oly szembe ötlően példázó elbeszélése a régi hagyománynak? Negyvenéves uralkodási időtartama alatt, fenséges királyunk, atyjai szívének sugallatára hallgatva, a nemzet kívánságait a mennyiben azokat teljesíthetőknek vélte, fejedelmi készséggel megvalósította válságos idők éjszaki szele midőn királyi szívének érzelmi hárfáit megrezegtette, együtt érzett a nemzettel, örömdallamaiban fnekölt lélekkel gyönyörködött, szomorú napokban felhangzott sírárait könnyező szemekkel hallgatta végig, valamint ő maga is, bízva az ősi ére nyekbe át volt hatva minden esélyek között azon tudattól, hogy a sors csapásai között, melyek a gondviselés kifürkészhetlen határozata szerint föl Kent fejére zúdultak, magyar népében, hazafias szívében őszinte résztvevőre talál. S e mai napon midőn királyunk Szent-István koronájával való földísztésének negyvenedik évfordulóját ünnepies ájtatosággal megüljük, az az imaszerű kívánság száll milliók ajakáról az ég felé: Napokat adjon az örök kormányzó öreg, jó királyunk napjaihoz, évekhez éveket, hogy a nemzet szeretetének és bizalmának talpkövén szilárdon álljon a trón, a király dicsőségére, a nemzet üdvére. Amen!

Nagybecskerek . . . .

Dr. Klein Mór

nagybecskereki főrabbi.

Ünnepi beszéd.*

Ünnepelő gyülekezet! Két lélekemelő, fenséges ünnep váltakozik. Midőn immár tünőfélben lenne nemzeti ünnepünk leáldozó napja, miként hajdan Józsva, a mi hálaérzetünk is hadd állítsa meg a nyugovára szálló napot, hogy a szombati zsolozsma ünnepi hangjai egybeolvadhassanak a királyért felszálló hálaimádság akkordjaival, egyesülve esedezzenek az egek Urához, hogy az Ő áldása kísérje a mi koronás királyunkat!

ברוך תהיה מכל העמים »Áldott leszel minden nép között!«¹. Mózesnek ezen áldást osztó szavai csendülnek meg holnap a zsidóság szent hajlékaiban. Ezen áldásos ígék valósulnak meg ma királyoa és nemzeten egyaránt, hogy a nemzet dicsőségesen uralkodó királyával együtt érezhet, együtt ünnepelhet az ő 75-ik születése napján! Eme áldás valósult meg rajtunk, midőn az Ur szeretett királyunk életéveit megsokasítja »ולא כהתה עמי ולא נם לחה«² És szemét el nem homályosítja, szellemi frissége meg nem csökkent².

I.

Áldott az egész magyar haza, midőn a mai nap szeretettel tekinthet fel felséges királyához, hirdetheti dicsőségét, magasztalhatja uralkodói erényeit, atyjai jóságát.

75 esztendő nagy idő még egy nemzet életében is. E hosszú idő alatt a nemzet megtanulhatta ismerni, megtanulhatta szeretni királyát. Miként az aranyércnek a tűzkohón, úgy kellett előbb nemzetnek és királyának a szenvedések tűzpróbáján keresztül menni, a mig megértették egymást és egymás szívéhez férhettek.

»Hosszú, nehéz éj nehezedett reánk, nyugalma

*1905 augu ztus 18-án este. ¹Moz. 7 14. ²Moz. 14. 7.

egy álarcozott halál«¹. Oda lett nemzeti nagylétünk, alkotmányunk s vele minden, a mi magyar . . .

Midőn kétségbeesve tekintett a honfiszem a vi-
gasztalan jövőbe, ekkor mutatkozik be uralkodónk
a maga egész nagyságában és szíve sugallatára meg-
ajándékozta a nemzetet legdrágább kincsével, az al-
kotmány visszaállításával.

A tetszhalott nemzetbe életet lehel és miként a
próféta szól hozzá: **אֶעֱבֹד עִלְיָךְ וְאָרָא מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמְךָ וְאָמַר לֵךְ**
הִי בְּדַמְךָ הִי »Elvonultam melletted és midőn fájdal-
ommal láttalak véredben fetrengni, így szóltam
hozzád: Véred által éledj fel újra«².

A fejedelem szólt és a hon véráztatta hegyei
és rónái varázsütésre új életre keltek, a nemzet Phö-
nixként halottaiból ifjonta feltámadott és újra a élt ma-
gyar, állt Buda még!

Az uralkodónak pedig jelszava, hitvallomása vá-
lett: »Bizalmam az ősi erényben!« És bizalma lovagias
magyar nemzetében többé meg nem ingott soha.

Ezért hangzik fel ma milliók meg milliók ajká-
ról buzgó imádság királyunk boldogságáért, ezért
csendül vissza a négy folyam és a három bérc honában
a magasztaló szó: **בְּרוּךְ תְּהִיָּה** Áldott a magyar minden
nép között!

II.

בְּרוּךְ תְּהִיָּה מִכָּל הָעַמִּים E szavak illenek a magyar
zsidóság ajakára is, ünneplő gyülekezett! Midőn az
egész nép királyával együtt ünnepel, nekünk, ma-
gyar zsidóknak mint hitfelekezetnek is okunk van
az öröme és hálaérzetre. Bennünket, kik mindig
hűséges fiai voltunk a magyar hazának, királyunk
hozott közelebb, a nemzet szívéhez, hogy a századok
óta ránk sütött szégyen alól felszabadított és egyen-
rangú honpolgárokká avatott.

¹ Arany. ² Ezek 16, 6.

»Egyesült erővel!« Ez lett a mi felséges uralkodónk másik hitvallomása, szálló igéje. Százekrekről lerázni a bilincseket és lehetővé tenni, hogy egyesült erővel törekedjék mindenki a haza javára, boldogítására. Lerombolni a válaszfalakat, melyek polgárt a polgártól, hitfelekezetet a másiktól elidegenítik: Mind-ezen magasztos eszmék szentesítése a mi felséges Urunk érdeme.

Olyan volt az ő uralma, az ő pályafutása, mint Isten szekerének kereke Ezekiel látomásában, mely előre, mindig csak előre gördült, de visszafelé sohasem: Eltörölni a középkor sötét hagyományait és megvalósítani a haladás örök igazságait, a törvény előtti egyenlőséget, mely nem ismer ember és ember között semmi különbséget.

Azért a mai ünnepnapon alattvalói hálával emlékezünk vissza és soh'se feledjük, hogy mit köszönhetünk mi koronás királyunknak, akinek szent meggyőződése ma is: »Alattvalóim valláskülömbőség nélkül közel állanak szívemhez«.

Hazaszeretet, királyhűség volt a mi erősségünk, örökségünk. Őseink hagyományozták reánk, Izraeliták! adjuk át mi is hűségesen az ifjú nemzedéknek. Soha se feledjük el bölcseink intőszózatát: מלכותא דארעא בעין מלכותא דרקיע »a földi királyság iránti szeretetünk és ragaszkodásunk hasonló maradjon a mennyeihez«¹ וְהוּא מְשַׁבֵּחַ בְּשִׁלְמוֹתַי שֶׁל מַלְכוּת וְהוּא מְשַׁבֵּחַ בְּשִׁלְמוֹתַי שֶׁל מַלְכוּת וְהוּא מְשַׁבֵּחַ בְּשִׁלְמוֹתַי שֶׁל מַלְכוּת és imádkozzunk szeretett királyunk jóléteért, mert az ő jólétében van a mi üdvösségünk². Amen.

Ima.

Vasvár . . . . .

Dr. Hirschler Ignác
vasvári rabbi.

¹Berachot 58 a. ²Pirké Abot 3 2.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Előfizetőinkhez. Jelen füzethez újból esatolnunk kell intöket. Pedig ez a mi **legkellemetlenebb munkánk**. Köztudomásu, hogy e folyóirat nem gyökerezik a haszonvágy talajában. Hisz ezt már az előfizetési díj igen csekély összegben való megállapításával eleve kizártuk. Mint-hogy azonban egy magyar zsidó homiletikai folyóirat fennálása, amint azt a „M. Zs.“ 5. évfolyamának előf. felhívásában röviden, de nagyfontosságú tényekre hivatkozva megdönthetetlenül bebizonyítottuk, a magyarországi rabbikar és zsidóság becsületbeli kötelessége, ואין אנוהו רוצים להעריך בצנן זה כי הם דברים טובים לומר אותם בפני עמי הארץ igen kérjük nb. előfizetőinket **kiméljenek meg a pénzkérés igen kellemetlen munkájától és teljesítse kiki kötelességét idejében, vagy egyszeri figyelmeztetésre,** mi amugy is bőven kivesszük részünket e kötelességekből és **csakis ezekből** ודל.

A szentföldi gyarmatosok: az orosz barbárság által hazátlanokká vált és derék szorgalmas földmivesekké lett testvéreink támogatására kérjük fel igen tisztelt olvasóinkat. A támogatás semmi terhet nem ró ránk és csak arra szorítkozik hogy az általunk termelt „Eszrog“-okat vegyünk a legközelebbi סבות ünnepre.

Nevezett hittestvéreink kérelmére már a mult évben indítottuk meg a mozgalmat. A Magyar Zsinagóga mult VII. évfolyamának 9—10 és 11-dik füzetében részletesen megirtuk ennek szükségét és üdvös voltát zsidó vallási és társadalmi szempontból ugyszintén azt is, hogy hogyan és mimódon juthatunk legkönnyebben ezen „Eszrog“-okhoz. Annyiban volt is eredménye mozgalmunknak, hogy a görög „Eszrog“-ok sok helyen kiszorítottak és utasították a helyi Eszrog-kereskedőket, hogy ezentúl palästinaiz Eszrogokat hozzanak. Túlnyomó része ezen kereskedőknek hozott is szentföldi Eszrogokat, de nem gyarmatos testvéreink természetéből hanem az arabok kertjéből valókat, megengdjük, hogy öket is félrevezették a trieszti kereskedők, kik a gyarmatosok Eszrogjait hirdetik s az arabokét adják el, mivel az nekik valamivel olcsóbb, mert az ő Eszrogjaik מורכבים-ok tehát fáik bővebb termésűek תרומה ומעשר és ערלה kötelessége sem terheli öket, tehát olcsóbban adhatják; ezzel azonban elte-

kíntve a nagyon is kérdéses **בשרות**-ságuktól és attól, hogy sok ezer koronát megvontunk testvéreinktől, még azt az eredményt is elértük, hogy az arabok vérszemet kaptak és az egész vonalon ellenséges állást foglalnak gyarmatos testvéreink ellen, akár annak idején a görögök kik üzleti érdekből egész a korfúai vérfürdőig eljutottak. Gyarmatos testvéreink fel is panaszoznak ezt keservesen hozzánk intézett panaszos levelükben.

Hogy a trieszti kereskedők eme szédelgéseitől megmenekdjünk, rábeszeltük a zsidó gyarmatosok Eszrogtermelő szövetségét, hogy Budapesten létesítsenek Eszrogelárusító fiókot **לול** és **תשרי** hónapokra, hol természetesen **לול** és **הדסים** is kapható lesz, még pedig oly árak mellett, hogy bármely más **בשר** Eszrogokkal kiállhatják a versenyt.

A megvalósítás terére azonban csak akkor léphetünk, ha egy aránylag megfelelő mennyiség biztosítatik előre. A szent és humánus ügy érdekében kérjük tehát, szíveskedjék odahatni hogy községe mielőbb, lehetőleg július hóban tegye meg megrendelését, vagy jelezze annak idején való biztos megrendelését, és körülbelüli szükségletét.

Mégjegyezzük:

1.) hogy azon esetre, is ha annyi megrendelő nem jelentkezne amennyi a budapesti fiók létesítésére szükséges, mi a megrendelt Eszrogokat **לול** és **הדסים**-nál együtt pontosan és idejekorán esetleg kívánt időre is be fogjuk küldeni, így tehát aki idejekorán rendel teljes biztonságban lehet.

2.) hogy az idei Eszrogtermés nagyobb mennyiségben **פיתום**-mal való Eszrogot ígér és az ez irányú kívánság is kielégítésre, található.

Reméljük, hogy az idei **סוכת** ünnepen amikor ünnepi isten tiszteletünkör az Eszrogot kezünkbe vesszük, az nem fog bennünket azzal vádolhatni, hogy az Eszrogokra elköltött sok százezer koronát megvontuk hazájukból kiüldözött és új otthon alapításáért kemény mezei munkát végző testvéreinktől és az őket gyűlölő és üldöző ellenségeiket segélyeztük vele ami bizony kettős **עבירה** és ünnepi szertartásunkat **בעבירה** -vá változtatták.

Kérjük azért, hogy az ide csatolt rendelőlapot kitölteni és hozzánk mielőbb beküldeni szíveskedjék. Segély actióról lévén szó a **legkisebb** és legnagyobb megrendelést egyaránt szívesen fogadjuk.

לראש השנה תרס"ו

Teremtő Isten! Hull a levél, fonnyad a virág, fakul a fűszál, letarolva a buzaföldek, őszi hangulat borong a tájon és a mindenségben megnyilatkozó változás hatalmát érezteti a teremtés koronájának jelzőjét bitorló emberi lényvel. Vagy nem vagyunk-e mi is kiszolgáltatva az évek tovatünésének, az idők járásának, az események hatásának, a természeti erők befolyásának, a történelmi tényezők uralmának?! A mi életünk fájáról is lehull egy-egy levél az esztendő lefolyásával, a mi örömeink koszorújából is fonnyadtan esik ki az esztendő változásával egy-egy virágszál, a vissza nem hozható idő egyik alig szembe-tünő paránya. Szemlét tartunk cselekedeteink mezején, s mily silánynak bizonyul a lelket tápláló ideitermés, hiába szabadkozunk környezetünk lehangoló tünetei ellen, nem vonhatjuk ki magunkat a törvény hatalma alól, mely a mindenséget uralja. S különösen mi, egyedül Téged, Egyistent imádók, hogyan zárkozhatnánk el az idők jelei s a hangok intései elől, melyeket az esztendő forgandósága fülünkbe harsogtat! **« אֲשֶׁר־יִדְעוּ תְרוּעָהּ הִיא בְּאָזְרֵךְ יְהוֹלְכֵן »** Üdv a népnek, mely az intő, riasztó, felrázó és serkentő hangokat megérti, Örökkévaló! csak akkor haladhat a Te mindenütt jelenléted világosságának nyomában. S a Te örök érvényű, szellemet felvilágosító és elmozdító parancsod nyomán közeledünk mi is-

mét a Sófárral kezünkben Te feléd, idők mindenható Ura! Eme tárogatónk hangjai ugyanazok, melyek évezredek óta Izrael népe táborában ראש השנה -kor zúgva, búgva megszólalnak, de a szöveget nekünk a népeletben megnyilatkozó tünetek és jelenségek megörvendezettő vagy lesújtó észleletek, reményt keltő vagy kétséget támasztó tapasztalatok szolgáltatják, belőlük hallatszanak ki a mi lelkünk ujjongása, fájdalmunk sajkása, könnyeink hullása és szálnalmunk kesergése, merthogy a fölKent zsoltáros szerint רבים להחיים לימרום יש ארץ אני אליך אבטח nagy azok száma, akik ellenünk küzdenek, bennünket pedig mi sem rendíthet meg bizalmunkban, melylyel hozzád, Urunk fel- s a jövő felé tekintünk. — Amen!

Aki a nyugovóra tért esztendőnek nem csupán helyhez kötött, de a világ sorára kiható eseményeit, vonatkozással Izrael hitéletére és külső befolyások következtében kialakult sorsára velős rövidséggel jellemezni akarná, a legtalálóbban Jezsaiás próféta korrajzával tehetne: פור התפוררה ארץ מוט התמונתה ארץ ניע : המגרא- kodik a föld, megrendül a föld, meginog a föld — tántorog a föld, mintha részeg volna, meginog mint az órsátor — mert nehezen nyomja őt az ő vétké. Nemcsak képzelet szülte képlet, de a valóságnak magfelelt a szállójge: »A világ egy vulkán fölött táncol! Virágzó városok, a föllendülő ipar zakatoló műszerei és műhelyei, a kereskedelemnek messze vidékről látogatott piacai, a tudományos bűvárkodásnak az élet viszonyait átalakuló gócpontjai romokban hevernek, a föld gyomra éhes volt az emberek verejtékes munkájára, rászabadította azért tüzes bensejéből izzó lágájának egész pusztító hatalmát; vajjon istenitéletnek, megtorlásnak, büntetés-

nek tekintsük-e a nekivadult elemek elege dalong-
sét? Nos a jámbor Világnézet, egy igazságosan bi-
ráló világkormányzóban hívő lélek, mint a mi-
lyennek különösen **אֱלֹהֵינוּ**-kor tunik föl az
istenség, amint azt imánkban valljuk **אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ**
— ma szülemlik meg egy újabb erkölcsi világtrend,
ma állítja a törvény elé Isten a világ összes terem-
ményeit, részint mint gyermekeit, részint mint szol-
gáit: a jámbor hívő a lefolyt esztendő világot meg-
rendítő eseményeiben Isten büntető kezét látja, mely
mint egykor Belzacar mámoros tivornyáktól vissz-
hangzó palotájának falaira odairta a végzet hajme-
resztő szavait: „Mené, mené, tékel ufarsin.” meg-
számlálva, megmérlegelve, bomlasra
méltó. Vagy nem nyomja a mi robbanó szerektől
puskaporos bolygónkat a bűnök legsúlyosbika, a
szeretet hiánya? Vagy van-e köszönet benne, ha
kórházakat építenek a sebesültek, menházakat rok-
kantak, hajókat háztűzöktől elriasztottak és viskó-
kat menekülők számára mikor a kulturájával kér-
kedő század még nem emelkedett a nemes erköl-
csök azon nivójára, ahonnan a vadállatiasság ösztö-
nét az emberekből kiirthatnák, a vérszomjat, a ha-
borúra való hajlamot a hatalmasok kösziveiből ki-
szorították, a becsületesen szerzett vagyon szentül-
tartását, s az emberi élet megkímélését a tömeg-
irányelvnek ismertették volna el?! Négyféle, részint
csodaszamba menő s az emberiség jog- és igazság-
érzetét a legszebb és lélekemelőbb világnézetbe he-
lyező, részint lehetetlennek és hitetlennek velt ese-
ményeknek voltunk mi a leáldott esztendőben szem-
és fültanui! Az előbbiekre felé az emberiség geniusza,
örömsugárzó arccal, bár könnyező szemekkel tekint

— az utóbbiak láttára és hallatára bosszús harag fogja el lelkét és szégyenpír borítja arcát. S eme négy esemény színhelye a világ négy tájéka. S eme négy esemény öröme hangoló vagy keservet előidéző tárgyaira s alanyaira alkalmazzuk mi a történelmi hűségnek megfelelőleg, a mi ezidei Sófárunk hangjait. Nyugaton diadalt aratott a kegyetlenül gúzsba ütött igazság. Egy ártatlan vértanú személyében halálra akarták sebezni, szívében találni az egész zsidóságot, elevenen eltemették, sziklasírja körül őrszemeket állítottak, hogy az emberi irgalom valahogy hozzá ne jusson, s hogy a gonoszság ez ördögzigete a föld központi tüze által el nem emésztetett, hogy még a vulkán lávája is vonakodott ezt valahogy érinteni, hihetőleg azért történt, hogy örök gyalázat emlékének maradjon fel a fékevesztett fagyűlölet számára. Ekkor, miután évek után útjára indult volt az üldözött igazság, — a lefolyt esztendőben égi szózat hallatszott nyugotról, mely bejárta a világot, hogy a süketek is hallhatták: Tekio, harsog az egyszerű igazság szózata! Tekio, egyhangú a rehabilitáció, ! Tekio, porba sújtva az ármány! Tekio, napnál fényesebb Izrael ügye. A m á s o d i k világra szóló esemény színhelye a zord éjszak. Óh mily szomorú, könnyfacsaró vonatkozással van ez a történelmi tény Izrael népe életére. **מַעֲפֵן תַּפְתָּה הַרְעָה** Onnan, az éjszak tájékáról indul ki a nagy veszedelem. Ott dühöng az embertirtó kegyetlenség, ott hullanak zúgó zápokként árvák könnyei, ott siratják szerencsétlen apák gyermekeiket, ott tördelik szívet marcangoló keservükben kezeiket gyöngédszívű anyák, keresve kardélre hányt gyermekeiket, ott fosztanak meg serény munkásnépet csekély szerzeményétől, ott égetnek hamúvá szerény hajlékokat,

földönfutókká teszik lakóikat, hontalanokká hasznos polgárokat. Ó! mily rettenetesek a שִׁבְרֵימַי hangok, a nyomor, a keserv, a gyász, a kétségbeesés, a reménytelenség hangjai, melyek északról hozzánk elhatnak, s az egész esztendő folyamán szüntelenül feljajdultak! S eme szíveket megrázó שִׁבְרֵימַי hangok csak a trónokig nem találják útjokat, s csak a vaspáncélozott pénzszekrények falain törnek meg. Sevorim, megtört szíveket, sevorim, hervadt reményeket, sevorim, siratott szülőket; sevorim, lemészárolt gyermekeket jelentenek. — Derüesebb napok virradtak a föld dél táján népünkre, fajunkra, s a hamadik nagy esemény a zsidó tehetség és képesség elismerése és érvényesülése.

Ott, ahol a citrom duzzad, a narancs nemes nedűvel telik, ott a szépművészetek örök hazájában, a szonáták és balladák napsütötte színhelyén, a másutt kipusztíthatatlan előítéletek alatt szenvedő zsidóság emeltetett a trón közelébe. — Egyistent hívő állampolgárakban megbecsülik az államügyek vezetésére való rátermettséget, a közügyek iránti fogékonyságot és szolgálatkészséget, ott a kormányzat egyik alapelveül szolgál Salamon király jelszava: **שְׁלַחְתָּהוּמָן מִן־הַמֶּלֶךְ בִּי תְהִבְרָה** »Becsüld meg az értelmiséget, s föl fog emelni, magadat tiszteld meg, ha felöleled.« A kormány tanácsában meggyőző ereje van az iskolázott zsidó észnek és örömhang, az elismerés méltató hangja תְּהִיבָה, a pártatlanság természetes hangja, תְּהִיבָה, a türelmesség megalégedést keltő hangja hallatszik az igazi szabadelvűség édes gyümölcsöt termő délszaki tájról. S míg északról süvölt az embereket pusztító szélvész és ugyancsak ott üvöltenek a vér- és pénzszomj tehetetlen hiénái, addig éjszakeletről és keletről kedvezőbb és a szellemeket megterméke-

nyító szelek fujdogálnak. S valamint a külső nyomás a ruganyos testek parányait összébb szorítja, egymáshoz közelebb hozza, úgy a század pestise, a zsidóüldözés, kiváltja a jobb sorsuak szíveiből a könnyөрületesség, a szánalom, a tettekben nyilvánuló részvét érzéseit. Tengereken innen és túl összeállanak a népfajok jobbjai, tiltakozó gyűlésre sereglenek össze, és méltatlankodva itélik el a vadállatias ösztönöket és azoknak irányítóit, kik a zsarnokság szolgálatában hóhérmunkára szegődtek. — S a negyedik, a világ bámulatát felkeltő és mindig nagyobb mérveket öltő mozgalom, ugyanaz amely ciönizmus név alatt vonja magára a közfigyelmet, a honkeresés és otthonalapítás, a fajgyűlölet áldozatai számára, kik városból városba, határról, határra üzve, — mint a sebzett vad a nyíllal mellében — keresnek menedéket, hol meghúzódhatnak és fáradt fejüket megpihentethetnék! És halmozódnak a milliók és megsokszorozódnak a talajkeresők, ahol a munkakedvelő bujdosók megtelepednek, és az óceánon túl és a szabad Albion krétaszikláin visszaverődik a Tekio, a megszabadulás harsonája, Tekio, szerencse föl! egy jobb hazába, ahol a karikás ostor nem kormányjelvény, a töviskorona nem kormányzati eszköz, de hol részben valóra válik a **ראש השנה** imánk **יְהוָה בָּרוּךְ** És léssen az nap és megharsogtatják a nagy tárogatót és összejönnek a bolyongók Assur országában s az elnyomottak Micrájim országából és meghajolnak Istenük előtt, itt élnek majd hitüknek, hazájuknak s az emberiségnek: Ezeket halljuk mi, ki az ezidei **ראש השנה**-kor, az évezredek szentelte Sófárból. Bárcsak hallanák ezeket olyanok is, akik szédítő magasságban elvesztik a földet lábaik elől, s fölfelé nem tekintve szem alól

tévesztik **כי אלהים יושפט** hogy igazságos Bíró itél majd fölöttük. Amen! —

Nagybecskerek . . . .

Dr. Klein Mór.

A **תשובה שלימה** az igazi megtérésnek akadályai.

שבת ראה

»**ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה**« Lásd, én elétek adok e mai napon áldást és átkot. **את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם** Az áldás leend, hogy hallgatni fogtok az Örökkévaló Istentek parancsára. **והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה'** **אלקיכם** Az átok pedig, ha nem fogtok hallgatni az Örökkévaló Istentek parancsaira« — hangzik mennydörgő szózáttal, végső értelme Isten emberének, népe, általa negyven évi vezérlet száz meg száz szomorú tapasztalata dacára hön szeretett népe hűséges sáfárjának Mózesnek ott az ígéret földje határain, melyet csak távolról volt látnia szabad neki: **וַיֵּרָא בְעֵינָיו כִּי לֹא תִשְׁמָעוּ** ¹

Majd megint mint a tenger viharzó zajlását föl-váltó, szelid folyású patak csobogása, mint az ősi rengeteg évezredes fáit megreškettető bőszi orkán tombolását követő lágy szélfuvallat szól hozzánk a bensőségteljes, megkapó kéréssé vált, halkult inte-

---

¹ M. V. k. 3 f. —

lem a legnagyobb próféta búcsubeszédének vége felé: **החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה** Az életet és a halált teszem elébed, az áldást és az átkot — **וּבַחַרְתָּ בְּחַיִּים** oh, válaszd az életet! **לִפְנֵי תַחֲתֶיךָ אֶתְהַוְיָךְ** Hogy élj te és magzatod.«¹ **וּבַחַרְתָּ בְּחַיִּים** »Oh, válaszd az életet!« — Mily fenségesen, meghatóan szól ez, szívbe markolva, mint egy szerető édesanya kérelme lelkéből lelkedzett gyermekéhez, kit óvó szárnyai alól a nagy világ forrongásába készül kibocsátani, meggyőzőleg mint egy a sír szélén álló, élettapasztalatainak gazdag tárházából merítő agg apa utolsó tanácsa: **וּבַחַרְתָּ בְּחַיִּים** »Az életet, válaszd, az utat, mely az élethez vezet, Isten akaratának követését.«

וּבַחַרְתָּ בְּחַיִּים »Válaszd az életet,« — hangzik kérelme, intelme, tanácsa, tanítása a ma kihirdetett Elul hónap minden reggelén fölhangzó **שִׁיר** kürtszónak is. **וּבַחַרְתָּ בְּחַיִּים** Az életet válaszd, ne a halált; Istent és azt ami Hozzá vezet, parancsainak teljesítését, ne pedig azt, ami elidegenít, eltávolít. Tőle: a bűnt, a vétket. Ha pedig már a bűn útjára tévedtél, a halál ösvényére léptél volna, akkor le eről az útról s vissza az Istenhez, üdvhöz, boldogsághoz vezető ösvényre! Ezt rivalja füleinkbe a jövő héten fölhangzó **שִׁיר**-szó. Ezen szent cél elérésére vannak az **אֱלֹהִים** hóval beköszöntő szent napok **יְמֵי הַקְּדוּשִׁים** rendelve. Megszólal a zsidó tárogató, a **שִׁיר** s fejedelmünkhöz szólít mindnyájunkat, ifjat és aggot, szegényt és gazdagot, tudóst és tudatlant. Beköszöntenek a **בְּלִיָּה** napok, és már kora hajnalban Isten színe elé gyülekezünk s bűnbocsánatért esedezünk, javulást, megtérést ígérünk. Beköszönte-

¹ M. V. k. 30 f. —

nek a ראש השנה -val az עשרת ימי תשובה a megtérés, bűnbánat és javulás tiz napja — s mi szívünk mélyéből kiáltunk föl: אֱלֹהֵי הַמַּצֵּט לַפֶּנֶךְ Atyánk, királyunk! Bűnnel terhelt a mi lelkiismeretünk. אֱלֹהֵי סְלִחָתְנוֹ Atyánk, királyunk, bocsánat, irgalom nekünk.

De miglen apáink és anyáinknak e szent időszak valóban szent volt, melyet őszinte megtéresi szándék, igazi megjavulás avatott szentté, úgy, hogy ezen szent időszaknak nemesítő, javító, szentesítő befolyása kihatott az egész következő esztendőre, gyökere volt egy új Isten szentséges akarata által kormányozott év fájának: addig a mai nemzedéknél néhány órává zsugorodott össze ezen időszak, melyet az ember kénytelen kelleetlen módon templomban tölt el, néhány órává, melynek se illata, se virága, se gyümölcse, hanem amely olyan, mint korhadó fa kiszáradt csermely mellett.

Mi az oka ennek, k. feleim?! Mi az oka annak, hogy e mai nemzedék nem akar teljesen megtérni Istenhez, dacára annak, hogy mindenki, aki akarja, beláthatja azt, hogy a mai generáció már rég nem jár azon az ősrégi szent uton, melyre Mózes mutat, midőn azt mondja: וּבַחַיִּת בְּהַיִּים »Az élet útját válaszd, Isten útját, az örök üdv útját!«

Ezen sajnálatos körülmény okát, helyesebben: okait, akarom én jelen alkalommal Isten segédelmével föltárni, s egyszersmind bennetek — k. feleim ezen okok megszüntetésére buzdítani, hogy Istenhez való teljes magtérésünket semmi se akadályozhassa meg, hogy a תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה az igazi megjavulásnak üdv virága minden fenntartóztatás nélkül áraszt-hassa édes illatát szíveink oltáráról égfelé.

Ezen sajnálatraméltó körülménynek hat oka van: úgymint:

- 1.) az isteni Ige hirdetésének, tanításának meg nem hallgatása,
- 2.) az emberi természetben rejlő kevélység, dőlyf,
- 3.) megrögzött rossz szokások nagy hatalma,
- 4.) a társaság gúnyjától való félelem,
- 5.) az áldozatkészség hiánya,
- 6.) az alaptalan aggály, hogy hiában járunk Isten útjain, ennek haszna, eredménye úgy sem lesz.

Ezen okok mindegyikének bővebb kifejtése, alaptalanságuk, helytelenségük kimutatása, s ennek alapján a megszüntetésükre irányuló buzdítás, serkentés legyen jelen elmélkedésünk tárgya. De már eleve is hadd alkalmazzuk említett okokra mai szentirási leckénk következő versét :
וַתַּעֲזֹב אֶת מִצְבּוֹתֶיךָ וְאֶת־הַמָּקוֹם הַהוּא לֹא תֵעָשֶׂה בְּנֵי לְהוֹ אֱלֹהֶיךָ
וַתִּזְזֹתְךָ אֶת מִצְבּוֹתֶיךָ וְאֶת־הַמָּקוֹם הַהוּא לֹא תֵעָשֶׂה בְּנֵי לְהוֹ אֱלֹהֶיךָ

S zúzzátok össze oltáiraikat,
s törjétek el szobraikat,
s ligeteiket égessétek el tűzben,
s faragott isteneiket vágjátok szét,
s pusztítsátok el neveiket azon helyről.

Necselekedjétek így az Örökkévaló Isteneteknek.»

K. f. Ha figyelemmel követtétek ezen szavakat ; akkor észre vehettétek, hogy ezen vers szintén hat részre oszlik. Így méltán alkalmazhatók a fent jelölt hat pontra, mit elmélkedésünk keretében tényleg meg fogunk tenni.

I.

Első gátló körülménye az igazi megtérésnek az isteni Tan elhanyagolása, az ima- és tanháznak kerülése. Kerülése a Tóra ápolóival, tanítóival való gyakoribb érintkezésnek.

Már rég megmondták bölcseink : ולא עשה ארץ חסיד
 Az, aki félve zárkozik el a sz. Tan elől, kerüli a
 Tan mestereivel való érintkezést, mert attól fél, hogy
 talán igazat találna hallani tőlük, az, ki szabad ide-
 jét nem oly sz. könyvekben való búvárkodásra, me-
 lyek a különféle fordítások révén mindenki számára
 hozzáférhetők, fordítja, hanem inkább haszontalan
 idő- és esetleg — értitek már k. f., hogy mit gond-
 olok — pénzpocsékolásra, az, ki inkább üres fecse-
 géssel tölti el idejét, mintsem hogy meghallgatná a
 mesternek szombati שייעור előadását, az soha nem
 válhat valóban jámbor emberré. והאר עיניו בתורתך ודבק
 ׀לבנו במצותך ׀ Világosítsd meg szemeinket Tó-
 ráddal s csatold szíveinket parancsolata-
 idhoz,» mondjuk minden reggel egyik legszentebb
 imarészletünk, a תורה הקיר előtt שמע, a sz.
 Tan nélkül lehetetlen Isten parancsaihoz ragaszkodni.
 Mert ami az épületnek a fundamentum, az az isteni
 Tan a vallásos, istenes életnek. Ami a növénynek
 a víz, az a תורה a zsidó életmódnak : felüdítője, táp-
 lálója, életeleme. ובו תדבקין »S Hozzá, azaz Istenhez
 ragaszkodjatok,« — olvassuk heti leckénkben. A
 mult hetiszakasban is hasonló kifejezésre akadunk :
 ולדבקה בו »S ragaszkodni Hozzája, Istenhez.« Ehhez
 a nagy írásmagyarázó, Rási, e megjegyzést fűzi :
 הדבק בתורה ומעלה אני עליך באלו מדברת יב
 a bölcsekhez, s Én ezt olykép veszem, mintha
 Hozzá ragaszkodnál. — Ne higye senkisé-
 — k. f. —, hogy ezen megjegyzés holmi urhatnám-
 sági vágy kitörése, valami nagyzási hóbort szülte
 mondás. Távolról sem. Hanem a való élet tapasztala-
 lataiból leszűrt igazság. Ott, ahol még ragaszkod-
 nak a sz. Tanhoz és e Tan ápolóihoz, őreihez, kép-

viselőihez, ott Istenhez is ragaszkodnak, mert a **תורה הקדושה** az Istenhez vezető ösvény és e sz. Tan-
őrei, ápolói az útmutatók, kiknek tanácsát mindenki
szeretettel és bizalommal követi. De ott, ahol fél-
nek a vallás igéitől, és így azok hirdetőitől, tanító-
itól is huzódoznak, ott Istentől is mindig távolabbra
vonódnak, Tőle is egyre jobban elidegenednek.

Mert a Tóratudósok, ők Izrael világító oszlopai,
ők a Szentírás nyelvén az **עיי הקדה** a »község
szemei« — ők látják és mutatják meg az utat,
melyen Izraelnek járnia kell, hogy örök üdvre ta-
láljon. Értük száll minden reggel égnek a fohász:
והאר עיינו בתורתך »Világosítsd meg a mi szemeinket,
a mi mestereinket, a mi vezetőinket, világosítsa meg
őket a Tórával.«

Egykor — k. f. — egy szegény világtalan em-
ber külföldre akart utazni. A határszélen útlevelét
kéri tőle. Ez rendben találtatván, vezetőjétől ugyan-
ezt követelik. — »Hisz' útlevelém vezetőm számára
is szól«, mondja ekkor a szegény vak ember. —
»Hogy-hogy«? — »Nos, olvassátok el még egyszer
de fennhangon.« — Tehát újra elolvassák; »Ezennel
megengedett N. N.-nek, hogy külföldre menjen.
Személyrajza . . . . . különös ismertető jelei: Világ-
talan«. — Nos — szól most a mi vak emberünk
közbe — itt az én vezetőm neve, mert hogyan utaz-
hatna egy világtalan ember vezető nélkül kül-
földre, olyan messzire. Tehát, ha világtalan voltomra
megengedték, hogy külföldre menjek, vezetőre is
gondoltak minden bizonynyal.« —

Igy vagyunk k. f. a Tórával is. Midőn Isten a
szegény szenvedélyei által oly gyakorta elvakított em-
bernek sz. parancsainak teljesítését parancsolta, vezetőről
is gondoskodott, ki őt biztosan vezesse, csábítások-

kal, kísértésekkel teli útján. A Tóra tanulmányozása és a bölcsek szavai, ezek képezik azt a biztos kalauzt. Ezért tanítja R. Akiba : **את ה' אלקך תירא לרבות** „Ha Istenfélelem és szeretethez akarsz jutni, úgy tiszteld, szeresd, becsüld, kövesd a Tóra bölcseit, ezek vezetnek téged Istenhez“ . . .

De ez az ősrégi erény kiveszőben van a mai Izraelben. Ezért, oly puszták az utak, melyek a szentélyhez vezetnek, ezért oly elhagyatottak a vallás Sionjának kapuihoz vezető ösvények . . .

S erre vonatkoztatom én a Szentírás szavait : **ונתעתם את מזבחותם** „Zúzzátok össze oltárait.“ Szüntessétek meg a mai ivadék ezen hibáját. Forduljatok ismét szeretettel a **תירא** oltáraihoz.

II.

De pusztá meghallgatásával a sz. Igének még nem értünk célt. Hanem teljesítenünk, követnünk is kell az igaz, fenséges, Isteni tanokat, melyeket hallunk. **שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך** „Hogy megőrizd, megtartsad — e célból hallgass mindazon szavakra, melyeket Én neked parancsolok,“ — olvassuk e heti szidránkban.

De ez ellen már föllázad az emberi természetben lappangó büszkeség. Mit? Fölhagyjak a régivel, beismerjem evvel, hogy mindeddig helytelen uton jártam. Beismerjem, hogy **אשמי בגדתי** bűnös vagyok, vétkes vagyok. Hogy helytelenül cselekedtem, midőn templomot és tanházat kerültem, szegénynyel mostohán bántam, szombatot és ünnepet nem tartottam, gyermekeim vallásos nevelésével keveset törődtem, az igazi biblia helyett az ördög 32 levelű bibliáját

forgattam. S miért hagyjak én mindent abban? Mert a papok mondják?! Tudom én magam is, hogy mit teszek!

De halljad erre — k. vérem — bölcseink megragadó paraboláját. **אֲשֵׁרִים בְּרֵאשִׁיִּים**: „Szereztek közületek bölcs férfiakat, — hogy azokat főkké tegyem fölétek“, mondta Mózes Izráelnek. **אֲשֵׁרִים בְּתוֹב**: Ezt az eredeti pontozatlan szöveg alapján **אֲשֵׁרִים**-nak is lehet olvasni. Ennek pedig az volna az értelme: S vétkük rajtuk van. Ezt R. Jehósua ben Lévi így magyarázta: **אֵם אִי אַתֶּם נִשְׁמָעִים לַהֵם** **אֲשֵׁרִים תְּלִי בְּרֵאשִׁיִּים** Hogyha ti nem követitek vezéreteket, úgy ez vétek gyanánt fog nehezedni reátok.“ —

Egykor a kigyónak farka így szólt a fejhez: Hát mindörökké te akarsz elől járni. Hadd menjek már egyszer én elől. — Jól van — felelt a fej — járj te elől. — Mentek-mendegéltek. Elül a fark, hátul a fej. Vizzel telt árokhoz érnek. Egy zuppanás — a kigyó vízben vergődik. Nagynehezen kimászik belőle. Tovább megyen. Még mindig elül a fark és hátul a fej. Tüzhöz érnek. A vak fark tűzbe ragadja a szegény kigyót. Nagynehezen kimenekszik a tüzből. Tovább halad. Még mindig a fark a vezető. Tehát újra bajba kerül a kigyó. Sebző tövissek közé jut. —

Nos, ki és mi okozta mindezt a sok bajt a kigyónak? Nemde az, hogy a fark járt elől, nem pedig a fej?!

Üdv, üdv Izráelnek — kiáltott föl R. Jehósua ben Lévi — ha nem hiú gőg és dőlyfnek bálványa után indul, hanem „feje“ után jár **אֲשֵׁרִים בְּרֵאשִׁיִּים** bölcseinek önzetlen, szent szándékú tanítóinak szemével lát. Ekkor meglátja és követi a helyeset,

meglátja es kerüli a helytelent. כן בשקטנים נשמעים לגדולים. הם גוזרים לפני המקום והוא עושה

Mert minek köszönheti Izráél azt, hogy még fennáll, hogy két évezred viharos eseményei, ellenséges áramlatai le nem taszíthatták a lét magaslatáról a nemlét feneketlen örvényébe, oda a többi régi népek már elhamvadt tetemei mellé, a régi rómaiak, görögök, asszyrok, babilónaiak, egyiptusok mellé? Oh, nem annak a kígyóbölcsésésnek, melyek azt akarja, hogy a fej hátul járjon, hogy a Tóra-tudósok, a nép hivatalos szellemi vezérei gyáván meghunyászkodó uszályhordozókká alacsonyuljanak le. Hanem annak, hogy hűségesen kövesse éber sasszemekkel figyelő fejeit, tanítóit. A Mózeszt követő bírákat, véneket, prófétákat, irástudókat, tanokat, amórákat kodifikátorokat, véleményezőket, mind e szent férfiakat, az első Mózesztől a legutolsóig, סופרם-ig. Ezek mentették meg Izráelt egy bizonyos víztől. Mentették meg Izráelt a tüztől, hogy amidőn a gyászos középkorban, mely sajna! még mai nap-ság sem szünt meg mindenütt, fékeveszített állati szenvedélyek vad lánggal lobogtak, fajta!ankodás, rablás, gyilkolás, erőszakoskodás tüze vésztljóslóan lángolt, hogy akkor a gyehenna ezen tüze Izráelbe be nem vehette magát. Mentették meg végtére a zsidó népet a t ö v i s e k t ő l, az ilyen elvetemedettséget nyomon követő lelkiismereti mardosás töviseitől.

S csakis ujonnan Isten útjára térve, a fellázadó gőgöt lebírvva, legyőzve, Isten szavaira áhitattal figyelve és azokat követve, menekülhet meg a mai Izrael is a גומא של מים a többi népek és felekezetekbe való teljes beolvadás, az aszimiláció veszélyes vízétől, az אש, az újabb korban egyre-másra elharapódzó

az emberi társadalmat alapjaiban megingató istentelenség és erkölcstelenség emésztő tüzetől, s végtére az ezeket követő lelkiismereti furdalások töviseitől קוצים.

Ezt szívleld meg, népem, és ne hajts az emberi gög áskálódására, kigyósziszegésére, hanem ושמרתם אתכם מצותם »törjétek össze szobrait!« Irtsátok ki zsidósan érző szívetekből a hiú gögnek mérges növényét, az Ur szavait kövessétek és térjétek meg teljesen Istenhez. לבו ונשיבה אל ה'

III.

De e két akadály legyőzése után következik a harmadik. Megrögzött rossz szokások hatalma.

Erre vonatkozik : ואשריהם תשרפן באש „s ligeteket égessétek el tűzben.“

Oh, milyen bűvös-bájos egy ligetnek látszik a szokás, ha helytelen is. Az ember gyakorta rabja a szokás hatalmának, legyen az akár jó, akár rossz. Mily gyakran határozza el magában az ember: no de most utoljára teszem ezt, ezentúl jobb úton járok. De mindhiában, itt a másnap, s a gyarló ember újra ott találja magát, ahol tegnap, újra azon éri magát, mint tegnap. Ezért mindenekelőtt a régi rossz szokások hatalmát kell megtörnünk, ha valóban vissza akarunk térni Istenhez. Ennek okáért : ואשריהם תשרפן באש szent lelkesedés mennyei tűzével kell megsemmisítenünk az annyira elkényeztetett helytelen szokások berkeit, melyekben oly kellemsen, otthonosan érezzük magunkat, hogy alig tuduk elhagyni azokat.

De szilárd akarattal ez is sikerül. Mivelhogy Isten csak azt akarja, hogy az emberben erősen

megfogamzék az elhatározás, hogy régi helytelen szokásaival föl hagy és jobb útra tér. Jó szándéka véghezvitelében pedig Isten megsegíti az embert. Eltávolítja a gátló körülményeket és egyengeti az utat.

Amint ezen eszme egy régi szép legendában is kifejezésre jut.

R. Chanina b. Dósza — beszél a legenda — irigykedve és fájó lélekkel tapasztalá, hogy mint zarándokolnak föl szomszedjai áldozatokkal és ajándékokkal a jeruzsálemi templomba. — »Mit — szolt — egyedül én magam menjek pusztá, üres kézzel Jeruzsálembe?« — Fögte magát tehát, kiment a városból, nagy darab terméskövet szemelt ki magának, hogy föl vigye Jeruzsálembe. Jó lesz az a templom esetleges kijavítására. Hadd legyen neki is része a szentély iránti tisztelet nyilvánításában. Csakhogy felette nehéz volt e kő, elviselhetetlen teher egy ember számára. Ekkor öt férfiút pillant meg. Kérve fordul hozzájuk: »Oh vigyétek ezen követ Jeruzsálembe.« — »Szivesen — felelik — de neked is segédkezned kell, legalább egyik ujjaddal וּבְלִבְךָ שֵׁתֵּת אֶצְבְּעֶךָ« — Kérelmüknek megfelelőleg, egyik ujjával megérinti a követ — és oh csodák csodája! máris Jeruzsálemben vannak. R. Chanina meg akarja jutalmazni fáradságukat, de ezek már sehol sincsenek — eltűntek. Belép a mester a templomba, itt fölvilágosítják, hogy, kik nekik segédkeztek, bizvást angyalok voltak. ¹

Tudjátok-e k. feleim, hogy mit példáz ez a monda? Azt, hogy az ember ne engedje magát a jó szándékai elé torlódó akadályok, régi helytelen,

— יִלְקוּט אֱלִיעֶזֶר עַד צְדִיקִים קָטָנִים : ¹

szinte második természetévé vált szokások által ezen szent elhatározása megvalósításától visszariasztani. Legyen még olyan súlyos a kő, a teher, az akadály, melyet el kell hárítanunk, hogy a vallásos, Isten előtt tetszetős életmód Jeruzsálemébe zarándokolhasunk —: föl a munkára! Isten elküldi az Ő segedelmének angyalait, mind az ötöt, מישיב סוכאל משמאל, גבראל מלפני אוריאל מאחורי רפאל ועל ראשי שבתת אל » Jobbomról Michael, balomról Gábiel, előttem Uriel, mögöttem Rafael — fölöttem Isten dicsősége!« S még mielőtt hinnők, máris a vallásos életmód Jeruzsálemében vagyunk és ujjongunk segedelmünk erős Istenében . . .

IV.

De amidőn a helytelen szokások ligeteit is elégettük az igazság perzselő lángjával, új gát emelkedik, új akadály tornyosúl a תשובה שלמה az igazi megtérés elé: embertársaink gúnyjától való félelem és ennek édes testvéreként embertársaink elismerő mosolyára sóvárgó legyőzhetetlen vágy.

Oh, hogy félünk mi a gúny nyílaitól, hogy embertársunk azt találja mondani: mi, már ez is jámbor lett, nézzétek csak ezt az álszentet.

Attól félünk, hogy, ha vallásosak leszünk, elveszítjük ismerőseink részéről a kellő tiszteletet.

De higgyétek el k. f., hogy annak gúnyjával, ki az embert jobb útra térése miatt céltáblájává teszi gúnyjának, élceinek, nem érdemes törődni. Mert ilyen komoly, tisztességes ember nem tesz. Az olyan ember megbecsüli felebarátjai érzelmeit, még ha el is térnek az övéitől.

Erre vonatkozik mai szidránk intelme:

וּפְסִילֵי אֱלֹקֵיהֶם תַּדְרִיךְ »s faragott isteneiket vágjatok szét.« — Az igazi élő Egyistent kell csak félnünk, annak haragjától, büntetésétől. De gyarló, véges emberek gúnyja csak olyan »faragott isten«, fabábú, melylyel könnyű, önálló megfontolással, független gondolkodással bíró ember nem sokat törődik.

De embertársaink elismerése, példája, akaratlanul is hálójába keríti az embert. —

Egyszer a nagy mester R. Jehósua vándorlása közben oly úton járt, mely egy mező jogtalan letiprása által keletkezett. Kérdi tőle egy arra felé járó ember: »Hát te mit csinálsz? מַה אַתָּה עוֹשֶׂה? — »Láthatod, ez úton járok.« — »Jól mondod — feleli amaz — hogy az úton jársz, de ezt az utat oly tolvajok csinálták, milyen tenmagad is vagy.« שְׂאֵתָה מֵהֶלֶךְ בְּדֶרֶךְ
שֶׁכִּבְשָׂה לַמַּטִּים שֶׁבְּמִתּוֹךְ¹

Oh én k. véreim, hát kisebbé teszi-e az ember hibáját, ha látja, hogy felebarátja is ugyanazon a helytelen úton jár, amelyen ő, hogy embertársa épúgy letapossa a mező liliomait, a vallásos életmód üdvvirágait, mint ő? Ellenkezőleg, annál súlyosabban nehezedik reá a szt. kötelesség, a helyes útra térni. Nehogy felebarátja, új okot, új érvet láthasson az ő vallástalanságában helytelen életmódjának folytatására.

V.

De az ember fél az áldozatoktól, melyekkel a valóban Istennek megfelelő életmóddal tagadhatatlan, hogy együtt jár, a lemondástól, melyet az tagadhatatlan, hogy követel tőlünk.

— מִדְרַשׁ אֵיכָה א' — בְּצֶדֶק מֵעֲבָרִים¹

שמעו אלי יודפי צדק מבקשו ה' הביטו אל צור הוצמתם ואלי
 1 מקבת בור נקרתם הביטו אל אברהם אביכם ואלי שרה תחוללכם
 »Hallgassatok engemet, kik követitek az igazságot, kik az Urat keresitek. Tekintsetek a kősziklára, melyből kivágattatok. Tekintsetek Ábrahámra a ti atyátokra.«

Oh, tekintsetek én édes véreim, Ábrahám dicső példájára. Egyetlen fiának feláldozását kérte tőle Isten, egyetlen, késő vénségére született fiát — és ő — e szent, e dicső férfiú — nem vonakodott ezen óriási áldozatot meghozni, hanem kész volt e legnagyobb áldozatra is, már kezében volt a kés, hogy fiát föláldozza, ekkor felhangzott: **אל תשלה ידך אל הנער**
 »Ne bántsod e gyermeket.«

S Ábrahám példája nem vala meddő. Ivadéakai közül ezren és ezren áldozták föl éltük és vérüket s gyermekeik éltét és vérét Izrael tiszta Egyistenhiteért páratlanul dicső isteni Tórájáért. Csakhogy számukra nem hangzott föl a mentő szózat: **אל תשלה ידך** „Ne bántsod e gyermeket“, megelégedtem a próbával — hanem lobogtak a máglyatüzek és ezerszámra szedték áldozataikat, villogtak a népdüh és vallási fanatizmus élesre fent kaszái és hegyes törei — patakokban ontatott ki a zsidó vér, apáink és anyáink vére. Könny és vérpatak jelölte meg bolyongásaink helyét széles e nagy világon. Oh, mik ehhez képest azok az áldozatok, melyeket a jelen jobb viszonyai között követel tőlünk Isten, szent vallásunk. Mi ehhez képest p. o. a reggeli és estéli imának, a szegények támogatásának, a szombat megszentelésének áldozata? Csöpp a tengerhez, fűszáll a rengeteghez, egyes fény sugar a fényözönhöz képest.

¹ Jes. 51, f. —

Ezért oh lelkesedjünk, oh okuljunk e szent példán és ne sajnáljuk az áldozatokat szent vallásunk érdekében. S pusztítsátok el az áldozatoktól visszariadó félelmet körülünk ből. **וּמַדְתֶּם אֶת שִׁמְמֵי מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה**

VI.

De ha már diadalmat vettünk mindezen akadályok fölött, új kétely üti fel fejét: hát érdemes-e oly sokat áldozni a vallásos istenes életmódra? Nem hasztalanul, céltalanul hozott áldozat-e mindez? Lesz-e jutalma fáradozásainknak, nem üres tartalom nélküli fantomok után futkosnak-e?

Miért rögos, tövises oly gyakorta az Istene törvényét szentnek tartó és betartó embernek életpályja, miglen annak útja, ki Istenre, vallásra mitsem ád, gyakran rózsákkal van telehintve? Nem-e csalás, önámítás az egész?!

«Ne cselekedjeteK ilyenképen Istennek!» Heti leckénk első szavaihoz: **רָחֵם אֱלֹהֵינוּ מִתֵּן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרַכָּה וּקְלָלָה אֶת הַבְּרַכָּה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֵל מִצְוַת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּקְלָלָה אֵם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵל מִצְוַת אֱלֹהֵיכֶם** »Lásd Én ma elétek teszek áldást és átkot. Az áldást, ha az Örökkévaló Istenetek parancsaira hallgattok. És az átkot, ha nem hallgattok az Örökkévaló Istenetek parancsaira,« — a Midrás hasonlatot kapcsol ehhez.

Válasz úton állt a bölcs. Kétfelé vált ott az út, az egyik jobbra, a mssik balra. A jobbra vezető út elején telí volt tövisbokrokkal, bogánccsal, törmekkel. De csak egy kis darábig volt ilyen rossz az út. Később tisztává vált, mentessé minden bogánctól, tövistől. Mig a balra vezető út elején tiszta volt,

mentes minden tövis és törmeléktől, s csak később állták el embermagasnyira felnőtt túskebokrok az ember útját. — A bölcs minden arra felé járót figyelmeztetett: Ha ez a jobbra vezető út elején tele is van csallán és bogáncscsal, mégis ezt válasszátok. Később egyenes, sima, tiszta utatok lesz. **אֵשׁ שְׂאֵתָם** רֹאִים תְּחַלְּתֶהּ שֶׁל קִצְוִים לְבוֹ בַּהּ שְׂבוּפוֹ מִיִּשְׂרָאֵל

Aki hallgatott a bölcs szavára, az jól járt. Kezdetben rossz útja volt, de később békében járhatott, baj nélkül. **וּמִתְחַנֵּן קִימְעָה הַלֵּךְ וּבֹא בִשְׁלוֹם** De akik nem hallgattak tanácsára, azoknak eleintén jó útvok volt, de később mindenféle törmellék és bozót közé kerültek, ahonnan nem tudtak kilábalni. **אֲתֵן לָא הֵי שׁוֹמְעֵין לוֹ הוֹלְכִין וְנִבְשָׁלִין בְּסוֹף**

Igy szól Mózes is Izraelhez: **הֲרֵי דַרְךְ הַחַיִּים וְדַרְךְ** «Im, előttetek az élet és a halál útja, áldás és átok, oh, válaszd az életet, hogy élj te és ivadékaid.»

Igaz, k. f., a vallás útja, Isten útja, mely egyszersmind az igaz élet útja, elején tövisekkel van telehintve, áldozatokat, nélkülözéseket követel sok tekintetben. De csak az elején tövises. De ha már egyszer rajta vagyunk, haladunk, eltűnnek a tövisesek. Megszokjuk az áldozatokat, azoknak hozatala elveszíti a fájó tövist, sőt örülni fogunk, hogy Istenért, vallásért, áldozatot hozhatunk. Boldogító érzelmek serege fog szívünkbe költözni, hogy eleget tegyünk Urunk, Istenünk szent akaratának. Hogy Tóránk fenséges tanait és törvényeit követve, az emberiségnek útmutató fáklyáivá váltunk Isten szeretet és félelemben. Hogy egész, Istennek szolgáló, hódoló életünk egy hatalmas **הַתְּקִיעָה** — szózatá, kürt-

rivalgássá válik, melylyel Isten közelében hívjuk az egész emberiséget.

הלך בשלום ובה בשלום Utunk békességes lesz és célunk is. Ott fog várni minket a dicső végcél, az öröklét üdve, az éden öröme. Tehát küzdjünk és győzzük le az Istenhez való megtérés akadályait. Válasszuk az áldást és életet.

Amen.

Dévaványa . . . .

Fischer Efr. Fülöp
rabbinus.

A kő forrása.*

Ünnepi gyülekezet! A Szentírás hetiszakaszában olvassuk: ודבר ה' אל משה הקהל את העדה... ודברתם אל השלע. והוצאת להם מים ומי. És szólt az Örökkévaló Mózeshez, gyűjtsd egybe a gyülekezetet a kő körül és szólj a kőhöz, hogy adjon vizet és viz forrásává váljon.

Ez az ige bátorít engem, ki mint másajkú vidék szülöttje sajnálatomra nem bírom elég tökéletesen a magyar nyelvet, hogy mégis édes hazám zengzetes nyelvén hirdessem Isten igéjét e kő körül, mely szent hitünk édes vizének forrásává magasztosul. Bizalmam Benned vetem Örökkévaló Istenem. A Te szevad fakasztott vizet a sziklából, tedd folyékonyná az én nyelvemet is, amidőn e szentély alapköve köré gyülekeztünk, hogy mint permetező eső folyjon szent tanításod gyarló ajkaimról.

---

* Tartatott a lőrinci orth. izr. templom alapköletétele alkalmával.—

Tisztelt Gyülekezet !

A mai napon összejöttünk ezen immár szentté vált talajra, hogy az itten felépítendő Isten házának alapkövét letegyük. — Hozzám is szól az isteni ige : Vezesd össze híveidet ezen alapköv letétele alkalmával és szólj hozzájuk néhány intő, buzdító szót, hogy ezen kő is szent víz forrásává váljon, amelyből az eltikkadt, elcsigázott lelkűek földi boldogság után epedő vágyukat olthatják. —

Remélem, hogy valamint Mózes idejében elég volt néhány szó, hogy egy kőből víz fakadjon, úgy elegendő lesz pár gyarló szavam, hogy a magasztos cél elérjék. —

A Talmud Bechaurusz traktátusának 8. lapján olvassuk, hogy az átheni bölcsek מבי דבי אתנא híres tanaitának, Rabbi Jehósuának a köztük lefolyt disputáció folyamán azt mondták בני לן ביתא באורא דעלמא: építs nekünk házat a levegőben.

A híres tanaita erre אמר ישם Istennek nevét ejtő ki, felemelkedett eszményi magasságba és az átheni bölcseknek irónikus hangsúlyozással imígyen válaszolt : הבי לי ליבנא וישנא Adjatok agyagot, földet, hozzátok fel a magasba és én majd felépítem a levegőben a házat, ahogy kívántátok.

Sokan, én édes híveim, mikor azon hír tudtukra jutott, hogy önök templomot szándékoznak építeni, visszatántorodtak és mintegy lehetetlennek tartották annak kivételét. Tündéralomnak, lidércfénynek, a képzelet csalóka szüleményének, légből kapottnak tekintették ezt a hírt. — De אמר ישם mi vissza nem riadtunk, hanem Istenben vetettük kizodalmunkat, Aki הוצר יחד לבב az emberek szívébe beléplántálta a legnemesebb érzelmeket és ha az Ő szelleme megil-

leti csudákat művelhet megnyilatkozásában. Oh, áldd meg Örökkévaló mindazon nemes szíveket, melyek csodával határos áldozatkészséggel megvetették e templom alapját, élükön báró Soosberger és Hoffmann urakat, kiket Isten nemes ihlete szállt meg, hogy őket e szentély felépítésének megnyertük.

אמר ישׁ Isten segedelmével mi is szólhatunk tehát Rabbi Jehósua szavaival! ומונא! ומונא! építők! itt van az agyag, itt van a föld, építsétek fel Isten házát, azon házat melyről kezdetben azt gondoltuk, hogy בני ל ביתאן באוירא דעלמא csakis a levegőben épített légvár marad.

מן השלע הזה נוציא לכם מים Ezen kőből, amelyet alapul elhelyezünk, fakadjon az istenhit kristálytisza vizforrása! Hirdesse, lobogtassa fennen azt a szent igazságot, hogy Istenszeretettel keblünkben, lelkesedéssel szívünkben minden akadályt le birjuk győzni: hogy ha Isten velünk van semmi sem nehéz. Ezen kő ajkunkra adja a szót: Emb er kü z d j és I s t e n b e n b í z v a b í z z á l! Küzdjünk egyetértéssel szeretettel, lankadatlan törekvéssel és szilárd akarral. Az igazság, a testvériség, az istenhit győzelméért és akkor ez alapkőből az üdv forrása fakad, és áldás forrásává leszzen! Amen.

Lőrinci . . .

Farkas Mózes.

ker. rabbi.

Bucsuztató.*

אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מגיע כפו

¹ Ha egy becsületes szolga ő, a halott, bucsuzzunk el tőle e szavakkal : oh jaj, jó ember és megbízható, ki tenyereinek becsületes munkája után élt !

Rubbi Joszi, a talmudbölcsek e jelesének szavaival búcsuzunk el tőled, ki mint becsületes szolga huszonöt esztendőn keresztül hűségesen szolgáltad gazdádat, kivívtad, kiérdemelted teljes bizalmát szorgalmas, becsületes munkáddal, azért hangzik fel a veszteség fölötti bánat sóhaja : oh, hogy nincs többé a jó ember, a megbízható, szorgalmas munkás !

És bölcseink szavaiból fény áramlik munkásviszonyaink sivár, ködös ingoványába. Arra tanít bennünket, hogy csak **איש טוב** jó ember lehet hűséges szolga, ki nem néz irigy szemmel arra a többre, ami gazdája tulajdona, hanem nyugodt megelégedéssel az ő becsületes szerzeményere. Aki **איש טוב** jó ember, annak szíve nem telik meg keserőséggel a fölött, hogy embertársait jobb sorssal áldotta meg az Ég, hanem törekszik szorgalmas, becsületes munkával, jóra valósságával, becsületességével megszerezni megélhetése kenyerét, a bertársainak tiszteletét és megbecsülését. Aki **איש טוב** jó ember és nem nézi mindig a viszonyokat a kapzsi önérdék szemüvegén keresztül, az át fogja látni, hogy a vagyon fényoldala nyomában halad az árnyoldal is. A gazdag munkaadó, kinek sok ember munkájáról, kenyeréről kell gondoskodni, a velejáró ezerfelé ágazó gond nyomja agyát és sokszor elrabolja álmát, amikor ¹ מתוקה שנת העובד elvégzett napi munkája után édesen alszik a munkás és a munkás eme édes álmát sokszor nagy vagyonért sem bírja megszerezni a gazdag.

Csak az **איש טוב** a jó ember látja mindezt és csak is ez **איש טוב** élvezi tenyerei munkáját. És mert te ezen kevesek egyike voltál, azért méltán megérdemled, hogy R. Joizi szavaival bucsuzzunk tőled : **הוי איש טוב ונאמן ונהנה מגיע כפו**.

De hogy valaki végig élvezhesse tenyereinek munkáját, kell hogy **איש טוב** jó ember legyen **טוב לשמים וטוב לבריות** Isten és ember előtt, te azonban az isteni vallás meze-

* Kis József téglamester fölött Dombóváron. , Talm. Barachotz 16 b ¹Koh., 5. 11. —

jén korán sem munkálkodtál oly buzgón és szorgalmasan, mint ahogyan azt tőled, munkaképességed és kitartásod után joggal várhattuk volna. És mert az élet eme szent mezejét nem művelted és arany-kalász helyett gyom és dudva termett azon, azért szállt meg a félelem és aggodás élted végnapjaiban a fölött, hogy vajjon שמע ישראל szent hitvallomással ajkaidon fogsz-e áttérhetni a túlvilágra, hogy a legigazságosabb Bíró ítélőszéke előtt beszámolj földi sáfárkodásedról. —

Ámde a Szentírás soros szakaszában olvassuk ויסע מדר החר הרך ים בנה לסבוב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך ידבר ה' És elindultak a Hór hegyétől, a nálas tenger útján, hogy elkerüljék Edom országát és eltikkadt a nép lelke az úton. És szólt a nép Isten és Mózes ellen . . .

Nem ok nélkül mondja el a legnagyobb és legszabatosabb rövidséggel megírt Tóra itt a lényegen kívül a körülményeket is, melyek szözt ez a lázadás Isten és Mózes ellen bekövetkezett. Nincs egy szó, egy betű sem a Szentírásban, mely fölöleges volna es az első tekintetre itt fölöslegesnek látszó negyedik vers, mely a vonulás körülményeit elmondja, a helyzet helyés megítéléséhez nélkülözhetetlenül szükséges. Ha Izrael a színaji tan kinyilatkoztatása után nyomban országába vonulhatott volna és nyugodtan élhetett volna szent hivatásunk bizonyára nem feledkezett volna meg magáról annyira, de ויסע מדר החר וגו' mert Izraelnek vonúlnia kellett különféle kerülő utakon és a fáradságos ut viszontagságai közben ותקצר נפש העם בדרך kitikkadt a nép lelke es miután a lélek ellankadt és kiesett kezéből a kormányrúd, örvénylő mélységbe süllyedt a hajó וידבר העם באלקים וגו' és fellázadt a nép Isten és Mózes ellen.

És milyen viszontagságos volt az út, amelyet te tettél meg az életben. Nyole éves korodban szakadtál el szükebb hazádtól, szüleidtől, rokontól és mint a polyvát a szél, úgy hánytak, vettek az élet áramló szelei és egy oly térre kerültél, amelyen nagyon sok az elesettek száma és ha e viszontagságok következtében a te lelked is kitikkadt a fáradságos úton, szóljon melletted azaz enyhítő körülmény, a bucsuzás megható perceiben amelyet a Szentírás egész Izrael eltévelyedése mellett hoz el.

Ámde te később mégis beláttad tévedésedet és az utolsó években arra törekedtél, hogy kötelességedet teljesítsed feleke-

zetekkel szemben és utolsó fájdalmas napjaidban és óráidban, gyötrelmes gondjaidat az képezte, hogy mint Egyistent valló zsidó hunyd le szemeidet.

Te tehát megtértél; de oh, kedves testvéreim! keserves gyötrelmes fájdalommal jár az ilyen megtérés és ez a koporsó beszédes némasága int benneteket, hogy ne távozzatok soha oly messzire, hogy ily fájdalmas legyen a megtérés. ואתה רחום ואתה רחום Te pedig élet és enyészet Ura, ki kegyelmesen fogadod a megtérteket, fogadd e Hozzád megtért lelket kegyesen mennyei trónusod zsámolyánál és légy iránta kegyelmes az ítéletben, hisz gyarló, esendő emberek vagyunk mind בן אדם אין vedd figyelembe וזכור לו זכותיו az ő becsületos munkásságát, hogy ő עבד בשר volt és adj neki békét, nyugodalmat az Örökkévalóságban בלע המות לנצח וגו' Amen.

Mágoes . . .

Lebovits József.

B i b l i o g r a p h i a.

I. Szónoklatok.

Lebovits József. *Gyászbeszéd*, tartotta . . . , mágoesi ker. főrabbi Grósz szül. Nagy Sára érdemes asszony fölött a szászvári kőszénbánya telepen. 80 6 l. A „Magyar Zsinagóga“ különlenyomata. Nyomatott Bruck Sándor könyvnyomdájában Dombóvárrott,

II. Egyéb beküldött könyvek.

Dr. Kiss Arnold *Mirjam*. Gebet und Andachtsbuch für izrre itische Frauen und Mädchen von . . . Oberrabbiner der Ofner izr. Gemeinde in Budapest. Übersetzt von Frau Dr. Móritz Klein in Nagy-Beeskerek. Inhalt: Wochentage und Sabbath-Gebete Seite 5—59. Festgebete 66—126. Der Versöhnungstag 130—198. Pesach 202—251. Schebuoth 255—283. Szukkoth 287—314. Gedenktage 329—341. Gelegenheits Gebete 348—546 Trauer-Gebete 550—620. Mazkir 523—642. Anhang 645—663.

Kohelet.

Ájt. hív. Ősidőkben élt egyszer egy öreg és bölcs király, akinek neve Izraelben úgy maradt fenn mint a bölcsesség és az élettapasztalat megtestesülése. Kivette bőven a részét minden földi gyönyörüségből, és a monda szerint beszélgetett és tanácskozott a földfeletti szellemekkel. Írásai a szentiratokba vannak beleékelve, és a fiatal lelkesedéstől kezdve egész az önmegadó lemondásig az érzelmek lantjának minden húrját megpöngeti ujjá. Ismét Kóheletről szólok hozzátok, kedveseim! Kóheletről, akinek könyvét a záróünnepen olvassa gyülekezetünk. Sajátságos összhang van kedves híveim! a prédikátor irásának borus hangulata és a főienk ereszkedő őszi fellegek között — mintha csak sima vitzükör lenne, amelyben híven tükröződnek vissza a halovány, széltőlkergetett, halkanzizegő falombok, az ónosszínű mennyboltozat, a szürke párás hegycsúcsok, a ködös rónák, a koránhanyatló alkonyok: a szomorúság, a csüggedés könyve Kóhelet. Ilyenkorra rendelj a hagyomány olvasását, amikor búcsuzunk a lelki ihletség óráitól, amikor ünnepi gondolataink szárnyakat öltenek és a hétköznapok gondjaink és törekvéseink elejtett fonálát újra kezünkbe adják. Így hát a Semini-Acereth ünnepe rendkívül alkalmas lenne érzelmeink szomorú felhangolására, beszélhetnénk a kedveseinkről való bánatos megemlékezés kapcsán elmulásról és hervadásról, álmok suhanásá-

ról és a küzdelmek hiábavalóságáról — de ne legyen a mai búcsuünnepen ez a mi feladatunk : beszélgesünk a mi öreg Kóheletünkkel józan és egyszerű hangon, menten a tisztalátást elfátyolozó könnyektől, — hassunk be gondolatainak mélyébe, ne távozzunk messzire a jelentől, a mi józangondolkodású, edzett korunk úgysem igen szeret nagyon messzire távozni a földtől. És Kóhelettel lehet is csöndesen, higgadtan beszélni. Nagyon csalatkozik benne az, aki egy sokatélt, zsörtölődő aggnak tartja, aki nem tud megbarátkozni a fiatal kor törekvéseivel, aki örökké a multat siratja vissza, akinek fáj, hogy az ő hajszála ősz, míg a másé fekete — Kóhelet egy merész gondolkodású férfiú, akinek igazmondásai olyanok, mint az a gyöngyszem, amely a tenger hullámháborgásai közben szürődött le kristályfehérre. Nem a trónus magaslatairól bírálja meg a lét jelenségeit, nem távolállva szemlélődései tárgyaitól, anint azt napjaink bírálói teszik, hanem vándorbotot vesz a kezébe, birodalmakat jár át, mélyére hat az eseményeknek, lát maga előtt kunyhókat és palotákat, tanácstermeket és gyülekezeteket, a föld nagyjait és kicsinyjeit, hallja az elszörnyüködés moráját valami új dolog fölött, hallja a köznapi bölcseséget hangosan szólani, a sértett kisebbséget zúgolódni, az elnyomottakat panaszkodni, a nagyravágyókat a magasanállók ellen izgatni ; — és tudjátok-e mi a Kóheleth jeligeje az élet minden megnyilatkozásával szemben ? Megjelenik egy finom mosoly az ajakán, nem hozza ki nyugalmaiból sem az esztelenség, sem a jogtalanság, sem a szokatlan, sem az ismétlődő jelenség ; van egy mondása, amely az emberi kedély mély ismeretéről tesz tanuságot ; ez a mondás így hangzik : **מִה שִׂדְדָה הוּא שִׂדְדָה וְמִה שִׁנְעִשָׁה הוּא שִׁנְעִשָׁה וְאִין כֵּל**

הַדָּשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ Ami volt — az újra lesz, és ami megtörtént — újra ismétlődik. Nincsen uj a nap alatt.

Ezzel a jeligével ájt. hív. Kóhelet újra bejárhatná a nagyvilágot. Kelettől-nyugotig, ha napjainkban újra vándorútra kelne, és látná sok századok eltunte után mindazt a zajlást és eseményhullámzást, amely a mi időnkben foglalkoztatja az elméket, a jelszava találó volna még mindég. És miért is ne járhatna Kóhelet, a vándor prédikátor mostan is a földön? Hiszen Kóhelet örök alak, Kóhelet nem halt meg, sőt az Asmodai monda szerint évről-évre meg is teszi körutját az emberek között. Nagy útja lehet ennek a bolygó kritikusnak kedveseim! mi mindenüvé nem követhetjük — hanem igyekezzünk őt legalább azokon az utakon követni, amelyek a zsidó érdekek csapásai mellett vezetnek el. Képzeljük egy rövid félórára igaznak a regét, hogy Kóheletnek vándorúton jár. Kövessük őt. Meglátjátok; mély igazság, és szívetfőlemelő vigasztalás rejlik abban a mondásban. מִה שְׂרָה וְגו'

I.

Az ősidők vándor Kóheletje először a tudásról mondja el a maga egyenes véleményét. Első állomása a műveltek köre. Tartsuk hát szem előtt mi is a sorrendet, és amidőn Kóhelet új vándorútján társakul szegődünk, keressük fel a zsidóság ama helyeit, ahol a szemek világosabban látnak, az elmék tisztábban gondolkoznak, ahol a babonának, a megindulásnak, az érzelgősségnek, a vallásos gerjedelmeknek vesztett csatájuk van — ahol a lélek leve-tette a régi szokások járósallagjait, ahol háromszor egy évben szoktak imádkozni. Kóhelet fölkeresi a jelen zsidóság műveltjeit és tanulmányutján följegyzi

róluk a következőket; A gőz és a villany századában a zsidó szívek fölébe valami véghetetlen fagyosság terjedt. Csodálkozva láttam, hogy sokakat közülük ezen a világon többé semmitem melegít fel. Ha nem is mondják hangosan, de belelátok a bensejükbe, és tudom azt, hogy majdnemhogy gyűlölettel viseltetnek apáik szentséges hitével szemben. Minden megnyilatkozását a vallásos életnek epés és többnyire tehetetlen gúnnyal kísérik. Szellemeskednek, és azt hiszik, hogy ők a diadalmasok, ha egyegy maró megjegyzéssel, ha egy-egy végtelenül tisztetlen gondolatnak kifejezésével sarat dobnak a templomuk ajtóira. Fanyar világ, kihűlt szívek mindenütt! Sokan közülök mosolyognak az ideálokon, lótnak-futnak napestig kenyér után, és a hit elvesztett derűjét a családjuk körében nem tudják semmivel sem pótolni. Azért látok közöttük annyi elégedetlen, mogorva arcot! Azért ér olyan keveset a kezük meleg szorítása! Azért olyan borotvaéles közülök olyan soknak a szava! Azért vannak folyton haraggal és indulattal eltelve a vallásuk kényelmetlen, bosszantó, túlzott szokásai ellen! Azért olyan elviselhetetlenül sok még a tehetősnek is közülök intézményeik fenntartása! Ez a korszak föltalálta a delejt — és mégis nincsen semmi, de semmi életükben — ami a nemesnek, a magasztos, az igaznak delejes vonzásával hatna a lelkekre! Nincsen napjainkban zsidó közvélemény! az a zsidó közvélemény, amely egykoron az erkölcsi felháborodás viharával söpörte el azokat a léhákat, akik dacból, fölfuvalkodásból, nagyzolásból nyíltan, uton-utfélen tapostak volna a legszentebben. Pedig én, Kóhelet, aki király voltam, és trónuson ültem, aki éjjel és nappal kutattam a tudományokban, aki ismertem a csilla-

gok járását és leszálltam a föld rejtelseinek mélységes mélyébe — én, Kóhelet mondom azt; **מִהֵשֶׁהָהוּא** Nincsen új a nap alatt! **יֵשׁ דָּבָר אֲשֶׁר הָיָה לְפָנָיו שִׁמְרָתוֹ** Ha azt mondaná valaki ime az ujság! az is már meg volt az ősidőkben. Az emberi szellem mindég kutatót, mindég kételkedett mindég gyötörte önmagát! ne higyjétek, hogy az istentagadást, a közönnyt, a ridegszívűséget ti találtátok ki — bűvös elemekkel telt lombikok mindég forrottak, a felhők szikráit azelőtt is magyarázták — és mondhatom, hogy akiket a tudás elvakított, akiket az álműveltség eltévesztett — boldogtalanok voltak mindenkoron. **כִּי בָרַב חֲכָמָה רַב כְּעַם וְחִכְיָא דַּעַת יִסְתַּף** Mivel a bölcsesség növekedésével a szenvedélyek megszorodtak, és aki helytelen módon szaporítja a tudást, szaporítja a fájdalmat is. Boldogtalanok hiába! még akkor is, ha gyöngysor díszíti asszonyaik nyakát! Avagy, mit adnak a kicsiny gyermekeiknek cserébe azért az egykori melegért, amikor a zsidó apák ünnepi estkor áldó kezeiket a fejük fölébe tették?! mivel pótolják az anyai szívnek könnyeket idéző szelid áhitatát, amikor az ágyuk fölébe hajolva imádkoztak velük? Látjátok-e, a fiatalok megtanulhat az ó-klasszikusok nyelvén beszélni — hanem vallásos szokások nélkül azért mégis csak rideg gyermekkor emléke marad a szívében, és amikor apái hitétől elhidegül, elhidegül egyszersmind töletek is. Én Kóhelet azt hirdetem: hogy az igazi tudás, az igazi műveltség nem lehet egyoldalú: a szív műveltsége nélkül csak úgy nincsen igazi műveltség, mint az elméleti tehetségek fejlesztése nélkül; hivatkozom a világirodalom legnagyobb szellemeire, akik a hit és a tudás kettős szárnyain emelkedtek föl a porból. És bátran föl lehet állítani azt

a tételt, hogy a félműveltek megismerésére a legbiztosabb utbaigazító jel, ha gyötrő élcekkel, és ezerszer elmondott okokkal halljátok fejtegetéseiket, valásellenes életmódjukat megokolni. **אין חדש תחת השמש** Nem ujság én előttem — mondja Kóhelet — az emberi szellemnek ez a vakmerősége. Ősidőktől fogva ilyen a világ sorja. Erős testtel, ép tagokkal azelőtt is azt hitte nagyon sok ember, hogy fölötte nincsen hatalom. Az a zümmögő, fiataloszányu cserebogár is azt hiszi, hogy a nap örökké fog sütni. **אין חדש תחת השמש** És az sem ujság előttem! ti előtetek sem! hogy egyszer csak őszidő lesz, amikor az a cserebogár nehezen vánszorog, a beteg kinjával, és nincsen olyan tudás, és nincsen olyan címetadó pergament, amely megváltana a kinlódástól **אין חדש תחת השמש** Nem ujság én előttem! a világ sorja az, hogy betegágyán, sejtve a véget, imakönyvért nyög legvakmerőbb istentagadó is **אין חדש תחת השמש** És van még valami, ami nem ujság én előttem — fejezi be a művelt osztály körében nyert tapasztalatokról szóló elmélkedéseit Kóhelet — nem ujság előttem a zsidó szív melegsége, hevülése. Én ismerem a zsidó szívet, és tudom, hogy sok hibája dacára olyan, mint a myrtus koszorú! körötte tél lehet, hó lepheti be zordoa faggyal, de a hó alatt örökzöld mégis a színe! Bizom abban, hogy újra nyár lesz körülötte egykoron!

A fényes lakosztályú műveltek köréből a homályos, gyérbutorzatu szegények és műveletlenek alacsonygerendájú szobáiba vezeti Kóheletet tanulmányutja. Szegénység és műveletlenség a mi napjainkban rendszerint ikertestvérek. A mi időnkben a nyomoruságnak rendszerint durva a hangja, erőszakos a

föllépése — és türelmetlen, bárdolatlan a követelődzése. És a jelenkor szegény zsidó hajlékaiban — higgyétek el ájt. hallg.! vándor Kóheletünk olyan világa akad, amely tisztán a terjedő vallástalanságnak okozatja, amelyért egyedül azt a szellemet tehetjük felelőssé, amely korunkra úgy ráülepedett, mint az elhanyagolt rozsdá az egykoron villanó fényre. ושבתי אני ואראתה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עשוקיהם כח ואין להם מנחם

Körüljártam náluk — szólt Kóhelet — tudjátok-e mit látok náluk? azt látom, hogy mint mindég a földön, úgy most is, sok a szegény, sok az elnyomott, sok a csapással sujtott ember, aki nehezen keresi meg a kenyerét, akinek házában sok az istenáldás gyermekekben, és kevés élelemben, ahol könnyek serkednek és sebek véreznek — de hiszen ומה דמעת העשוקים ez csak nem újság a földön. Mióta emberek élnek ezen a földi csillagon, sohasem volt ez máskülömben. Az egyik nevetett, a másik sirt; az egyik dúsan örökölt, a másik lihegett kenyér után; az egyiknek a szerencse ölébe hullott hívás nélkül is, a másik elől futva szaladt könyörgés dacára is. Fény árnyék nélkül nem lehet, nap felleg nélkül nincsen. Csak egy nagy, csak egy szomorú változást látok én Izrael szegényeinek házában! Majdnem, hogy azt kell mondanom erre a jelenségre, hogy ez הדיש Izrael körében. És ez az a mérhetetlen lelki szegénység, amely tompává teszi a szívüket minden nemessel szemben. והנה דמעת העשוקים — ez az ő nagy bajuk. Hogy amikor a porba sujtja őket a szenvedés: nincsen vigasztalódásuk. Hogy amikor siralom könnyje égeti a sze-

müket, hiányzik az a régi balzsam, amely egykoron sebeket gyógyított biztosan. Hogy, amikor minden földi reménykedésük ingatag nádszálnak bizonyult, amelyet kettétört a hirtelenséggel fölsüvítő viharverés: nem tudják, merre lakik az Isten, és káromlással fordulnak a szerencsésebbek felé. Hogy az arcukról, hogy a lelkükről teljesen le van törülve az a nemes zsidó vonás, amely békésen megnyugodna a sorsban, vigaszt talál a hit igéiben, apái hagyományainak megőrzésében keresett reménységét, és gyermekeiért minden áldozatot meghozva, nevelte őket nálánál boldogabb sorsra, az övéinél szerencsésebb jövőre. Ma keresem őket a templomokban — hiszen a gyötrött szív hol talál nagyobb vigaszt, mint Isten közelében? — és nem találom őket ottan; ma keresem őket otthonaikban, kicsiny sátraikban, a lúlovval, az eszroggal a kezeikben ilyenkoron, — vege Izrael egyetlen büszkeségének: a boldog családi életnek — és megtalálom őket az előkelők, a gazdagok gyülekező helyein, távol gyermekeiktől, a kezükben a lúlovot egy hosszú rúd helyettesíti, amellyel a piros vagy fehér golyóvá változott eszrogot lökik lelketnemesítő szenvedélylyel. — Keresem őket, mint régente szabad óráikban a szent tan ismétlésébe elmerülve — és megtalálom őket pirulni elszokott egykedvűséggel az utcasarkokon csavarogva, és durva szavakkal becsmérve a gazdagok szívtelenységét, a község vallástalanságát, ama intézmények gyarlóságát, amely intézményeknek ők csak a jóságát veszik igénybe, és látom őket nyíltan megszegni Izrael sarkalatos hittörvényeit, és hallok őket beszélni oly hangon, amely a zsidó szellemtől olyan távol áll, mint csillag a bányafenekétől. Csoda-e, ha a műveletlenség mind nagyobb mértékben válik

otthonossá náluk? Én Kóhelet ismétlem azt, hogy amíg az ünnepek szentsége, szokásaink melegsége, a Szentírás és magyarázatainak fenséges szelleme otthonos volt a köreikben, amíg az apát hazavonzotta a feleség áhítatos ünnepi készülődése — addig műveletlen, lelkileg durva zsidó embert nem láttam sohasem. Egy tanulság azonban van az ő életükből a ti számotokra is előkelők és műveltek; és ez az, hogy a vallástalansághoz nem okvetlenül szükséges tanulmány és szellemi kiképzés; műveletlen szív, és vallástalan lélek nagyon jól összeférnek egymással, a hittörvények nevetségesnek tartásában a zsidó koldusok, akiknek ajkán csupa szitok terem ellentek, megható módon testvérszellemben egyesülnek az előkelő, keztyüs hitsorsossal, aki mosolyogna önmagán, ha például lulovot és eszrogot venne a kezébe, hogy azt értelmetlen módon rázogassa. Pedig egyet mondok nektek; higyjétek el, hogy úgy van — a gondviselés nem igen szokott restelkedni; sokszor úgy összerázza vaskezeivel azt a vakmerő emberkét, aki idelem bölcselkedik, mintha csak lulov volna valami óriás marokban; úgy összerogy, hogy a végén aztán nem lehet megismerni, hogy melyik volt a büszke lulov, az égbetörő pálma, és melyik a rongyos fűzlomb **אין הדש תחת השמש** — nem egyszer volt már ilyen sorsfordulás; ujság nincs nap alatt. —

Kóhelet jár tovább a világban; keresi kutató szemmel, vajjon milyen a sorsa az ő árva népének, most, hogy sem öltözetben, sem vallásos szokások gyakorlásában nem különböznek többé embertársáiktól. Keresi azt a nagy ujságot, amelynek hiánya a régi időkben fájva fájt Izraelnek, amikor a lelki sötétségben tévelygők halállal büntették a zsidó érzelmek megnyilvánítását. amikor a törvénykönyvek

nagy halomba összehordott garmadáját üvöltő tömeg diadalujjongásai között nyílt tereken elégették, amikor jogtalanság erény volt a zsidó hit követőjével szemben — keresi a tudomány, a jog, a világosság, az emberszeretet napfényes idejében az emberi egyenlőség azelőtt nem sejtett ujdonságait — óh most bizonyára nincs többé különbség ember és ember között, óh most a testvérszeretet bizonyára győzedelmes hajnalán népeit ünnepli szüntelenül, most sarkba van téve a lándzsa, a tör, a gyilok, a kínzóvas — és Kóhelet elérkezik a szabadelvűség az emberi egyenlőség metropolisába, ahol vér folyt a testvériség szentséges eszméjéért, ahol az éjszakák örök nappalok a villamos fényességtől és ime! forrongani lát egy néptömeget, itélkezni látja ragyogó egyenruhában hadseregek vezetőit. látja még a régi joghoz szokott szemével az ártatlanságot teljes egyszerű pompájában megjelenni, és nem hisz a szemeknek — egy zsidó katona elhagyott szigeten szenved, a legborzasztóbb váddal a halál sziklájához láncolva, és látja azt is, hogy mint szórnak vádak a zsidó névvel összefüggésben Izrael fejére, hallja, hogy mint árasztják el rágalommal mostan is csak úgy, mint azelőtt a nagy világot, hogy a bűnösök fölemelt fővel járnak az ártatlanok pedig gyötrelmeket szenvednek, látja az ő éles ítéletével a szívek mélyén meg nem gyöngült erővel ugyanazt az ellen-szenvet és indulatot, mint évszázadokkal azelőtt, és Kóhelet ajakán előtör a régi sóhaj: **אין חדש תחת השמש** Bizony! igazam van! nincsen hát ujság a nap alatt. Minden így volt a régi időkben **ראיתי תחת השמש מקום** azelőtt is csak úgy tapasztaltam, láttam törvényhelyeket, ahol a jogtalanság volt az úr; ítélőpalotákat, ahol a gonoszság

lakott. Szegény jelenkori zsidók ! Nem zsidók sem-
miben, és mégis zsidóságukért szenvednek.

Tudni szeretném miért van ez így — folytatja vándorútja közben elmékedéseit Kóhelet — és bolyong tovább a földtekén. Rossz néven vehetjük-e tőle ájt. hív. ha fölkeresi a mi szép magyar hazánkat is, és megfigyeli a mi felekezeti viszonyainkat is. És lát maga előtt két hatalmas pártot a zsidóság keblében. Az egyik, azon a címen, hogy a hajafürtje hosszabb hitsorsosánál, a templomában meg a felolvasó állvány a középén van — nemesebbnek tartja magát felebarátjánál, és azt hiszi, hogy a másvilág kapuja magyar szó előtt meg se nyílik; a maga körében örökké civódik és a zsidóság ügyével folyton terheli a hatóságokat, őt örökké kormányozni kell, felsőbb nyomasztás nélkül el sem lehet; a másik párt a haladás zászlaját lobogtatja; a csöndesebb, a nyugodtabb, a műveltebb pártfél. Úgy kellene lenni, hogy az állapotjai rendezettebbek, az istentisztelete lélekemelőbb, hogy az ő imádságai fölbresztik a másvallásban a becsülést — és inne ! mit lát Kóhelet ? végtelen közönyt, minden ügynek megbírálásában annyi véleményt ahány hitközségi tagot, és az Isten házában a műveltje is csakúgy pongyolában érzi magát, mint odahaza a lakása négy fala között : nevet, beszélget, föl és alá sétál, és nem tudja levetni magáról azt az öröklött szokását, hogy a rendnek minden körülmények között határozott ellensége. Hát ez bizony nem ujság előttem — elmélkedik Kóhelet — ezért a civódásért vesztette el Izrael a birodalmát, ezért a pártoskodásért vérrel kellett fizetnie. ezért az önmagukkal való elégedetlenség miatt becsülték minden időben olyan kevéssére idegenek az istentiszteletét. Milyen jó — mond-

ják a bölcsek — hogy Izraelnek csak myrtus ágak vannak a kezében, ha lándzsákat adott volna neki az Isten — hogy megsebeznék véle egymást, amikor még a myrtussal is sebeket ejtenek egymáson. Milyen üdvös, hogy nincsen hatalom a kezükben, mikor hatalom nélkül is biráskodnak mindenem, amihez akár csak garasokkal is hozzájárulnak.

Aztán tovább vándorol Kóhelet és beszél a régi időkben az emberek irigységéről Izraelben: וראיתי אני את כל עמל ואת כל בשרין המעשה בו היא קנאת איש וראיתי גם זה הכל הרעות וההחלולות. Hogy az emberek nem békülékenyek, hogy elégedetlenek, és fáj egyiknek a másik sikere és törekvése. Hát ujság ez? Ma is nem-e hitnélküli versengés a mi életünk koncert, bérért, magasratörésért? Nem szorítja-e ki irigyen, erőszakkal az ügyesebb, a lelkiismeretlenebb a méltóbbat a lét nagyarányu versenysorompóján? Nem-e jár a vallásosság tógájában a vallástalan, amidőn célok után tör. Nem-e szórja a hazugság, az irigység örületes vádjait embertársára, csakhogy azt hátrábbszorítsa? Idegen tollakkal nem-e ékeskedik ma is még a köztéren a legszentebbel is sáfármesterséget üző kalandor? A legtisztább hit követőit nem-e szorítja most is még a gyűlölet, az ármány, annak a szeretetnek a nevében, amelyet az ő írásából sajátított el? אינכל הדש תחת השמש

Látja az elzárkozottságot, a fősvényiséget. Más felekeztek nagyjai vagyont hagynak örökségül felekezeti célokra — יש אחד ואין שני גם בן ואת אין לזלונק! Anyagiasság. Ez sem ujság! R. Jehuda ben Gore és R. Chanina példája. Ezekiel 27. 29, még van irva וירדו מאנותהם כל תופשי כל הארץ יעמדו. És kiszállnak hajó-

ikből mind, akik az evezőt forgatják, a tengerészek, és mind a tenger hajósai, partra szállanak, révbé érnek. Nem azt akarja ez a bölcsek szava szerint kifejezni, hogy partra akadtak, ezt úgyis tudjuk, hanem azt, hogy ha egyiknek a hajója elsülyed, de a partra kivitték vagyónát, akkor emléke megmarad, ha ez nincsen, elenyészik végképen. Ilyen az élet. Az emberi lét partot ér, a földi enyészés partjára. Hajóink elsülyednek. Akinek vagyona, szerzeménye ott veszett a tengeren, annak emléke nem marad. Aki a földi küzdelem tengerzajlásában csak önmagának élt — pelyva az emlékezete. De aki sírba tért úgy, hogy érte könnyek peregtek, mert jót cselekedett vagyónával, annak a kincse partot ért, emléke áldott leend.

Emlékezzünk meg kedveseim! azokról, akiknek hajója immár túl a réven, bizony אין כל הדש a fájdalom sem ujság. Örökké vérzik törszurásától a gyászoló szív. Tanuljunk tőlük. Gazdagságban, fényben, erőben hitet, fajunkhoz való ragaszkodást. Szegénységben, bánatban istenbizodalmat. Fajunk, népünk szenvedései között reménységet és büszkeséget apáink hitvallomására, züllött viszonyaink között erős akaratot. A méltatlanok győzelmének, az erőszak diadala között csöndes megnyugvást, és önmagunk megbecsülését, munkakedvünk szent szerelmét. Irigységtől való mentességet. Lelki szárnyalást, szívbeli fölmagasztosulást. Akkoron majd lelki egyensúlyunkban soha utolsó percünkig meg nem ingat bennünket az emberi lét semmiféle fonáksága, mert rajtunk beteljesedik Kóhelet igazmondása אין כל הדש תהת השמש
Amen!

Budapest. . . .

Dr. Kiss Arnold
budai főrabbi.

Ünnepi beszéd.*

ליום המפורדים תרס"ז

I.

És hangzik ¹ ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי az ige: »Egyengessétek, egyengessétek! tegyétek szabaddá az utat. Távolítsátok el az akadályt népem útjából.« Imigy hangzik Háftóránk jelentős bekezdése, amely feliratát képezi az egész fejezetnek.

Ájtatos hallgatóim! Tán a Jómkippur napja sem lenne elegendő arra, hogy bennünket egy egész évre tanítással ellásson és minden botlástól megóvjon. Hiszen ha az ingadozó és tévelygő embert állandóan kísérmők: ha mögéje állnánk és lépteit követve, folytonosan intenők, akkor sem válnék a járása gáncstalanná.

Ám ahol a Jómkippur napján figyelmező elme fogadja be a prófétai intelmet, ott alapigénk bűntelen életfolyást biztosít az egész esztendőre. —

Egyengessétek, egyengessétek és tegyétek szabaddá az utat.

Ut csak egyféle van; a jó, a helyes út. Maga a Teremtő is csak egy utat ismer: ² כי יודע ה' דרך צדיקים Ismeri az Örökkévaló az igazak útját. Mert a gonoszok útja elvész és nincs többé. De ti egyengessétek a jó utat, hogy járhatóvá, szabaddá legyen! Távolítsátok el a botlás követ népem útjából. Ez a legfőbb teendő, amire a próféta felszólít bennünket. Jutalomképen pedig felséges nagy dolgot ígér, mondván: ³ רביו ראותי וארפאהו ואנחהו ואשלם נהומים לו ולאבליו Azaz: ha látom a megtérő ember minden irányu

* Szászvároson tartotta Rosenblüh Jenő rabbi. — ¹ Jezsásjás 57. 14.—

² Zsolt. J, 6 — ³ Jezs. 57. 18. —

utját, meggyógyítom őt és Magam vezérlem és vigasztalást nyujtok neki is és azoknak, akik vele gyászolnak. — Ime gyógyulást, isteni gondviselést és vigasztalást ígér a próféta azoknak, akik az élet útját kiépítik. —

II.

Bölcseink továbbá eme legfőbb ethikai intelem-ből gyakorlati szabályt is tudtak vezetni. Ugyanis a Misna ama tételéhez, amely a sírok megjelöléséről szól, a Talmud a következő vizsgálódást fűzi: ¹ א"ר שמעון רמו לציון קברות מן התורה מנין? Rabbi Simon felveti a kérdést: Hol találunk utalást arra, hogy a sírokat a Tóra értelmében meg kell jelölni? Felelet: רב פפא אמר מהבה סלו סלו פנו דרך: רב היננא אמר מהבה הרימו: Jezsájás próféta utal arra e mondatban: »Egyengessétek, egyengessétek és tegyétek szabaddá az utat«, így felel az egyik. Még inkább a mondat második részében találom ez utalást, hogy »távolítsátok el a botlás követ népem útjából« így szól egy másik tanítónk. — A midőn tehát a legáhitatosabb imával áldozunk kedveseink emlékének és szellemben a nyugvó helyükhöz elzarándokolunk a mai napon, mi is szóljunk hozzá e témához. — Ha halottak sírjait a Tóra alapján, a Tóra szempontjából illik megjelölni; mi hogyan járunk el ebben? — Oh nem jövünk mi zavarba, ha fel kell tüntetni amaz ismertető jeleket, amelyek felejtetlen Atyánkat más jámbor és derék férfiaktól a tóratanulmányozás és a vallási cselekedetek terén megkülönböztetik. Megtudjuk mi jelölni szeretett és feledhetetlen anyánknak helyét ama fényes és istenes lel-

kek sorában, mert emlékszünk nemes erényeire, amelyek őt ékesíték és mindenek fölött kitüntették. Csak a vezérigénkre kell gondolnunk. Mert egyengetett, járható útjuk volt azoknak a vallásos élet minden irányában. Utját egyengették ők a gyermekek vallásos nevelésének és a tórai ismereteknek.— Egyengetett jó útjuk volt Isten házában és nem zárkóztak el semmiféle jámbor cselekmény gyakorlásától, sőt kezdeményezők valának és buzdítottak minden jóra. — Oh be megváltozott mindez! Hisz nemcsak, hogy vallásos élet nincs közöttünk, de az alapja, a módja: szinte a lehetősége is hiányzik annak, mert úgyszólván az útját is gyom verte fel. Az út építésén kell kezdenünk újból. Oh vajha megkezdzenők végre! Ha eljövünk az imaházba, alig találunk itt valakit. Körülöttünk némaság, a gyermekek csicsergő zengése sem hangzik, holott Isten szentélye a gyermekek imáján épül fel. — És akik nagy ritkán eljönnek ide, fájdalom, nem mindnyájan tartják szem előtt, hogy a tiszteletteljes megjelenés, szerénység és alázatosság az áhíthatnak főköellékei. — És amit népünkről dicsérőleg szoktak mindenha följegyezni, azon a téren is mind sürűbben hallatszík a panasz. Nincs meg az irgalom a szegényekkel szemben. Nem teljesítjük a Szentírás ama parancsát, hogy a szegényekkel együtt örvendjünk ünnepeinken. — Ne mondjuk azt, hogy nincsenek szegényeink, ha azok a szegénységükkel elrejtőznek. Hisz az a nemes, az igazán szent cselekedet, ha segélyünkkel mi keressük fel őket és nem várjuk, hogy szívszorongva és szégyenkezve ők nyissanak be mihozzánk. — **עָלֵינוּ מִלֵּו פְּנוּ דֶרֶךְ** Egyengessétek egyengessétek és tegyétek járhatóvá a vallásosság szent útját! Cselekedjétek az irgalom, a testvéri szeretet nevében

És adjátok meg az Örökkévaló Istennek a tiszteletet, mielőtt besötétül, mielőtt a mi napunk lealkonyodik, mert megütödnének lábaink az útalan pusztaság miatt a homályba borult hegyeken. —

III.

Kedves Híveim! A legszentebb ünnepünk és a legmagasztosabb válsügyünk arra ösztönöznek, hogy ne elégedjünk meg a pusztá intelligenciával, az állapot ismertetésével, a hiányok felfedezésével: hanem cselekedjünk! Tegyük ma fogadalmat arra, hogy cselekedni fogunk. Hogy rólépünk a vallásosság jó útjára az egész vonalon. Bátorítsuk és buzdítsuk ebben egymást és kérdezzük meg testvérünktől: ha tudatában van-e mindenik a magasztos feladatnak. Kérdezzük meg az Írás szavaival, miként Elisa próféta kérdezé ama Sünem-beli úrnőtől¹ aki házát is átalakította, hogy az isteni férfiút méltóképp fogadhassa. — A próféta csodálkozva látta a nagy változást, a nemes vendégszeretetet és ily szavakkal tudakolta a nagyasszony kívánságát:² הנה חרדת אלינו את כל ההרדה הזאת מה לעשות לך? Lám ily nagy buzgalmat fejtettél ki miértünk! vajjon mily szolgálatot tehetünk Tenéked? היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא? Szólhatunk-e valami ügyedben a királynak, vagy a hadak urának? — Kérdezzük meg mi is egymástól: הנה חרדת את כל ההרדה הזאת Lám oly nagy buzgósággal készültél e nagy napra és oly mardosó bűnbánattal kérleled ma az Urat, המלך הקדוש a mennyei szent Királyunkat, המלך המשפט a mindenségnek ítélkező Urát. De van-e igaz, eltökélt szándékod a javulásra? מה לעשות לך Mily terveid vannak a cselekvés

¹ וזכה ש' נה' — ² Kir. II. 4, 13. —

tekintetében **אשר הצבא** Van-e valami határozott, komoly beszéded a gondviselő, mennyei Királylyal? Megérlelődött-e szívedben valami igaz határozat, amelyhez a seregek Urának irgalmas segítségét kéred? Oh mily boldogság, ha úgy vagyon!! mert egyedül az a célunk e szent napon. —

ענו פני דרך Egyengessétek, egyengessétek és tegyétek szabaddá az utat! hogy el ne vesszünk az úttalan pusztaságon! hogy teljesíthessük mint izraeliták és mint vallási gyülekezet, — külön-külön egyéenként és együttesen, mint testület a mi szent kötelességeinket. —

* * *

Ez iránt fohászkodunk ma és intézzük legforróbb könyörgésünket őseink Istenéhez. A jeruzsálemi szentély egykori főpapjával esdünk e napon, aki az áldozat végeztével a legszentebb csarnokban a következőleg imádkozott: **יהו רצון שלפניך ה' אלקינו ואלקין** ¹ אבותינו שלא תנא עלינו גלות לא ביום הזה ולא בשנה הזאת ואם יצאה עלינו גלות ביום הזה או בשנה הזאת תהא גלותנו למקום של תורה Örökkévaló Istenünk és őseink Istene! Óvd meg a Te népedet nagy irgalmadban ezen a napon és ebben az esztendőben a számkivetéstől! De ha mégis számkivetés határozatott el rólunk e napon vagy ez esztendőben: legyen számkivetettségünk a Tóra helyén. És az önkéntes számkivetés, amelylyel a szerető szülők zsenge korú gyermekeiket a Tóra tanulmányozására a távol idegenbe küldik, az engesztelje ki a súlyosabb végzetet és mentse meg népünket minden egyéb számkivetéstől. --

הו' יצאן מלפניך הו' אלוקינו ואלהו אבותינו שלא יבא עלינו הסרון
לא ביום הזה ולא בעתה הזאת ואם יבא עלינו הסרון ביום הזה או בשנה
הזאת יבא הסרון בחסרון של מצות
Örökkévaló Istenünk és őseink Istene! óvjál meg nagy irgalmadban e napon és ezen esztendőben veszteségtől! És ha veszteséggel sujtottál e napon vagy ezen esztendőben: engedd oh mennyei Atyánk, hogy irgalmas cselekedetekkel engeszteljük ki bűneinket és veszendő javunkat istenes célokra áldozhassuk. — Mert boldogító érzet, jámbor cselekedetet gyakorolhatni, ha áldozatot követel is tőlünk. Engedd, oh mennyei Atyánk! hogy ez évben a Te szent Nevedért nagy és nemes áldozatokat hozhassunk a vallásos élet kiépítésére. E veszteség, ez áldozat jutalmaképpen óvjál meg ez esztendőben, oh irgalmas Istenünk, minden bajtól, nélkülözéstől, és minden egyéb veszteségtől! Amen.

Ima a királyért és hazáért.

Szászváros . . . .

Rosenblüh Jenő
rabbi.

Emlékbeszéd.*

Gyászoló Gyülekezet!

Mikoron szombatnak nyugalmat hirdető napja felvirradt reánk, midőn az ég keleti peremén felbukkanó napkoronája fényt lövelt a földre, akkoron le-

---

* Tartotta Dr. Borsodi József, Glasner Ármin magister ravatala felett.—

alkonyodott neked, akkoron a halál sötétsége es éjjele borult reád. Örök szombatra, örök nyugalomra, örök pihenésre hivattál eme földi létről égbe átszenderült testvérünk: Glasner Ármin. שבת שזלו שבת ומנוחה להחיהקולם שבת שזלו שבת ומנוחה להחיהקולם. oly szombatra, oly nyugalomra hivattál, melyet nem vált fel többé munka, melyet nem vált fel többé küzdelem. —

»Egy szó nyilallott a városon keresztül,
Egy röpke szóban mennyi fájdalom.«

Futó tüzként terjedt a hír, és nyomán kicsordult a könny. Rövid volt a szó és mégis mily fájdalmas. Meghalt, elszenderült, elpihent, elnyugodott az, ki pihenést, nyugalmat nem ismert, kinek élete a tettek és nem a tétlenség mezeje volt. Egy élet zárult be tartalommal telve. Egy kis világ omlott össze, melynek romjai felett búsan kesergünk, könnyeink árja pataként omlik מאין השמות visszatarítás nélkül. Csak sírjátok-sírjátok, könnyet érdemel, mert szeretett. Szeretett úgy, ahogyan csak ő tudott szeretni, mert benne oly szív dobogott, mint csak kevesekben, nem, — rosszul mondtam — neki szíve nem vala, mert ő csupa szív volt, minden egyes paránya érző, hevülő szív volt, תוכו רצוף אהבה, az ő lénye, egyénisége szeretet volt és feláldozta magát csupa szeretetből az emberiség, a humanismus oltárán.

Ringó bölcséjétől — néma koporsójáig 74 év telt el, 74 év, nem olyan, »olcsó időnek hasztalan soka,« hanem munkában, ernyedetlen, soha nem lankadó szorgalomban eltöltve.

Ott fenn északon, egy kis szirtes megyében, hol nem az édes magyar nyelv csendül, ott pillantotta meg a napvilágot egy igénytelen, szerény, kicsiny hajlékban.

ויהי הילד Ijzuvá serdült a gyermek, a szülői ház

nem soká adott neki oltalmat, csakhamar kibontakozott szülei szárnya alól s kirepült az életbe. Szomorú kor volt az. A hazai zsidóság egét még akkor sötét fellegek borították, sehol, sem közelben, sem távolban egy derengő sugár, mely szívósság kellett ahhoz, akkor, hogy a szegény zsidó fiú megküzdjön az előítéletekkel; nem rettent vissza az élettől, szembe szállt vele.

Felment a nyüzsgő áradatba, a fővárosba, ahová tudományszomja hajtotta, ott **ראה בסבלתה** látta hitsorsosainak nyomorát, létérti küzdelmét, látta, hogy ránk csak kötelességek háramlanak, jogok nélkül.

Sok nélkülözés közt, minden anyagi segítség nélkül végezte tanulmányát. Híres mesterek, mint Balassa lábainál ülve, mohón leste tanításukat, melyek fogékony talajra hullottak. — Orvos lett.

Száraz oklevéllel, sovány reménynyel ide került hozzánk. —

Az orvosi tudományt, — bölcseink tanítását **האמת קודם להפוך בה** szem előtt tartva, — nem tekintette hideg, számító, rideg kenyérkereső szerszámnak. Az orvosi gyakorlatot oly igaz szívvel, telve érzéssel gyakorolta, mint a zsidóság kebelében századokkal azelőtt élt, híres, zsidó orvos Maimonides, ki például, mintaképeül szolgálhat akármely orvosnak. **הקיצו שיכני עמי** Ébredjete, ébredjete ti porban szunynyadók, jőjjetek ti sápadt árnyak, szálljatok fel síri világtokból, jőjjetek ti élők és tanuskodjatok, mondjátok el, hogy ki volt néktek Glasner Ármin.

צבי Ez volt a megboldogultnak zsinagógái neve, **מיכאל בן חיים** miként a neve, olyan volt ő, **רץ כצבי** gyors miként a szarvas t ttre, munkára kész volt ő mindenkor, habozást, halasztást nem ismert, ha a kór-

ágyon sinylődő segítségre, orvoslásra szorult. Nem rettent ő vissza מִפֶּהד בלילות az éj homályától, a nap perzselő hevétől, az időjárás viszontagságaitól. Oh te drága megboldogult, te elmondhatod Jákób ősatyánkkal:

1 הֵייתִי בַיּוֹם אֲבִלְנֵי הָרֶבֶב וְקָרָה בַלַּיְלָה וְתַדְדַּר שְׁנַתִּי מֵעֵינַי
Jártam, keltem; nappal a forró nap heve perzsel, éjjel a fagy gyötört, emésztett, messze maradt szememtől a jótékony álom.

Hasonló voltál a gyorsan iramló szarvashoz, mely בִּנְעָה שֵׁשֶׁן עֵינַי אֶתֶת פְּתוּחָה midőn alszik félszeme ébren, nyitva, úgy te is, midőn estenden, kifáradva a napi munka után fejedet nyugalomra hajtottad, félszeggel virrasztottál, félszeggel ébren voltál, nem kocog-e, nem keres-e valaki?

Még másrészt is hasonlítottál a szarvashoz מִכֵּן אֵין לוֹ מֵרָה miként a szarvasnak, nincsen epéje, úgy neked sem volt. Békességes, türelmes, előzékeny voltál mindenkire. Haragot nem tartottál senkivel, egyaránt kedves volt előtted szegény és gazdag. Nem az érdek hajtott, nem az érdek vezérelt, hanem csupán jóságos jó szíved. בִּי לֹא בֹהָ וְלֹא שִׁקָּן עֲנֹת עֵינַי «nem vetted meg sohasem a szegénynek jajkiáltását, nem rejtetted el sohasem tőle arcodat.»

Te a szegények körülrajongott, körülbálványozott orvosa voltál. Hány álmatlan, lázas éjjel virrasztottál szegény betegek kórágánál, lesve, lázasan ziháló léleket, hogy mint lüktet, hogy mint ver az élet inalmát hajtó szívének verése. Hány szülőt adtál vissza a gyermeknek, hány gyermeket a szülőnek הִי אֶתֶת יִרְעָתָה oh nagy Ég, erre csak te tudnál felelni! Jóságos arcod, ha megjelent, korholó, de ak-

¹ Móz. I. 31. 40. —

kor is barátságos szavad, ha megszólalt a betegnél, remény szállt a keblére s megenyhült fájdalma. **הוֹשֵׁה מִיָּמֶיךָ** tökéletes orvos voltál, kinek szava is már gyógyító balsam volt. Ám orvosi teendőd nem merült ki csupán a gyógyító szer rendelésében, ha elvégezted teendődet, mint orvos, előkerült az ember. Ott a nyirkos falu odvakban, a falu végen, hol a beteg ágya alom volt, hol nem volt pénz kenyérre, betegséget üző gyógyszerre, megnyílt szíved és ereszényed és előteremtetted a hiányzókat.

Ha néked volt, másnak is jutott belőle. S mi volt a jutalmad? — Néha, néha egy-egy barátságos kézszorítás, egyéb semmi — s oh mi gyakran hálatlanság.

De te hív maradtál esküdhöz, melyet felavatásodnál tettél, a túlságig menő kötelességtudás mintaképe voltál, melynek sajnos, áldozata lettél. Másokért mindent, magadért semmit sem tettél.

Önzetlen és önfeláldozó voltál.

Egy év, 12 holdnak körülfutása választott el munkásságod jubileumától, ám hangzott feléd az isteni szózat: **בְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית הַזֹּאת תָּשָׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזּוֹתָיו** ¹ a jubileumi évben térj vissza ősi birtokodhoz — a földhöz.

Kilenc évnek előtte, midőn áldásos működésednek 40-ik évét jártad, megmozdult a város, érezte, hogy talán mégis tartozik néked valamivel, azért a végtelen sok, önzetlen feláldozásért. Karöltve kartársaidtól átnyújtották néked az elismerés, a hála — kétes értékű ajándékát. Kartársaid szerettek, tiszteltek, becsültek, mert tiszteletre sz. és b. méltó voltál. Az ifjú kezdőket atyai pártfogásodba vetted buz-

dítójuk, serkentőjük voltál, nem pedig kedvüket-szegő, erejüket lohasztó. Az orvosi tudomány, mely napról-napra óriási lépéseket tesz előre, nem hagyott el, mert éjjel-nappal búvárkodtál benne, versenyt futottál vele, úgy, hogy mindig együtt értek célhoz, te elmondhattad magadról. נפתלי אלהים¹ »Versenyezve versenyeztem, de győztem is.« Ez voltál, mint orvos. S, amilyen mértékben voltál, רופא נאמן ורחמן oly mértékben voltál te איש תמים tökéletes férfiú.

Nemes szíved sugallatát követve alapítója voltál angyali lelkű jóságos hitveseddel községünk keblében áldásosan működő nőegyesületünknek.

Te voltál Ábrahám — nőd a Sára.

Felekezeti életünk mezején, mely másnak csak kórót, tüskét és bogáncsot terem, te még ott is rózsákat szüreteltél.

Számos éven át iskolaszéki elnök voltál, részt vettél a felekezeti élet minden mozzanatában. Emlékedet községünk híven megőrzi, nevedet mindenkor a legjobbaink közt fogjuk említeni. ויצא. Áldássá fog válni neved, áldássá. —

Ez voltál te embertársaidhoz, idegenekhez, kikhez nem láncolt a vérség köteléke, csupán csak az emberi érzés. Hogy mi voltál te családodhoz, mint férj, mint apa, ahhoz gyenge az én szám, hogy azt elmondhatnám, gyenge a toll, hogy azt mind leírhatná. Tollamat rózsák, virágok szirmán rengő harmatcseppbe, szívvérembe kellene mártanom, hogy dicséretedet méltán elzenghetném. Ecseteljem-e azt a végtelen családi boldogságot, melyet Rácheleddel töltöttél! Szerény, igénytelen hajlék volt boldogságos

¹ M. I. 30, 8. —

fészked, ám mennyi szeretett fért el benne, de meg-irigyelték tőled a boldogságot az égiek s magukhoz ragadták őt, becézett bárányodat, szerető Rácheledet. Te elmondhattad **מה על-ידיה** nekem, csak nekem halt meg igazán Rachel. **אין האשה כמה אלא לבעלה** senkinek sem annyira, mint nekem férjnek. Eme törrel szívedben jártál, ám a sors még más két tört tartogatott számodra. Rövid három hét leforgása alatt három élesre fent tör nyomán bugyogott fel a vér. Három élesre fent tör okozta seb, nem hegedt be többé. Te elszenvetted, miként Jákób ősatyánk a **צער גדול בנים** a gyermek nevelés fájó kínjait.

A vesztés okozta fájdalmakat enyhíteni igyekeztek élő gyermekeid, unokáid, menyeid, vejeid. Nevet nem említik, hisz ők egytől-egyig **כלם אהובים** szerettek, becéztek, ápoltak, hogy lesték óhajodat, hogy lesték sóhajodat, láttam én szemeimmal, hogy mint versenyeztek egymással gyengédségben, szeretetben, hogy mint igyekezett minden egyes fájdalmadat enyhíteni, ám a sors máskép határozott — a mérték betelt, megérett a gyümölcs és lehullott a terebélyes fáról. Porba hullott fejetek koronája, éke, gyöngye, családtok nesztora. Kormányos nélkül marad házatok **אני לספינה שאחד קברניטא** jaj, jaj ama hajónak, mely elvesztette kormányosát. De elég a sok panaszszóból, elég a könnyből. Csillapodjatok! Türtöztessétek könnyeitek árjának bőven omló patakját.

Ti földiek ne szálljatok pörbe az éggelel **הצור תמימים** a Szirt, igaz az Ő cselekvése **מי יאמר לו מה תפעל** ki mondaná neki: mit cselekszel!

Elérkezett im a bucsúzásnak szomorú órája. Bucsúját, üdvözetét küldi néked templomunk oszlopai, elárvult imaszéked. Bucsúznak tőled a város, a város

minden egyes tagja, apraja, nagyja, ifja s véne
אין בית אשר אין שם מת Nincs a városban egyetlen egy
ház sem, mely nem vallna téged halottjának, mert
te nemcsak a család, hanem a város halottja vagy,
övé voltál életedben, övé vagy halálodban.

Bucsúzom tőled én, eme község lelkésze לרע באה לך
atyai jóbarátom voltál, oktattál, tanítottál engem, ta-
paszlatatlan ifjut, te, tapasztalatban gazdag. Szeretettel
fogadtál, szeretettel búcsúzom tőled, fogadd köszöne-
tem tőlem, tőlem ifjutól, te jóságos lelkű, jó öreg.

Bucsúznak tőled végül gyermekeid, menyeid,
unokáid, s mindazok, kiknek lelke a lelkedhez volt
kötve. El-elcsukló hangon bocsánatért esdenek, ne-
talán, ha megbántottak volna. Menj, térj tehát arra
a hosszú útra, amelyre majdan mi is térünk.

Menj בך בשלום-יובא בשלום לך békével s fogadjanak
békével a מלאכי השלום a béke angyali ott fenn az ég-
ben. A viszontlátásra — a viszontlátásra !

Szarvas . . . .

Dr. Borsodi József.

פ' ואתהנן תרם"ז לבר מצוה.*

Nagy és jelentőségteljes nap ez a mai reád
nézve k. fiam. E mai napon kiléptél a gyermekkor
mesemondó szakából és ifjává, בר מצוה lettél. Tu-
dod-e, mit jelent ez a két szó בר מצוה ? Azt, hogy
mig eddig semmiféle vallási kötelezettségek nem há-

---

*Hermann Lajos בר מצוה jánál —

rúltak reád, ezentúl mindezen kötelességek téged is terhelnek. Továbbá pedig : eddig vajmi keveset számítottál Izrael gyülekezetében, ezentúl azonban hasonrangúvá leszel Izrael bármely felnőtt fiával. Amíg e mai nap tehát egyrészt kötelességeket ró reád, másrészt jogokkal is fölruház.

De ezenkívül még egy más nagyjelentőségű mozzanat is emlékezetessé teszi neked e mai napot.

Fölhívtak ide szentséges Tóránkhoz és te fogadalmat tettél mellette és szentséges vallásunk mellett.

És én a mai szakasz egyik versével intelek : רק השמר לך ושמר נפשך האל פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך Vigyázz és óvd meg lelkesedet nagyon, nehogy elfelejtsd azokat a dolgokat, amelyeket szemeid láttak és nehogy kivessenek szívedből élted minden napjain.

Én, k. fiam, mint volt tanítód sokat beszéltem neked szentséges Toránkról, vallásunkról és hagyományainkról. Beszéltem neked ama lelkes férfiak és asszonyokról, kiket semmiféle csáb és anyagi előny nem volt képes a hit útjáról, a vallás ösvényéről eltántorítani és akik nemcsak vagyonukat, de életüket is tudták föláldozni a szívük mélyén gyökerező hitért. Hűséggel csöpögtettem fogékony szívedbe a hit szeretetét és becsülését.

Azért, élted eme fénséges pillanatában intelek, fiam : רק השמר לך ופן Vigyázz, és óvd meg lelkesedet, nehogy megfélekedjél mindazon nemes tanokról, amelyekre tanítottalak. השמר לך Vigyázz magadra, hogy semmiféle ígéretek, semmiféle csábítások meg ne tántorítsanak az élet sikamlós útjain el ne csábítsanak a hitetlenség, a bűn útjára s akkor ושמר נפשך

meg fogod őrizhetni lelkedet, hogy oly tisztán és szeplőtelen maradjon, mint amilyen ma, amidőn a vétek önsúlya még nem terheli, a bűnnek tudata nem nyugtalanítja. Hűséges szeretettel ragaszkodj mindenha a mi szentséges Tóránkhoz, ne távozz el tőle se jobbra, se balra; parancsolatai szerint élj és cselekedj, mert עין הים היא למהויקים בה a mi isteni tanunk »az élet fája mindazok számára, akik ragaszkodnak hozzá,« מן היא לכל החושים בה »védő pajzsa a benne bízóknak«.

De a mai szent szakasznak idézett verse valami másra is figyelmeztet téged. Te tudod legjobban k. fiam, hogy édes, jó szüleid mennyi szeretettel és odaadással, mennyi hűséggel és áldással neveltek. Gondos lelkük mindig csak teérted remegett, szerető szívük csak teérted dobogott, és azzal a gyöngédséggel, amelyre csak szülők képesek, örködték egészséged, jóléted fölött. Megtanítottak minden szépre, jóra és nemesre; megszerettették veled valásunkat, a hazafiúi és emberi erényeket és kötelességeket. És amidőn távoztál az édes otthonból, hogy megkezdett tanulmányaidat idegenben folytassad: észre vetted-e a drága szülői szemekben a csillogó könnyeket, amelyeket az elválás fájdalmas percei sajtoltak? O, ezek a szülői könnyek értékesebbek a világ összes kincseinél, mert ama forrásból fakadnak, melynek neve: szülei szeretet és amelyet senki és semmi más e földön pótolni nem képes.

Igen, k. fiam, nekem úgy rémlik, mintha most is látnám az áldó kezeket, amelyek fejed fölött lebegnek, hallom az üdvös tanácsokat, melyeknek kíséretében édes szüleid szorongó szívvel szárnyra kelni engednek téged, szívük legdrágább kincsét, egyetlen gyermeküket ... Azért fiam, השמר לך ובו,

Vigyázz és óvd meg lelkedet, hogy az isteni szikra benned el ne szunnyadjon, el ne hamvadjon. Vigyázz és óvd meg lelkedet, hogy az mindig a testiesség fölé emeljen, az egyistenhit, az isteni eszmény, a szinaji tan, a zsidó ősi erkölcs fény sugaras magaslatára. Vigyázz és óvd meg lelkedet, nehogy a szülei szeretet eme drága kincsét elveszítsed. A beléd helyezett szép reményüket meg ne hiúsítsd, bölcs tanításaikat ne felejtsd el soha! Határtalan szeretettel és hálával viszonzd azt a jóságot és hűséget, amelylyel állandóan körülvesznek. Valamint ők képezik ma számodra Isten egyetlen áldását, akként iparkodj, hogy valamikor te is válhass az ő áldásukká יהי ברכתה לך. Légy áldássá, büszkeséggé szüleidnek, községednek és felekezetünknek. Amen.

Ercsi . . . .

Mandel Sámuel

ker rabbi.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

D. S. M. Nekünk nem lehet feladatunk, hogy e helyről közöljük a zsidó felekezetű sajtó egyik vagy másik organumának hibáit és a hozzánk beküldött „Isten ostorát” nem is használjuk fel. Kérdéseire azonban nyiltan és őszintén felelünk, mert ez kötelességünk.

Ad I. Akár a pozsonyi jesivából, akár a bpesti rabbiképzőből való התורה mellé sokan szereznek még két tekintélyes rabbitól התורה-t, a ni persze nem kötelező. Három rabbitól nyert התורה előbbniekkel egyenlő érvényű rabbiképesítés. —

Értékükre nézve azonban úgy vagyunk valamennyi התורה-val mint az egyetemi tudori diplomával; Egyetemi tanárságra is képesít, de általa azért senki egyetemi tanárrá nem lesz, ha magát tovább nem képezi és az elért kiváló képzettsége és tudományos munkássága erre képessé nem teszi.

A rabbi helyes megítélésére is csak egyéni értéke, igaz mély vallásossága működése és tudományos munkássága lehet az egyedüli helyes mérték.

Hogy ismeretleneknél az orth. képesítésről behatóbb zsidó és talmudi ismeretekre és conservativebb vallásosságra, míg a rabbiképzői diplomáról több világi ismeretekre kövathetnek, annak meg van a reális alapja De hogy azután a kiváló képzettség, a tudományos munkásság és egyéni kiválóság a szabálytól eltérően más megítélés alá esik, bizonyítani is fölösleges.

Ad 2. Zsidó felekezeti lap, mely szombaton kerül ki nyomda alól keptelenség, mert vallástörvényeink értelmében azt zsidó embernek kezébe venni sem szabad. — Önt valószínűleg félrevezették, mert alig lehet feltételezni, hogy az „E” szombaton készülne. Hogy Dr. Adler péntek esteli székfoglalója már olvasható volt vasárnap nevezett lapban nem bizonyítja azt, hogy szombaton íródott; az úgy is lehet, hogy az előkészületeket és programot alaposan ismerve, a leírás a tényeket megelőzte, ami gyakran szokott megtörténni vérbeli hírlapíróknál.

Igaz, hogy a **מראית עין** ellen így is súlyosan vétett, de mi a legrosszabbat sohasem tételezzük fel, míg megdönthetetlen bizonyítékaink nincsenek. Hisz nem könnyüvéru emberek állították fel a szabályt: **והיה דין את כל אדם כפי זכותו** Más irányu lap jogosan közölheti az Ön bírálatát, de a mi feladatunk nem vág e körbe.

Előfizetőkinkhez !

Midőn e füzet bezártával új előfizetést nyitunk a „Magyar Zsinagógára“ kérjük mindazokat, kik hátralékban vannak, hogy a hátralékos összeget az előfizetéssel együtt beküldeni szíveskedjenek.

Az általános drágulás terhét a „Magyar Zsinagóga“ más sajtói termékénél is nyomasztóbban érzi, mivel előfizetési díja oly esekély, hogy még az olcsóbb árakkal sem áll ott arányban. Csak a legteljesebb önzetlenség mellett állhatott fenn eddig is és lehetett elnezéssel bizonyos határig a hátralékkal szemben. Tehettük ezt annál is inkább mivel olvasóink vallásossága és intelligentiája egyaránt kizárja, hogy a megrendelt, illetőleg elfoglalt folyóirat árát soká visszatartsák vagy meg ne fizessék,

Ámde az általános drágulás kizárja annak lehetőségét hogy a „Magyar Zsinagóga“ lanyha előfizetés és felhalmozódó hátralékok mellelt fennállhasson.

Sürgősen kérjük azért újból mindazon nb előfizetőinket, kik hátralékban vannak, hogy a hátralékos összeget mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

Szíves üdvözlét és **בברכה** kívánság.

SERIA

